Yıl:17 Sayı:49/Ocak 2009 3 Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi www.ekocerceve.com ISSN-1303-7501

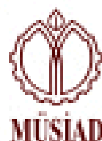
ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

SOSYAL

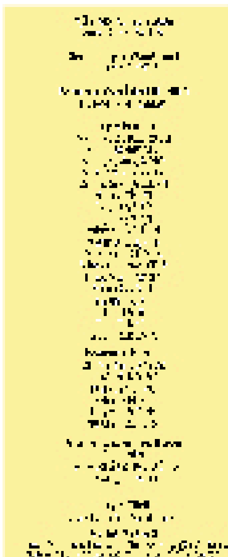
POLİTİKA
DEVLET
İŞLETMECİLİK

Yıl: 17 Sayı: 49 / Ocak 2009 ISSN-1303-7501

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

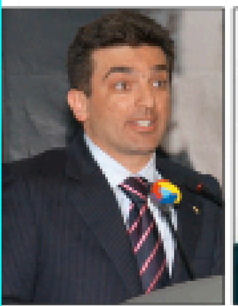

ŞUBELER

12-15

16-22

24-26

154-158

160-163

Güçlü Toplum, Güçlü Devlet

Ekonomik sistemlerin uygulamasında yaşanan değişim, siyasal anlamda devletin yeniden tanımlanması gibi birçok farklı dinamiğin dönüşümü, sosyal politikanın tanımını, bu kapsama giren faaliyetlerin anlam ve kapsamını da değiştirmiştir. Ancak her şeyden önce sosyal politikalar özünde, bir sorumluluk şuuru oluşturma çabasıdır. Türk-İslam geleneğinde çok eskilere dayanan ve bizim değerlerimizde kapı komşusundan başlayan bu şuurun, Batı'da kurumsallaşması ve devlet faaliyetleri içinde tanımlanması sanayi devrimi ile vücut bulmaktadır.

Geçmişte sınırlı bir kitleyi hedefleyen, belki de daha net bir ideoloji yansıtan sosyal politika bugün çok daha değişken kitlelere ve hedeflere yönelmiş, hemen hemen toplumsal hayatın her alanına nüfuz etmiştir. Bugün artık, kadın, çevre, tüketiciler ve işletmeler gibi yeni alanlarda sosyal politika kendine bir uygulama alanı bulmaktadır. Ancak hedef kitlesinde yaşanan bu genişleme ve çeşitlenmeye karşın, sosyal politikaların etkin olarak uygulamasında da yeni zorluklar ve sorunlarla karşılaşıldığı da tartışmasız bir gerçektir.

Bilimsel çalışmalarda dünyanın küresel bir köy haline geldiği sıklıkla dile getirilirken, gelişme ve refah düzeyinin tüm dünya geneline adil bir şekilde dağılmadığı, hatta aradaki makasın giderek açıldığı da açıkça görülmektedir. Gelir dağılımında bu kadar net bir farkın ortaya çıkması, elbette sosyal politikaların önemini artırmakta, devletlerin ihtiyaç sahibi vatandaşlarına destek olmasını zorunlu kılmaktadır. Ne var ki, bugün yaşanan en büyük sorun, sosyal politika uygulamalarına ihtiyaç duyanların belirlenmesi değil, bu uygulamaların finansman sorunudur.

Uygulamada yaşanan sıkıntılar aynı zamanda sosyal politika ve sosyal devlet anlayışını tartışmaya açmakta, belki de bu alanda bir paradigma değişimini zorunlu kılmaktadır. Kamu harcamalarındaki azalmalar ve devletin küçülmesi gibi bir takım politik değişimler, devletin niteliğini tartışma konusu yaparken, toplumsal davranış modelleri ve dayanışma anlayışı yeni duruma uygun olarak yeniden şekillenmektedir.

Bugün demokratik hak ve özgürlüklere sahip toplumlarda toplumsal dayanışmanın sağlanması, ancak toplumun genelini kapsayacak belirli bir eşitlik, adalet ve güvenlik yapısının tesisine bağlıdır. Bu nedenle, sosyal politika hedef ve uygulamaları ne kadar değişiklik ve çeşitlilik gösterse de nihai amaç toplumsal uzlaşmanın ve refahın sürdürülmesine katkıda bulunmak olmalıdır.

Sosyal Politikalar konu başlığı incelenirken, birçok kez tartışmalarımızın odağını "Sosyal Devlet" kavramının içeriği oluşturmuştur. Liberal ekonomiyi tanımlayan Adam Smith'in "Görünmez El" kavramının yanına, gerektiğinde gelir dağılımındaki dengesizliği ortadan kaldırmaya yardımcı olacak devletin görünen elinin de olması fikri, sosyal bir devletin uygulama alanlarının çerçevesini belirlemektedir.

Bu sayımızda, sosyal politika konusunu çok geniş bir yelpazeden ele alarak, değerlerimiz ışığında sosyal devlet anlayışımız, işletmelerin sosyal sorumluluğu, kentsel dönüşüm uygulamalarının sosyal politikalara etkisi, kerim devletten sosyal devlete geçiş, küreselleşme ve sosyal politikalar, sosyal politikalarda yerelleşme, Türkiye'nin yeni sosyal politikalarının uygulama alanları ve yardım faaliyetlerinin sosyal politikalar açığından değerlendirilmesi gibi başlıkları içeren yazılara yer vermeye çalıştık. Bu çalışmalarımızın, adaletli gelir dağılımı, refah ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için gerekli olan sosyal sorumluluk şuurunun artmasına katkı sağlamasını ümit ederek, 49. sayımızı siz değerli okurlarımıza sunuyoruz.

Mustafa ERDEM
MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Başkanı

Ömer Cihad Vardan
MÜSİAD Genel Başkanı

Sosyal Devlet ve Sorumlu Toplum

Sosyal politika, toplumdaki tüm bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumsal sorunların ortadan kaldırılması için eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda toplumsal korumayı sağlayan politikalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu politikalarla, toplumlardaki risklerin, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi ve refahın temin edilmesi amaçlanmaktadır.

Dünya'da sosyal politika anlayışı, tarihi seyir içerisinde çeşitli evrelerden geçerek bugün üçüncü kuşak haklar olarak adlandırılan; kadın hakları, çocuk hakları, tüketici hakları ve çevre gibi alanları içeren bir boyuta ulaşmıştır. 19. yy'da sanayileşme süreci ile ortaya çıkan sosyal politika gereksinimi, başta işçi sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetler olarak kendini göstermiştir.

Zamanla, işçi kesiminin dışındaki sosyal grupları da kapsayan politikalara ihtiyaç duyulmuş ve sosyal politikanın alanı tüm toplumu kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bugün, sosyal politika anlayışındaki bu gelişmeler çok daha önemli bir aşamaya gelmiştir. Dünyadaki gelir adaletsizlikleri, sosyal riskler ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı sosyal sorunlar, devletleri bu konuda proaktif tedbirler almaya zorlamaktadır.

Esasen bizim medeniyetimizin sahip olduğu değerler, bugünkü sosyal politika yaklaşımına açılım sağlayacak büyük bir tecrübeyle bize ulaşmaktadır. Medeniyet birikimimizde yer alan sosyal dayanışma kültürü, bugünkü modern topluma ve sosyal devlet anlayışına önemli katkılar sağlayacak bir zenginliğe sahiptir. Osmanlı Devletinde askerlik dışında neredeyse kamu hizmetlerinin tamamı vakıflar eliyle yürütülmekteydi. Vakıflar, toplumsal hizmetleri devletin denetimi altında gerçekleştiriyorlardı. Bunun doğal bir sonucu olarak ülkemizde sosyal sorumluluk düşüncesi gelişmiş ve sosyal dayanışma toplumu birbirine kenetlemiştir. Bu yüzden medeniyet tecrübemizi günümüze taşıyacak yaklaşımlar geliştirmek üzerimize tarihi bir vazifedir. Hatta bunun daha ötesi sosyal politikalarda değerlerin rolü ve ne anlam taşıdığıdır.

Sosyal politika, toplumların moral ve manevi değerlerinden bağımsız düşünülmemelidir. Sosyal politika süreci ancak, toplumsal motivasyon ve değerler dikkate alınarak ve buna göre yapılandırılarak başarıya ulaşabilir.

Türkiye'de, sosyal güvenlik şemsiyesi toplumun büyük çoğunluğunu

MÜSİAD

kapsamasına rağmen, sosyal güvenlik, sosyal koruma ve gelir dağılımındaki adaletsizlik Türkiye'nin en önemli meseleleri arasında yer almaya devam etmektedir. Bu nedenle sosyal politika konusunda sürdürülen çalışmaların büyük bir kararlılıkla devam ettirilmesi gerekmektedir.

59. ve 60. Hükümet döneminde bu eksikliğin giderilmesi yönünde çok önemli adımlar atılmış, sosyal güvenlik reformu ve AB dolayısıyla yürütülen uyum çalışmaları bu alandaki gelişmeleri hızlandırmıştır. Bugün karşı karşıya kaldığımız çeşitli sorunlar ve ihtiyaçlar, sosyal devletin önemini bizlere yeniden hatırlatmaktadır. Bu yüzden sosyal devletin, toplumun bütününü kuşatacak sosyal politikalarla sosyal riskleri giderecek önlemler alması ve toplumun refahını sağlayacak politikaları uygulaması, toplumumuzun geleceği açısından son derece önemlidir.

Öte yandan sosyal politikayı sadece devletin yürütmesini beklememek gerekir. Günümüz sosyal politika anlayışında 'sorumlu toplumsal insiyatif' gündeme gelmektedir. Devlet, toplumsal sorunların bütünüyle yeteri kadar ilgilenememektedir. Küreselleşmenin sonucunda ekonomik ve sosyal yapılarda önemli değişimler yaşanmaktadır.

Özellikle sosyal sorunlar küresel bir nitelik kazanmakta ve devletler tek başlarına bu sorunlarla baş edememektedirler. Bu yüzden sosyal devleti tamamlayan sivil toplum kuruluşları çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Zira, günümüzde sosyal devlet anlayışı, sivil toplum ve sosyal sorumluluk kavramı ile birlikte düşünülmektedir. Artık birçok ülkede sivil toplum kuruluşları sosyal politika sorunlarının çözümünde önemli bir aktör haline gelmiştir. Türkiye'nin öncü sivil toplum kuruluşlarından olan MÜSİAD'da kurulduğu günden bugüne kadar eğitim, sağlık, insani yardım, sosyal içerikli kampanyalar ve projelerle sosyal sorumluluk faaliyetlerini gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra, bugün işletmeler de kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının gelişmesi, sosyal refahın ve sürdürülebilir insani gelişmenin sağlanması için bir diğer önemli aktör haline gelmiştir. Geride bıraktığımız yirmi yıl içinde, kurumsal sosyal sorumluluk kavramının iş dünyasının gündeminde daha çok yer aldığı görülmekle birlikte, özellikle çevresel felaketler, açlık, yoksulluk, sağlık ve eğitim gibi temel bazı konularda, işletmelerinde insiyatif alarak, sosyal problemlere karşı daha fazla duyarlılık göstermeleri beklenmektedir.

İşletmelerimizin bu konuda ortaya koyacakları performans hem toplumdaki saygınlıklarını arttıracak hem de ürün ve marka itibarına katma değer sağlayacaktır. Ayrıca, sosyal sorumluluk faaliyetleri artık şirketlerin başarı kriterleri arasında yer almaktadır. Bunun için özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerimizi iş süreçlerinde çevreye saygılı, geri dönüşüm sistemlerini kullanan, enerji tasarrufu sağlayan ve az da olsa toplumsal projelere katkıda bulunan bir yapı içerisinde olmalıdırlar.

Sonuç olarak, Türkiye'de sosyal politikalarda önemli gelişmeler kaydedilmekle birlikte; sosyal politikalara ayrılan bütçenin arttırılması ve bu alanda daha çok mesafe alınması gerektiği herkes tarafından kabul gören bir gerçektir. Sosyal politika oluşturma sürecinde, sorumlu toplumsal insiyatifin üçlü sacayağını oluşturan; devlet, sivil toplum ve işletmelerin etkin işbirlikleri geliştirmeleri, Türkiye'nin sosyal politika konusunda alacağı mesafeleri hızlandıracaktır.

Tüm bu gelişmeler ışığında biz de, Çerçeve dergimizin 49. sayısında sosyal politika konusunu derinlikli ve çok boyutlu bir şekilde ele alarak, bu konuda neler yapılması gerektiğini ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmamızın, sosyal politika sürecine ve sosyal sorumluluk anlayışının gelişmesine katkı sağlamasını umut ederim.

Doç. Dr. İbrahim ÖZTÜRK
Marmara Üniversitesi

Türkiye'de Krizin Arka Planı ve 2009 Yılı İçin Gündem Tespiti

I. Giriş

Hayat bir çevrim içinde akmaktadır. Hayata Hegelci, yani sürekli ve tek boyutlu olarak doğrusal bir hat üzerinde ilerleyen bir diyalektik hakim değil. 1000'li yılların başında Büyük İslam bilgini İbn-i Haldun'un Asabiyet teorisinde ortaya koyduğu üzere, medeniyetler uzun devresel yükseliş ve çöküşler yaşar. Bu sarmal içerisinde, çoğu kez bir "bitiş", bir başka sürecin "başlangıcını" teşkil eder.

Ekonomilerde işlerin yolunda gittiği göreceli olarak "düzgün" konjonktürlerde geleceğin kriz tohumları atılır, yan etkiler derinleşir ve bir yerde bunu taşıyamayan ekonomiler göreceli olarak durgunluğa ve/veya krize girerler. Kriz davet edilmez ancak gelip çattığında da buna pozitif yaklaşmak zarureti vardır. Bu meyanda kriz ortamı gelecek güzel konjonktürün bir çok parametresini bağrında taşır, ortamı yeni bir hamle için uygun hale getirir.

İlk olarak kriz öncesinde Türkiye'nin riskleri özellikle telaffuz edilip öne çıkartılıp bunun için sıfır stopaj, yüksek faiz ve kamu harcamalarında aşırı kısıtlama gibi "bedeller" istenirken, bu kriz bütün devletleri "kriz ortak paydasında" eşitledi. Artık Türkiye'den daha sağlam ve güvenli bir limandan bahsetmek imkânsız. Hatta kriz ortamında Türkiye potansiyel fırsatları ile öne çıkmaya devam etmektedir.

İkinci olarak cari açık ve enflasyonun arkasındaki temel faktörler olan ve bu yüzden büyüme düzeyinin düşmesine neden olan enerji ve emtia fiyatları da hızla gerilemekte, bu da enflasyon ve cari açığın kriz sonrasında yeni bir hamleye fırsat verecek düzeylere gerilemesine katkıda bulunacaktır.

Üçüncü olarak Merkez Bankası kriz ortamında faizi düşürme sürecine hızla devam etmekte ve edebilecektir.

Günümüzde yaşanmakta olan kriz idaresinde üç temel ayak bulunmaktadır. Bunlar; belirsizliği azaltıcı, güven artırıcı tedbirler; yeni yıl için büyüme-istihdam ve kalkınma odaklı bir mimari ve büyümenin finansmanı için kaynak teminidir.

II. Belirsizliğin Azaltılmasına Yönelik Güven Artırıcı Tedbirler

Yaşanmakta olan belirsizliğin arkasında aşağıdaki dinamikler etkili olmaktadır.

1.Düşük büyüme döneminin uzun sürmesi ihtimali
2.İhracat pazarlarının durağanlaşması: AB ve Rusya bu konuda başta geliyor.
3.Artan işsizlik, azalan istihdam oranları.
4.Bozulan gelir dağılımı dengesi.
5.Yavaşlayan yabancı sermaye girişleri: Cari açık ve şirketlerin finansmanı açısından risk.

MÜSİAD

6.Kur riski: Artan kur nedeniyle şirketlerin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmede yaşanabilecek ödeme sıkıntıları.
7.Finansmanda vade ve maliyet riski: Likidite daralmasının yaşandığı uluslararası ortamdan taze kaynakları uygun vade ve maliyetle temin etmede yaşanacak zorluklar.
8.Girdi maliyetlerindeki oynaklık.
9.Hükümetin ve iş aleminin krize yönelik olarak ortak bir dilde bir araya gelememiş olması, ekonomi yönetimine hakim olan muğlak ve belirsiz bir dilin tercih edilmiş olması.

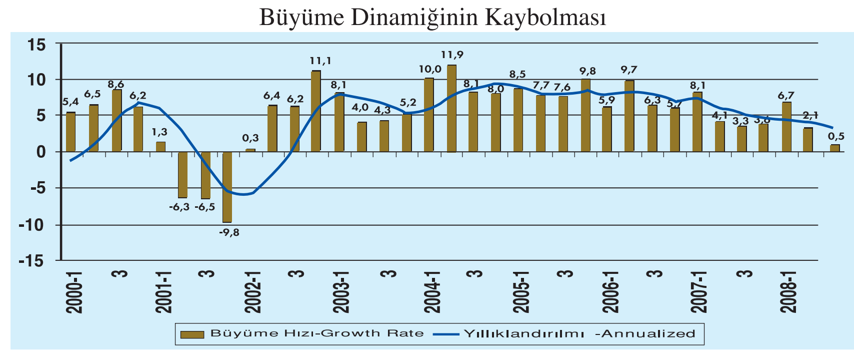
Bu ortamda belirsizliğin azaltılması için gerekli olan güven ancak samimi ve çok taraflı katkılarla oluşturulabilir. Bunun için ortak eş güdüm ve istişare mekanizmaları harekete geçirilmelidir. Burada şeffaflık ve katılımcılık esas olmalıdır. Keza sorunlara yönelik ortak bir dilin oluşturulması için bunların tanımlanması ve çözüm için mevcut imkânları, kısıtları, araçları ve öncelikleri tanımlayan bir yol haritasının belirlenmesi gerekmektedir. Son olarak krizden fırsat devşirmek için ortalığı ayağa kaldırıp güven erozyonuna nende olan fırsatçı ve ideolojik tutumdan vazgeçilmelidir.

III. Büyüme

3.1. Büyüme İvmesinin Kaybolması:

Türkiye'nin kriz ortamında göreceli olarak erken sıyrılması, son yıllardaki başarı hikâyesinin ana eksenini oluşturan büyüme dinamiğinin harekete geçirilmesiyle mümkündür.

Ancak Türkiye'nin büyüme dinamiğini küresel krizden çok daha önce kaybettiğinin anlaşılması, geleceğin yol haritasının çizilmesi açısından faydalı olacaktır.

Şekil-1 Çeyrekler İtibariyle Büyüme Eğilimleri (2006 2.Çeyrek, 2008).

Gerçekten de GSYH'nın 3. çeyrek büyümesi % 0,5, ilk dokuz aylık büyüme ise % 3 düzeyinde kalmıştır. Böylece 2006'nın ortasından beri süre gelen "büyümenin yavaşlaması" süreci geride bırakılmış, 2008'in ikinci yarısı itibariyle ekonomi artık durma noktasına gelmiştir (Şekil1). Rakamları biraz irdelemek gerekirse, GSYH'daki % 18'lik payı ile imalat sanayinden sonra en büyük ikinci sektör olan mali aracılık kurumları % 8'den fazla büyüyerek, büyümenin sıfırın altına düşmesini engellemiştir. Bu aşamada artık bankaların "timsah gözyaşları" dökerek sürekli şikâyette bulunması, kredileri geri çağırması gibi esnafı canından bezdiren uygulamalara girmesi, emekçiyi kapının önüne koyması, zaten sıkıntı varken bunu daha da büyütüp ülkeye yaymış olması bırakınız ahlaki duruşu, uzun vadede ekonomik rasyonaliteye de uymaz.

Öte yandan büyüme ve sanayi üretiminin bu kadar belirgin bir şekilde düştüğü bir ortamda ihracatın dinamiği yüksek seyrini son çeyreğe kadar koruyarak kısmen olumsuzluğun üzerini örtmüştür. İhracatın yüksek dinamiğini ise ithalata ve dış finansmana dayalı büyüme tetiklemiş, sonuç özel sektörün dış borçları ve artan cari açık olmuştur. Nitekim büyüme ve üretim sürekli gerilerken, borçlanmanın artan bir ivme ile devam ettiği görülmektedir (Tablo-2). Gerçekten de 2005 yılının sonunda özel sektörün dış borcu 82,6 milyar dolardan, 2008 yılının ilk yarısı itibariyle 190 milyar dolara çıkmıştır.

Tablo-1 Büyüme

		Artış oranı(%)	
		3. çeyrek	9 ay
Üretim (arz) Yöntemiyle GSYH	Cari	13,7	15,6
	Sabit	0,5	3
Tarım		2,23	0,7
Madencilik		3,9	6,3
İmalat Sanayi		-1,1	3,2
Elektrik-Gaz-Su		4,1	6
İnşaat		-4,3	-1,1
Ticaret		-1,5	3,6
Ulaştırma-Haber-Depoculuk		1,5	4,3
Mali Aracılık Kurumları		7,2	8,4
Konut		2,5	1,9
Gayrimenkul, Kiralama		7,3	7,8
Kamu Yön., Savunma		-1	2,4
Eğitim		-1,2	-1,7
Sağlık		-3,2	3,6

Bu, % 100'ü aşan bir artışa işaret etmektedir. Bu da bize Türkiye'nin, "al götür" (carry trade) olayı sonrasında büyümeden koparken, "yüksek faiz, düşük kur sarmalına" sokulduğunu göstermektedir.

3.2. Kaybolan Büyüme İvmesinde Yanlış Ekonomik Mimariyi Anlamak:

Burada yanlış tefsire dayalı iki ekonomi politikası uygulaması dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Merkez Bankası (MB)'na, diğer ise Maliye Bakanlığı'na aittir.

MB ve Hükümet, direnen enflasyonun arkasındaki yapısal ve dışsal nedenlere rağmen gerçek dışı bir enflasyon hedefinde ısrar etmiş, bu uğurda nihai tüketimi ve bu arada büyümeyi dizginlemek üzere yüksek faize bel bağlamıştır. MB çevreleri kabul etmeseler de, burada yüksek faiz aracılığı ile kuru düşük tutarak "kur geçişkenliğine dayanan ithal enflasyonu" durdurmak amacı da güdülmüştür. Buna bir ölçüde "örtük kur hedeflemesi" de denilebilir.* Gelinen noktada 2008 yılında enflasyon hedefi % 4 olarak konulmuş olsa da yıl, % 10'un biraz üzerinde bir gerçekleşme ile kapanmıştır.

Böylece MB bir yandan kendi kredibilitesine ağır darbe vurmuş, bir yandan da Türkiye'de ekonomi, krizden önce kriz patikasına sokulmuştur.

Maliye Bakanlığı da yine sermaye kaçışını önlemek üzere yerli aktörlere olan stopajı % 10'da tutarken, yabancıya bunu sıfırlamış, başka mekanizmaların (krediyi masrafa mahsup etmek gibi) da devreye girmesiyle Türkiye'de kurumlar kendi parasını dışarı çıkarıp, yabancı birimleri üzerinden tekrar içeriye aktarmış, Türkiye adeta bir "bıyıklı yabancı cennetine" dönmüştür. Bir yandan kambiyo, bir yandan da faiz kazancı şeklinde ekonominin aşırı "finansallaşması" söz konusu olmuştur. Küresel finansal krize Türkiye bu anlamda kendini açık hale getirerek yakalanmıştır. Şu aşamada izlenen iç ve dış varlık barışı yaklaşımı aslında bu yanlışa bir son vermek anlamı taşımaktadır. Esas olan ise 2006-2008 arasında reform dinamiğini sürdürmek, ikinci nesil reformları acilen bitirmek ve AB sürecinden kopmamaktı.

Tablo-2 Türkiye'nin Brüt Borç Stoku

(Milyar $)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 Ç1	2008 Ç2
Toplam Dış Borç Stoku	129,6	144,2	160,6	168,4	205,2	247,1	263,1	284,4
Kısa Vade	16,4	23	31,9	37,1	40,4	41,8	44,9	51,9
Uzun Vade	113,2	121,1	128,8	131,3	164,8	205,3	218,3	232,5
Kamu Sektörü	64,5	70,8	75,7	70,4	71,6	73,5	74,4	77,7
Uzun Vade	63,6	69,5	73,8	68,3	69,8	71,3	72,1	75,8
TCMB	22	24,4	21,4	15,4	15,7	15,8	16,6	16,2
Uzun Vade	20,3	21,5	18,1	12,7	13,1	13,5	14,2	13,9
Özel Setör	43,1	48,9	63,6	82,6	117,9	157,9	172,1	190,5
Kısa Vade	13,9	18,8	26,8	32,2	36	37,3	40,2	47,8
Uzun Vade	29,2	30,1	36,8	50,4	81,8	120,5	132	142,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

3.3. Kayıp Yıllar: "Türk Hastalığı":

Türkiye'nin yukarıda bahsedilen atalete saplanarak reformları aksatmasının arkasında ise büyük oranda zaten yakın geçmişten aşina olduğumuz siyasi ve ideolojik kırılmalar vardır. Bunlar;

1.Türkiye'nin değişimini ve dönüşümünü içine sindiremeyen, devlet ve toplum içinde çok katmanlı bir örgütlenmeye gittiği anlaşılan Soğuk Savaş artığı Ergenekon terör örgütünün toplumu, yargıyı ve üniversiteyi kışkırtması,
2.Bunun bir parçası olarak yargının ileri dizeyde ideolojikleşmesi ve tarafsızlığını kaybetmesi,
3.Askeriye'deki cuntacı ekibin seçimlerin hemen arifesinde verdiği e-muhtıra,
4.Azdırılan PKK terörünün yarattığı ulusalcı dalga ve duygu köpüğünü kullanan çevrelerin Türkiye'yi belirsiz maceralara zorlaması,
5.Seçimler sonrasındaki kapatma davası,
6.Dışarıda ise Fransa'da Sarkozy, Almanya'da Merkel'in açıkça Türkiye'yi dışlayan tavırları, çifte standardı ve müzakereleri Kıbrıs, limanlar, Ermeni meselesi gibi aslında "alakasız" yerlere çekip kilitlemesi yer almaktadır. Bu ortamda toplumda AB desteği dibe vurmuş, Türkiye bu konuda tek taraflı olarak adım atamaz hale gelmiştir.

3.4. Obama'lı Yeni Dönem, Yeni Bir İvme Olabilir:

Bütün bunlardan sonra şimdi hızla reformlara geri dönülmesi, bunun için somut bir reform takviminin kamu-oyuna açıklanması, enflasyon ve istikrar temini odaklı politikaların ikincil önemde

MÜSİAD

kaldığı görülerek, popülizme fırsat vermeyecek tarzda kamu kesimi eksenli olarak genişleyici bir maliye politikasının izlenmesi, girilmiş olan faiz indirimi sürecine daha aktif olarak devam edilmesi gerekmektedir.

Esasen bütün bunları temin etmek üzere, MB'nın aldığı olumlu inisiyatife hükümetin de katıldığı görülmektedir. Bu meyanda Hükümet tarafından;

- Kredi kanallarının açık tutulması maksadıyla Hazine'nin 2009'da sağlayabileceği toplam garanti ve ikraz limiti 1 milyar dolar artırılarak 4 milyar dolara çıkarılmış,
- İmalatçı KOBİ'ler, esnaf ve sanatkârlara yönelik 350 milyon YTL'lik sıfır faizli kredi desteği sağlanmış, miktar daha sonra artırılmıştır. Buna rağmen desteklerin miktarı yetersiz, geri çağrılma süresi ise çok kısadır.
- Vergi borçlarına on sekiz ay süreyle yüzde 3 faizle taksitlendirilmesi imkânı getirildi.
- Ekim ayı başında istihdam paketi kapsamında işveren primi beş puan düşürüldü.
- Başta GAP olmak üzere bölgesel gelişme ve sosyal kalkınma projeleri için 2008-12 döneminde 14,5 milyar YTL ek finansman öngörülmüş,
- Yurt dışındaki ve yurtiçindeki varlıkları ekonomiye kazandırmak amacıyla varlık barışı yasası Meclis'ten geçirilmiş, bunun bir gereği olarak "nereden buldun" sorusu sorulmayacağı gibi, bunların ekonomiye aktarılması durumunda sadece % 2 oranında sembolik bir vergi alınacağı açıklanmıştır.
- Likiditesi yüksek bölge ve ülkelerdeki yatırımcıların ağırlıklı olarak talep ettiği senet, sertifika ve benzeri finansman araçlarının ihracına imkân sağlayacak tasarı Başbakanlığa gönderilmiş, esasen yılın son çeyreğinde içeriye giren yabancı sermaye miktarı 570'lere varan oranda artış göstermiştir.
- Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan stopaj kaldırılmış, Mevduat sigortasının kapsamını genişletme ve sınırını artırma konusunda, 2 yıl süre ile Bakanlar Kurulu'na yetki alındı.
- BDDK, bankaların kârlarını BDDK'ya danışmadan dağıtmamasını ve böylece öz sermayelerini güçlendirmeleri yolunda kullanılmasını istemiştir.

Keza MB tarafından;

- Döviz Depo Piyasası tekrar açılmış,
- Döviz alım ihalelerine ara verilmiş,
- Bankaların Döviz Depo işlem limitleri artırılarak 5,4 milyar ABD Dolarından 10,8 milyar ABD Dolarına çıkartılmış,
- Dalgalı kur rejimi ile uyumlu olarak, döviz piyasası likiditesini desteklemek amacıyla günlük döviz satım ihalelerine başlanmış,(daha sonra döviz satım halelerine ara verilmiştir)
- Bankaların, Döviz Depo Piyasası'nda ABD Doları ve Euro cinsinden Merkez bankası'ndan alabilecekleri döviz depolarının vadesinin 1 haftadan 1 aya yükseltilmesi, borç verme faiz oranlarının yüzde 10'dan ABD Doları için yüzde 7'ye ve Euro için yüzde 9'a düşürülmesi kararlaştırılmış,
- Yabancı para zorunlu karşılık oranı yüzde 11'den yüzde 9'a indirilmiş, Yeni
- Türk Lirası mevduatı ve kredileri teşvik etmek amacıyla yabancı para zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son verilmiş, Türk parası zorunlu karşılıkların faiz oranı artırılmış, ihracat reeskont kredisi limiti 500 milyon ABD dolarından 1 milyar ABD dolarına yükseltilmiştir.

İlaveten gelecekte de likidite sıkışıklığını artması durumunda;

- Teknik faiz indiriminin erkene alınarak operasyonel yapının değiştirebileceği,
- Likidite sıkışıklığının gelişimine bağlı olarak,

a)Repo işlemleri ile fonlama vadesinin uzatılacağı,
b)İkinci el piyasadan doğrudan DİBS alımlarının gündeme alınacağı,
c)Likidite sıkışıklığının kalıcı olarak artması ve diğer önlemlerin yeterli olmaması halinde YTL zorunlu karşılıkların sınırlı ölçüde indirileceği bildirilmiştir.

Keza,

- Gerektiğinde döviz piyasasında derinliğin kaybolmasına bağlı olarak sağlıksız fiyat oluşumları gözlendiğinde döviz satım ihalelerine başlanabileceğine,
- Bankaların Döviz ve Efektif Piyasalarında işlem yapma limitlerinin artırılabileceğine
- Yabancı para zorunlu karşılık oranlarının sınırlı bir miktar daha indirilebileceğine işaret edilerek piyasalar güven verilmiş, belirsizlik azaltılmıştır.

IV. Sonuç

Sonuç olarak Türkiye'nin yukarıda tartışılan yol haritasına uygun bir sürece girebilmesi bir anlamda IMF ile yapılacak anlaşmanın mahiyetine bağlı hale gelmiştir. IMF ilke olarak büyümenin sınırlandırılmasını (% 2-3) isteyecek gibi gözükmektedir. Nitekim hükümetin, söylemlerinin tersine olarak büyüme hedefinden aslında vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Zira 2009 yılına yönelik bütçe açığı hedefinin, GSYH'nın % 1'ine (mutlak olarak bütçe açığı hedefi 11 milyar YTL civarında) çekilmiş olması bunu göstermektedir.

Ekonominin % 2-3 aralığında büyümesi ise Türkiye gibi ülkeler için aslında bir nevi resesyon olarak görülmelidir. Zira nüfus artış hızı bizde % 1,5 düzeyindedir. Ekonominin canlandırılması için bu süreçte geçici de olsa, kırılganlığı yüksek bazı sektörlere yönelik olarak bir KDV indirimi isabetli olacakken, yapılacak IMF anlaşması gereği bazı sektörlerde bunun artırılması ihtimali dahi gündeme gelmiştir.

Bu ortamda vergi gelirleri (dolayı vergiler, ithalat vergileri, gelir vergisi, dahilde işleme kapsamında tahsil edilen vergiler) çok ileri düzeyde düşeceğinden, esnekliği düşük olan mallara (doğal gaz, elektrik, petrol) yeni zam ve vergilerin gelmesi de beklenmelidir. Zaten enerjinin en yoğun kullanıldığı kış mevsimde yapılan son ağır zamların, bahar ayına girilmesiyle geri çekilecek olması da aslında uygulanacak olan IMF anlaşması için gerekli kaynağın daha şimdiden peşin olarak temin edildiği anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin ev ödevi, büyümenin, istihdamın ve bunun bir gereği olarak KOBİ'lerin kurtarılması ve halkın güven ve alım gücünün tesis edilerek tüketmeye ikna edilmesidir.

Faruk ÇELİK
T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

"Hiçbir Kriz Kalıcı Değildir, Elbirliği İle Üstesinden Geleceğiz"

21'nci yüzyılda dünyamız büyük bir değişimi yaşamaktadır. Yaşanan bu değişimin en belirgin etkisi küreselleşme olgusudur. Küreselleşme rüzgarı bazen fırtına şekline dönüşerek birçok ülkede ağır tahribatlara neden olmuş, bazı ülkelerde ise olumlu sonuçlar getirmiştir. Küreselleşmeden farklı ülkelerin farklı şekilde etkilenmeleri yaşanan bu değişime ayak uyduramamaktan kaynaklanmaktadır. Özellikle iletişim ve bilişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, dünyamızı küçük bir köy haline getirmiştir. Artık, dünyanın bir ucunda meydana gelen en ufak bir olay, anında bütün ülkeleri etkisi altına almaktadır. Artık günümüzde savaşlar televizyonlar aracılığıyla canlı olarak evlerimizde seyredilebilir olmuştur.

Her alanda yaşanan küreselleşme en önemli etkisini endüstriyel ilişkiler alanında hissettirmektedir. Artık günümüz dünyasında bir gece de dev işletmeler kurulmakta veya aynı gün içinde kurulmuş dev işletmeler, dünyanın bir ucuna anında taşınabilmektedir. Bu nedenle, 2002 yılından göreve gelen hükümetimiz döneminde çağın gereklerine yönelik her alanda hızlı reformlar gerçekleştirilmiştir. "Sosyal Güvenlik Reformu" da bu büyük reformlardan sadece biridir.

Son zamanlarda yaşanan ekonomik krizler küreselleşmenin doğal bir sonucudur. Dünyanın en büyük ekonomisine sahip ABD'de ortaya çıkan ekonomik kriz, hemen hemen her ülkeyi etkisi altına almıştır. Bu çerçevede ülkemizin de krizden etkilenmesi kaçınılmazdır.

Ancak, bu sorun; doğru ele alınıp doğru değerlendirilmelidir. Hissi ya da politik davranarak sorunu çözüme kavuşturmak mümkün değildir. Bir kere şu bilinmelidir ki, **hiçbir kriz kalıcı değildir.** Adı üstünde bu bir krizdir ve bir süre sonra ortadan kalkacaktır. El birliği ile doğru zamanda doğru önlemlerin alınmasıyla etkisi de elbette az olacaktır.

Krizle ilgili bazı rakamsal verileri şöyledir;

- ABD Tarım Dışı İstihdam Azalışı (2008) 2 milyon 589 bin kişidir ki bu rakam 1945'den beri en yüksek rakamdır, İşsizlik oranı %7,2'dir
- Avrupa Birliği işsizlik oranı ise % 7,8 olup, AB Komisyonu tahminlerine göre: 2009'da AB üyesi 27 ülkede 3,5 milyon kişi işini kaybedecek.
- Avro bölgesinde işsizlik oranı 2010'da % 10'u geçecektir. Buna karşın, ülkemizde istihdamda son bir yılda 635 bin kişilik artış olmuştur. (TÜİK Ekim 2008 verileri) Ancak bu artış yeterli değil,

MÜSİAD

Çünkü:

➢Çalışma çağındaki nüfus 763 bin kişi artmıştır.
➢Hizmet Akdiyle Çalışan Zorunlu Sigortalı sayısı 5 ayda 165 bin azalmıştır.
➢İşgücüne katılma oranı %47,7'den % 49,1'e çıkmıştır.
➢Neticede işsiz sayısı 385 bin artmış, işsizlik oranı % 10,9'a çıkmıştır.
➢2008 sonu yıllık işsizlik oranını %10,3-10,5 aralığında bekliyoruz.

Yukarıdaki rakamlar, bizlere şunu göstermektedir; Evet, bir kriz vardır. Ama bunun yanında ekonomik döngümüz, bir çok ülkeye göre iyi durumdadır. Burada bir çok kez çeşitli toplantılarla medyamız aracılığıyla kamuoyunun bilgisine sunduğum bir durum büyük önem arz etmektedir.

•Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olarak bizim için en öncelikli durum, istihdamın korunması ve işsizliktir. Bu nedenle bu kriz ortamını bahane ederek kimsenin işçi çıkarmamasını istiyoruz. Özellikle önümüzdeki 9 ay boyunca herkesin elini taşın altına koyması gerekmektedir. Bu çerçevede bazı çalışmalar gerçekleştiriyoruz. Bu çalışmalar;
•2008 Mayıs'ta yürürlüğe giren İstihdam Paketi Kanunu ile İstihdamı teşvik adına birçok yenilikler getirdik:
•İşveren üzerindeki idari ve mali yükleri azalttık.
•İşveren sigorta priminden % 25 indirime gittik,
•Sağlık, güvenlik, kreş, vb. tesis yükümlülüklerinde hizmet alımı, spor tesisi zorunluluğunu kaldırdık,
•İşyeri kurma iznini kaldırdık.
•Kadınlar, gençler ve özürlülerin istihdamını teşvik ettik.
•İstihdama dahil edilen kadın ve gençlerin primleri beş yıl boyunca devlet tarafından destekleyeceğiz.
•% 3 kota dahilindeki özürlülerin priminin tamamı, kota fazlası çalıştırılması halinde priminin yarısı devlet tarafından ödenecek.
•İşgücünün mesleki eğitimine ağırlık verdik.
•İl İstihdam Kurulları Kapsamında;
•Yerel İhtiyaçlara yönelik eğitimler düzenledik.
•Mesleki Eğitime 300 Milyon TL harcadık.
•Yılda 100.000 işsize iş garantili eğitimler verdik.
•İstihdama yönelik bölgesel yatırımlara kaynak sağladık.
•GAP'a 2008'de 1,3 milyar; 2009'da 3,8 milyar TL aktardık.
•Son 2-3 ayda krizin etkilerinin işgücü piyasalarında da görülmeye başlanması üzerine Kısa Çalışma Ödeneği'ni devreye soktuk.
•Krizden etkilendiği için geçici olarak çalışmalarını durduran veya tam zamanlı çalışmadan kısmi zamanlı çalışmaya geçen işyerlerinde işçilerin çalışmadıkları süreler için işçilere brüt ücretlerinin % 40'ı tutarında Kısa Çalışma Ödemesi yapılacaktır.
•Bu sayede işveren, kriz ortamında işlerinin durgunlaşması nedeniyle işçi çıkarmak zorunda kalmayacak, 3 aya kadar işleri durdurabilecek ve personel ödemelerini işveren yerine devlet yapacak.
•Kısa Çalışma Verileri;
•Başvuru: 543 işyerinde 61.865 işçi
•Uygun Görülen: 30 işyerinden 4.446 işçi

Krize ilişkin Hükümetimizce alınan tedbirler - Destek Paketi

•EKK (Ekonomik Koordinasyon Kurulu) ve başka birçok platformda krizin çeşitli sektörlere etkileri ve alınabilecek tedbirler sektör temsilcileri ile görüşülmüştür. Üçlü Danışma Kurulu'nda da sendika konfederasyonlarımızla görüşülmüştür.
•Kısa Çalışma Ödeneğinin miktarı ve süresinin artırılması, bu imkândan daha çok işçi ve işverenimizin yararlanarak işsizliğin engellenmesi yönünde çalışmalarımız son noktasına gelmiş olup, sürenin 6 aya çıkarılması ve ödeneğin yüzde 50 artırılmasına yönelik çalışma yapılmaktadır.
•**Dış Talep-Dış Fon:** Merkez Bankası (TCMB) Yabancı Para Karşılık Oranlarını % 11'den % 9'a çekerek piyasaya 2,5 milyar $ nakit girişi sağladı.
•**Dış Talep:** TCMB Eximbank Reeskont Düzeyi 500 Milyon$'dan 1 Milyar$'a çıktı.
•**İç Talep-İç Fon:** TCMB TL likiditesinde sorun çıkmasına izin vermiyor. 2008 ikinci yarısından sonra iç talep artırıcı önlemler:
•**Ücret İyileştirme:** 900 milyon TL.
•**Enflasyon Farkı:** 595 milyon TL.
•**KEY Ödemeleri:** 2,4 milyar TL.
•**Fındık-Mısır:** 400 milyon TL.
•**Sözleşmeli Personel Alımı:** 113 milyon TL.
•**Kuraklık Desteği:** 535 milyon TL.
•**Toplam 4.943 milyon TL:** Piyasaya yaklaşık 5 milyar TL likidite enjekte edildi.

Bunların dışında;
•Karayolları: 2,8 TL.
•GAP: 1,3 TL,
•Mahalli İdareler: 0,9 TL,
•SSK 5 Puan 0,35. Bunların toplamı 5,4 milyar TL piyasaya verildi.
•Piyasadaki stresi azaltma:
•Vergi borçları 18 ay taksit, %3 faiz,
•SSK-BK prim borçları 24 ay taksit, % 85'e kadar indirim,
•Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara yönelik stopaj sıfıra indirildi.
•Varlık Barışı çıkarıldı (%2-%5).

İşsizlik Sigortası

İşsizlik Sigortası 2002'den beri uygulanmaktadır, bununla beraber sistemin yeterince tanınmaması, uygulamadaki bürokrasi ve ödeme miktarının yetersizliği gibi nedenlerle İşsizlik Ödeneği alanların sayısı işsizlerin %4'üne bile ulaşmıyordu. İstihdam Paketi ile başvuru aşamasındaki zorlukları giderdik, Internet üzerinden başvuru imkânı sağladık, ödenek miktarını brüt asgari ücretin % 40'ı olarak belirleyerek ele geçen tutarda % 11 artış sağladık. Bu değişiklikler sayesinde İşsizlik Ödeneği alanların sayısı kriz öncesinde de artış trendine girdi. Elbette son 2-3 ayda kriz nedeniyle işlerini kaybedenlerin de yoğunlukla başvurduğunu görüyoruz. Zaten İşsizlik Sigortası Fonu da bu gibi ortamlar için oluşturulmuştur. 22 ocak 2009 tarihi itibariyle işsizlik fonunda biriken miktar: **39 Milyar 0,11 Milyon 469 Bin 811 TL'dir. Eski para birimine göre (39 Katrilyon 0,11 Trilyon 469 Milyar 811 Milyon) dur.**

İŞ-KUR'a Başvuran Sayısı: **1 Milyon 455 Bin 238** kişi.

İşsizlik Ödeneği Almaya Hak Kazanan Kişi Sayısı: **1 Milyon 286 Bin 400** dur.

İşsizlik Fonundan Ödenen Miktar: **1MİLYAR 22 Milyon 703 Bin 960 TL**'dir. Eski para birimine göre **(1 Katrilyon 22 Trilyon 703 Milyar 960 Milyon)**'dur.

Sosyal Güvenlik Reformu

Öncelikle şunu belirtmek isterim ki; bu Reform 30 yıldır ülkemizin gündeminde bulunmaktadır. Hemen hemen her hükümet, bütün programlarında ya da seçim beyannamelerinde bu Reformun öncelikli olarak hayata geçirileceğini söylemiştir. Ama kimse böyle bir Reformu yapmaya da yanaşmamıştır. Bu reformun yapılmasını tüm sosyal taraflar ısrarla her hükümetten istemiştir. **Öncelikle şunu belirtmek isterim ki, bazı çevrelerin ısrarla dile getirdiği gibi bu Reformla, kesinlikle şu anda emeklilik yaşının yükseltilmesi gibi bir durum söz konusu değildir.**

Bu Reformlarla;

➢Çalışanlarımızın ve emeklilerimizin kazanılmış haklarını koruduk.

➢Çalışanlarımızın arasında adaletsizliklere yol açan uygulamalara son verdik:

➢Memurların emekli aylığı, son çalıştığı kadroya göreydi. 2 yıl müdürlük yapanla 20 yıl müdürlük yapan aynı emekli maaşını alıyordu. Bu adaletsizliğe son verdik.

➢Bundan böyle, yeni memur olacaklara; esnafta, işçide olduğu gibi çalıştığı bütün süre dikkate alınarak emekli aylığı bağlanacak.

➢Babası sigortalı olsun - olmasın, prim borcu olsun olmasın, 18 yaşından küçük bütün çocuklarımız bundan sonra sağlık hizmetlerinden koşulsuz yararlanma imkânına kavuştu.

➢Çiftçimiz, esnafımız, işçimiz hastaneye gidebilmek için 90 gün (3 ay), 120 gün (4 ay), 240 gün (8 ay) beklemek zorundaydı. Bundan sonra çiftçimiz, esnafımız, işçimiz ve yakınları; işe başladıktan 1 ay sonra hastaneye gitme imkanına kavuştu.

➢Bu güne kadar 1 gün dahi prim borcu olan çiftçimiz, esnafımız sağlıktan yararlanamıyordu. Bundan sonra 60 günden az prim borcu olduğu sürece sağlık hizmetlerinden yararlanacak.

➢SSK Tarım Sigortası emeklilerinin sağlık imkânlarından, bundan böyle ana ve babaları da yararlanabilecek.

➢26 yıldır hayata geçirilemeyen Genel Sağlık Sigortasını hayata geçirdik. Tüm vatandaşları, hatta vatansızları ve sığınmacıları da sağlık kapsamına aldık.

➢Hiç geliri olmayan veya asgari ücretin 1/3 ünden az geliri olan vatandaşlarımızın sağlık primini devlet ödeyecek.

➢Yatan hastaların ilaçlarını, tıbbi malzemelerini bundan böyle hasta yakınları değil, hastaneler temin edecek.

➢Bundan böyle; işçimiz, esnafımız, çiftçimiz, emeklimiz sağlık karnesi taşımadan, T.C Kimlik numarasıyla hastaneye gidecek, sağlık hizmetinden yararlanacak.

➢Yurt içinde yapılamayan tetkiklerin, yurt dışında yapılabilmesine imkân sağladık.

➢Özürlü aylığı almak için 2 yıl beklemeye son verdik. Bundan böyle özürlü vatandaşımız, yaşadığı yerdeki hastaneden raporunu alacak, rapor Ankara'ya intikal ettikten sonra 1 ay içinde maaşını bağlayacağız.

➢Özürlü ve yaşlı aylığı alan 81 bin vatandaşımıza tahakkuk ettirilen borçları sildik.

➢% 70'den fazla özürlü olan vatandaşlarımızın ve 65 yaş aylığı alan 85 yaş üstündeki vatandaşlarımızın banka önlerindeki çilelerine son vererek, maaşlarını evlerinde ödemeye başladık. Bu uygulamadan 240 bin vatandaşımız yararlanacak.

MÜSİAD

➢Çiftçimizin, esnafımızın "basamak sistemi"ni kaldırarak, "beyan sistemi"ni getirdik. Bundan sonra bu vatandaşlarımız beyan edecekleri gelirleriyle orantılı prim ödeyecekler.

➢"Beyan sistemi"ne geçtiğimiz için "beyaz bir sayfa açarak" prim borçlarını da yeniden yapılandırdık. Esnafımızın, işverenimizin prim borcu faizlerinde % 85'lere varan indirimler yaptık.

➢KOBİ'ler için öngörülen CANSUYU kredilerinin kullanılmasında prim borçları engel olmasın diye; prim borçlarının, kredilerden mahsup edilmesine imkân sağladık.

➢Çiftçimizin, esnafımızın prim oranlarını % 40'dan % 33,5'e kadar indirdik.

➢İşçilerde olduğu gibi, bundan sonra iş kazası geçiren çiftçimize de, esnafımıza da devlet belli oranda para ödeyecek.

➢Çiftçimiz, köy muhtarlarımız bundan böyle 15 günlük prim ödeyerek, 30 gün sigortalı olma imkânına kavuştu.

➢Bu güne kadar sadece işçilere verilen emzirme yardımından, bundan sonra esnaflar da çiftçiler de yararlanacak.

➢İşçilerde ve memurlarda olduğu gibi, vefat eden çiftçimizin, esnafımızın yetim kızına da 24 aylık tutarında çeyiz parası ödeyeceğiz.

➢Bundan böyle; çiftçimiz, esnafımız hastaneye yattığı zaman yanında refakatçisi varsa, refakatçinin yemek ve yatak giderlerini karşılıyoruz. Eğer çiftçimiz, esnafımız, başka bir hastaneye sevk edilmişse yol giderini de alacak.

➢Bundan böyle 5 yıldan fazla çalışması olup vefat eden memurlarımızın eşine ve çocuklarına da maaş bağlayacağız. Bugüne kadar bu imkândan yararlanamayan yaklaşık 20 bin aileyi de bu imkândan yararlandırıyoruz.

➢Evlerinde yaptıkları örgü, dantel, dokuma vb ürünleri satarak gelir elde eden kadınlarımız, 15 günlük prim ödeyerek 30 gün sigortalı olma imkânına kavuştu.

➢Usta öğreticilerimizin emeklilik ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaya ilişkin sorunlarını çözdük.

➢Bakıma muhtaç özürlü çocuğu bulunan annelere, 5 yıla kadar erken emekli olma imkânı sağladık.

➢Ölen sigortalıların, geliri olmayan 65 yaşından büyük ana-babalarına her halükarda maaş bağlayacağız.

➢Müteahhitlerimizce yurt dışına götürülen işçilerimizin yakınlarına da sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânı sağladık.

➢Ülkemize göç etmek zorunda kalan soydaşlarımıza, geldikleri ülkelerdeki çalışmalarını borçlanabilme imkânı sağladık.

➢İsteğe bağlı sigortalı olan vatandaşlarımızın hepsi, emekli olmadan önce de sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânına kavuştu.

➢SSK'lı annelere, doğum nedeniyle çalışamadıkları süreleri borçlanabilme imkânı getirdik.

➢Şehit ve gazilerimizin çocuklarına ödediğimiz eğitim yardımını % 25 oranında artırdık.

➢Devlet, bundan böyle, açık olsun ya da olmasın, sosyal güvenlik sistemine, tahsil ettiği primin $^{1}/_{4}$'ü oranında katkı yapacak.

➢İşsizlikle mücadele kapsamında işveren sigorta primini % 25 oranında indirdik.

➢18-29 yaş arasındaki gençlerimizi istihdam edecek işverenlerimizin sigorta primini 5 yıl boyunca kademeli olarak devlet karşılıyor.

➢Özürlü vatandaşlarımızı istihdam eden işverenlerimizin primini de devlet karşılıyor.

➢Bundan böyle mesleki eğitime her yıl yaklaşık 270 milyon TL para ayırıyoruz.

➢Türkiye'nin dört bir yanında meslek edindirme kursları açıyoruz. Bu kurslara katılanlara ayda ortalama 260 TL. ücret veriyoruz.

➢Bir işverenin prim borcu varsa, bu işverenimiz hak edişlerini alamıyordu. Prim borçlarının hak edişlerden mahsup edebilmesi suretiyle, işverenlerimizin hak edişlerini alabilmeleri imkânını getirdik.

➢Organize Sanayi bölgelerinde yapılan fabrika inşaatlarındaki asgari işçilik uygulamasında 513 TL. olan m2 tutarının 245 TL olarak uygulanmasına imkan sağladık.

Hükümet olarak, sosyal refahın artırılmasının yolunun istihdamdan geçtiği gerçeğinden hareketle işsizliğin önlenmesi ve istihdamın artırılması konusunda büyük çaba göstermekteyiz. Bu konuda birçok yasal düzenlemeyi hayata geçirdik. Birçok düzenlemeyi de ilerleyen dönemlerde hayata geçireceğiz. Küresel bir krizin bütün dünyayı etkilediği günümüzde ülkemizin krizden en az etkilenmesi adına işçi ve işverenlerimizi desteklemeye her türlü yasal düzenlemeyi hayata geçirmeye devam edeceğiz.

Erdoğan BAYRAKTAR
TOKİ Genel Başkanı

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sosyal Politikalara Etkisi

1. Tanım :

Kentsel Dönüşüm, en genel anlamda; " Olumsuz değişime uğrayan kentsel bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel sorunlarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir bakış ve eylem " olarak tanımlanabilir.

Diğer bir deyişle kentsel dönüşüm; farklı nedenlerden ötürü zamanla eskimiş, yıpranmış, kimi durumlarda terk edilmiş, vazgeçilmiş ya da imar mevzuatına aykırı yapılaşmalar sonucu ortaya çıkan kimliksiz, standart dışı ve niteliksiz yerleşim alanlarının günün sosyoekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak ifade edilebilir.

Toplumun düşük fiziksel yaşam şartlarının iyileştirilerek, fiziksel ve sosyal alt yapı eksikliklerinin giderilmesi, iyileştirmeye yönelik faaliyetlerin kademeli, planlı ve programlara dayalı olarak hayata geçirilmesi ve bu prensiple de kente ait mevcut planların belirli bir öngörü ile gelişme potansiyeline uygun olarak revize edilmesi, yaşanabilir ve nitelikli, halkın kolaylıkla adapte olabileceği alanların oluşturulması kentsel dönüşüm projelerinin önem arz eden diğer yönlerindendir.

2. Giriş :

Sağlıksız konutların yaşanılır şehirler oluşturması nasıl mümkün değilse, bu konutlarda yaşayanların da sağlıklı ve mutlu olması beklenemez. Plansız kentleşme yalnızca ekonomik ve fiziksel bir sorun olmayıp, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da toplumları etkileyen bir olgudur.

Gelişmiş ülkelerin refah toplumlarının şehrin gürültüsü ve stresinden kaçarak, yeşili bol, sakin çevrelerde mekân tutma arzusunun yarattığı banliyöler ile gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal kesim insanlarının, daha iyi yaşamak için şehirlere akın etmesi sonucu, şehirlerin etraflarında derme çatma evlerin oluşturduğu varoşlar ters bir benzeşim sergilemektedir. Gecekondu ve kaçak yapılaşma Türkiye'nin mutlaka ve hızla çözmesi gereken bir sorunudur. Konuyu arsa üretiminden finansman teminine, dar gelirlilere yönelik ucuz konut sunumundan alt yapı ve ulaşım imkânlarına, imar planlarının hazırlanmasından yapı denetimlerine dek çok yönlü düşünmek ve belirlenen politikaları eşgüdümle yürütmek gerekir.
Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, ülkemizdeki fakir grubun acilen karşılanması gereken konut ihtiyacı olduğu bilinciyle alt gelir grubuna yönelik konut üretimi ile gecekondu sorununun çözümü amacıyla kentsel dönüşüm uygulamalarına ağırlık vermektedir.

MÜSİAD

3. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sosyal Politikalara Etkisi :

Bilindiği üzere gecekondu dönüşümü ve kentsel yenileme son derece zor, zahmetli ve sabır isteyen bir iştir. Yöredeki vatandaşın katılımı ile belirli bir ikna ve bilgilendirme sürecine ihtiyaç duyulur . Bu alanların maliyetlerini istenilen oranda tutmak için hem proje revizyonu hem de yasal düzenlemeler yapılması gerekirken gecekondu alanları genellikle jeolojik açıdan sakıncalı alanlar olduğundan; yerine konut üretimi fazladan maliyet gerektirir, planlama ön görülerinin yeniden ve bir çok parametreyi de içererek tanımlanması gerekir, bu projeler aynı zamanda merkezi otoritenin irade ve desteği ile yerel yönetimlerin gayret ve beraberliğini gerektirir.

Gecekondu sorununun sadece yerel yönetimlerin gayretleriyle çözülemeyeceği açıktır. Bugün, Kentsel Yenileme Projeleri bir devlet politikası haline getirilmiştir. TOKİ tarafından Türkiye çapında başlatılan gecekondu dönüşüm çalışmaları belediyelerimiz ve konut yapımcılarımız için de bir model oluşturmaktadır. TOKİ tüm bu uygulamalarını; merkezi idarenin gücü ve Başbakanımızın desteğiyle, Belediyelerle işbirliği içinde yapmıştır. Gecekondu dönüşüm veya kentsel yenileme projeleri hem tasarlanması hem de uygulaması en zor projelerdendir. Bunlar, değişik boyutları ile ele alınması gereken, salt projelendirme ile şekillenemeyen, baştan sona bir süreç tasarımı gerektiren, belli bir vizyon tanımı ile yola çıkılması şart olan, etaplama, izleme ve değerlendirme basamakları ile kontrol edilebilen projelerdir. Diğer yandan, kamusal yatırımlarımızda malesef pek alışık olmadığımız proje bütünü için maliyet analizi – fizibilite çalışmasının yapılması kentsel dönüşüm projelerinde İdaremizce aranan bir diğer unsurdur.

Kentsel Dönüşüm projeleri baştan sonuçları öngörülebilen ve rutin bir takım işlemlerin tamamlanması ile sonuca ulaşacak yapıda uygulamalar değildir. Bu projeler kentlerin plan dışı gelişmiş sorunlu alanlarını, işgal edilmiş kamu arazilerini, tıkanmış ulaşım akslarını, tasfiye edilmesi zorunlu afet riski taşıyan bölgelerini, kültürel ve tarihi değeri tescillenmiş ancak çevresi kuşatılmış alanlarını içerirken, aynı zamanda alanlar üzerinde hak sahibi olarak tanımladığımız vatandaşlar mevcuttur ki, onlar proje alanının sakinleri, birinci derecede projenin ortakları, muhatapları konumundadırlar.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülen Gecekondu Dönüşüm / Kentsel Yenileme Projelerine ait çalışmalarının hedefi, konut birim ölçeğinden yerleşme ölçeğine kadar uzanan kapsam içinde, planlama, yapım ve kullanım sürekliliğinde değer ve kalite artışı sağlamak ve bu değer artışını hak sahipleri ile paylaşmaktır. İdaremiz Gecekondu Dönüşüm/Kentsel Yenileme Projeleriyle, Belediyelerle işbirliği içinde çağdaş kentsel çevrelerin üretilmesini hedeflerken, sadece yenileme (dönüşüm) alanı üzerindeki arsa, sosyal donatı, konut ve altyapı bütünlüğü içinde oluşturulan kentsel çevrelere ait rasyonel uygulamalara yer vermekle yetinmeyip, aynı zamanda kent bütünü içinde plansal, hukuki ve teknik olarak yeniden kazanılan alanların takip edecek projelere model teşkil etmesini sağlamak için de önlemler almaktadır.

Yerel yönetimlerin desteği ve İdaremizin girişimi ile kentlerdeki yoksul komşulukları yenilemek, kent halkına daha iyi barınma koşulları sağlanması amacıyla yerel plan ve programlar uyarınca kentlerin ve kent merkezlerinin tümünü ya da bir bölümünü günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek bir duruma getirmek, ekonomik ve yapısal özellikleri iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan yoksul konutların tasfiye edilmesi ve yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir planlama düzeni içinde yapılaşmasını sağlamak projelerimizdeki amaçlardır.

ERZİNCAN ÇARŞI MAHALLESİ PROJESİ

Proje Öncesi Durum

ERZİNCAN ÇARŞI MAHALLESİ PROJESİ

Proje Sonrası Durum

Türkiye'deki gecekondu ve kaçak yapılaşma alanları sadece bireyin ve grupların eksikliğinden ya da yanlış davranışlarından kaynaklanmadığı gibi, çözümü de bireylere ve gruplara bakılmayacak kadar önemlidir. İdaremizce ciddiyetle ele anılan dönüşüm projeleri aynı zamanda sosyal devletin yükümlülüğü olarak görülmektedir. Sorunların çok yönlü olması bireyin ve grupların bu sorunların üstesinden yalnız başlarına gelmelerini engellemektedir.

Bu doğrultuda, Toplu Konut İdaresi sürdürdüğü tüm faaliyetleri içinde özellikle dönüşüm projelerine çok önem vererek bu konudaki çalışmalar için azami mesai harcamaktadır. Bu tür projelerin hayata geçirilmesinde vatandaşa ve bölgenin sorunlarına en yakın olan yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki işbirliği ve ortaklık anlayışının çok önemli olduğundan hareketle, kamu yararını hedefleyen dönüşüm projelerine her zaman destek verilmektedir.

Genel olarak kentsel dönüşüm salt bir kent bölümünün yenilenmesi olarak algılanmamalıdır. Dönüşüm alanlarını; gecekondu ve aşırı yoğunluklu kaçak apartman alanları, doğal afet (deprem, sel, heyelan vb.) riski yüksek alanlar ile tarihi kentsel alanlar ve ekonomik ömrünü doldurmuş kentsel alanlar da oluşturur.

Avrupa ülkelerinde kentsel dönüşüm faaliyetleri daha çok ekonomik ömrünü tamamlamış alanlarda uygulanırken, ülkemizde kentsel dönüşüm faaliyetlerinin en önemli kısmını gecekondu dönüşümü oluşturmaktadır. Ülkemizde çeşitli tarihlerde çıkarılmış Kanunlar gecekondulaşmayı maalesef engelleyememiştir. Bu Kanunlar ile geçici çözümler bulunmuş ise de yaraya merhem olamamışlardır. Bu anlamda Kanunların yerel yönetimlerce tam olarak uygulanamaması ve ihmaller, sorunların artmasına sebep olmuştur. Tüm bu problemlerin bilinci ile hareket eden TOKİ'nin en önemli faaliyet alanlarından birisi gecekondu dönüşüm projeleridir. Konut üretimi ve modern kentleşmeye yönelik uygulamalarında bütüncül bir politika izleyen TOKİ, gecekondu sorununun çözümüne yönelik olarak, 2003 yılı itibariyle merkezi hükümetin desteği ve yerel yönetimlerin iş birliği ile bu güne kadar görülmemiş hızda bir çalışma başlatmıştır. Özellikle Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Mardin, Erzurum, Erzincan, Gaziantep ve Malatya illerimizde projelerimiz yoğun şekilde devam etmektedir.

Bunun yanı sıra Trabzon gibi nüfusun yoğun olduğu kentlerimizde büyük çaplı kentsel dönüşüm projeleri uygulamaya konmuştur. Bu ilimizdeki kentsel dönüşüm projesinde tasfiye bölgesinde konut üretilmemiş, kentin iki önemli hava koridorlarından sayılan Zağnos ve Tabakhane vadilerinden Zağnos vadisi kaçak yapılardan arındırılarak kente büyük bir rekreasyon alanı kazandırılmıştır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, doğal afetlerle mücadele ve çevresel risklerin azaltılması gibi faktörler de kentsel dönüşüme olan ihtiyacı artırmaktadır.

Gecekondu Dönüşüm/Kentsel Yenileme projeleri kentsel yerleşim alanı içerisinde koruma, yenileştirme, sağlamlaştırma ve sağlıklaştırma amaçları ile belirli bir müdahale programı çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gereken alanları kapsayan, temel olarak konut sorununu çözmeyi ve sorunlu alanların kente tekrar kazandırılmasını hedefleyen projelerdir. Dönüşüm projeleri ile sadece yenilenmiş konut alanları üretilmemekte; büyük rekreasyon alanları (TranzonZağnos Vadisi) , kent parkları da (İzmirKadifekale) kentlerimize kazandırılmaktadır. Bu tür projeleri tasarlarken, kamuya fazla yük getirmeyecek modellerin uygulanması ve bu kapsamda gelişmiş, kent meydanları,

ticaret merkezleri de kente kazandırılmaktadır. Yaşanabilir ve güvenilir yaşama mekânlarının oluşturulması, sosyolojik uyum çalışmalarının yapılması ve finansman modellerinin geliştirilmesi gereklidir.

Gecekondu bölgelerindeki eğitim ve sağlık standartları ile ortalama gelir düzeyinin düşük olması dolaylı olarak suç oranlarını da artırmaktadır. Kente entegre olamayan gecekondu nüfusunun sosyolojik problemlerinin çözümüne yönelik çalışmalarla bu nüfusun beklentilerinin karşılanması, sosyal farklılıkların ve mekânsal eşitsizliklerin giderilmesi, kentsel dönüşümün bir plan çerçevesinde geliştirilmesini gerekli kılan faktörlerdir.

Dönüşüm projelerindeki hak sahiplerinin tercihleri önemlidir ve projeye doğrudan katılımları esastır. Ancak yürüttüğümüz çalışmalarda edindiğimiz tecrübe çerçevesinde görüyoruz ki, bu grubun talepleri değişken ve bu talepler her zaman

KARABÜK CEVİZLİDERE PROJESİ

Proje Öncesi Durum

şehircilik ilkeleri ile üst-orta-alt ölçek planlarımız ile, yerel yönetimlerin yada merkezi idarenin o bölge için hedefleri ve hesapları ile uyuşmayabiliyor. Başarılı bir kentsel dönüşüm projesinde eşdeğerlik ve eşitlik kavramlarının iyi anlaşılması ve tüm sürece yön veren temel ilkeler olarak kabul edilmesinin esas olduğuna inanıyoruz. Aynı zamanda özellikle kamu eliyle yürütülen uygulamalarda devlete güvenin pekiştirilmesi için kamuoyu desteğinin sağlanması da vazgeçilmezdir.

KARABÜK CEVİZLİDERE PROJESİ

Proje Sonrası Durum

Ortak aklın ulaştığı sonuç açıktır; imar aflarının kentlerimize olumlu bir katkı sağlamadığı bugün kabul edilmektedir. Profesyonelce programlanmamış dönüşüm denemeleri ancak bir başka müstakbel dönüşüm alanı ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan bu alanları olduğu gibi bırakmak, işgalleri ve kaçak yapılaşmayı ödüllendiren bir zihniyetle görmezden gelmek, bu nitelikteki bölgeler için çözüm sunmaktan kaçınmak ve olası bir afet riskine karşı bu nüfusu savunmasız bırakmak da hem rasyonel bir karar olmayacak, hem de gecekondulaşmanın en önemli olumsuz sonuçlarından biri olan kaynak israfının önlenmesi için çözümler üretilmemesine yol açacaktır.

Türkiyede kırsal alandan şehirlere doğru gerçekleşen ve temelinde işsizlik, can güvenliği ve yeni bir düzen kurma umudunun yattığı yoğun göç, büyük kentleri-

mizde daha belirgin hissedilmekle ve daha derin izler bırakmakla birlikte, göçü çeken tüm cazibe merkezlerinde hızlı bir nüfus artışına sebep olmuştur.

Kentlere göç yolu ile eklenen nüfus beraberinde barınma ihtiyacını ve iş bulma beklentisini de getirmekte iken, anılan grubun sermaye birikimi zayıf, eğitim seviyesi düşük, beklentileri yüksektir. Göç eden kişinin satın alma gücü sınırlı iken ucuz barınma talebi baskındır. Sadece ülkemizde değil özellikle gelişmekte olan ülkelerde de konut arzında görülen açık veya yetersizlik, kentlere göç eden dar gelirliyi gecekondu yapmaya zorlamaktadır. Göçle gelen nüfusun kente fiziksel olarak dahil olması, kültürel ve sosyal açıdan kente eklenme diğer bir deyişle kentlileşme sürecini aynı hızda getirmemektedir. Sonuçta çoğunlukla plan dışı, yasa dışı, mühendislik hizmetleri ile desteklenmemiş, topluma uyumsuzluğun ve suç oranının artış gösterdiği yerleşim alanları oluşmaktadır.

Bilindiği üzere, gecekondu yapmak üzere seçilen yerler, aynı bölge için planlama eliyle getirilen kararların uygulamasını da engellemektedir. Gecekondu ve kaçak yapı bölgeleri genellikle sit alanları, orman alanları, su havzaları, jeolojik açıdan sakıncalı alanlar, heyelan bölgeleri ile tarihi değerlerin çevrelerini sarmakta, zamanla bu alanların tahrip edilmesine, kirlenmesine ve mevcut ekolojik dengelerin bozulmasına da yol açmaktadır. Türkiye'de en az gecekondulaşma kadar yoğun bir şekilde var olan kaçak yapılaşma sürecinde ise tapulu taşınmazlar üzerinde mal sahiplerince plan ve yönetmelik esasları hiçe sayılarak, teknik sorumluluklardan uzak, riskli, kabul görmüş standartlar açısından düşük kalitede inşaatlar yükselmektedir.

Gecekondu ve kaçak yapılaşma ülkemizin en büyük sorunlarındandır. Doğal afetlerde ortaya çıkan can ve mal kayıplarının yüksekliğinin de, ülke kaynakların israfının da temel sebepleri gecekondu ve kaçak yapılaşmadır.

Bu gerekçeler ve gerçeklikler kentlerde kamu yararı gözeten, kentsel ilkeleri esas alan yapısal ve mekansal düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bilindiği üzere ülkemizde yasa dışı/kaçak/ruhsatsız olarak tanımlanan yapılaşmanın hem önlenmesi hem de tasfiyesi için bugüne kadar değişik yaklaşımlar neticesinde bazı tedbirler alınarak, uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Proje alanları tamamen kamu mülkiyetinin veya şahıs mülkiyetinin işgal altına alındığı, ruhsatsız yapılaşma alanları olabildiği gibi, kısmen işgalli kısmen ruhsatlı yapılaşmış şahıs arsalarından da oluşabilmektedir. Proje alanlarının tamamında yapılaşma kalitesinin düşük olduğu görülmektedir.

TRABZON ZAĞNOS PROJESİ

Proje Öncesi Durum

Aynı zamanda proje alanlarının sosyal ve teknik altyapının eksik, kullanılan yakıt türü sebebiyle hava kirliliğine sebep verilen, enerji ve su kaçağının en yüksek olduğu, tapu harcı, ruhsat, iskan ve yol katılım bedeli gibi kentsel gelirlerin toplanamadığı ve diğer vergilendirilebilir alanların hizmet sunumundaki kalitenin düşmesine neden olan bölgeler oldukları anlaşılmaktadır.

Ülkemizde oluşan bu durumun sayısal verilerine göre, (TÜİK verileri) 2000 yılında Türkiye'deki konut stokunun yüzde 62'si inşaat (yapı) ruhsatına sahipken, yalnızca yüzde 33'ünün iskan ruhsatı bulunmaktadır. Bu rakamlar, inşaat ruhsatı bulunan binaların yaklaşık yarısının büyük bir olasılıkla ruhsata uygun inşa edilmediğini ortaya koymaktadır. Bir başka değişle, büyük kentlerimizdeki yapıların yüzde 70'ini, iskan müsaadesi almamış yapılar oluşturmaktadır. Türkiye'nin topraklarının yüzde 66'sının aktif fay hattı üzerinde olduğu ve nüfusun yüzde 70'inin deprem bölgelerinde yaşadığı gerçeği de açıktır. Gerek çıkarılan imar aflarının, gerekse de belli standartlarda ucuz konut yapımını özendiren arsa tahsisi uygulamalarının ülkemizde gittikçe kemikleşen gecekondu-kaçak yapı sorununa kalıcı çözüm üretmediği görülmektedir. Bugün artık birden fazla aktörün yer alacağı, finansal, idari, teknik ve sosyolojik açıdan tüm paydaşların katılımı ile tasarlanacak ve uygulanacak gecekondu dönüşüm/kentsel yenileme projeleri TOKİ sayesinde teoriden çıkarak uygulamaya geçmiştir.

Çağımızda sosyal kalkınmanın ekonomik kalkınmadan geçtiği, toplumların düzen ve rahatının ekonomik kaynakları geliştirmekle mümkün olduğu bilinmektedir. Kentsel toprak kıt, yeniden üretilemeyen, değerli bir kaynaktır ve bu sebeple israf edilmemelidir. Diğer yandan sağlıklı kentleşmenin belli bir maliyeti vardır ve finansmanı gereklidir. Devlet yada özel sektör eliyle yeni yerleşim alanlarının inşası ciddi bir yatırım olmakla birlikte, halihazırda meskun bir gecekondu ve/veya kaçak yapı alanının ıslahı, gerektiğinde tasfiyesi ve yenilenmesi daha uzun, alanda yaşayan hak sahipleri ile uzlaşma boyutu sebebiyle geri dönüşleri içinde barındıran, daha zor ve karmaşık uygulamadır.

Mevcut gecekondu-kaçak yapı alanlarını tasfiye etmek için gerekli adımlar atılırken, paralel olarak kırsal yerleşmelerin kapasite ve cazibesinin arttırılması, entegre bir yerleşmeler ağı oluşturulması gerekir. Kırsal alandan kente göçü kontrol edilebilir bir düzeye indirmek için gerekli tarımsal reformların gerçekleştiril-

TRABZON ZAĞNOS PROJESİ

Proje Sonrası Durum

mesi, yeterli altyapı ve eğitim yatırımların sağlanması, orta ve alt ölçekli kentlerin kendine yeten merkezler haline getirilebilmesi önemlidir. Bu amaçlara hizmet edecek politika ve projelerin ülke genelinde uygulanması ve bu doğrultuda yeterli finansal kaynaklar üretilmesi yerinde çözümler olacaktır.

Diğer yandan, bu projelerin hayata geçirilebilmesinde en önemli faktörlerin zamanlama, toplam süre ve maliyet unsurları olduğu dikkate alınarak, kentsel dönüşüm projesi alanlarında vakit ve kaynak tasarrufu sağlayacak kolaylıkların sağlanması, gecekondu-kaçak yapı bölgelerinin tasfiyesi amacıyla üretilen konut ve donatı yapılarının en düşük maliyet ile imal edilebilmesi için gerekli teşvik ve tedbirlerin alınması gerekmektedir

Sonuç

Özetle ; TOKİ'nin girişimi ve desteği ile kentlerde daha iyi barınma koşulları sağlamak ve doğal afet risklerini bertaraf etmek amacıyla, kentlerin ve kent merkezlerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek bir duruma getirmek, ekonomik ve yapısal özellikleri iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan yoksul konutların yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir planlama düzeni içinde sağlıklı yapılaşması için yerel yönetimlerle iş birliği yapmak gecekondu dönüşüm projelerindeki temel amaçtır.

Kentsel Yenilemede hedef, teknik açıdan yenilenmesi yada tamamen tasfiye edilmesi zorunlu, kentin gelişimine ve kimliğine uymayan, planlama hedeflerine aykırı, çöküntü ve kaçak yapı alanlarının kente ihtiyaç duyulan formda yeniden kazandırılması ve kentsel alanlarda kaybedilen ekonomik, sosyal ve kültürel canlılığın sağlanmasıdır.

Bu doğrultuda; İdaremiz bir yandan dar gelirliler ve yoksullar için sosyal konut üretimini sağlayarak yeni gecekonduların yapımı engellemeye; öte yandan kamuoyunun desteğini alarak, mevcut gecekondu ve kaçak yapı alanlarının dönüşümünü sağlamaya çalışmaktadır. Bu itibarla; 143 belediye ile çalışmalarımız devam etmekte olup, toplam 139.419 konutluk 122 adet gecekondu dönüşüm protokolleri imzalanmış, 73 bölgede, 37.224 konutluk uygulama başlatılmıştır.

Dönüşüm projeleri ile yenilenmiş konut alanlarının yanısıra, büyük rekreasyon alanları, kent parkları, kent meydanları, işgallerden arındırılarak kentlilerin kullanımına açılan kale ve sur çevreleri, ticaret merkezleri ve kentsel kimlik unsurları da projelerin kazanım hanesine yazılmaktadır.

Uygulamalarımızda çevre düzeni ile birlikte yapılandırılmış yaşam alanlarının meydana getirilmesi ilke olarak kabul edilirken; dönüşüm alanında yaşayan ve belli kriterler çerçevesinde hak sahibi olarak kabul edilen vatandaşların mağdur edilmemesi de hedeflenmektedir.

Çalışmalarımızda ayrıca, dönüşüm bölgesine ait ekonomik durum ve sosyal statü araştırmaları yapılmakta, projelendirmede alanın kent bütünü içindeki konumu ile planlama öngörüleri dikkate alınmakta, birim maliyetin düşük tutulması ve dolayısıyla hak sahipleri için borçlanma makasının daraltılması amaçlanmaktadır.

Bu süreçte; mühendisler, mimarlar, şehir plancıları, ilgili meslek odaları,üniversiteler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği kaçınılmaz olduğu gibi bunlar kadar önemli bir faktör de kamuoyu desteğidir. Kentsel dönüşüm projelerindeki başarı; gecekondu bölgelerinde yaşayan vatandaşları doğru bilgilendirerek ikna etmek ve gerekirse projelendirme sürecine de dahil etmekten geçer. Bu suretle projeler vatandaş desteği alınarak daha hızlı, etkin ve kalıcı olarak hayata geçirilebilir. Böylesi büyük bir dönüşüm ancak sorumluluk duygusu, heyecan ve topyekün bilinçlenmeyle gerçekleşebilir.

Dr. Ömer BOLAT
MÜSİAD 3. Dönem Genel Başkanı

Sosyal Politikalar ve Uluslararası Sivil Yardım Kuruluşlarımız

Sosyal politikalar her devletin ve her toplumun olmasa olmaz gereklerindendir. Bu politikalar esasında toplumu oluşturan fertlere yönelik faaliyetler ve çalışmalar bütününü içermektedir. Bunlar başlıca; eğitim, sağlık, kültür, spor ve çevre alanında uygulanmaktadırlar. Sosyal politikalar hemen hemen her ülke açısından Anayasalarında yer alan ve böylece vatandaşlara taahhüt anlamında hükümetleri bağlayan önemli politikalardır.

“ **Her ülkenin kendine özgü sosyal politika çalışmaları vardır. Hem resmi kurumlar bunları yürütmekte hem de toplumu oluşturan vatandaşların, fertlerin kendi aralarında bir araya gelerek kurdukları cemiyetler, vakıflar, birlikler gibi platformlar aracılığıyla bu faaliyetler yürütülmektedir.** ”

Her ülkenin kendine özgü sosyal politika çalışmaları vardır. Hem resmi kurumlar bunları yürütmekte hem de toplumu oluşturan vatandaşların, fertlerin kendi aralarında bir araya gelerek kurdukları cemiyetler, vakıflar, birlikler gibi platformlar aracılığıyla bu faaliyetler yürütülmektedir.

Burada özellikle STK'ların önemi çok büyüktür. STK'lar bu anlamda, gönüllü bazda yapılan bağışlar ve faaliyetlerle hükümetlerin sosyal politika uygulamalarındaki boşluklarını, eksikliklerini doldurmaktadırlar ve şüphesiz ki gönüllü çalışmalar çok daha verimli, etkili ve bereketli olmaktadır.

Bu alanda ayrıca uluslararası bazı kuruluşları da görmekteyiz. BM, çocuklara yönelik UNICEF, eğitim, kültür alanında faaliyet gösteren UNESCO bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, Dünya Bankası kredi uygulamalarında sosyal politika amaçlı şartlar beklemekte ve istenmektedir.

MÜSİAD

Yine gerek uluslar arası, gerek ülke bazlı birçok yardım kuruluşu farklı mecralarda görev yapmaktadırlar.

Bu yardım kuruluşlarının genelde sosyal amaçlı çalışmalar yaptıkları bilinmekle beraber, her ülkenin ve her uluslararası örgütün kendine özgü misyonları çerçevesinde faaliyetlerini yürüttüğü açıktır. Kısacası, genelde hemen hemen bütün kuruluşlar kendi hedef ve misyonlarına uygun yönlendirme yapmaktadırlar.

Bunu anlatmak için şöyle denir; Afrika'da çoğunluk Müslüman'dır, ama eğitim düzeyi düşük bu ülkelerde misyonerlik faaliyetleri çok yaygındır. Aynı şekilde Uzakdoğu'da misyonerlik faaliyetleri yaygındır. Afrika'da bir ele ekmek verilirken diğer ele İncil verildiği söylenir ve bilinir. Bunun yanında, sağlık alanında, eğitim alanında, gıda alanında bu tür yardım alanında bilinir, bilinmez tüm kuruluşlar kendi misyonlarına uygun yardım materyalleri ve enstrümanlarını seçmektedirler. Bu sebeple bizlere de önemli görevler düşmektedir.

Türkiye'de yardım faaliyetleri ve kuruluşlar açısından son 10 yılda ciddi hamleler görmekteyiz. Özellikle Kızılay'ın doksanlı yıllarda ciddi bir imaj kaybı ve gerileme yaşadığı bir dönemde, sivil anlamda ortaya çıkan Deniz Feneri, İHH, Kimse Yok mu,, Can Suyu Derneği, Yardım eli, AKUT, Mazlum- Der, Gaye ve Gönül Kuşağı gibi kuruluşlar 1999 depreminde ilk büyük çıkışlarını yaparak deprem bölgelerinde gerçekten çok başarılı yardım faaliyetlerinde ve sosyal organizasyon faaliyetlerinde bulundular.

"Türkiye'de yardım faaliyetleri ve kuruluşlar açısından son 10 yılda ciddi hamleler görmekteyiz. Özellikle Kızılay'ın doksanlı yıllarda ciddi bir imaj kaybı ve gerileme yaşadığı bir dönemde, sivil anlamda ortaya çıkan Deniz Feneri, İHH, Kimse Yok mu,, Can Suyu Derneği, Yardım eli, AKUT, Mazlum- Der, Gaye ve Gönül Kuşağı gibi kuruluşlar 1999 depreminde ilk büyük çıkışlarını yaparak deprem bölgelerinde gerçekten çok başarılı yardım faaliyetlerinde ve sosyal organizasyon faaliyetlerinde bulundular."

Halkımızla eşleştiler ve gerek yurt içi, gerek yurt dışında hem doğal afetlerde hem de açlık, savaş ve yoksulluktan kıvranan bölgelerde yoğun faaliyetler yürütmektedirler. Bu kuruluşlarımız gönüllü bazda çalıştıkları ve halkın yardımlarını yerlerine ulaştırdıkları için gerçekten Türkiye'nin uluslar arası alanda da itibarını yükseltmişlerdir.

Türkiye bugün gerek resmi yardımlar, gerekse özel yardımlarla dünyada 1 milyar dolar gibi bir miktarla en fazla yardım yapan 7. ülke durumundadır. Bu durum Türkiye'nin dünyadaki itibarını da yükseltmiştir. Zaten bunları BM'nin Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine 151 gibi rekor bir oyla seçilmemizde, İKT Genel Sekreterliği'ne bir Türk diplomatın seçilmesinde çok açık bir şekilde görmekteyiz. Aynı zamanda bu sivil insiyatiflerin giderek güçlenmeleri ve başarısı Kızılay'ın yeniden yapılandırılmasını sağlayarak şimdi onun da tekrar başarılı ve aktif bir konum kazanmasına yardımcı olmuştur.

Burada şunu unutmamak gerekir ki, bu tür çalışmalar önce bir insanlık gereğidir ve dünyada eşitlik, adalet ve hakkaniyetin sağlanmasında önemli bir fonksiyon görmektedirler. Dünyada bu konularda sorunlar olmasaydı zaten sosyal yardım faaliyetlerine ihtiyaç çok daha az olacaktı. Lakin bugün dünyada bu konuda çok ciddi adaletsizlikler olduğu için, yaklaşık 2 milyar insan açlık ve yoksullukla mücadele etmektedir.

Geçmişten bugüne yardım çalışmaları birçok kuruluş ve ülke açısından temel amacı sadece yardım olmadığı, kendi amaçlarına yönelik kullandıkları için ülkeler arasında ciddi bir rekabet ortamı oluşmaktadır. Bu sebeple, bazı ülkelerde engellemelerle karşılaşılmaktadır. Kızılay, İHH, Deniz feneri, Kimse , Can suyu, Yardım eli gibi yardım kuruluşları hem organizasyon olarak, hem kurumsal olarak daha profesyonel çalışmaları, hem de uluslar arası alanda başta BM nezdinde akredite olmaya çalışmaları gerekir.

Bununla birlikte zaten bu kuruluşlar İKT'ye akredite olmuş kuruluşlardır. Tabii bu noktada bu kuruluşların iç organizasyonlarını ve kurumsal yapılarını uluslar arası alandaki mevzuat ve yapılara uygun olarak geliştirmeleri de ayrıca önem arz etmektedir.

Yerli STK'ların Aktif Olmaya Başlamasındaki Eğilim Nasıl Gerçekleşmiştir?

Halkımızın cömertliği ve ali cenaplığı meşhurdur. Yardım çalışmalarının kitle iletişim araçları ile yerine ulaştığını ve çok önemli fonksiyon gördüğüne inandıkları için yardımlarını artırmışlardır. Bunlar dini ve insanlık vecibelerimizdir. Başarılı faaliyetlerimiz halkın yardıma olan isteğini, iştiyakını artırmıştır. Yıllar içinde bu kuruluşlarımız, kendi içlerinde organizasyon açısından da modern çalışma yöntemlerine geçerek özgür ve başarılı projeler yürütmektedirler. Aynı zamanda devletin üzerindeki sosyal politika görevini de kolaylaştırmaktadırlar.

Bu anlamda devlet ve sivil kesim asla birbirine rakip değil, tamamlayıcı durumdadır ve maalesef 1990'lı yıllardaki baskıcı ve yasakçı dönemde yardım kuruluşları üzerlerinde de haksız baskılar ve engellemeler oluşturulmuştur. Ama bunun olumsuz etkileri yardıma ihtiyaç duyanlar ve sosyal politikalar üzerinde açıkça görülmüştür. Bu noktada devletin de denetim yapmak kaydıyla, mutlaka sivil kesimin sosyal kesimin sosyal yardım yapmasını teşvik ederek kolaylaştırması gerekir. Son 15 senede belediyelerde gerek kömür dağıtımı, gerek gıda dağıtımı, gerek aşevleri, iftar çadırları açma, gerek yaşlı bakımları ve gerekse kadınlara yönelik faaliyetlerde yoğun politikalar ve uygulamalar yapılmaktadır.

Hem devlet hem sivil kesim ortak çalışmalıdır. STK'lar belli faaliyetlerde daha esnek, daha süratli çalışabilmektedir. Devletin de bunun yanında, ekonomi politikalarındaki başarısıyla, sosyal alanda yardıma ihtiyacı olanları azaltmaya çalışması gerekir.

Bununla birlikte, eğitim, spor, çevre gibi alanlarda devletin uyguladığı belli başlı sosyal politikalar olmak zorundadır. Ancak STK çalışmaları da mevzuat yönünden, çalışma imkanlarının geliştirilmesi yönünden desteklenmelidir. İşin içine para ve yardım konuları girdiği için mutlaka denetim de etkin olarak yapılmalıdır.

STK'larımız Nasıl Model Olabilir?

Ülkemizin STK'ları hem ülkemizde hem de uluslararası alanlarda çalışmaktadırlar. Bu açıdan son derece tecrübeli ve etkindirler. Türkiye'deki yardım çalışmalarının giderek güçlenmeleri ve başarılı faaliyetlere imza atmaları, diğer ülkelerde de takdirle karşılanmakta ve model alınmaktadır. Bu anlamda ülkemiz STK'ları çok ciddi bir model olmuşlardır ve bunu devam ettirmelidirler.

Devlet bütçesiyle, mekanizması ve rolü itibariyle çok güçlü bir aygıttır. Her ülkenin mutlak suretle bir sosyal politika anlayışı mutlaka olmalıdır. Bunu her haliyle sivil kesime bırakmak da çok doğru olmayacaktır. Devlet ve STK'lar tamamlayıcı olmalıdır. Devlet, sivil kesimi rakip görmemeli, onun önünü kesici ve rakip gören anlayışta olmamalıdır. Devlet, STK'ların gücünün yetmediği yerlerde o eksiklikleri tamamlamalıdır.

STK'lara Yönelik Mesaj?

Öncelikle tüm faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına bir vatandaş ve bir STK yöneticisi olarak çok teşekkür etmek isterim. İnsanlık adına, inancımız adına çok olumlu güzel faaliyetler yürütülmektedir. Ancak, onlardan beklenti ve isteğimiz, faaliyetlerini yaparken temel amaçlarına uygun çalışmaya mutlaka özen göstermeleridir. Özellikle yardım gibi, zekat gibi merhamet duygularını ve dini vecibelerin söz konusu olduğu bir alanda gerek projeleri açısından ve gerekse toplanan fonların kullanımı açısından kılı kırk yararcasına etkin bir şekilde kullanmalarını, kanun, kurallara ve vicdana uygun hareket etmeye özen göstermelerini beklemekteyiz.

Aynı zamanda uluslar arası alanda da herkes ayrı alanda değil de, belirli nokta hedeflere yönelik birlikte hareket etmeyi başarabilmelidirler. Parça parça çalışmalardan ziyade belli hedeflere insan ve bütçe kaynaklarını bir araya getirerek yoğun bir şekilde çalışıp sonuç almalıdırlar. Böylece İslam dünyasına model olarak, know how'larını, bilgi ve tecrübelerini onlara daha kolay aktaracak ilişkiler ağı kurulabilir. Amatör ve gönüllü ruhla, profesyonel bir anlayışla çalışmak, faaliyetlerin başarıya ulaşabileceği en kısa yol olacaktır.

Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK
Fatih Üniversitesi

Değerlerimiz Işığında Sosyal Devlet Anlayışımız

Sosyal devlet veya refah devleti, devletin sosyal gelir dağılımındaki dengesizliği nispeten ortadan kaldırmak amacıyla toplumun, altyapı, işsizlik, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi ihtiyaçlarını görmek için kaynak ayırması ve düzenleme yapması düşüncesine dayanmaktadır. Sosyal devlet "sosyalist devlet"ten farklı olarak, liberal demokrasiye bağlı ve özel mülkiyete saygılıdır. Sosyal devlet, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hizmetleri devletin bir lutfu değil vatandaşların "hakkı" olarak kabul eder.

Fakat İkinci Dünya Savaşından sonra soğuk savaş döneminde ve günümüzden çok farklı ekonomik şartlar altında şekillenen sosyal adalet ve sosyal devlet anlayışının, değişen şartlar ışığında günümüzde yeniden yorumlanması gerekmektedir. Özellikle bizim bunu kendi değerlerimiz ışığında yapmamız gerekmektedir. Peki bunu nasıl yapabiliriz? Daha açık bir ifadeyle, değerlerimiz ışığında sosyal devlet anlayışımızı yeniden yorumlayıp işlevsel hale nasıl getirebiliriz? İşte bu yazımızda bu sorunun cevabını kısaca ve genel hatlarıyla arayama çalışacağız.

Sosyal devletin vatandaşlarına tanıdığı hakların bir kısmı, 1948'de kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi tarafından insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Daha sonra, 1966'da imzaya açılan ve 1976'da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi söz konusu hakları daha ayrıntılı bir şekilde "insan hakkı" kavramı çerçevesinde ele almıştır. Kendini sosyal devlet olarak tanımlayan bir devlet , insan haysiyetine uygun bir hayat için şu altı temel hakkı tüm vatandaşlarına sağlamayı garanti eder: Çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkı. Dünyadaki bu gelişmeler Türkiye'deki devlet anlayışını da etkilemiştir. İlk defa 1961 anayasası Türk devletini "sosyal devlet" olarak tanımlamıştır. Türkiye 2000 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesini de imzalamıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyetinin sosyal devlet niteliği, devletin laiklik gibi diğer temel nitelikleri yanında üzerinde fazla durulmayan ve geri plana itilmiş bir özellik olarak kalmıştır. Bu nedenle anayasada devletin temel niteliklerinden biri olarak sayılan sosyal devlet özelliğinin uygulamaya yansıması henüz tam olarak gerçekleşmemiştir. Özellikle AB'ye üyelik sürecinde Türkiye Cumhuriyetinin bu özelliğinin AB standartlarında yeniden işlevsellik kazanması beklenecektir.

Batı'da sosyal devlet veya refah devleti anlayışının kökleri her ne kadar 19. y.y'ın son çeyreğinde Bismark Almanya'sına dayansa da, ABD'de 1929'da başlayıp 1940'lara kadar süren büyük ekonomik kriz (Great Depression) ve ikinci dünya savaşından sonra klasik kapitalist ve sosyalist devlet anlayışlarına bir tepki olarak yaygınlaşmıştır.

MÜSİAD

İkinci Dünya Savaşından sonra, klasik kapitalist devlet, toplumun ihtiyaçlarını tamamen ihmal etmekle, sosyalist devlet ise toplumu tamamen devlete bağımlı kılmakla eleştirildiğinden dolayı, sosyal devlet anlayışı, bu iki aşırı uç arasında bir orta yol gibi görülerek kısa zamanda Avrupa'da benimsenmiştir. O dönemin konjonktürel şartları göz önüne alındığında, sosyal devlet anlayışının benimsenmesine götüren bir başka önemli sebep de, sosyal devlet politikaları yoluyla refahı toplumun alt tabakalarına yayarak, sosyalizmin ve komünizmin Avrupa'da yayılmasının önünü kesmekti.

Bizim geleneğimizde ise sosyal devlet anlayışı çok daha eskilere gider. Sosyal devlet anlayışının ilk nüvesinin Müslümanlar tarafından 7.y.y.'da geliştirildiği söylenmektedir. İslam hukukuna göre zekat fakirlerin hakkıdır; devlet tarafından toplanır ve alt gelir gruplarına dağıtılır. Vergilerden farklı olarak, zekatın devlet harcamalarını finanse etmekte kullanılması dinen caiz değildir. Masârıf-uz-Zekât (zekatın harcama yerleri) olanlar adlandırılan bu sekiz grup Kur'an-ı Kerim'de şöyle sıralanmıştır:

"Zekâtlar Allah'tan bir farz olarak [1] fakirlere, miskinlere, onu toplayan memurlara, kalpleri müslümanlığa ısındırılacaklara (müellefe-i kulûb) verilir, kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların, yolda kalanların uğrunda sarfedilir. Allah herşeyi bilendir ve sonsuz hikmet sahibidir" (Tevbe 9:60).

Zekatın devlet tarafından toplanıp Kur'an-ı Kerim'de belirtilen sekiz gruba gene devlet tarafından dağıtılması uygulaması Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında başlayıp uzun asırlar boyunca devam etmiştir. Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın halife olduktan sonra zekatlarını devlete vermeyenleri mürted ilan etmesi ve onlara savaş açması meşhur bir tarihi olaydır. Bu uygulama günümüzde Türkiye'de terk edilmiş olsa bile bazı İslam toplumlarında hala devam etmektedir. Devletin zekatı toplamadığı bir çok Müslüman ülke gibi Türkiye'de de zekat sivil toplum kanalıyla ilgili yerlere ulaştırılmaktadır.

Sosyal devlet, siyasi düşüncemizin en temel değeri olan adalet ilkesinin uygulamaya konulmasından ibarettir. Ancak adaletin sağlanması sadece devletin değil aynı zamanda toplumun ve fertlerin görevidir. Klasik siyaset kitaplarımızın en temel vurgusu adalet üzerinedir. Devlet otoritesi meşruiyetini adaletten alır. Bu nedenle toplumuzda "adalet mülkün (yönetimin) temelidir" ilkesi hakkında asırlar boyunca bir mutabakat var olagelmiştir. Günümüzde toplumsal adaletin sağlanması, kültürel değerlerimiz ışığında, sosyal devletin işlevsel ve aktif hale getirilmesi ile mümkün olabilir. Ancak sosyal devlet anlayışının, toplumumuzun sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurulmadan Batı'dan aynen ithal edilmesi beklenen neticeyi, yani toplumsal adaleti doğurmaz. Hatta tam tersi sonuçlara bile yol açabilir. Bunun yerine, tarihten getirdiğimiz kültürel kodlarımız veya daha açık bir ifadesiyle, üzerinde toplumsal mutabakat kurduğumuz ortak değerler ışığında yeniden yorumlanıp inşa edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, değerlerimizle uyuşmayan bir sosyal devlet anlayışı -her ne kadar iyi niyete dayalı olsa bile- başarısızlığa hatta olumsuz sonuçlar doğurmaya mahkumdur.

Neden dünyadaki mevcut sosyal devlet anlayışlarından birini kopyalamak gibi kolay bir yol varken, toplumsal değerlerimizi de hesaba katan yeni bir arayışa girmeye gerek var? Öncelikle böyle bir soru sormanın niçin anlamlı olduğu üzerinde durmamız gerekiyor. En baştan şunun altını çizmemiz gerekiyor:

Dünyadaki sosyal devlet anlayışları ve uygulamaları ortaya çıktıkları kültürlerin değerlerinin ve toplumların uzun tecrübelerin bir ürünüdür. Aynı şekilde o toplumlar, yeni toplumsal tecrübelerinin ve kültür değişimlerinin ışığında devlet anlayışlarını da yeniden yorumlayarak yeni modeller üretmektedirler. Türk toplumu olarak biz de başkalarının tecrübe ve birikimlerinden öğrenmek zorundayız ama hiçbir zaman başka bir toplumun çok farklı bir sosyal ve kültürel ortamda ürettiği modeli alıp uygulamak doğru bir strateji olmaz. İthal sosyal devlet modellerinin farklı ortamlarda başarı şansı yoktur.

Türkiye'de çok güçlü bir devlet geleneği olduğu gibi çok güçlü bir sivil toplum ve sosyal dayanışma geleneği de vardır. Osmanlı devlet sistemine kısaca bakmak bunu ortaya koyacaktır. Osmanlı devletinde, eğitim ve sağlık hizmetleri, devletin bütçesine yük olmaksızın, her birisi bir sivil toplum kuruluşu olan vakıflar kanalıyla yürütülmekteydi. Vakıflar kar amacı gütmeyen maddi bakımdan kendi kendine yeterli iktisadi kurumlardı. Hangi vakfın ne kadar sermaye ile kurulacağına ve ne gibi faaliyetler yapacağına devlet değil, vakfın kurucuları karar veriyordu. Ancak devlet yolsuzluk ve suistimal olmaması için denetim görevini yerine getiriyordu. Aynı şekilde, Osmanlı kültüründe "hizmet", "hayır" ve "sadaka-i cariye" (kişi öldükten sonra da devam edecek sadaka) gibi değerler de bir çok sosyal hizmetin sivil toplum tarafından üstlenilmesini sağlamıştır. Osmanlı vatandaşları, bu saiklerle harekete geçerek bir çok soysal sorumluluk projesinin altına imza atmışlardır. Günümüze kadar gelmiş olan bir çok cami, hastane, okul, çeşme, "sadaka taşı", "binek taşı", "kuş evi" gibi eserler devlet tarafından değil sivil toplum tarafından üretilmiştir. Bunların bir çoğu zamana meydan okuyacak kalitede inşa edildiği için günümüzde bile hala dimdik ayaktadır.

Diğer yandan, İslam'ın her müslümana farz kıldığı zekat ibadeti, fertlerde sosyal sorumluluk ve paylaşma bilincini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı devletinin vatandaşları fakirlere ve muhtaçlara devletin yardım etmesini beklemeden bizzat kendileri zekatlarıyla el uzatmışlardır. Zekat İslam'da "fakirin hakkı" olarak görüldüğünden zekatını vermeyen kişi "kul hakkı" yemiş sayılır. Benzer şekilde, kurban bayramlarında kesilen kurbanların etlerinin muhtaçlara dağıtılması, Ramazan bayramlarında fıtr sadakası verilmesi, keffaret ödenmesi icab ettiğinde fakirlere sadaka verilmesi gibi İslami kurallar fertlerde sosyal sorumluluk ve paylaşma bilincini doğurur.

Sözü geçen ilkeler ve uygulamalar neticesinde İslam toplumunda yukarıdan aşağıya doğru daimi bir servet akımı sağlanmış olur. Böylece servet sadece üst sınıfların veya mutlu bir azınlığın elinde birikmez. Servet sahiplerinin sosyal sorumluluk duyguları güçlendirilerek, servetin paylaşılması ve toplum yararına sosyal hizmetlere harcanması sağlanmış olur.

Fakat daha da önemlisi, İslam dininde ve onun çok güzel bir uygulaması olan Osmanlı kültüründe, alt sınıflar, fakir ve muhtaçlar, yalnızca devletin ilgisine, merhamet ve yardımına bırakılmaz. Devletin bütün vatandaşlarının ihtiyaçları ile ilgilenmesi adaletin icabıdır. Ancak devletin kısıtlı imkanlar sebebiyle her zaman bu vazifesini tam olarak yerine getiremeyeceği ihtimalini de göz önünde tutmak gerekir. Bu nedenle sivil toplumun kendi yaralarını sarabilecek bir sorumluluk bilincine sahip olması gerekir. Deprem, kıtlık, doğal afetler ve savaş gibi büyük felaketler esnasında devletin imkanları ve gücü yetersiz kalabilir. Böyle durumlarda toplumun, devleti beklemeden devreye girecek bir sosyal sorumluluk ve dayanışma bilincine sahip olması gerekir.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz haliyle, temelde İslami değerlere dayalı Osmanlı sisteminde, bu gün modern devletin bütçe ayırarak yürüttüğü bir çok hizmetin sivil toplum tarafından yürütülmesi, devlet bütçesinin yükü azaltılmıştı. Günümüzde devlet bütçesinden sağlık ve eğitime ayrılan miktar önemli bir yekün tutmaktadır. Halbuki Osmanlı devleti sağlığa ve eğitime devlet bütçesinden önemli bir harcama yapmadan, bu tür hizmetleri vakıflar kanalıyla sivil topluma finanse ettiriyordu.

Osmanlı sisteminde sosyal hizmetlerin sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmesinin bir başka önemli sonucu da gönüllü yapılan hizmetlerin bürokratik bir çarkla yürütülen devlet hizmetlerinden daha aktif ve etkin olmasıdır. Devletin karar alması, harekete geçmesi ve hizmetleri merkezi hiyerarşi çerçevesinde uzak bölgelere ulaştırması her zaman kolay ve hızlı olmayabilir. Bir de bunun üstüne "memur zihniyeti" eklenirse hizmetler iyice aksayabilir. Ancak, dînî- ahlakî motivasyon sahibi ve nispeten daha küçük bürokrasiye sahip sivil toplum kuruluşlarının karar vermesi ve harekete geçmesi daha kolay ve hızlı olabilir. Bu sebeplerden dolayı günümüzde ABD'de devletin sunacağı sosyal hizmetleri eğer imkan varsa sivil toplum kuruluşları kanalıyla sunmayı tercih etme yönünde bir politika benimsenmiştir.

Sosyal devlet anlayışımız yeniden yorumlanıp uygulamaya konularken, tarihten miras aldığımız bu değerler mutlaka hesaba katılmalı, sivil toplum güçlendirilerek, her şeyi devletten beklemeyen, sosyal sorumluluk sahibi, verme ve paylaşma kültürüne sahip hale getirilmelidir.
Modernleşme ile beraber, Osmanlı devleti ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti eğitim ve sağlık gibi geleneksel olarak vakıflar kanalıyla sivil toplum tarafından yürütülen sosyal hizmetleri üstlenmeye başlamıştır. Bunun üç önemli neticesi olmuştur: (1) Sağlık ve eğitim giderlerinin sürekli artan bir şekilde devlet bütçesine yük olması ve yeterli ödenek bulunmadığı durumlarda bu hizmetlerin aksaması, (2) Sosyal sorumluluk ve paylaşma duygusunun zayıflaması, ve (3) Giderek her şeyi devletten bekleyen bir toplumsal zihniyetin yerleşmesi. Özellikle tek parti döneminde sivil toplumun yok edilmesi ile bütün yük devletin omuzlarına binmiş ve başta eğitim ve sağlık olmak üzere sosyal hizmetlerin tamamı devletten beklenir hale gelmiştir. Ancak Özal ile birlikte yeniden güçlenen sivil toplum, vakıflar kurarak eğitim ve sağlık alanında aktif olmaya başlamıştır. Bununla birlikte, kamuoyunun gözünde, yeni kurulan vakıfların, uygulamada, kanunda belirtildiği gibi gerçekten kar amacı gütmedikleri tartışmalıdır.

Siyasal olarak meseleye baktığımızda, demokrasi güçlü bir orta sınıf gerektirir. Orta sınıf olmayan toplumlarda demokrasi ya hiç ortaya çıkmamakta veya sürekli darbelerle kesintiye uğramaktadır. Sosyal devlet ilk planda, orta sınıfı güçlendirilmeyi ve nufusa oranını artırmayı amaçlamalıdır. Bu da alt sınıflardan yukarıya doğru bir sosyal mobilite (hareket) ile gerçekleşebilir.

Diğer yandan ekonomik olarak meseleye bakarsak, ekonomik kalkınmanın devamlılığı alım gücü olan bir toplum gerektirir. Eğer toplumun alım gücü yoksa, üretilen malları kim tüketecektir? Çin'deki ekonomik kalkınma tamamen dışa bağımlıdır çünkü Çin toplumunun alım gücü son derece zayıftır. Dolayısıyla, Çin'in ihracatı dursa, Çin ekonomisi ciddi bir krize girer. Fakat Amerikan ve Avrupa ekonomileri için aynı durum söz konusu olamaz çünkü Amerikan ve Avrupa toplumları

alım gücü yüksek toplumlar olduğundan, ekonomi tamamen ihracata bağımlı değildir. Otoriter devlet sistemlerinde sivil toplum yoktur. Bu yüzden devlet bütün sosyal hizmetleri tek başına sunmaya çalışır. Çünkü otoriter devlet sivil toplumu, dikkatli bir şekilde sürekli olarak kontrol altında tutulması gereken bir tehdit ve tehlike kaynağı olarak görür. Bu yüzden toplumsal bütün işlevler devlet tarafından görülür.

Bir zamanların Sovyetler Birliği ve günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti gibi sosyalist devlet modelinin uygulandığı ülkeler buna en güzel örnektir. Bu ülkelerde sosyal devlet modeli, sivil toplumu tamamen dışlayacak bir şekilde yorumlanarak uygulanmıştır. Türkiye'de de özellikle tek parti döneminde sivil topluma neredeyse hiç yer vermeyen bir yönetim uygulanmıştır. Bu yüzden sivil örgütlenmelerin özellikle dine dayalı sosyal yardımlaşma kuruluşlarının önüne set çekilmiştir.

Halbuki, demokratik bir düzende, sivil toplum ve devlet birbirinin rakibi veya alternatifi değildir. Tam tersine birbirlerinin tamamlayıcı ve yardımcılarıdır. Ancak sosyalist devlet gibi otoriter devletler sivil toplumu kendilerine rakip görürler ve onu yok etmek isterler. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de de benzer bir uygulama söz konusu olmuştur. Bu bakış açısından, sivil toplumun aktifleşmesi devletin zaafı gibi görülebilmektedir. Sosyal yardımlaşmanın sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmesi de sosyal devletin zayıflığından yararlanma veya sosyal devletin boş bıraktığı alanın istenmeyen gruplar tarafından doldurulması olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak, Avrupa'da çağdaş sosyal devlet anlayışının uygulandığı Fransa ve Almanya gibi ülkelerde hem çok güçlü bir sosyal devlet hem de çok güçlü bir sivil toplum vardır. Söz konusu ülkelerde dini gruplar ve kilise okul ve hastaneleriyle özellikle eğitim ve sağlık alanında bir çok sosyal hizmeti yürütmektedir.

Sosyal devlet vatandaşları arasında ayrımcılık yapmamalıdır; aynı şartlara sahip herkese eşit destek sağlamalıdır. İktidardaki siyasi partilerin sosyal devleti sadece kendi yandaşları için işletmeleri toplumda adaletsizliğe yol açar. Bu yüzden iktidardaki parti hangi siyasi anlayışa sahip olursa olsun, vatandaşlara siyasi tercihlerine bakmaksızın eşit muamele etmelidir.

Ancak siyasi tartışmalarda, Türkiye Cumhuriyetinin temel nitelikleri arasında sayılan sosyal devlet niteliği, çarpıcı bir şekilde, laiklik gibi diğer temel nitelikler yanında ortantısal olarak çok az üzerinde durulan bir özelliktir. Hatta sol ideolojiye sahip olduğunu söyleyen siyasi partiler ve gruplar bile birinci önceliği sosyal devlet niteliğine vermemektedirler. Bu yüzden Türkiye'de sosyal devlet anlayışı ve uygulaması az gelişmiştir. Bu nedenle kamu reformları yoluyla sosyal devlet niteliğine canlılık kazandırılması gerekmektedir.

Türkiye'nin sosyal devlet anlayışının uygulamadaki en açık göstergesi eğitim ve sağlık gibi sosyal harcamalara ayrılan bütçe miktarıdır. Bu oran giderek artsa bile henüz gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşmaktan çok uzaktır. Bu durumun sebebi de ülkemizin ekonomik olarak henüz gelişmekte olan bir ülke olmasıdır. Sosyal devlet güçlü bir ekonomi olmadan imkansızdır. Çünkü güçlü bir ekonomi devlete sosyal hizmetlere daha fazla kaynak ayırma imkanı sağlar.

Özellikle ekonomik krize maruz kaldığımız şu günlerde, alt sosyal grupların insan haysiyetine uygun bir hayat sürebilmesi için, sosyal devlet niteliğinin ön plana çıkarılması ve işlevsellik kazandırılması birinci derece önem verilmesi gereken bir husustur. Bu süreçte, her şeyin devletten beklenmemesi, toplumumuzda zaten var olan adalet ve verme kültürü ile sosyal sorumluluk bilincinin canlandırılması yoluyla sivil toplumun harekete geçirilmesi de son derece önemlidir.

Dünyada ve ülkemizde temel mesele üretimin azlığı problemi değil, dağıtım problemidir. Günümüzde dünyadaki gıda üretimi bütün dünyaya yetip artacak miktardadır. Ancak milyonlarca insan hala açlık çekmeye ve binlerce insan her yıl açlıktan ölmeye devam etmektedir. Bunun sebebi üretimin adil bir dağıtımla birlikte yürütülmemesidir. Batılı devletler sadece kendi toplumlarındaki refah seviyesini yükseltmeye çalışmaktadırlar.

Halbuki globalleşen dünyada artık bütün insanlığa karşı sorumluluk taşımaktayız. Bu yüzden globalleşen ve artık küçük bir köy haline gelen dünyamızda sosyal devlet sadece milli sınırlar içinde kalamaz, daha global bir görev yüklenmek mecburiyetindedir. Artık yeryüzünün bütün insanları, gelişen iletişim ve ulaşım araçları sayesinde, birbirinin komşusu haline gelmiştir. Ama henüz komşuluk haklarının nasıl yerine getirileceği konusunda global bir bilinç oluşmuş değildir.

Ulus devletin sınırlarının giderek daha geçirgen hale geldiği günümüzde sosyal devlet anlayışının da global sorunlar ışığında, global sorumluluk ve dayanışma bilinciyle yeniden tanımlanması bir zorunluluktur. Artık siyasi düşüncemizde asl olan "vatandaş" değil "insan" olmalıdır. Bu hedefe ancak hem güçlü bir toplum hem de güçlü bir devlet sayesinde ulaşabiliriz.

Prof. Dr. Ali SEYYAR
Sakarya Üniversitesi

Türkiye'nin Yeni Sosyal Politikaları Nasıl Olmalı?

Giriş

Sosyal politikalar, demokratik ve sivil toplumların sosyo-ekonomik sorunların çözümünde vazgeçilmez birer araçtırlar. Gelişmiş sosyal devletler bunun için, katılımcı demokrasi yöntemleriyle halklarının refah düzeyini sosyal adalet hedefine uygun olarak yükseltmek isterler. Türk toplumunun demokratik gelişimini ve gelecekteki sosyal refah düzeyini belirleyecek en önemli unsurlardan birisi, sosyal politika düzenlemelerinde olacaktır.

Türkiye'nin geçmişe dönük sosyal politikalarına baktığımızda ağırlıklı olarak çalışan kesimin sosyal güvenliği ve sendikal hakları gibi işçi sorunlarının üzerinde yoğunlaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu yönüyle sınırlı bir sosyal politika modeli olarak "İşçilerin Sosyal Devleti" veya "Sosyal Sigortalar Devleti" ortaya çıkmıştır. Geniş kapsamlı sosyal politikalar uygulayabilmek için, primli sistemin dışında primsiz sistemin de geliştirilmesi kaçınılmazdır. Nitekim modern sosyal devletler, felsefik yaklaşım ve uygulama biçimleri açısından birbirlerinden farklı da olsalar, sadece çalışanların (sosyal sigortalıların) değil genelde toplumun bütün sosyal kesimlerin temel sorunlarının çözümüne dönük bütüncül sosyal politikalar uygulamaktadır. Makalemizin sınırlılığını göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yeni sosyal politikaların bütün unsurlarını burada yansıtmanın zorluğu ortadadır. Bu sebepten dolayı makalemizde, bir yönüyle epey mesafe kat ettiğimiz primli rejimi esas alan sosyal politikalardan ziyade henüz tam olarak geliştiremediğimiz primsiz sistemi de içine alan geniş kapsamlı bütüncül sosyal politikalara ağırlık verilecektir.

1. Bütüncül Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

İşçi kesimin temel sorunlarını çözmüş olan gelişmiş sosyal devletler, diğer sosyal kesimlerin temel sorunlarına da aynı ciddiyetle yönelmektedirler. Bu boyutuyla sosyal politikaların yeni ilgi alanları her geçen gün artmaktadır. Bu gelişmeler sayesinde özellikle dezavantajlı sosyal gruplar olarak tanımlayabileceğimiz özürlüler, yaşlılar, dullar, yetimler, yoksullar, işsizler, göçmenler, azınlıklar, çocuklar gibi korunmaya ve yardıma muhtaç insanlar, devletin himayesi altına alınmaktadır.

Türkiye'de bu sosyal kesimler, uzun dönem ihmal edilmiştir ve sosyal hayata eşit vatandaş olarak tam katılımları açısından fırsat eşitliğine izin veren aktif sosyal politikalar üretilmiş değildir. Yeni oluşturulacak sosyal politika modelinde toplumun bütün fertlerine sosyal refah sağlayacak temel esasların belirlenmesi, bundan dolayı önem arz etmektedir. Bütüncül sosyal politikaların temel gayesi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sosyal

MÜSİAD

barış ve ileri bir seviyede refah içinde yaşayabilmelerini sağlamak olmalıdır. Sosyal devlet, bu gayeye ulaşabilmek için, bilimsel, kurumsal ve sosyal altyapının yanında koruyucu ve müdahale edici sosyal politika araçları geliştirmelidir. Sosyal devlet, sosyal politika araçları olarak herkesi içine alacak bir sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler sistemi oluşturmalıdır. Sosyal devlet, bütün bürokratik imkân ve idarî gücünü seferber ederek, değişik sosyal kesimlerin maddî ve manevî yönden iyi hâl üzere olmalarını ve kişilerin birbirleriyle sosyo-kültürel yönden kaynaşmalarını sağlamalıdır. Sosyal devlet, sadece meydana gelecek sosyal risklerden doğan zararların telafisine yönelik sosyal politika uygulayan bir devlet değildir. Koruyucu ve önleyici sosyal politikalarla sosyal devlet, sosyal riskleri önlemeye azami derecede özen göstermeli, ahlâkî ve sosyal sapmalara meydan vermeyecek şartları, ortamı ve kurumları oluşturmalıdır. Sosyal devlet, toplumsal faydası yüksek olan sosyal politikalar üretirken, bir taraftan toplumun iktisadî ve sosyo-kültürel gelişimini temin etmeli, diğer taraftan da topluma zarar verebilecek sosyal risklerle ve kötülüklerle mücadele etmelidir. Sosyal devlet, toplumun menfaatini ve özellikle korunmaya ve yardıma muhtaç vatandaşların sosyal haklarını korumak ve dolayısıyla sosyal vatandaşlık anlayışını yaygınlaştırmak maksadıyla aktif sosyal politikalarla gerektiğinde toplum hayatına müdahale etmelidir.

2. Herkese Asgarî Hayat Standardı Sağlayan Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Aktif ve bütüncül sosyal politikaların hedefi, sosyal adaleti tesis etmek ve herkese asgari hayat standardı hakkı tanıyan bir sosyal koruma sistemi oluşturmaktır.

“ **Sosyal devlet, toplumsal faydası yüksek olan sosyal politikalar üretirken, bir taraftan toplumun iktisadî ve sosyo-kültürel gelişimini temin etmeli, diğer taraftan da topluma zarar verebilecek sosyal risklerle ve kötülüklerle mücadele etmelidir. Sosyal devlet, toplumun menfaatini ve özellikle korunmaya ve yardıma muhtaç vatandaşların sosyal haklarını korumak ve dolayısıyla sosyal vatandaşlık anlayışını yaygınlaştırmak maksadıyla aktif sosyal politikalarla gerektiğinde toplum hayatına müdahale etmelidir.** ”

Asgari hayat standardı, kişinin, hayatını insanlık haysiyetine yaraşır bir biçimde devam ettirebilmesi, sağlıklı bir ortamda, huzurlu ve gelecek endişesi duymadan yaşayabilmesi, temel insanî ihtiyaçlarının ötesinde sosyo-kültürel ihtiyaçlarını da karşılayabilecek seviyede gelir elde edebilmesidir. Yoksulluk sınırını baz alan sosyal yaklaşımlar, modern sosyal politikalar açısından kabul edilemez. Yoksulluk sınırı, belki mutlak yoksulluğun (açlık sınırının) üstündedir ama yine de asgarî hayat standardının çok altında sürdürülen sefil bir hayattır.

Bundan dolayı kişinin, içinde yaşadığı hayat şartlarından hareketle maddî ve manevî istek ve ihtiyaçlarını tatmin edici bir seviyede karşılayabilmesi, geliştirilmiş aktif sosyal politikalarla ancak mümkündür.

Değişik sosyal alanlarda kişilerin hayat şartlarının iyileştirilmesini ve fırsat eşitliğinin tesisi ile hayat kalitesinin yükseltilmesini isteyen aktif sosyal politikalar, haddizatında sosyal adaleti amaçlamaktadır. Sosyal adalet, değişik toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımı, hayat standardı, refah düzeyi vb. gibi ölçütler açısından belirli bir dengenin sağlanmış olması; kamplaşmalara yol açabilecek gelişme farklılıklarının, uçurumların ortadan kaldırılmış olması ve sosyal sınıflar arasındaki çelişkilerin en aza indirilmiş olmasıdır. İktisadî bir yaklaşımla sosyal adalet, gelir ve servetin âdil dağılımı ile ancak sağlanabilmektedir. Bir başka ifadeyle, milli gelirden herkese, bilhassa emeği ile geçinenlere, hayatı anlamlı kılan önemli bir payın aktarılması gerekmektedir.

Sosyal adalet ilkelerinin başında “Hak Etme ve Fırsat Eşitliği” gelmektedir. Bu ilke, toplumda din, dil, ırk ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın insanlara, yeteneklerini değerlendirebilecekleri eğitim ve çalışma imkânlarının sağlanması, onlara istedikleri yerde yaşama ve çalışma fırsatının tanınması ve çalışmaları karşılığında hak ettikleri ücretin verilmesini öngörmektedir. Diğer ilkesi ise “İhtiyaç, Eşitlik ve Hürriyet” kavramlarıyla özetlenebilir. Burada sosyal imkânların ve iktisadî kaynakların dağıtımında, bütün toplum fertlerini yararlandıracak şekilde eşit muamelenin yapılması esastır.

Eşit imkânların tanınması ile fertler, hürriyet ve bağımsızlık ortamında özgürce yaşayabileceklerdir. Kamusal alanda bütün fertlerin eşit vatandaş statüsünde muamele görebilmeleri ve toplumda saygın kişiliklerini koruyabilmeleri için, sosyal hukuk sisteminin, toplumsal gerçeklere ve değerlere uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

3. Toplumsal İçermeyi Amaçlayan Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Bütün insanların maddî ve manevî varlığı dokunulmazdır. Bundan dolayı sosyal politikalar, insan şahsiyetinin saygı içinde korunmasına, sosyal dışlanmaya maruz kalabilecek birey veya grupların ekonomik ve sosyal hayatta yer almalarına engel olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına ve toplumla bütünleşmelerinin sağlanmasına önem vermektedir. Sosyal içerme odaklı sosyal politikalar, hem gelir düzeyleri toplum ortalamasının çok altında olduğu için, hem de etnik veya dinî kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, eğitim durumları, fiziksel veya zihinsel engelleri dolayısıyla topluma eşit vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çeken insanların psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarını sosyal koruma ve rehabilitasyon hizmetleri ile çözmektedir.

“Sosyal içerme politikalarıyla toplumsal kaynaşma ve bütünleşme de sağlanabilmektedir. Sosyal bütünleşmenin sağlanamadığı toplumlarda fertler ve gruplar, birbirlerine ve toplumun tümüne karşı yabancılaşabilirler. Sosyal cinnetler, bozulmalar ve çözülmelere karşı kaynaştırıcı sosyal politikalara ihtiyaç vardır.”

Bunun için fırsat eşitliği çerçevesinde dezavantajlı sosyal grupların istihdamının sağlanması, işsizliğin azaltılması ayrı bir önem arz etmektedir.

Maddî sosyal haklar içermeyen şahsî özgürlükler, özellikle muhtaç ve(ya) dezavantajlı sosyal gruplar için bir şey ifade etmediği gibi onların toplum hayatından uzaklaşmalarına ve dışlanmalarına bile yol açabilmektedir. Demokratik hukuk devleti, geniş halk kitlelerine yönelik siyasî hakların hayatiyet bulmasını sağlarken sosyal devlet, sosyo-ekonomik özgürlüklerle ilgili hakların gerçekleştirilme şansını iyileştirmektedir. Asgarî hayat standardının altında ekonomik yetersizlikler içinde yaşayan insanların sadece maddî varlıkları değil manevî varlıkları da olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Kendi özel çabalarıyla bu durumdan kurtulamayan fertler, bundan dolayı devletten hem sosyal yardım, hem sosyal hizmet talep etme hakkına sahip olmalıdır.

MÜSİAD

Özellikle muhtaç ve(ya) dezavantajlı sosyal gruplar için uygulanan pozitif ayrımcılık, sosyal hayatta fırsat eşitliğinin tesisi için gerekli görülmektedir. Sosyal içerme politikalarıyla toplumsal kaynaşma ve bütünleşme de sağlanabilmektedir. Sosyal bütünleşmenin sağlanamadığı toplumlarda fertler ve gruplar, birbirlerine ve toplumun tümüne karşı yabancılaşabilirler. Sosyal cinnetler, bozulmalar ve çözülmelere karşı kaynaştırıcı sosyal politikalara ihtiyaç vardır.

4. Yerel Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Geleneksel merkeziyetçi yapının değişmesi ile birlikte sosyal devlet modeli içinde merkezî ve yerel sosyal politikaların temel esasları, uygulama alanları ve yöntemleri yeniden belirlenmelidir. Merkezî sosyal politikaların eksik bıraktığı veya ulaşamadığı yerlerde yerel yönetimler, tamamlayıcı bir fonksiyon icra edebilmeli ve toplumda var olan sosyal dayanışma dinamiklerini harekete geçirebilmelidir. Yerel sosyal politika aktörleri, merkezî yönetimin sosyal politikaya dönük olarak belirleyeceği çalışma alanları, yetki ve görev taksimi gibi temel esaslar ekseninde aralarında işbirliği de yaparak, yerel sosyal sorunlara kalıcı çözümler üretebilecek konuma getirilmelidir. Yerel kalkınma, halkın sosyal politika kararlarına ve programlarına katılarak sağlanması hâlinde sosyal dayanışma mekanizmaları da harekete geçecektir.

5. Muhtaç Kişilere Yönelik Özel Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Sosyal politikalar, kamusal sosyal yardım yöntemleriyle mahremiyetleri ihlâl edilmemek ve onurları incitilmemek şartıyla yardıma muhtaç sosyal kesimlerin maddî ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Sosyal politikalar, vatandaşların yoksulluk sınırından ziyade asgarî hayat standartlarının üzerinde bir hayat sürmelerini sağlayabilmelidir. Yardıma ve korunmaya muhtaç sosyal kesimler, böylece sosyo-kültürel hayattan da nasibini alabilmelidir. Kamusal sosyal yardımların miktarı, kişinin hayatını insan haysiyetine yaraşır bir şekilde idame ettirebilecek boyutta belirlenmelidir. AB ülkeleri, kamusal sosyal yardımların miktarını, şahsî muhtaçlık kriterlerinin ötesinde (fert başına düşen) millî gelire bağlı bir oran (% 40 - % 60) üzerinden tespit etmektedir. Sosyal devlet, kamusal sosyal yardımların istismarını önlemek maksadıyla kurumlar arası işbirliğine önem vermeli, millî gelire endeksli asgarî hayat standardına bağlı bir model belirlemeli ve hakiki anlamda yardıma muhtaç olanları sosyal koruma kapsamına almalıdır. Sosyal devlet, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında sivil sosyal yardım organizasyonlarla işbirliğine de gitmelidir.

> **“Sosyal politikalar, vatandaşların yoksulluk sınırından ziyade asgarî hayat standartlarının üzerinde bir hayat sürmelerini sağlayabilmelidir. Yardıma ve korunmaya muhtaç sosyal kesimler, böylece sosyo-kültürel hayattan da nasibini alabilmelidir. Kamusal sosyal yardımların miktarı, kişinin hayatını insan haysiyetine yaraşır bir şekilde idame ettirebilecek boyutta belirlenmelidir.”**

6. Sosyal Hizmetlere Destek Veren Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Korunmaya muhtaç sosyal kesimler, devletin ve(ya) devletçe yetkilendirilmiş kuruluşların sosyal himayesi ve desteği altında huzurlu bir hayat sürdürebilmelidir. Sosyal hizmetler, korunmaya muhtaç sosyal kesimlerin toplum hayatına tam katılımını sağlayıcı tedbir ve sosyal içerme uygulamalarıyla dışlanmayı ve ayrımcılığı önlemelidir. Şahsî güvenlikleri açısından bedenen, ruhen, zihnen ve(ya) ahlâken tehlikede bulunan, sosyo-kültürel yönden yoksunluk içinde ve sosyal sapmalara meyilli olan bütün insanlar, sosyal hizmetlerin koruyucu ve rehabilite edici programlarına ihtiyaç duyarlar. Özellikle sosyal sapma eğilimleri gösteren insanların sosyal rehabilitasyonu önemlidir. Çünkü bu kesim, değişik sebeplerden dolayı toplumsal norm ve değerlere uymakta güçlük çeker ve toplumsal hoşgörü sınırlarını zorlayan tutum ve davranışlarda bulunurlar. Kısacası korunmaya muhtaç sosyal gruplar, sosyal hizmetlerin desteğini almadan sosyal hayatın icaplarını tam olarak yerine getiremezler.Bu yönüyle ekonomik sorunu olmayan madde

bağımlısı veya alkolik bir insan, mutlak anlamda kamusal sosyal yardıma ihtiyaç duymasa da tıbbî ve sosyal rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyar.

7. Ailenin Korunmasına Destek Veren Sosyal Politikalara İhtiyaç Vardır

Aile fertleri ve özellikle anne ve çocukların sosyal koruma altına alınması, sağlıklı nesiller yetiştirmek adına önemlidir. Çocuk ve gençler, her türlü sosyal risk, sosyal ve ahlâkî sapma ve davranış bozukluklarına karşı korunmalıdır. Bundan dolayı sosyal politika kapsamında aile fertlerinin maddî ve manevî sağlığının korunması yönünde aile destek hizmetleri oluşturmalıdır. Huzurlu ve sağlıklı bir toplum tesis etmek maksadıyla özellikle sosyal sorunlu aile ve aile fertlerine yönelik psiko-sosyal eğitim, destek, bakım ve intibak programları geliştirilmelidir.Sosyo-ekonomik sıkıntılar içinde olan ailelere dönük özel sosyal yardım hizmetleri sunulmalıdır. Aileye dönük sosyal refah hizmetleri kapsamında aile danışmanlığı hizmetleri, bakıma muhtaç aile fertlerinin evde sosyal bakım hizmetleri oluşturulmalıdır. Vatandaşlarının millî birlik inancı içinde yetişmeleri için, çocukluklarından başlayarak, akraba, komşu ve topluma yönelik sosyal içerme ve kaynaşma projeleri geliştirilmelidir.

8. Dayanışmayı Teşvik Eden Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Değişik sosyal kesimler ve nesiller arasında sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın tesisi ve teşviki için, sosyal politikalar gerekli tedbirleri almalıdır.

> **“Sosyo-ekonomik sıkıntılar içinde olan ailelere dönük özel sosyal yardım hizmetleri sunulmalıdır. Aileye dönük sosyal refah hizmetleri kapsamında aile danışmanlığı hizmetleri, bakıma muhtaç aile fertlerinin evde sosyal bakım hizmetleri oluşturulmalıdır. Vatandaşlarının millî birlik inancı içinde yetişmeleri için, çocukluklarından başlayarak, akraba, komşu ve topluma yönelik sosyal içerme ve kaynaşma projeleri geliştirilmelidir.”**

Sosyal politikalar, toplumun bütün fertlerinin devlete ve topluma karşı ahlâkî sorumluluklar taşıdıklarını sürekli olarak hatırlatmalıdır. Bundan dolayı sosyal politikalar, kişilerin sosyal ahlâk yönüyle bilinçlenmelerine yardımcı olmalı ve sosyal hayatta sosyal dayanışma ve yardımlaşma duygularının en yüksek seviyede olmasını sağlamalıdır.

Millî birliğin sürekli olarak canlı tutulması için, her devlet, kendi toprakları üzerinde sosyal çatışmaların yerine sosyal barışın ve hatta gelişiminin hâkim olmasını ister.

Bununla birlikte sosyal devlet, toplumdaki her ferdin sosyal sorumluluk bilinci ile hareket etmesini sağlayıcı uygun bir ortamın oluşmasına yönelik gerekli tedbirleri alır. Böylece sevgi ve saygıya dayanan karşılıklı yakınlaştırıcı bağlar ve sağlıklı sosyal münasebetler sayesinde toplumsal dayanışma dinamikleri de harekete geçmiş olur.

Toplumsal dinamiklerin gün ışığına çıkması ile sosyal sermayenin oluşumu da mümkün olacaktır. Sosyal dayanışma, bir başka ifadeyle insanlar arasında gelişen aktif bağlantılar sayesinde sürdürebilir kalkınma ve sosyal gelişmeyi mümkün kılan güven, sadakat, karşılıklı anlayış, hoşgörü, yardımseverlik, sosyal ahlâk, sosyal fedakârlık, müşterek değer ve davranışlar da tesis edilecektir. Böylece sağlıklı ve huzurlu bir toplum meydana gelir ve sosyal barış içinde sosyal gelişmeyi sürdürecek değerler ve normlar somut olarak şekil alır.

9. Maddî ve Manevî Kalkınmaya Destek Veren Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

Refahın yaygınlaştırılması, bir toplumun kalkınması için tek başına yeterli değildir. Sosyal politikalar, maddî kalkınma hedefini, toplumun temel değerlerini, ahlakî ve manevî yapısını koruyarak, sosyal adalet ilkesini gözetleyerek gerçekleştirmelidir. Bunun için sosyal devlet, serbest rekabette fırsat eşitliğini temin etmek maksadıyla, ekonomi ve sosyal politikalarını birleştirerek, gerektiğinde iktisadî hayata müdahale edebilmelidir. Mevcut iktisadî sistemlerin dışında sentezci bir model olan sosyal piyasa ekonomisinin ana

MÜSİAD

gayesi, ekonominin rekabet edebilirliğini ve hür teşebbüsü tehdit etmeden bir taraftan piyasa şartlarının serbestçe oluşumuna ve gelişimine imkân tanımak, diğer taraftan da sosyal adalet ilkesine sadık kalarak, sosyo-ekonomik yönden zayıf olanları korumaktır.

Sosyal piyasa ekonomisi, dört ana ilke üzerine bina edilir: 1.) Tam rekabetin sağlaması için monopol denetimi (Kartel Yasağı). 2.) Piyasa gelir dağılımının maliye politikaları ile düzenlenmesi ve desteklenmesi. Bir başka ifadeyle, devletin, belli piyasalara (Örn. tarım sektörü) destekleyici mâhiyette alıcı olarak girmesi ve kaynak transferinde bulunması veya aile fertlerini dikkate alan âdil bir vergi sistemi olarak müterakkî vergi sistemi uygulaması. 3.) Sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliğinin olduğu bir ortamda üretim faktör ve kaynaklarının korunması. 4.) Asgarî geçim (sosyal gelir) ve ücret belirlenerek, işgücünün konjonktürel dalgalanmalardan korunması. Kısacası sosyal politikalar, iktisadî politikaların etkinliklerini destekleyici mahiyette uygulanmalıdır. Mülkiyet hakkını, tüketici haklarının korunmasını ve özgür teşebbüsü esas alan rekabetçi bir sosyal piyasa ekonomisi çerçevesinde fiyat istikrarı, tam istihdam, sosyal adalet ve maddî ve manevî kalkınma sağlanmalıdır.

Manevî kalkınma odaklı sosyal politikalar, insanların değişik musibetlerden dolayı çektiği acı ve kederini yalnızca anlamak, maddî yönden onlara yardım etmek ve(ya) empati geliştirmek değil aynı zamanda acı çekenleri, yoksulluk içinde bulunanları, dışlanmış olanları, kendilerini yalnızlık içinde hissedenleri kısacası değişik psiko-sosyo-ekonomik sorunlar içinde ıstırap çeken mağdur ve mazlumları, sosyal ve manevî sorumluluğun bir gereği olarak gönülden destekleyerek, onların manen huzurlu ve kendileriyle barışık olmalarını sağlamaktır.

10. İşsizliği Önleyen Sosyal Politikalara İhtiyaç Var

İşsizliği azaltabilmek ve tam istihdam hedefine ulaşabilmek için, aktif istihdam politikalarına ihtiyaç vardır. Aktif istihdam politikaları, emek piyasasındaki arz ve talep münasebetlerini, hem kantitatif (sayıca), hem de kalitatif (nitelik) açısından değişik yöntemlerle dengeli bir biçimde düzenlemek ve istihdam oranını artırmak maksadıyla oluşturulan tedbirlerdir. Aktif istihdam politikaları kapsamında işletmelere doğrudan sübvansiyon, yatırımlar için ucuz arazı tahsisi veya faizsiz kredi, kamu tarafından finanse edilen işletme içi meslekî eğitim programları, İş Kurumu tarafından işsizlikten en fazla etkilenen ve uzun süreli işsizlere iş deneyimi kazandıracak programların veya vasıflı işgücü yetiştirme kurslarının uygulanması gibi tedbirler uygulanmalıdır.

11. Sosyal Politika Bölümlerine İhtiyaç Var

İlginçtir Türkiye'de sosyal politikaların bir alt kolu olan ve daha çok sosyal siyasetin gayri maddî yönlerini ele alan birkaç sosyal hizmet bölümü bulunmasına rağmen hiçbir Türk üniversitesinde sosyal devlet olgusunu ve sosyal politika uygulamalarını işleyen tek bir müstakil bölüm bile bulunmamaktadır. Gerçi sosyal politika ve sosyal güvenlik derslerinin okutulduğu bölümler mevcuttur. Ancak, buralarda okutulan sosyal politika dersleri genelde bölümün kapsamı içinde gerek ders saatleri, gerekse muhteva açısından sınırlı kalmaktadır. Mesela 30 üniversitede sosyoloji ve kamu yönetimi bölümü kurulmuş olmasına rağmen sosyal politikalara dönük dersler ya hiç ya da ancak seçmeli olarak verilmektedir.

Aslında Türk üniversite tarihine baktığımızda sosyal siyaset bölümlerinin mevcut olduğu görülecektir. Ancak 12 Eylül askeri darbesiyle sosyal siyaset bölümleri "Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü" olarak değiştirmiş ve böylece sosyal politikaların alanı daraltılmıştır. Bugün mevcut 13 bölümün sadece ikisinde "Sosyal Siyaset ve Sosyal Güvenlik" ana bilim dalı mevcuttur. Buralarda okutulan sosyal politika derslerinin konuları ise ağırlıklı olarak çalışma hayatına dönük olduğu için, toplumun genel sosyal sorunları göz ardı edilmekte ve bütüncül sosyal politikalar yeterince geliştirilememektedir. Bunun için de sosyal bilimler içinde çözüm odaklı sosyal modeller geliştiren sosyal politika bilim dalı, Türkiye'nin sosyal sorunlarını akademik boyutuyla çözebilecek konuma henüz gelememiştir. Sosyal politika alanları ile ilgili yayınlanmış kitap ve makale sayısı da buna göre dünya standartlarının çok altındadır. Sosyal devletin akademik altyapısını oluşturan bilimsel kurum ve kuruluşların yetersiz olduğu ülkelerde millî sosyal politika da üretilemeyeceği için, sosyal sorunlar da gittikçe kronikleşir. Bu yüzden üniversitelerimizde bundan böyle multi disipliner bir bilim dalı olarak müstakil sosyal siyaset bölümleri yeniden açılmalıdır.

Prof. Dr. Tekin AKGEYİK
İstanbul Üniversitesi

Neo-Liberal Çağda Sosyal Devletten Sorumlu Toplumsal İnisiyatife

Giriş: Sistem Tartışmaları

Son çeyrek asırlık periyot, finansal sektörlerde ciddi değişimlerin ve liberalizasyon eğilimlerinin yaşandığı bir dönemi temsil etmektedir. Kökeni 1970'li yıllara kadar uzanan küreselleşme, neo-liberalizasyon ve deregülasyon tartışmaları, sonraki dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin öncelikli gündemi haline gelmiştir. Neo-liberalizm, Adam Smith'in ekonomik felsefesinin çağdaş yorumunu temsil etmektedir.

Yeni çağdaş yaklaşım, yerel ve uluslararası ölçekteki düzenlemelerin azaltılmasını, hükümetin ekonomik aktivitelere sınırlı düzeyde katılmasını, işgücü piyasası düzenlemelerinin esnekleştirilmesini ve piyasa alanındaki tercihlere sınırlı ölçüde müdahale edilmesini esas almaktadır. Günümüzde küreselleşme, neo-liberal felsefenin en önemli söylemi haline gelmiştir (Perry; 2006: 9).

ABD, neo-liberal yaklaşımın bir çok açıdan geliştiği bir ekonominin öncü temsilcidir. Özel girişimcilik temeline dayalı kapitalist sistem ulusal kültürde kökleşmiştir. Kapitalizmin en güçlü taraftarı bu ülkedir. Güçlü piyasa geleneği diğer batı ülkelerine göre daha esnek bir işgücü piyasasının yaratılmasını mümkün kılmıştır. Bu ülkede işgücü piyasasına sendikalar ve hükümetten kaynaklanan müdahaleler sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu yapısal fark işsizlik, ücret düzeyleri ve ücret eşitsizliği konusunda ABD'nin kıta Avrupa'sının bir çok ülkesinden daha başarılı bir performans sergilemesinin de temel gerekçesidir (Blau and Khan; 2002: 4).

Buna karşılık ABD tarihinde Reagan dönemi (1982-1990) neo-liberalizm ve neoliberal politikalar açısından özel bir önem taşımaktadır. Bu süreçteki en önemli kırılma noktası 1981 yılında "Profesyonel Hava Yolu Trafik Kontrolleri Organizasyonu" greviyle yaşanmıştır (Professional Air Traffic Controllers-PATCO). PATCO grevi, ABD'de sermaye ve kapital arasındaki mücadelede önemli bir dönüm noktasının temsil etmektedir. Sembolik açıdan önemli bir değer taşıyan bu çatışma sendikaların yenilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum, sendikal çevrelere ve özellikle sosyal politika taraftarlarına yeni bir dönemin başladığını ilan eden güçlü bir mesaj niteliği taşımaktaydı (Perry; 2006: 23).

Neo Liberal akımların yaratmış olduğu dalgadan sosyal devlet algısı da payını almıştır. Sosyal devlet II. Dünya Savaşı sonrasında gelirin yeniden dağılımı ve yoksulluğun azaltılması açısında oldukça önem verilen felsefi bir argüman haline gelmiştir.

MÜSİAD

Bu durum, geleneksel olarak bu kavrama atfedilen önemi arttırmıştır. Buna karşılık, son çeyrek asırlık dönemde sistemin önemli ölçüde aşındığı açık bir gerçektir.

A. LİBERALİZASYON POLİTİKALARININ ROLÜ

1. Muhafazakar Geleneğin İflası

Ekonomik kontrol yöntemi, makro ekonomik politikanın ötesine geçen politika yapıcılığına ilişkin genel yaklaşımın bir parçası ve uzantısıdır. Tarihsel olarak bir çok ekonomi piyasaları doğrudan kontrol etmeye yönelmiştir. Örneğin 1920'li ve 1930'lı yıllardaki iflas dalgasının ardından mevduatı güvence altına alan katı yasal düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Mevzuat ayrıca bankaların rekabet alanını da ciddi biçimde kontrol altına almıştır (Broaddus; 2004: 1).

Kontrol politikaları bu açıdan finansal kaosun engellenmesinde kritik bir politika argümanı olarak algılanmıştır. Savaş periyodu döneminde geniş bir şekilde kullanım alanı bulan bu yaklaşım özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve finansal sistemi yeniden yapılandırmaya yönelen hükümetlerin benimsedikleri bir müdahale aracı konumuna yükselmiştir (Wyplosz; 2002: 5).

Bu dönemde finansal kontrol argümanının yaygınlaşmasına hizmet eden uluslararası gelişmeler de yaşanmıştır. Nitekim 1944 yılında, Bretton Woods Konferansı sermaye kontrolü ve uluslararası finans akışlarına ilişkin sınırlama prensiplerini kabul ederken, IMF de, Kuruluş Sözleşmesi'nde bu politikaya atıf yapmıştır.

Bu çerçevede hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, sermaye kontrolüne ilişkin çeşitli politikaları geliştirmeye yönelmişlerdir. Bazı ekonomilerde sermaye kontrolü ulusal bağımsızlığın bir yansıması olarak değerlendirilmiş ve resmi, yasal ve politik enstrümanlarla desteklenen muhafazakar bir gelenek yaratmıştır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde sermaye kontrolü politikaları kırılgan finansal piyasaları ve ithal ikame stratejisine dayalı sektörleri korumayı hedeflemiştir. Böylece finansal sistemde hükümetlerin müdahaleci politikaları için oldukça güçlü bir meşruiyet zemini yaratılmıştır (Kwon; 2004: 73).

Para, kredi ve sermaye malları hareketleri ile doğrudan yabancı yatırımları ve portföy hareketlerini sınırlandırmayı amaçlayan regülatif politikalar uygulamada iki biçimde somutlaşmıştır. Bunlar doğrudan sermaye kontrolüne ilişkin araçların kullanılması veya şubeleşmeye dönük sınırlamalardır. Doğrudan sermaye kontrolü araçları arasında ise, faiz oranlarının belirlenmesi, kur düzenlemeleri, yüksek rezerv gereksinimleri, vergi politikaları, yatırım ve kredi düzenlemeleri ile ticari limitler ön plana çıkmaktadır (Buch; 2002: 50).

Bu politik tercihlerin kaynağında sermaye akışlarının döviz rezervlerini tüketme ve kur sistemini istikrasızlaştırma endişesi yatmaktaydı.

Hükümetlerin finansal piyasaları regüle etmeye yönelmelerinin bir diğer gerekçesi kredileri stratejik sektörlere yönlendirilme ve ödemeler dengesini düzenlenme isteğidir. Böylece volatil kısa dönemli sermaye akışlarının ve bankacılıkta rekabetin sınırlandırılması, finansal aktiviteleri vergilendirme kabiliyetinin ve yerel tasarrufların korunması umulmuştur (Kwon; 2004: 73).

Buna karşılık, finansal baskı politikalarının beklenen sonuçları yaratmadığı açıktır. Çünkü finansal sınırlamalar uygulamada rasyonel olmayan politik davranışları teşvik edici bir kültürün gelişmesine yol açmıştır. Özellikle kur politikasıyla çelişen makro ekonomik tercihler mali krizlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Eichengreen ve Mussa tarafından 1998 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada bu sonuç açık biçimde teyit edilmiştir (Wyplosz; 2002: 5).

1970'li yıllarda muhafazakar yaklaşım Neo-liberalizm akımların saldırısına hedef olmuştur. Adam Smith'in ekonomik felsefesinin çağdaş yorumunu temsil eden Neo-liberalizm, özellikle finansal regülasyon veya sermaye kontrolü uygulamalarını ciddi biçimde eleştirmiştir. Finansal piyasaların kredi tahsisinde başat aktör olması gerektiği ve sektörün hükümetlerin müdahalesinden arındırılmasının kaçınılmaz olduğu ileri sürülmüştür.

Neo-liberal perspektif, faiz oranlarının belirlenmesi, kredi programlarının yönetilmesi ve rezerv gereksinimleri gibi finansal kontrol politikalarının terk edilmesi haline ekonomik gelişme potansiyelinin sürdürülebilir olabileceği savunmuştur.

Böylece istikrarlı büyüme hedefi küresel bir sinerjiye dönüşebilecektir. Çünkü finansal liberalizasyon tasarrufların küresel ölçekte daha etkin bir şekilde dağılmasına olanak sağlayacak, bu süreç kapital zengini ülkelerden kapital kıtlığı çelen ülkelere sermaye akışını destekleyerek, bu ülkelerde refahı geliştirecek ve kaynakların en üretken alanlara yöneltilmesini mümkün kılacaktır (Kwon; 2004: 73).

2. Liberalizasyon Çağı

Yeni yaklaşım, uluslararası finansal sistemde liberalizm çağının başladığını duyurmaktaydı. Finansal sektörde deregülasyon ve liberalizasyon büyük ölçüde neo-liberal politik süreçlerle eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Neo-liberal felsefe deregülasyonu teşvik eden bir rol oynarken, bu süreç bir çok ülkede ciddi bir politik değişim konteksiyle paralel bir zeminde gelişmiştir (Williams: 2006: 413).

Politik türbülans gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkeyi çeyrek asrı aşan bu periyotta bankacılık ve finansal sistemlerini liberalize etmeye yöneltmiştir. İletişim alt yapısındaki teknolojik gelişmeler ve yeni finansal enstrümanlar entegre ve liberalize edilmiş bir uluslararası sistemin gelişmesine desteklemiştir (Patti and Hardy; 2005: 2407).

Finansal sistemin liberalize edilmesi aslında üretimin küresel ölçekte küreselleşmesinin doğal bir yansımasıdır. Ulusal mali sistem, finansal liberalizasyon süreciyle global ekonomiye entegre olmaktadır. Böylece karşılıklı bağımlı networkları kapsayan bir dünyanın yaratıldığı açıktır. Bu fenomen mal, hizmet ve sermaye akışlarının uzun mesafeli transferini destekleyen bir ortamın gelişmesini mümkün kılarken, ülkelere, finansal kurumlara, tasarrufçulara ve yatırımcılara küresel finansal piyasalarda sınır ötesi işlemleri gerçekleştirme olanağı vermektedir (Kwon; 2004: 75).

Finansal liberalizasyon süreci çeşitli anahtar aktörler ve çevresel koşulları ön plana çıkarmaktadır. ABD, "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması" (Multilateral Agreement on Investment) yoluyla OECD ülkeleri arasında finansal liberalizasyonu legalize etmeye çalışmış ve çok taraflı müzakereleri teşvik etmiştir. İdeolojik arka planı Neo-liberal görüşlerle biçimlenmiş olan ABD Hazine Departmanı ve Wall Street, "Washington Konsensüsü"nü (Washington Consensus) dizayn ederek, IMF ve Dünya Bankası ile birlikte finansal liberalizasyon için teorik bir zemin yaratmıştır. Liberalizasyon politikalarının uygulamaya geçirilmesinde Japonya ve AB'nin rolü de yadsınamaz. Bu aktörler uluslararası finansal sistemde doğrudan yabancı yatırım ve portföy hareketleri açısından en büyük paya sahip olan ülkelerdir.

Bu sürecin anahtar nitelikli uluslararası organizasyonları (IMF, Dünya Bankası OECD ve WTO) küresel finansal sistemi yönlendirmede önemli bir role sahiptirler. Bu kuruluşlar çeşitli anlaşmalar ve kurallarla küresel bir finansal sistemi inşa etmek amacıyla işbirliği yapma eğilimindedirler. Uluslararası organizasyonların üyeleri finansal deregülasyonda oldukça önemli roller üstelenmişlerdir. Örneğin 1961 yılında OECD ülkeleri arasında "Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu Sözleşmesi" (Code of Liberalisation of Capital Movements) ve 1995 yılında WTO kapsamında imzalanan "Finansal Hizmetler Sözleşmesi" (Financial Services Agreement-FSA) partnerleri finansal deregülasyona zorlamıştır (Kwon; 2004: 76).

Çok taraflı sözleşmeler uluslararası finansal sistemde oyunun kurallarını tanımlamada önemli bir işlev görürken, ilgili ülkeleri de politika ve kurumlarını belirli açılardan değiştirmeye zorlamaktadır. Değişim baskısı, kapsamlı reformları toplumsal ve politik gündemin önceliği haline getirmektedir. Reformlar özellikle ticaret politikasının liberalizasyonu, sermaye kontrolünün deregülasyonu, finansal piyasaların küresel yatırımcılara açılması, kamu finansal kurumların özelleştirilmesi, piyasa temelli güvencelerin getirilmesi, faiz oranlarıyla ilgili sınırlamaların liberalize edilmesi ve kredilendirmede sınırlamaların kaldırılması biçimde somutlaşmaktadır (Patti and Hardy; 2005: 2407).

3. Uluslararasılaşma ve Regülasyon

Finansal liberalizasyon uzun ve aşamalı bir süreçtir. Bu olgu üç aşamalı bir periyotta gerçekleşmiştir.

a) Finansal Uluslararasılaşma

Gelişmiş ülkelerde 1970'li yıllarda başlayan finansal liberalizasyon sürecinin ilk aşaması kapalı ulusal finansal sistemlerin dolaylı olarak uluslararasılaşmasını temsil etmektedir (Prates and Paulani; 2007: 32). Bu yıllarda Bretton Woods parasal

sisteminin çökmesinin bir sonucu olarak bu ekonomiler dalgalı kur sistemini benimsemiş ve yerel parasal politikaları belirli ölçülerde liberalize etmeye yönelmişlerdir. Buna karşılık, liberalizasyon süreci ilk aşamalarda oldukça ağır ilerlemiş ve dönemin sonuna kadar ABD, Kanada ve İsviçre dışında tamamlanamamıştır (Kwon; 2004: 74).

Finansal kontrol sisteminden finansal liberalizasyon dönemine geçişte en güçlü finansal aktör olan ABD, uluslararası finansal sistemin dönüştürülmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Örneğin kapital akışını sınırlayan en önemli mekanizma olan International Equalization Tax (IET)'ın 1973 yılında lağvedilmesi, Aralık 1981 tarihinde "Uluslararası Bankacılık Kolaylıkları" (International Banking Facilities-IBFs) mevzuatının uygulamaya konulması ve 1984 yılında Euromarketlerde hazine tahvillerinin işlem görmesi, finansal piyasaların açılmasına ilişkin önemli sonuçlar doğurmuştur. Finansal liberalizasyonun teşvik edilmesinde oldukça güçlü bir etki yaratan ABD, özellikle Bretton Woods uluslararası para rejiminin dönüştürülmesinde stratejik bir rol oynamıştır (Kwon; 2004: 77).

b) Thatcher Doktrini

Deregülasyon sürecinin ikinci aşaması 1980-85 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bazı yazarlar buna "kreditörlerin diktatörlüğü" adını vermektedirler. Bu dönem Margaret Thatcher'ın neoliberalizm doktrini ile başlayan yeni bir çağı tanımlamaktadır. Bu dönemde ABD ve İngiltere gibi merkez ülkeler finansal piyasaları liberalize ederek uluslararası sermaye akışını desteklemişlerdir.

Bu politika, ulusal finansal piyasaların uluslararası yatırımcılara açılımını mümkün kılarken, özellikle Latin Amerika ülkelerini küresel sermaye hareketleri için ciddi bir cazibe merkezi haline getirmiştir (Prates and Paulani; 2007: 32).

Thatcherizm döneminde gelişmiş bir çok ülkenin finansal liberalizasyona yönelmesini destekleyen ve finansal küreselleşmeyi güçlendiren çeşitli parametreler mevcuttur. Her şeyden önce küresel finansal piyasaların hızla büyümesi ve transformasyonu ile çok uluslu şirketlerin özellikle 1980'li yıllardaki pozisyonu finansal liberalizasyon trendini hızlandırmıştır. Ayrıca ABD'de Reagan politikaları deregülasyon politikalarının uluslararası sermaye akışlarını hızlandırmasına yol açmış ve bu durum gelişmiş ülkelerde sermaye kontrolünün kaldırılmasına zemin hazırlamıştır. Nihayet, iletişim teknolojilerinin ve Euromoney piyasalarının büyümesi finansal liberalizasyonu teşvik eden bir alt yapı yaratmıştır (Kwon; 2004: 74).

c) Karşılıklı Bağımlılık

1986 yılında başlayan son aşama ise, piyasalar finansal yoluyla karşılıklı ulusal sistemlerin bağımlılıklarının artması sürecini temsil etmektedir. 1990'lı yıllarda genelde üçüncü dünya özellikle "Sanayileşmekte Olan Ülkeler" (Newly Industrializing Countries) borsa ve tahvil piyasalarını uluslararası piyasalara açmış ve finansal sistemlerini deregüle etmeye yönelmişlerdir. IMF'in yapısal uyum programları bu süreçte finansal liberalizasyon girişimlerini hızlandırmada önemli bir işlevsel rol oynamış ve uluslararası ölçekte finansal küreselleşme eğilimlerini güçlendirmiştir (Prates and Paulani; 2007: 32).

Liberalizasyon politikalarının gelişmekte olan hemen her ekonomide nihai amacı sektörün etkinliğini güçlendirmek ve kaynak tahsisinde verimliliği teşvik etmektir. Örneğin 1990'lı yıllarda Güney Asya'da (Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland) uygulamaya konulan deregülasyon programının misyonu ulusal bankacılık sektörünün rekabet gücünü geliştirmektir. Daha rekabetçi bir piyasa ortamının banka yönetimlerini daha düşük maliyetlerle daha yüksek getiriler elde etmeye teşvik edeceği, bunun da kurumsal etkinliği ve kaynak tahsisini olumlu yönde destekleyeceği varsayılmıştır (Williams and Nguyen; 2005: 2120).

Bu karşılık, finansal liberalizasyon sürecinin üçüncü aşaması uluslararası ekonominin en tartışmalı alanlarından biridir. Gelişmekte olan birçok ülke finansal liberalizasyon sürecini gerçekleştirmiş olsa da, bu ekonomiler geçiş sürecinde çeşitli finansal krizlerle karşılaşmışlardır. Nitekim bu dönemde, Meksika gibi bazı Latin Amerika ülkelerinde faiz oranlarının yükselmesi ile borç krizi patlak vermiş, bankacılık sistemi çökmüştür. Tayland ve Doğu Asya Ülkelerinin 1997 yılında karşılaştıkları mali krizler yanında, Rusya, Brezilya ve Türkiye, spekülatif nitellikli sıcak paranın volatil akışlarına, finansal piyasaların çökmesine ve liberalizasyon nedeniyle oluşan finansal paniğe bağlı olarak kriz yaşamış ekonomilerdir (Kwon; 2004: 74).

B. SOSYAL DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: SORUMLU TOPLUMSAL İNİSİYATİF

1970'li yıllarda sosyal devlet kavramında gözlenen değişim 1980'li yıllarda sosyal devlet yerine sorumlu toplumsal inisiyatif kavramını ön plana çıkarmıştır. Sorumlu toplumsal insiyatif iki sosyal dayanışmayı iki temel parametre üzerinden açıklamaktadır:

Sivil toplumsal dayanışma ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramı.
Özellikle kurumsal sosyal sorumluluk kavramı 1980'li yıllarda işletmelerin önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Son 10 yıllık dönemde, iş dünyası ile toplum arasındaki ilişkilerde gözlenen radikal değişimler bu süreci daha da geliştirmiştir. Özellikle sorumlu toplumsal inisiyatif konseptinin zemin kazanması sosyal sorumluluk odaklı projeleri ön plana çıkarmaya teşvik etmektedir. Bu dönemde işletmelerle sivil toplum örgütleri arasında güçlenen ilişki paternalistik bir yapıdan roller, haklar ve sorumlulukların taraflar arasında yeniden değerlendirildiği bir konuma geçmiştir.

1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı oldukça geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir. Bu kavramın boyutları son yıllarda giderek genişlemektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk özünde işletmenin kararlarını alırken ve politikalarını uygularken bunların örgütsel taraflara yani çalışanlarına, arz edicilerine, müşterilerine ve toplumlara etkisini dikkate almasıdır. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk alanı, çalışanlara ve müşterilere güven vermede, piyasada yer edinmede, piyasa şöhretini korumada ve örgütsel misyonu yeniden tanımlamada önemli bir işlev görmektedir.

Özellikle 1990'lı yıllarda sosyal program ve projelere daha fazla destek veren işletmelerin daha etkili ve başarılı oldukları görülmektedir (CIPD; 2002; 4). 1990'lı yıllarda kurumsal sosyal sorumluluk kavramının hızla geliştiği, gerek gelişmiş ekonomilerde gerekse gelişen ekonomilerde öncelikli bir gündem maddesi haline geldiği görülmektedir. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında sosyal sorumlu yatırımları* uluslararası finansal piyasalarda 3 trilyon dolara ulaşmıştır. Çok sayıda sosyal sorumlu yatırımcı** ülkelerinde bu tür yatırım araçlarına yönelmektedir. Bu rakamın 2/3'inden fazlası yani 2.16 trilyon doları Amerikan borsalarında sosyal sorumluluk fonlarına kota edilmiştir. Sosyal sorumlu şirketlerin hisse senetlerine kota edilen yatırımların Almanya'da 2.2 milyar dolara (Waring and Lewer; 2004: 99), Kanada'da ise, yaklaşık 50 milyar Kanada Doları'na ulaştığı kaydedilmektedir.

Öte yandan bu eğilimin giderek güçlendiği de görülmektedir. Nitekim Kanadalı yatırımcılar arasında yapılan bir araştırmada deneklerin %53'ü sorumlu yatırımlara daha fazla ilgi duyduklarını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla daha sorumlu bir yatırım strateji izleyen işletmelerin bugün yatırımcılar tarafından daha fazla ilgi gördükleri açık bir gerçektir (Committee on Public Finance; 2002: 2).

***Sosyal sorumlu yatırım, yatırımların tüm örgütsel tarafların lehine olacak biçimde yönlendirilmesidir.**

****Sosyal sorumlu yatırımcı hem işletmenin finansal performansını hem de işletmenin sosyal performansını gözeten yatırımcı profilini tanımlamaktadır.**

Bu açıdan sosyal sorumluluk faaliyetleri artık işletmelerin başarı kriterleri arasında gösterilmekte ve sadece karlılığa dayalı örgütsel başarı analizi ve değerlendirmeleri yeterli görülmemektedir. İşletmeler sürekli gelişme ve rekabet yetkinliğini geliştirmenin artık sosyal sorumluluk projelerini desteklemekten geçtiğinin farkındadırlar.

Bu değerlendirme, 2004 yılında İsviçre'de Davos Ekonomik Forumu'na katılan işletme yöneticileri tarafından da paylaşılmaktadır. Nitekim katılımcı işadamlarının % 20'si karlılığı örgütsel başarının temel değişkeni olarak kabul ederken, % 30'u kurumsal sosyal sorumluluk aktivitelerini örgütsel başarının bir değişkeni, % 5'i de en önemli başarı kriteri olarak tanımlamıştır. İşletme yönetimleri artık rekabet yetkinliğini geliştirmenin önemli bir aracı olarak sosyal sorumluluk aktivitelerine katkı yapmanın gerekliliğinin farkındadırlar.

Bugün sosyal sorumluluk aktiviteleri profesyonel çalışanları, Internet sayfaları, dergileri, dernekleri ve danışmanlık şirketleri ile kendi başına bir sektör olma eğilimindedir. Bir çok büyük işletme her yıl özel sosyal sorumluluk raporları yayınlamakta ve bu raporlarda sosyal hedefler arasında sosyal sorumluluk projeleri de açıkça zikredilmektedir. Ayrıca hem FTSE hem de, Dow Jones Endeksleri sosyal sorumluluğa sahip işletmeleri kapsayan özel endeksler yayınlamaktadırlar (The Economist; 2004).

MÜSİAD

2. Sosyal Devlet Yerine Sosyal Toplum

Günümüzde işletmeler artık geleneksel sorumlulukları dışında da toplumsal sorumlulukları olduğunun bilincindedirler. Örgütler büyük resmin bir parçası olduklarını, dolayısıyla toplumsal sorunlara seyirci kalamayacaklarını bilmektedirler (Ryder; 2003 21). Bu algılama sadece ulusal düzlemde değil, aynı zamanda küresel ölçekte de yansıma bulmaktadır. Nitekim küresel ölçekli işletmelerin sosyal projelere desteği giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle ulusal hükümetlerin yeterince ilgilenemedikleri sosyal projeler küresel işletmelerce desteklenmektedir.

Sözgelimi Christian Aid tarafından hazırlanan bir raporda Shell, British American Tobacco (BAT) ve Coca-Cola'ın kurumsal sosyal sorumluluk projelerine önemli miktarlarda kaynak aktardığı bildirilmektedir (Kramar; 2004).

Benzer şekilde Fransa'da ülkenin önde gelen şirketlerinden biri olan Lafarge sosyal sorumluluk projelerine özel bir ilgi göstermektedir. Şirketin sosyal sorumluluk programı kapsamında özellikle toplumsal gelişime katkıda bulunan projelere yöneldiği, bu kapsamda sözgelimi 2000 yılında Honduras'ta meydana gelen hortum felaketinin ardından ülkede sağlık hizmetlerinin yeniden canlandırılması için öncü bir rol oynadığı, büyük bir hastane inşa ettiği, ayni ve nakdi yardımlarda bulunduğu ve çevresel programlara önemli bir katkı yaptığı görülmektedir (Som; 2003; 18). Aynı şekilde Unilever Güney Doğu Asya'da yerel balıkçılığın sürekliliğini destekleyen çeşitli projeleri uygulamaya geçirmiştir. Lafarge ve Unilever gibi küresel işletmeler, ulusal hükümetlerin çok ötesinde bir güç ve etkiye sahip olabilmektedirler (Mallenbaker.net; 2004).

Çin'de ise, Amerikan firmaları sosyal ve çevresel projelerin geliştirilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda Amerikan şirketlerinin iş etiği ve sorumlu işletmecilik örnekleri sergiledikleri, Çin toplumunun daha açık bir topluma dönüşmesini sağlayacak projelere destek verdikleri, daha hijyenik, sağlıklı ve güvenli bir işyeri ortamı yaratılmasına zemin hazırladıkları, işgücüne daha yüksek standartlarda alternatif istihdam fırsatları sağladıkları ve toplumsal gönüllülük aktivitelerine destek verdikleri görülmektedir (The Business Roundtable; 2000: 6).

Öte yandan araştırmalar küçük ve orta ölçekli işletmelerin de giderek daha fazla sosyal sorumluluk aktivitelerine katıldıklarını göstermektedir.

Grant Thornton European Business Survey tarafından yapılan bir araştırma, AB ülkelerinde KOBİ'lerin sosyal sorumluluk projelerine dönük ilgilerini ortaya koymaktadır. Marka yaratmak ve kamusal imajı güçlendirmek için sosyal odaklı projelerde yer almayı isteyen büyük işletmelerin aksine, KOBİ'lerin özellikle çalışanlarının motivasyonunu geliştirmek ve toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmak amacıyla bu nitelikli projelere yöneldikleri kaydedilmektedir (Jenkins; 2003: 1).

Sonuç

Son çeyrek asırlık dönem genelde ticari özelde ise, finansal sektör liberalizminin ön plana çıktığı bir periyodu karakterize etmektedir. Gelişmiş ülkelerin ve uluslararası finansal organizasyonların gelişmekte olan ekonomileri hızlı ve kapsamlı içsel ve dışsal finansal açılım politikalarını benimsemeye yönelttikleri bu süreçte neo-liberal yaklaşım ve küresel entegrasyon, dönemin ideolojik yansımaları olarak ön plana çıkmaktadır.

Özellikle köklü değişimlerin yaşandığı 1990'lı yıllar aktivizm yıllarıdır. Global sermayeden pay kapma yarışı hükümetleri yerel finansal piyasaları küresel rekabete açmaya dönük stratejilere yöneltmiştir. Ulusal politik aktörler açısından en önemli hedef, özellikle zayıf karakterli finansal sektörlerin yeniden yapılandırması ve sürdürülebilir büyüme dinamiğini teşvik edecek bir ortamın geliştirilmesi olarak açıklanmıştır. Özelleştirme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları politik beklentilerin gerçekleştirilmesinde stratejik araçlar olarak görülmüştür.

Kamu finansal kurumların özelleştirmesini kapsayan reform programlarının değişimin habercisi olarak ön plana çıktığı bir çok ekonomide, böylece uluslararası sermayeyi cezp edecek politik, ekonomik ve sosyal bir konteksin geliştirilebileceği öngörülmüştür.

Bu gelişmelerden sosyal devlet kavramının etkilenmeyeceğini ileri sürmek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Özellikle neoliberal akımlar sosyal devlet algılamasını bütünüyle değiştirecek bir ortamın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Yeni dönem sosyal devlet yerine sorumlu toplumsal inisiyatifi ve buna bağlı olarak sivil toplumu ve kurumsal sosyal sorumluluğu gündeme taşıma eğilimindedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri özellikle yasal standartların ötesinde toplumsal sorumluluğun çeşitli sosyal ve kamusal projelerle üstlenilmesidir. Sosyal sorumluluk programları ile işletmeler sosyal olaylara dönük ilgilerini somut projelere dönüştürme fırsatı bulmaktadırlar. 1990'li yıllarda kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri işletmelerin önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Günümüzde sorumlu işletmeler faaliyetlerinin toplumsal etkilerinin de farkındadırlar. Bu açıdan kurumsal sosyal sorumluluk çağdaş işletmecilik yaklaşım kapsamında örgütlerin giderek daha fazla ilgi gösterdikleri bir alana olma eğilimindedir. Bugün sosyal sorumluluk programları işletmeler açısından özel projelerle bu sürece katkıda bulmaya çalıştıkları ve sosyal sorumluluk faaliyet raporları ile de bu alandaki çalışmalarını kamuoyu ile paylaştıkları bir konumdadır.

Kaynaklar

Blau, Francine D. and Khan, Lawrence K.; At home and Abroad : The Labor-Market Performance of the United States in an International Context; New York 2002.

Broaddus, J. Alfred; "Competition in Banking: Achieving the Right Balance Remarks"; Bank Structure Conference; 2004 Illinois.

CIPD (Chartered Institute of Personnel and Development); Corporate Social Responsibility and HR's Role; UK-2002.

Committee on Public Finance (Assemble National); Corporate Social Responsibility and Socially Responsible Investment: Consultation Paper; Quebec-2002.

Economist; "Two-Faced Capitalism"; Jan 22nd 2004; www.economist.com/business.

Jenkins, Heledd; Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) and Corporate Social Responsibility; BRASS: The ESRC Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society; Cardiff 2003.

Kramar, Robin; "Corporate Social Responsibility: A Challenge for HR?"; 24 February 2004; www.humanresourcesmagazine.com.au.

Kwon, Eundak; "Financial Liberalization in South Korea"; Journal of Contemporary Asia; V.34 (1); 2004: 70-101.

Mallenbaker; "Corporate Social Responsibility: What does it mean?"; www. mallenbaker.net. September 2004.

Patti, Emilia Bonaccorsi di and Hardy, Daniel C.; "Financial Sector Liberalization, Bank Privatization, and Efficiency: Evidence from Pakistan"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (8-9); August-September 2005: 2381–2406.

Perry, L. J.; "Neo-liberal Labor Market Reforms and Work Stoppages: Comparisons of India, Indonesia, The United States and Australia"; South Asian Journal of Management; V. 13/3; Jul-Sep 2006: 7-29.

Prates, Daniela Magalhães and Paulani, Leda Maria; "The Financial Globalization of Brazil Under Lula"; Monthly Review; February 2007: 32-38.

Ryder, Guy; "Social Responsibilities of Business and Workers' Rights"; Labour Education: Corporate Social responsibility: Myth or Reality? ; No: 130; 2003/1: 21-24.

Som, Ashok; "Realigment of Human Resource Functions: A Building-Materials Industry Case Study"; Working Paper; ESSEC Business School 2003; www.essec.fr. 1-25.

The Business Roundtable; Corporate Social Responsibility in China: Practices by US Companies: How US Companies Contribute to the Improvement of Social, Labor and Environmental Conditions; 2000 New York.

Waring, Peter and Lewer, John; "The Impact of Socially Responsible Investment on Human Resource Management: A Conceptual Framework"; Journal of Business Ethics; V.52/1; Jun 2004: 99-108.

Williams, Jonathan and Nguyen, Nghia; "Financial Liberalisation, Crisis, and Restructuring: A Comparative Study of Bank Performance and Bank Governance in South East Asia"; Journal of Banking & Finance; V. 29 (2005): 2119–2154.

Williams, Russell Alan; Globalization, Deregulation and Finansal Services Reform in Canada: Legislating Canada's "Superbanks"; Ph.D. Thesis; Simon Fraser University; 2006 Canada.

Wyplosz, Charles; "How Risky is Financial Liberalization in the Developing Countries?"; Comparative Economic Studies; V. 44 (2/3); Summer 2002: 1-26.

Doç. Dr. Bedri GENCER
Kocaeli Üniversitesi

Kerim Devletten Sosyal Devlete

Belli bir zaman ve mekânda şekillenen kavramların anlamları zamanla oldukça değişir. Bu yüzden bunların bazıları yepyeni, bazıları da eski görünür. Örneğin modern dünyanın ürünü "insan hakları" kavramının geleneksel dünyada karşılığını aramak anakronizm olarak belirir. Tam aksine modern sanılan "refah devleti" ve "sosyal devlet" gibi terimlerin dibine inildiğinde ise kavram olarak eski oldukları görülür. Bu makalede amacımız, Türk ve dünya örneğinde sosyal devletin şeceresine bakmaktır. Böylece bugün bu konuda yapılan tartışmalar bir perspektife oturtularak "güneşin altında nelerin eski, nelerin yeni" olduğu daha iyi görülecektir.

Adil ve Kerim Devlet

Modern dünyada "adalet, refah, hürriyet, saadet, eşitlik" gibi kavramlar, merkezî önemlerinden dolayı daha çok partilerin isim olarak seçtiği soyut mefhumlara dönüşmüştür. Oysa geleneksel dünyada bunların hepsinin birbirlerine bağlı somut bir anlamı vardır. "Hikmet" kavramıyla anlatılan geleneksel dünyagörüşüne göre özgürlük ve eşitlik, adalette, "herkese hakkını verme" anlamına gelen "adalet" de "sosyal adalet" anlamına gelen "refah"ta tecessüm eder. Doğuştan, hemcinslerinden özgür ve eşit bir varlık olarak dünyaya gelen insanın nihaî gayesi, bu doğal "özgürlükte eşitliği" sosyal dünyada da korumaktır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için birlikte yaşamaları zarureti, en somut "zenginlik/fakirlik" şeklinde beliren bir eşitsizlik, sosyal tabakalaşma olgusuna yol açar. Bu ise insanlar arasında bir tahakküm ilişkisine yol açarak doğuştan gelen eşitlik ve özgürlüğe gölge düşürebilir. Bu yüzden "özgürlükte eşitlik" olarak tanımlanan adalet, ancak insanları, ihtiyaçlarından dolayı başkalarının tahakkümü altına girmekten koruyacak bir ekonomik eşitlikle sağlanabilir.

Bu bakımdan adalet, refahta tecessüm eder. Modern dünyada adalet ile birlikte refah gibi kavramların anlamları da bulanmıştır. Din, "tin, can ve ten" denen madde ve manadan mürekkep kompleks bir varlık olarak yaratılan insanın maddî ve manevî tüm ihtiyaçlarını karşılamak için gönderilen "ilahî bir ekonomi" olarak tanımlanabilir. Mutlak ganî olan Rabbine muhtaç (fakir) yaratılmış insanın başlıca kaygısı, açlık gibi acil ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelen geçimini sağlamaktır. İnsan, karnını doyurma tasasından kurtularak afiyete erdikten sonra ancak sıra, manevî ihtiyaçları karşılamaya gelir; Türkçedeki "Açlık, sofuluğu bozar" sözünün de anlattığı gibi.

Gene Türkçe "Azıcık aşım, kaygısız başım" deyimi, refah/afiyet, "Karnı tok, sırtı pek" deyimi de refah/adalet, iktisadî/siyasî adalet ilişkisini en iyi özetler. Şu halde eski sözlüklerde geçim darlığının zıddına "geçim genişliği" olarak tanımlanan refah, halkın deyimiyle "nâmerde muhtaç olmadan maddî ihtiyaçlarını karşılama, insanca geçinme durumu" olarak tanımlanabilir. Buna göre ancak nâmerde muhtaç olmadan yaşayan, karnı tok, müreffeh bir insan, başkalarına karşı sırtı pek, başı dik, özgür, eşit ve kaygısız olarak kendini hisseder.

Tene indirgenmiş "ekonomik" insanın her şeyin ölçüsü haline getirildiği modern dünyada refahın objektif ölçüsü de kaybolmuş, sübjektif algılamaya tâbi kılınan refahın nasıl ölçüleceği ciddi bir problem haline gelmiştir (Sumner 1995) Hâlbuki geleneksel dünyada "ortak refah" (common wealth) deyiminin de belirttiği gibi refahın somut bir ölçüsü vardır. Geleneksel dünyagörüşüne göre refahın "geçim genişliği" olarak tanımı, bir hayat standardını belirtir (Hirschfeld 2006). Bu "hayat veya geçim standardı" ile kastedilen, bugün çeşitli sendikalar tarafından tespit edilen "asgari geçim endeksi"dir.

Osmanlı dâhil geleneksel dünyada "adil devlet"ten beklenen bu refahın teminidir. Burada "devlet" ile kastedilen, ülke veya Türkçe "devlet baba" deyiminin anlattığı gibi ülkenin sahibidir. "Baba" kelimesi, bir ailenin yaşadığı hanenin reisini ifade eder. "Devlet baba" deyiminin anlattığı gibi bunun aynı zamanda bir ülkenin reisi için de kullanılması, geleneksel dünyagörüşüne göre bir "hane" ile "ülke" arasında mahiyet değil, sadece çap farkı olduğunu belirtir.

> **"Bu bakımdan adalet, refahta tecessüm eder. Modern dünyada adalet ile birlikte refah gibi kavramların anlamları da bulanmıştır. Din, "tin, can ve ten" denen madde ve manadan mürekkep kompleks bir varlık olarak yaratılan insanın maddî ve manevî tüm ihtiyaçlarını karşılamak için gönderilen "ilahî bir ekonomi" olarak tanımlanabilir. Mutlak ganî olan Rabbine muhtaç (fakir) yaratılmış insanın başlıca kaygısı, açlık gibi acil ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelen geçimini sağlamaktır. İnsan, karnını doyurma tasasından kurtularak afiyete erdikten sonra ancak sıra, manevî ihtiyaçları karşılamaya gelir; Türkçedeki "Açlık, sofuluğu bozar" sözünün de anlattığı gibi."**

Max Weber'in "patrimonyalizm" kavramıyla anlattığı gibi, geleneksel dünyagörüşüne göre bir ülke, bir bedenin başını temsil eden padişaha ait büyükçe bir haneden ibarettir. Buna göre bir padişahî haneyi temsil eden, Osmanlı'da "mülk, memleket veya devlet" denen ülkeyi işgal eden "berâyâ ve reâyâ" denen müslim ve gayrimüslim tebaa, padişahın çocukları, devşirmeler ise padişahın kulları/köleleri olarak büyük hane ülkenin hizmetini gören bürokratları sayılır.

Burada Kâtib Çelebi (1280: 124)'nin özlüce ifade ettiği gibi, padişah ile tebaa arasındaki ilişkinin hem manevî, hem maddî bir boyutu vardır: "Evvela reâyâ ve berâyâ selâtin ve ümerâya vedî'at-i ilâhiye olduğundan gayri, La mülke illâ bi'r-ricâl, ve lâ ricâle illâ bi's-seyf velâ seyfe illâ bi'l-mal, velâ mâle illâ bi'r-raiyye, ve lâ raiyye illâ bi'l-'adl." Buna göre birincisi, bir aile, babaya olduğu gibi, bir tebaa da padişaha Allah'ın tevdi ettiği bir emanettir. Dahası "velayet-i emr" veya kısaca "velilik" denen "devlet baba"ya ait vazifenin bu manevî gerekçesinin yanında bir de maddî gerekçesi vardır. Kâtib Çelebi'nin zikrettiği, Aristo'ya atfedilen ünlü "adalet dairesi" formülüne göre, modern terimlerle, bürokrasisiz ülke, teknolojisiz bürokrasi, servetsiz teknoloji, tebaasız servet ve adaletsiz tebaa olmaz.

Görüldüğü gibi bu çevrimin sonundan başına dönüldüğünde "el-'Adlü esâsü'l-mülk" (Adil davranma, ülkenin temelidir) formülü ortaya çıkar. Burada 'adl ile kastedilen ise terfih, yani tebaa veya Allah'ın kullarının refahını sağlamaktır (terfih-i raiyyet veya ibâdillâh)dır. Terfihten kasıt, herkese gereken "iş ve aş" sağlamak suretiyle aç, açıkta, nâmerde muhtaç bırakmamaktır. "Adalet dairesi" formülüne göre tebaanın bu şekilde refaha kavuşturulması, hükmen devlet babaya ait ülkenin ümranı, bayındırlığını sağlar. Zira bu formüle göre tebaa, "velinimet" kavramının da belirttiği gibi nimet sahibi, kaynağıdır. XVIII. yüzyılda kaleme aldığı ünlü ıslahat layihasında Defterdar Sarı Mehmet Paşa, re'âyânın kötü durumunu anlatırken Kânûnî'den bir anekdot rivayet eder.

Bir gün meclisinde "Âlemin velinimeti kimdir?" diye soran padişah, beklenen "Sultan hazretleridir" cevabını alınca itiraz eder: "Velinimet filhakika reayadır ki: Onlar ziraat ve çiftçilik işinde huzur ve istirahatı kendilerine haram ederek, edindikleri nimetler ile bizi doyururlar" (Aktaran, Gencer 2000). Kâtib Çelebi (1280: 131) de şöyle der: "... Devletin ileri gelenlerinin bu günde hakiki padişahın kâinatın maliki olan Allah olduğunu bilüp hakikatte hazine ve asker ve reaya anındır, mecazî padişah anın halifesidir."

Bu bakımdan refah siyasası, Batıdaki mutlakıyetçi monarşi devrinde "kameralizm" veya "aydın despotizmi" denen siyasî felsefenin gereği olarak belirir. Tebaanın refahı, verimliliğini, bu da hükmen padişahın mülkü sayılan ülkenin ümranını sağlar. Tebaa, rüşvet, iltimas gibi idarî suiistimaller, haksız vergi teklifleriyle refahını kaybettiği, reâyâ "cizye ve haraç", berâyâ ise "öşür" denen vergilerini veremez hale geldiği zaman, mîrî hazine ve dolayısıyla ülke yönetimi zaafa uğrar.

Osmanlı siyasetinin görgül belgeleri ıslahatname ve adaletnamelerin sebebi, bu padişahî terfih misyonunun ihmalidir. Osmanlı sultanları, zaman zaman, kadı ve diğer görevliler tarafından reayaya mesai ya da yasadışı erzak tedariki dayatıldığı ya da vergi ve para cezaları oranlarının keyfî olarak arttırıldığı durumlarda yayınladıkları adaletname denen fermanlarla zulme müdahale ederdi.

Bu anlayışa göre tebaa veliyyü'n-ni'met (nimet sahibi), bunun karşılığında padişah ise veliyyü'l-emr (emir sahibi)'dir. "Adil devlet baba"nın vazifesi, tebaadan gelen nimeti toplayarak fertlere hakkaniyet esasınca paylaştırmaktır.

Aristo'nun bildirdiği gibi terfih denen sosyal 'adl, toplumda üretilen ortak serveti dağıtmak suretiyle ortak refahı sağlamaktır. Yalnız bir babanın vazifesi sadece aile fertlerinin geçimini, refahını sağlamaktan ibaret değildir. Çünkü aile fertleri, değişen bünye ve kabiliyetlerine, sağlık durumlarına göre geçimin ötesinde ekstra bakıma da ihtiyaç duyabilirler. Dolayısıyla devlet baba, gerektiğinde tebaasının geçimi kadar bakımını da üstlenmek zorundadır. İşte bu noktada karşımıza "adil devlet" figürüne ilaveten "kerim devlet" figürü çıkar. "Adil devlet baba" Aristo'ya ait ünlü "adalet dairesi" formülünce bir ülkede geçerli düzeni korumak için aile/tebaasının refahını/geçimini sağlamakla yükümlü iken, "kerim devlet baba", Allah'ın uhdesine emaneti olarak aile/tebaasının bakımını sağlamakla yükümlüdür.

Bu fark, en somut aş tedariki tarzında görülür. Adil devlet baba, herkese iş bularak aş sağlar. Ancak kerim devlet baba, çeşitli sebeplerle iş bulamayan insanlara aş sağlamak için imarethaneleri devreye sokar. Kerim devlet, modern hükümet/cemaat ikilemini hiçe sayan vakıf müesseselerine dayanır. Fatih Sultan Mehmet, kendi adına kurduğu vakfın senedinde bu anlayışı sembolleştirir:

"Ben ki İstanbul Fatihi abd-i aciz Fatih Sultan Mehmet, bizatihi alın terimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul'un Taşlık mevkiinde kâin ve malûlu'l-hudut olan 136 bap dükkânımı aşağıdaki şartlar muvacehesinde vakf-ı sahih eylerim. Şöyle ki: Bu gayr-i menkulâtımdan elde olunacak nemalarla İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar ki, ellerindeki bir kap içerisinde kireç tozu ve kömür külü olduğu halde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin, tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki, yevmiye 20'şer akçe alsınlar; ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 de yara sarıcı tayin ve nasp eyledim. Bunlar ki, ayın belli günlerinde İstanbul'a çıkalar bilâistisna her kapıyı vuralar ve o evde hasta olup olmadığını soralar; var ise şifası, ya da mümkün ise şifayâb olalar. Değilse kendilerinden hiç bir karşılık beklemeksizin Darülacezeye kaldırılarak orada salâh buldurulalar. Maazallah herhangi bir gıda maddesi buhranı da vâkı olabilir. Böyle bir hal karşısında bırakmış olduğum 100 silâh, ehli erbaba verile. Bunlar ki hayvanat-ı vahşiyenin yumurtada veya yavruda olmadığı sıralarda balkanlara çıkıp avlanalar ki, zinhar hastalarımızı gıdasız bırakmayalar. Ayrıca külliyemde bina ve inşa eylediğim imarethanede şehit ve şühedanın harimleri ve Medine-i İstanbul fukarası yemek yiyeler. Ancak yemek yemeye veya almaya bizatihi kendileri gelmeyip yemekleri güneşin loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde evlerine götürüle" (Öğen 1938).

Kerim Devletten Refah Devletine

Belirtilen maddî ve manevî gerekçelerle tebaanın refahının sağlanması esasına dayalı geleneksel dünyaya özgü bu ekonomi anlayışı, "moral ekonomi" olarak adlandırılmıştır. Moral ekonomi, modern, kapitalistik anlamda pazar ekonomisi yerine Eflatun'a dayandırılan bir ideal düzen anlayışına uygun bir refah veya geçim ekonomisi tipini belirtir. Bu anlayışa göre ekonomik ve dolayısıyla politik güç kazanımına yol açacak, sermaye, kar ve pazar

MÜSİAD

unsurlarına dayalı bir kapitalizm ekonomisine izin verilmez, tarımsal uğraş sayesinde vergi veren halk tabakaları ile vergi alan yönetici tabakaların hepsinin statüsünün belirlendiği ideal bir toplum düzeninin korunmasına özen gösterilir. “Narh” denen “haklı fiyat” tespiti, geleneksel dünyaya özgü bu geçim ekonomisi ve statü toplumunun göstergesi sayılabilir.

Ortaçağlar Avrupa’sında da Aquinas gibi skolastikler tarafından savunulan bu anlayış egemen olmuştur. Ancak modern politikanın babası Hobbes ile bu anlayış değişmeye başlar. Hobbes, beşerî dünyada yaşanan şerrin, illa insanların aslî günahından değil, Tanrı’nın mutlak gücünden de kaynaklanabileceği sonucuna vardı. Bu sonuç, onun şahsında Batılı insanı kötülük içindeki dünyayı değiştirmek üzere Tanrısal güç kazanma özlemine sevk etti. Böylece Fransız Devrimi ile dünyayı değiştirme özlemine kapılan burjuvaziyi ortaya çıkaran kapitalizm doğdu. Ticaret burjuvazisinin ürünü Fransız Devrimi ile “birinci kuşak” denen insan hakları anlayışı evrensel geçerlik kazandı. “Sivil” olarak nitelendirilen, “negatif özgürlük” esprisine dayanan birinci kuşak insan haklarının amacı, totaliter devletin müdahalesine karşı medenî bir varlık olarak insan fertlerinin haklarını korumak, kısaca “politik adalet” sağlamaktı. Bu kategoride hayat hakkı, din, inanç ve düşünce ve ibadet özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, eşitlik hakkı, tarafsız yargılanma hakkı, seçme-seçilme hakkı gibi haklar yer alır.

Ancak XIX. asır İngiltere’sinde gerçekleşen Sanayi Devrimi ile gelişiminin zirvesine çıkan kapitalizm, beşerî dünyadaki zulmü ortadan kaldırmak bir tarafa daha da arttırmıştır. Bu yüzyılda gerekli yasal düzenlemelerle eşitlik ve özgürlük herkese tanınmıştır. Ancak sosyal tabakalar arasında uçurumun zuhuruna yol açan sanayi kapitalizmi, herkesin bu özgürlüklerden yararlanmasının zeminini yok etmiş, liberalizmin özgürlük vaadi, kâğıt üzerinde kalmıştır. Örneğin birçok ülkede kölelik resmen kaldırılmış, ancak fabrikaların ucuz işgücüne duyduğu ihtiyaçtan dolayı başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere işçiler, kölelerin yerini almış, hatta onların sahip oldukları geleneksel haklardan bile mahrum kalarak daha da kötü duruma düşmüşlerdi.

Bu durum, XIX. asırda kapitalizme tepki olarak sosyalizmin doğuşuna yol açmıştır. Bir Alman Yahudi’si olan Karl Marx, İngiltere gibi sanayi kapitalizminin gelişmiş olduğu bir ülkenin gözlem ve analizi yoluyla köle konumuna düşen işçilerin kurtuluş ideolojisi olarak sosyalizmi formüle etti. Buna karşılık sanayileşme trenine yetişmeye çalışan Almanya gibi “çevresel” ülkelerde kapitalizm/sosyalizm ikilemine karşı “refah devleti” kavramı gündeme geldi. Bugün sosyal bilimsel literatürde kullanılan “hukuk ve refah devleti” (Rechtsstaat and Wohlfahrsstaat) kavramlarının XIX. asır Almanya’sında doğuşu anlamlıdır. Bu ülkede 1830-1840’lı yıllarda başlayan sanayileşme sonucu işçilerin kitlesel fakirliği önemli bir sosyal problem haline gelmişti. 1880 yılında Bismarck Almanya’sında sosyal sigorta sistemi kurulmuş, 1920’ler Almanya’sında da “refah devleti” kavramı gündeme gelmiştir (Mommsen 1981). Avrupa, ünlü 30 Yıl Din Savaşlarına son veren 1648 Westphalia Antlaşması sonrasında ulus-devletleri dönemine girmişti.

Ulus-devletine yönelik politik modernleşme sürecinin aktörleri ise ülkelerin geleneklerine göre değişecekti. Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde mutlakıyetçi monarklar, aristokrasi ve burjuvazi ile belli bir uzlaşmaya vararak politik modernleşmeyi gerçekleştirdi. Daha sonra Fransa gibi ülkelerde burjuvazi tek başına devrim gücüne ulaştı. Geleneksel olarak bu tür sosyal güçlerden yoksun Almanya, Rusya ve Osmanlı gibi ülkelerde ise politik modernleşme, patrimonyal bürokrasiye dayanan aydın despot hükümdarların eseri oldu. Ancak bilahare politik modernleşme sürecinde modern-rasyonel bürokratlara dönüşen hükümdarın kulları, hükümdarın şahsından bağımsız bir tüzel kişilik kazanan devletin dizginlerini ele geçirdi ve böylece aydın despotizmi bürokratik despotizme dönüştü.

Almanya, Rusya ve Osmanlı gibi ülkeler, politik modernleşme sürecini sekteye uğratabilecek bu meşruiyet krizini çeşitli yollarla aşmaya çalıştılar. Almanya’da şeklî bir anayasalcılığı ifade eden “hukuk devleti” kavramı, rakip seçkinler nezdinde bürokratların modernleştirici rolünü meşrulaştırmaya, siyasal meşruiyete, “refah devleti” ise ekonomik modernleşmenin halka maliyetinin politik telafi yolu olarak sosyal meşruiyete yarıyordu.

Osmanlıda ise II. Abdülhamid, Abdülmecid ve Abdülaziz devirlerindeki bürokratik despotizmden sonra II. Mahmud devrindeki gibi aydın despotizmine döndü. Rusya ile kritik ’93 Harbi’nden dolayı Avrupa’da olduğu gibi liberal anayasalcılığın zemini kalmamıştı. Aydın despotizmi, kısaca ülkenin uzun vadeli maslahatı için kerhen de olsa politik modernleştirme siyasası olarak tanımlanabilirdi.

Bu arada yönetim, çeşitli yollarla halkı, ülkenin uzun vadeli maslahatı için yapılan politik modernleşmenin ağır maliyetine katlanmaya ikna ederek meşruiyeti yeniden sağlamaya çalıştı. Halkın gözünde yeniden meşruiyet kazanmak üzere Hamidî yönetim tarafından bir taraftan kültürel olarak İslamî semboller dönüştürülüyor, diğer taraftan da yeni-patrimonyalizm denen bir siyasa ile modernleşmeden mağdur olan halka "kerim devlet baba"nın kolları yeniden açılıyordu.

Örneğin Sabuncuzâde Lui Albert kitabında, padişahın fakirlere, felaketzedelere, yaralı askerlere ve savaş yetimlerine gösterdiği şefkati, cami inşası, cami bakım ve onarımına verilen önemi, Darüşşafaka'nın tamir ve bakımı için yapılan harcamaları ve Darülaceze'nin kurulmasını takdirle anlatır. Devlet babanın, sayesinde halka keremini gösterdiği yeni kurumlar, modernleşmeyi meşrulaştırmaya yarar. Örneğin fakir çocukların sünnetleri artık herhangi bir yerde değil, modern tıbbın imkânlarıyla donatılmış sağlık kurumlarında gerçekleştirilir (Özbek 2002: 23). II. Meşrutiyet devrinde ise II. Abdülhamid'in şahsında tecessüm eden kerim devlet babadan modern anlamda "sosyal refah devleti"ne geçiş gerçekleşir. Daha çok fukaraperver cemiyetleri ve yarı-resmî cemiyetlere dayanan II. Meşrutiyet dönemi refah sistemi, artık padişahın bağımsız bir tüzel kişi olarak devlete ve vatana bağlılık ve itaat fikrini güçlendirmeyi hedefler.

Refah Devletinden Sosyal Devlete

Bu noktada "refah devleti, sosyal devlet" gibi terimlerin anlamlarını netleştirmekte fayda vardır. İkisinin birleştiği "sosyal refah devleti" kavramının gösterdiği gibi bu ikisi, çoğu zaman aynı anlamda da kullanılmaktadır. Oysa bizim yukarıda Osmanlı siyaset felsefesine ilişkin olarak "adil devlet" ile "kerim devlet" arasında yaptığımız ayırımın da gösterdiği gibi "refah devleti" ile "sosyal devlet"in anlamları ayrıştırılabilir. Birincisi hakkında Asa Briggs'in muteber tanımını aktarmak yerinde olur: "Refah devleti, örgütlü iktidarın (politika ve idare yoluyla) en azından üç yönde pazar güçlerinin işleyişinin tadili için bilinçli olarak kullanıldığı bir devlettir: kişilere ve ailelere, iş veya mallarının pazar değerine bakmaksızın asgarî bir gelir sağlamak; aksi takdirde ferdî ve ailevi bunalımlara yol açabilecek (hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi) belirli "sosyal riskleri" karşılayamaya muktedir kılmak suretiyle kişiler ve aileler için güvensizlik alanını daraltmak ve statü ya da sınıf ayırımı yapılmaksızın tüm vatandaşlara en iyi standartlarda bir dizi sosyal hizmetin sunulmasını sağlamak (Aktaran, Woodroofe 1968: 4).

"Sosyal devlet"in tanımını kısmen içerse de kanaatimce burada vurgu, "refah" üzerinedir. Bundan kasıt, ekonomik sistemi düzenleyici ve millî geliri hakkaniyet esasınca dağıtıcı bir devlet tarafından herkese belli bir hayat standardının sağlanmasıdır. Kanaatimizce sosyal devlet, bundan daha kapsamlı bir işleve sahiptir. Belli bir tanım vermeksizin sosyal devleti, genel olarak "ikinci kuşak insan haklarının sağlanmasını hedef edinen devlet" olarak tanımlayabiliriz. "Sosyo-ekonomik ve kültürel haklar" olarak tanımlanan ikinci kuşak insan hakları şöyle sıralanabilir:

- *Sağlık, beslenme ve barınma hakkı*
- *Dinlenme hakkı*
- *Eğitim hakkı*
- *Kültürel hayata katılma hakkı*
- *Sosyal güvenlik hakkı*
- *Çalışma, adil gelir ve sendika kurma hakkı*
- *Grev ve toplu sözleşme hakkı*

Görüldüğü gibi, "sivil" ağırlıklı birinci kuşak insan hakları, devlet tarafından vatandaşlara negatif müdahalenin önlenmesini hedeflerken ikinci kuşak insan hakları tam aksine devletin pozitif müdahalesini öngörür. Bu, evrensel hakikatin yeniden keşfini gösterir. Ekonomik ve sosyal adalet olmaksızın politik adaletin, eşitlikle tamamlanmaksızın özgürlüğün anlamı olamazdı. Buna göre devletin müdahalesinden korumadan söz edebilmek için önce fertlerin, saygın birer insan ve vatandaş konumuna çıkarılması gerekir. Modern dünya, fertlerin Diyojen gibi "gölge etme başka ihsan istemem senden" diyecekleri, tek başlarına başa çıkamayacakları kadar derin eşitsizliklerle dolu hale gelmiştir.

Sosyal devlet, genel olarak sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği toplumsal riskleri ve problemleri çözme, vatandaşlarının temel, hayatî ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu üstlenerek müdahalede bulunan, aktif tavır alan devlet tipini belirtir. Bu, aslında "atlı süvari" türünden fazlalıklı bir deyim olarak görülebilir. Zira "devlet baba" deyiminin de delalet ettiği gibi, devlet haddizatında sosyaldir. ILO tarafından kabul edilen asgarî refah devleti hizmetleri, kişilere sağlanan tüm nakdî faydalar (sosyal sigorta ve sosyal yardım) ve kamu sağlık hizmetlerini kapsar. H. Wilensky, bu listenin genellikle eğitim, kişisel sosyal hizmetler ve konutu da kapsayacak şekilde genişletildiğini savunur (Gough 1987: 895).

MÜSİAD

Refah devleti ile sosyal devlet anlayışlarının doğuşunda büyük dünya savaşlarının etkisi olmuştur. XIX. asırda olduğu gibi Almanya ve Türkiye gibi sanayileşmiş Batılı ülkelere göre gelişmekte olan ülkelerde refah devletinin özsel anlama sahip olduğundan söz edebiliriz. Bundan kasıt, refah temininin geleneksel sosyal felsefe uyarınca modernleşmeden mağdur olan halkın rızasını kazanmanın temel yolu olarak görülmesidir. Ancak Amerika gibi ileri kapitalist ülkelerde refah devletinin araçsal anlamda benimsendiği söylenebilir. Bundan kasıt, kapitalizm ile sosyalizm veya özgürlük ile eşitlik talepleri arasında sıkışan bu ülkelerde refah devletinin kapitalist sistemi yaşatacak bir çıkış yolu olarak görülmesidir.

1929 büyük buhranı, klasik ekonominin öncüllerine dayalı kapitalizmin de sonunu getirdi. Adam Smith'ten itibaren klasik ekonomistler adeta insansız, kendi kendine işleyen bir piyasa ekonomisi öngörüyordu. İngiliz iktisatçı Keynes "kendi kendine işleyen bir piyasa ekonomisi düzeninde iktisadî dengenin tam istihdam düzeyinde oluşacağı" yolundaki klasik varsayımı eleştirmiştir. Ona göre, devlet malî siyasalarla piyasaya müdahale ederek gerekli talep düzeyini yaratmak ve ekonomiyi tam istihdam dengesinde tutacak tedbirleri almak zorundadır. O, böylece tam istihdamı açık bir hedef olarak gözetecek devlete gerektiğinde hem yatırımcılık, hem de üretimcilik misyonu yüklüyordu. Kapitalizm, Keynes tarafından bu yeni yorumu, devlet-inisiyatifli versiyonu ile yeni bir ivme kazanarak İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktüründe, bilhassa 1945-60 arasında altın çağını yaşadı.

"Sosyal devlet, genel olarak sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği toplumsal riskleri ve problemleri çözme, vatandaşlarının temel, hayatî ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu üstlenerek müdahalede bulunan, aktif tavır alan devlet tipini belirtir. Bu, aslında "atlı süvari" türünden fazlalıklı bir deyim olarak görülebilir. Zira "devlet baba" deyiminin de delalet ettiği gibi, devlet haddizatında sosyaldir. ILO tarafından kabul edilen asgarî refah devleti hizmetleri, kişilere sağlanan tüm nakdî faydalar (sosyal sigorta ve sosyal yardım) ve kamu sağlık hizmetlerini kapsar."

Bu süreçte sınırsız "büyüme" kavramının yerini geçici de olsa "refah", gelişmekte olan ülkelerde ise "kalkınma" kavramı aldı. Refah ve sosyal devlet anlayışının doğuşunda her büyük olay sonrasında olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında da görülen ahlakî-zihnî yenilenme arayışının da etkisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde devletin ekonomik hayattaki rolünü arttıran diğer bir etken de değişen devlet anlayışıdır. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, 6 Ocak 1941'de Kongreye hitaben yaptığı konuşmada "söz ve ifade özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, yoksulluktan kurtulma özgürlüğü ve korkudan kurtulma özgürlüğü" olarak "dört özgürlüğü" dile getirmişti. 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ise klasik birinci kuşak insan haklarını tamamlayan ikinci kuşak insan haklarını beyan etti. Bu ilkelerin giderek ülkelerin anayasalarında yer almasıyla sosyal devlet anlayışı yaygınlaştı.

1960 ve 1970'li yıllarda sosyal devlet uygulamasında kayda değer başarı sağlandı. Ancak sınırsız "büyüme" doğrultusunda kurgulanmış kapitalizmin içsel çelişkilerinin, geçici bir çıkış yolu olarak bulunan sosyal devlet uygulamasını zorlaması kaçınılmazdı. Soğuk Savaş dönemine özgü yüksek askerî maliyetlerle katlanan, sosyal siyasaların devlete ve sonuçta giderek artan maliyeti, refah devleti uygulamasının sürdürülebilirliğinden kuşkulara yol açtı. Sosyal siyasaları sürdürmek için giderek artan kamu harcamalarının gerektirdiği vergi yükü topluma ağır gelirken bir taraftan ekonomik duraklama içine girilmiş, diğer taraftan işsizlik gibi toplumsal sorunlar büyümüştür. Özellikle işsiz, yoksul, yabancı, çok çocuklu, yaşlı, engelli ya da sağlıksız toplumsal kesimler için daha fazla fedakârlığa katlanmaya gönüllü olmayan orta sınıf, siyasal eğilimini sosyal demokrat partilerin aleyhine sandığa yansıtmıştır.

1970'li yıllarda teknolojik gelişmeye bağlı olarak kâr oranlarının azalması, sosyal devlet anlayışına uyan Keynesgil talep

arttırıcı iktisadî siyasaların takibini sıkıntıya soktu. Gelişmiş kapitalist ülkelerin 70"li yıllar boyunca içine düştüğü krizi aşmak için kapitalizmin yeniden yorumlanmasına ihtiyaç doğdu. Friedrich Hayek ve Milton Friedman gibi düşünürlerin başını çektiği anlayışta, tekrar devlet müdahalesinden uzak "serbest piyasanın erdemi"ne vurgu yapıldı. Friedman'ın parasalcı iktisat öğretisine göre "enflasyon her zaman ve her yerde parasal" bir meseledir. Kapitalist bir ekonomide işsizlik, piyasanın içsel dinamikleriyle çözülecektir. Bu dengeye dışarıdan müdahalede bulunulması, ekonominin reel dengesini değiştirmeksizin sadece daha yüksek enflasyonla sonuçlanacaktır (Yeldan 2006).

Kapitalizmin bu revizyonu, başlıca ABD'de Ronald Reagan ile İngiltere'de Margaret Thatcher tarafından benimsenen, kısaca devleti iktisadî hayattan çekerek yeniden serbest pazar sistemini hâkim kılma anlayışını ifade eden "yeni sağ" politikasına vücut verdi. Hedef, yoğun özelleştirme yoluyla devleti küçültüp kamu harcamalarını, devletin ekonomik yükümlülüklerini azaltmaktı.

Amerika ve Avrupa'da 1960'lı ve 1970'li yıllarda aslında kapitalist sistemi yaşatmak için benimsendiği içindir ki "sosyal devlet" yerine daha çok "refah devleti" kavramı kullanılmıştır. Zira İngilizce "servet" (wealth) gibi "refah" (welfare) kavramı da zamanla pekâlâ kapitalistik bir değer olarak yorumlanabilirdi. Nitekim 1980'li yıllarda yeni sağcı anlayışın egemenliğiyle refah, yavaş yavaş "devlet" yerine "toplum"a izafe edilir hale geldi; "refah devleti" yerine "refah toplumu" kavramı öne çıktı.

Bunalımdan çıkış için mevcut refah devleti anlayışından vazgeçilmesi, refah hizmetlerinin önemli bir bölümünün devlet yerine aileler veya özel sektör tarafından üstlenilmesini öngören çoğulcu bir refah anlayışının benimsenmesi gerektiği tezleri ileri sürülmeye başladı.

> **"Sosyal devlet"in tanımını kısmen içerse de kanaatimce burada vurgu, "refah" üzerinedir. Bundan kasıt, ekonomik sistemi düzenleyici ve millî geliri hakkaniyet esasınca dağıtıcı bir devlet tarafından herkese belli bir hayat standardının sağlanmasıdır.**

Kapitalizmin yeni bir atılım aşaması olarak 1990'larda başlayan küreselleşme ise refah devleti ile refah toplumu anlayışları arasındaki çelişkileri belirginleştirdi. Bir taraftan kapitalizmin siyasî formu olarak ulus-devletinin çözülme, diğer taraftan ekonomik-temelli ulusal-üstü birleşme şeklindeki zıt eğilimler arasında denge bulunması zorunluluğu, refahın ajanı - devlet mi, toplum mu- meselesini, dünya çapında en hayatî gündem maddelerinden biri haline getirdi.

Kaynaklar

Gencer, Bedri (2000) "Osmanlı Siyasi Felsefe ve Rejimi: Kuruluşun 700. Yıldönümü Münasebetiyle Bir İcmal," Akademik Araştırmalar Dergisi 2/4-5 (Şubat-Temmuz): 103-154.

Gough, Ian (1987) "Welfare State," The New Palgrave: A Dictionary of Economics, J Eatwell, et al (eds), IV/895-97, New York: Palgrave.

Hirschfeld, Mary L. (2006) "Standard of Living and Economic Virtue: Building a Bridge between St. Thomas Aquinas and the 21st Century," Journal of the Society of Christian Ethics 26/1 (Spring-Summer): 61-77.

Kâtib Çelebi (1280) Düstûru'l-Amel li Islahi'l-Halel. İstanbul.

Kaufmann, F.-X. (1985) "The Blurring of the Distinction 'State versus Society' in the Idea and Practice of the Welfare State," Guidance, Control and Evaluation in the Public Sector, ed. by F.-X. Kaufmann, G. Majone, V. Ostrom, 127-138, Berlin/New York: W. de Gruyter.

Mommsen, W. J. (ed.) (1981) The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany. London: Croom Helm.

Öğen, Şevket (1938) Fatih Mehmet II Vakfiyeleri. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü.

Özbek, Nadir (2002) Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914). İstanbul: İletişim.

Sumner, L. W. (1995) "The Subjectivity of Welfare," Ethics 105/4 (July): 764-790.

Woodroofe, Kathleen (1968) "The Making of the Welfare State in England: A Summary of Its Origin and Development," Journal of Social History, Vol. 1, No. 4 (Summer), pp. 303-324.

Yeldan, Erinç (2006) "Yetmiş Yıl Sonra Keynes, Yeniden," Cumhuriyet, 06 Aralık 2006.

Doç. Dr. Süleyman ÖZDEMİR
İstanbul Üniversitesi

Küreselleşmenin Sosyal Politikalar ve Refah Devletleri Üzerindeki Etkileri

Giriş

Sosyal sigorta ve sosyal hizmetler açısından çok geniş kamu önlemleri ve refahı yeniden dağıtan ve sosyal riskleri önleyen artan oranlı vergi sistemleri, savaş sonrasının gelişmiş demokratik ulus–devletlerini en iyi betimleyen özelliklerdi. Günümüzde bu türden refah önlemleri saldırılara maruz kalmaktadır. Refah devletleri, son çeyrek yüzyıldır, küreselleşme denilen bir sürecin etkisi altında kalmıştır. Birçok politikacı ve araştırmacıya göre, 20. yüzyılın sonlarında refah devletinin yaşadığı problemlerin temel nedeni, uluslararası mal, hizmet ve sermaye piyasalarındaki hızlı bütünleşmede (küreselleşme) aranmalıdır.

1975'lerden sonra içine girdiği krizden çıkmanın yollarını, küresel ölçekte sermayenin yeniden yapılandırılmasında bulan kapitalist sistem, kendi zihniyetine uygun olmayan refah devleti anlayışını değiştirmek ve yerine küresel kapitalizm koşullarıyla uyumlu yeni bir yönetim biçimi oluşturmak için arayış içine girmiştir. Bu arayış, refah devleti sistemini temelinden etkilemiş, refah devleti kavramının gözden düşmesine ve sosyal politikaların erozyona uğramasına yol açmıştır (Özbek, 2002 : 7).

Küreselleşmenin getirdiği ekonomi politikalarının çerçevesini çizen neo–liberal iktisat teorisi, bir toplumda üretim kaynaklarının en etkin dağılımını gerçekleştirmek ve toplam refaha ulaşmak için, tam rekabet koşulları altında piyasanın her türlü müdahaleden arındırılması gerektiğini belirtmektedir. Yani, bunun anlamı, refah devletinin, sendikaların vs. piyasalara olan müdahalesinin yok edilmesidir (Kazgan, 2002 : 16). Sosyal refah üzerinde son 20–25 yıldır yapılan tartışmalara bu pencereden bakmak, konuyu anlamak açısından açıklayıcı olacaktır. Bu sürecin destekçilerinin en azından bir kısmı, bütün sosyal politika rejimlerini aynı istikamette yönlendirmeyi önermektedir, yani "dibe doğru yarışa". En basit ifadesiyle buradaki argüman, küreselleşme sürecinin, ulusal devletlerin iç ekonomik politika üzerindeki takdir yetkisini kaldırıyor olmasıdır (Pierson, 1998 (b) : 785). Küreselleşme ve liberalleşme anlayışı, devletin küçültülmesini (minimal–optimal devlet / sınırlı–sorumlu devlet) gerektirmektedir. Yani, herşeyi kendisi üreten, müdahale eden devlet yerine, yalnızca standartlar ve kurallar koyan ve denetleyen ve kendisine verilen asli görevlerinin dışına çıkmayan bir devlet anlayışı popülarite kazanmaya başlamıştır (Ekin-Alper-Akgeyik, 1999 : 27).

MÜSİAD

Küreselleşme ve Refah Devletleri

Küreselleşme sürecinin refah devletine olası etkisi üzerine kabaca iki farklı görüş vardır. Birinci görüş sahipleri, yeni dönemde bir paradigma kaymasının yaşandığını, "refah devleti"nden "rekabet devleti"ne doğru dönüşümün başladığını öne sürmektedir. Dolayısıyla bunlara göre, bundan sonra izlenmesi gereken sosyal politikalar, iş piyasalarında esnekliğe izin vermeli ve uluslararası rekabet piyasalarının gereklerine göre şekillenmelidir. Ekonomik büyümeyi sürdürebilmek için, sosyal maliyetler azaltılmalı, çalışma koşulları ve sosyal haklar daha esnek hale getirilmelidir. Bunlara göre, UÇÖ'nün yüksek sosyal standartları, özellikle gelişmiş ülkeler üzerinde büyük olumsuzluklara yol açmıştır (Çelik, 2002 : 36, 39).

İkinci görüşü savunanlara göre ise, iddia edilenlerin aksine, küreselleşmenin bugüne kadar, refah devletleri üzerinde ciddiye alınabilecek olumsuz bir etkisi olmamıştır. Refah politikalarında bazı kısıtlamalar sözkonusu olsa da, yine, refah politikaları piyasa merkezli çözümlere doğru yönelmiş olsa da, bu tür politikalar açısından henüz ciddi anlamda bir geriye gidişin görülmediği ifade edilmektedir. İstatistikler, refah devletlerinin varlıklarını koruduklarını ifade etmektedir. Bunlar, küreselleşme süreçlerinin, devletin kamu refahına yönelik faaliyetlerini önemli derecede değiştirdiği fikrine karşıdırlar.

Dolayısıyla, küreselleşmenin refah devletleri üzerindeki etkisi standart olmaktan ziyade, bir ülkeden diğer ülkeye, bir refah rejiminden diğerine farklılıklar göstermekte, dolayısıyla homojen bir etkiden bahsedilememektedir.

Örneğin, kimi ülkelerde refah devleti küreselleşmenin etkisiyle geriliyorken, kimilerinde refah devleti harcamalarını artırarak varlığını muhafaza etmekte, hatta, küreselleşme sonrasında yeni refah devletleri ve rejimleri ortaya çıkmaktadır.

Ülkeler arasındaki bu farklılığı görebilmek, en güzel biçimde İskandinav ülkeleri ile İngiltere'ye bakarak mümkün olabilir. İskandinav ülkeleri küreselleşme sürecinden çok fazla etkilenmezken, küreselleşmenin İngiltere üzerindeki etkisi daha belirgin olmuştur. Ne var ki, yapılan araştırmaların ortaya koyduğu sonuç, az ya da çok, küreselleşmenin refah devleti uygulamalarını ve politikalarını olumsuz bir şekilde etkilediği yönündedir. Bu yeni dönemde, II. Dünya Savaşı'ndan beri izlenmekte olan keynezyen politikalar terkedilmiş, onun yerini liberal politikalar almaya başlamıştır (Koray, 2003 (b) :76–77).

Küreselleşmenin refah devletini zayıflatmadığını savunanların görüşlerini sıralamaya devam edersek, bunlara göre, devletler, sahip oldukları yetkileri tamamen kaybetmemiş ve sosyal önlemler anlamında "dibe doğru yarış" henüz tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Küresel sermaye, finansal piyasaları büyük oranda gerçekleştirilebilir, fakat aynı şey küresel bir iş piyasası için sözkonusu olamaz. Yine görüldüğü gibi, bazı durumlarda, politik aktörler tarafından bir küreselleşme stratejisi benimsenebilir, hatta bu politika seçmenlere "kaçınılmaz" bir "dayatma" olarak da sunulabilir. Küreselleşme, bütün dünya üzerinde büyük etkileri olan bir süreçtir, fakat bu, refah devletinin ölmek üzere olduğu anlamına da gelmemektedir.

Dolayısıyla, refah devletinin bir kriz içinde olduğunu söylemek, basmakalıp bir sözden başka bir şey değildir (Pierson, 1998 (a) : 204).

Diğer yandan, mal ve hizmet piyasalarında artan rekabet baskılarının refah devletinin küçültülmesini kaçınılmaz hale soktuğu görüşünün aksini düşünen bazı yazarlar ise, küreselleşmenin, uluslararası piyasaların bütünleşmesinden kaynaklanan güvensizlik ve eşitsizlikleri tazmin etmek amacıyla, devletlerin refah çabalarını artırmasına dahi yol açtığını ileri sürmektedir (Garret-Mitchell, 2001 : 145; Garret, 1998).

Yukarıda sıralanan bu iki farklı görüşten birincisi, "etkinlik hipotezi" (efficiency hypothesis) olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, refah devleti ve artan vergi sistemleri, son yıllarda küreselleşme tarafından minimalize edilmeye çalışılmaktadır. Büyük Buhran'dan 1970'lere kadar, devletin yeniden dağıtım kapasitesini artırmak mümkün olabilmiştir (çünkü bu dönemde uluslararası ekonomi henüz bugünkü şekliyle ortaya çıkmamıştır). Ancak, küresel piyasalar çağında, etkinlik ile refah arasındaki değiş–tokuş (trade–off) çok sert bir şekilde gerçekleşmektedir. Devletlerin, piyasa taleplerine karşı boyun eğmekten başka bir çaresi yoktur.
İkinci görüş ise "tazmin hipotezi" (compensation hypothesis)'dir. Rodrik ve Garret gibi çok sayıda araştırmacı, uluslararasılaşmaya karşı refah çabalarının genişlediğini ileri sürmektedirler. Piyasaların bütünleşmesi belki uzun dönemde toplumun tüm kesimleri için faydalı olabilecektir. Ancak, kısa dönemde küreselleşmenin etkileri çok farklıdır. Piyasaların genişlemesi en azından iki açıdan etki

doğurmaktadır; bunlardan birisi artan eşitsizlik, diğeri ise artan ekonomik güvensizliktir (Garret-Mitchell, 2001 : 149–151).

Diğer yandan, refah çabası üzerinde sermayenin etkisi, ekonomik düşünce akımları tarafından belirlenmektedir. Kabaca söylenecek olursa, ne kadar piyasa merkezli liberal refah devletleri varsa (Kanada, ABD ve kısmen Avusturya ve İngiltere), uluslararası sermaye tarafından aşağıya doğru yarış baskılarına maruz bırakılmıştır. Diğer yandan, Kıta ve Kuzey Avrupa demokrasilerinde ise, sermaye hareketinin etkileri ya yoktur ya da olumludur. Dolayısıyla, sendikaları zayıflatmak, piyasaları düzensizleştirmek ve sosyal ücreti azaltmak şeklinde özetlenebilecek neo–liberalizm, kıta ve Kuzey Avrupa piyasa ekonomilerinde şu ana kadar az bir ilerleme kaydedebilmiştir. Bu yüzden, aşağı doğru olan küresel yarışın varlığını destekleyecek kanıt sayısı çok fazla değildir (Myles-Quadagno, 2002 : 44).

Aynı görüşü Swank da paylaşmaktadır. Swank'a göre, "toplu çıkarları" temsil eden kurumların –sosyal korparatizm ve seçim mekanizması– güçlü olduğu yerde, otoritenin yoğunlaştığı yerde ve refah devletinin evrensellik ilkesi üzerine oturduğu yerde, uluslararası sermaye hareketinin etkisi yoktur veya pozitiftir. Tersi durumda, yani Anglo–Amerikan demokrasilerinde olduğu gibi, politik kurumların hem çıkar temsili ve hem de politik otorite bakımından parçalanmış olduğu durumda, sermaye hareketi sosyal düzen üzerinde aşağıya doğru baskı uygulama eğiliminde olmaktadır (Swank, 1998 : 44). Yabancı uluslararası sermaye için yarışan devletler, uluslararası yatırımcıları çekmek için en çekici koşulları sunmak konusunda kendilerini zorlamaktadır. Bu, sade bir (ve ucuz) refah devleti, artı disiplinli, vasıflı ve ucuz bir işgücü gerektirmektedir. Yeni sanayileşmiş ülkeler, çok daha düşük ücretleri ve daha gelişmemiş refah devleti sistemleriyle bu yarışmada büyük oranda avantajlı gözükmektedir. Eğer, daha kapsamlı refah devleti olan gelişmiş devletler, teknik olarak daha yetenekli işçileriyle bu yarışmada rekabet edemezse, azalan sosyal koruma olasılığıyla karşıkarşıya kalacaklardır.

Küreselleşme ve Değişen Koşullar

1970'li yılların sonlarından itibaren yaşanan gelişmeler, refah devletinin ekonomik, politik ve ideolojik çerçevesini önemli bir şekilde değiştirmiştir. Bunların başında sosyalist alternatifin çöküşü, liberal felsefenin yükselişi, ekonominin küreselleşmesi ve ulus–devletin görece düşüşü vb. gelmektedir. Birbirleriyle kesişen ve ilişki içinde olan bu hususların herbiri, refah devleti için birtakım anlamlara sahiptir. Bu durum, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana sosyal politika ve sosyal refah konuları hakkındaki temel düşünce ve öngörülerden bazılarının değişmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal adalet ve demokrasi ile etkinliği birleştiren bir sosyal sistem olarak, II. Dünya Savaşı sonrası refah devleti, dillere destan bir başarıyı temsil etmektedir. Laissez–faire kapitalizmi, devlet sosyalizmi ve refah kapitalizmi (karma ekonomi veya refah devleti) olarak adlandırılan üç sosyal sistem arasındaki yarışta bir "kazanan"dan sözedilecekse, bahsedilen bu üç sistemden sonuncusu bu yarışı kazanmıştır (1). Laissez–faire kapitalizmi, I. Dünya Savaşı'nın ardından 1930'larda büyük bir buhrana yol açmış; devlet sosyalizmi ise zorba yönetimlere ve ekonomik başarısızlığa neden olmuştur. Halbuki, refah kapitalizmi, istikrarlı ve dengeli bir toplum oluşumunun gerçekleştirilmesinde başarılı bir rol oynamıştır.

Özellikle Batı Avrupa'da, karma ekonomi sisteminin ve refah devletinin son derece başarılı olduğu görülmüştür. Sosyal demokratik İskandinav ülkeleri ise, refah kapitalizmini en iyi temsil eden toplumlardır ve muhtemelen dünyanın bugüne kadar görmediği en iyi toplumlardan birisi olmuşlardır (2).

Ne var ki, küreselleşme birlikte, koşulların değişmeye başladığı ve değişimin de kaçınılmaz hale geldiği gerçektir. Aşağıda, değişimin yaşandığı çeşitli alanlar incelenmektedir.

Sosyalist Alternatifin Çöküşü

20. yüzyıl sonunda yaşanan en çarpıcı ve önceden tahmini oldukça güç olan olay, bir sosyal sistem olan komünizmin çökmesi, sosyalizmin Marksist–Leninist versiyonunun sona ermesidir. Diğer önemli bir sonuç ise, Batı'da da parlamenter sistem aracılığıyla sosyalizme geçiş olasılığının zayıflamasıdır. Yani kısaca, en azından görülebilir bir gelecek için, kapitalizm karşısında, pratik bir alternatif olasılığı yok olmuş gibi gözükmektedir. Bu gelişme, 19. yüzyılda sanayi kapitalizmin başlamasından bu yana hiç tahmin edilemeyen bir durumdur (Mishra, 1999 : 1).

20. yüzyılda, Amerika'nın başını çektiği kapitalist dünyada çeşitli türleriyle refah devleti varlığını sürdürürken, aynı zamanda sosyalist dünyada da işçi sınıfı tarafından kurulduğu ve idare edildiği iddia edilen devletler hüküm sürüyordu. Ancak, bu devletlerin aslında "proletarya üzerine kurulan birer diktatörlük" oldukları, insanların adeta kendi ülkelerinde "açık hapishane mahkumları" olarak mutsuz ve huzursuz bir şekilde yaşadıkları, "halk demokrasisi" denilen bu totaliter rejimleri değiştirmek ve yerine batıdaki gibi bir sosyal hukuk devleti kurmanın özlemi ile ümitsiz çabalar sarfettikleri görülmekteydi (Serter, 1994 : 1–2).

Ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir sosyal haklar seti olarak kurumsallaşan sosyal koruma sisteminin, sosyalizmin gölgesinde büyüdüğü de bir realitedir. Bismark'lı günlerden bu yana, işgücü hareketi çatısı altında gelişen sosyalist vizyon ve ideoloji, sosyal reform açısından bir motor görevi görmüştür. 1880'lerin başlarından itibaren sosyalist hareket ve sosyalist fikirler, yaklaşık bir yüzyıl boyunca çok büyük bir gelişme yaşatmıştır.

Sosyalist görüşler ve Bolşevik İhtilal sonrası vücut bulan SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), Batı'da da yeni bir toplum yapısının oluşmasına yol açmıştır. I. Dünya Savaşı yılları boyunca Batı kapitalizminin yaşadığı ekonomik ve politik krizler, Büyük Depresyon (Great Depression) ile doruğa ulaşmış, kitlesel işsizliğe bir türlü çare bulunamaması ve sol alternatifin büyüyen gücü, sağ partiler tarafından tam istihdama dayalı refah devletinin kabulüyle sonuçlanmış; tam istihdam, sosyal güvenlik ve sosyal tüketim, Batı toplumlarının ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda refah devletinin genel kabul görmesi ve sosyal harcamalarda patlayan artış; dışarıda bir sosyalist dünyanın ve içeride de sosyalist işçi hareketlerinin varlığı vb. gibi bir dizi faktörün sonucuydu (3). Bu faktörler, 1970'lere kadar Batı'lı ülkeleri, sosyalizme doğru hem evrimci hem de devrimci bir gidişatın gerçekleşebileceği endişesine düşürmüştür. Bu tehlike karşısında gelişen tam istihdama dayalı refah devleti, bir piyasa toplumunun, kendisini kolektivist değerler ve amaçlara nasıl uydurduğunu göstermektedir. Refah devleti, laissez–faire kapitalizmi ile devlet sosyalizmi arasında "orta bir yol" olarak ortaya çıkmıştır (4) (Mishra, 1999 : 2–3).

1980'lerin başından itibaren, sosyalizm korkusu giderek azalmış, Batı'da, özellikle İngilizce–konuşulan ülkelerde, neo–liberal fikirlerin yeniden dirilmesiyle sağa doğru bir dönüş başlamıştır.

Sosyalist alternatifin çöküşü (5) ve işgücü hareketinden kaynaklanan herhangi bir ciddi iç tehdidin yok oluşu, klasik kapitalizmin serbest piyasa ekonomisi ideali ve deregülasyon ve özelleştirme talepleriyle geri gelmesini mümkün hale getirmiştir.

Kısaca, Soğuk Savaş döneminin yarışını, kapitalist sistem ve piyasa ekonomileri kazanmış ve bunun sonucunda küreselleşme çağına geçilmiştir. Böylece, küreselleşme, rakipsiz bir konumda bulunan kapitalizmi, yani piyasa ekonomisi, demokrasi ve hukuk devletinden oluşan bu sosyo–ekonomik düzeni, bir model olarak dünyaya sunmuştur (Akalın, 2002 : 58, 62).

Liberalizmin, dolayısıyla bu felsefenin önemli üç sacayağından birisi olan piyasa ekonomisinin (6), rakibi olan sosyalizmin uygulama alanından çekilişinin ardından, küreselleşmenin de yardımıyla dünyada egemen bir doktrin olarak kalması, refah devletlerini de etkilemiştir. Refah devletleri de, büyük ölçüde rekabete dayalı yeni dünya düzeninde, küçülme ve kendilerine çekidüzen verme gereksinimi hissetmiş, bunun bir göstergesi olarak özelleştirme tüm dünyada popüler bir uygulama olarak baş tacı edilmiş, devletler, görevlerini yeniden gözden geçirme gereği duymuştur (Akalın, 2002 : 48).

Görünürde hiç rakip olmadığından ve ekonomik sistem olarak tek başına kaldığından, kapitalizm neredeyse kendi kendini meşru kılmıştır. Sistem artık daha fazla meşruluk sorunuyla karşıkarşıya bulunmadığından, sosyal adalet sorunlarına dikkat etmedeki özeni de giderek zayıflamış (7), bu durum ise sürpriz sayılmayacak bir şekilde güvensizlik, yoksulluk ve eşitsizliğin birçok ülkede yeniden ortaya çıkmasına yol açmıştır. Refah devletinden geri çekilme / kaçınma olarak ifade edebileceğimiz bu süreç, başta Anglo–Sakson ülkeleri olmak üzere birçok ülkede görülmektedir (Mishra, 1999 : 3).

Liberalizmin (Yeni Sağ'ın) Yeniden Yükselişi

Burada "Yeni Sağ" (New Right) olarak ifade edilen düşünce akımı, 19. yüzyılda birbirine rakip olan liberalizm ile muhafazakarlığın, 20. yüzyılın sonlarında yeni bir şekle girerek (neo–liberalizm ve neo–konservatizm (8)) ortak bir zeminde (Yeni Sağ) buluşmasını ifade etmektedir. Her iki düşünce akımı da, temel ilke olarak

piyasa ekonomisini (9) benimsemekte, refah devletine ve onun ideolojik temellerine karşı tavır almaktadır (Bilen, 2002 : 154–155).

Küreselleşmenin temelinde yatan ideoloji neo–liberalizmdir, ancak isminde belirtildiği gibi yeni değildir. Bir yüzyıldan fazla denenmiş ve ardında acılı bir dünya bırakmış ve vahşi kapitalizm olarak adlandırılmış 19. yüzyıl liberalizminin yeniden diriltilmesidir. Önceki yüzyılda yaşanmış liberalizm deneyiminin tekrarı anlamına geldiği halde, neo–liberalizm sanki bir yenilikmişçesine sunulmaktadır.

Liberal sistemde, devlete verilen görev alanı çok dar olduğundan (güvenlik, adalet ve bayındırlık), onun yeni versiyonu neo–liberalizm, Batılı sanayileşmiş sosyal refah devletlerinde ortaya çıktığı için, doğası gereği refah devleti anlayışını tahrip etmeye ve fonksiyonlarını küçültmeye çalışmaktadır (Işıklı, 2001).

Öte yandan, küreselleşme ve neo–liberal ekonomiler arasındaki paralellik, neo–liberalizm ve küreselleşme arasındaki ilişkiler üzerine birtakım soruları gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, küreselleşmenin, piyasaların ortaya çıkardığı basit bir ekonomik olgu olmadığı, gerçekte politik ve ideolojik bir olgu olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla, küreselleşmeye, nüfuzunu dünya çapında genişletme yollarını arayan ulus–ötesi (transnasyonel) neo–liberalizm ideolojisi olarak bakılmaktadır. Bu ideoloji, kaynağını ve ilhamını Anglo–Sakson dünyadan ve daha özel olarak Anglo–Amerikan kapitalizminden almaktadır (10).

Böylece, küreselleşmenin, neo–liberal kapitalizmin (11) dünya çapındaki hegemonyasını genişletme ve pekiştirmesine yardım eden bir süreç olduğu öne sürülmektedir. G7 ülkeleri toplantıları, IMF, OECD, Dünya Bankası ve WTO gibi devletlerarararası (intergovernmental) örgütler bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Her ne kadar, kimisi daha bilinçli, kimisi ise daha belirsiz bir şekilde bu süreç içerisinde olsa da, bu kuruluşların hepsi, doğrudan veya dolaylı olarak, deregülasyon, dönüşüm, ekonomik faaliyetlerin özelleştirilmesi, devletin küçültülmesi ve sosyal korumanın azaltılmasını desteklemektedir (Mishra, 1999 : 3, 8).

Öte yandan, liberal görüşün öncülerinden Hayek ve Friedman'ın fikirlerine bakıldığında, refah devletine karşı çıkılmasının altında, eşitlik, adalet ve güvenlik gibi kaygılarla, doğal düzenin bozulduğu ve gerekli olmadığı halde bazı kişi ve grupların kayrıldığı düşüncesinin yattığı görülmektedir. Karşı çıkışın diğer bir nedeni de, refah devletinin harcamaları artırdığı, vergileri yükselttiği, devlet yapısını büyüttüğü, piyasayı zayıflattığı, özgürlüğü azalttığı vb. düşüncesidir.

Ancak, liberalizmin refah devletine bakışaçısının bu şekilde olması, refah devletini tamamıyla ortadan kaldırmak istediği anlamına da gelmemektedir. İleride daha ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, refah devleti uygulamaları ve hizmetlerinin yalnızca devlet eliyle değil de, aile ve özel sektör (kar güden ya da gütmeyen kuruluşlar) tarafından gönüllü bir şekilde gerçekleştirilmesi, böylece sosyal sorumluluğun paylaştırılması arzu edilmektedir (Koray, 2003 (a) : 73).

Dünya üzerindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğu gibi, Türkiye de liberal ekonomik düzeni benimsemiş ve karma ekonomiden liberal ekonomiye doğru geçişe başlamıştır (12). Hem küreselleşme sonucu dünyadaki ekonomik düzene ayak uydurma, hem de AB üyeliğinin şart koştuğu Kopenhag Kriterleri açısından, özellikle de Türkiye'de ekonomide istikrarın öngördüğü yeniden yapılanma dolayısıyla, piyasa ekonomisi temel hedeflerden birisi haline gelmiştir (13).

Ekonominin Küreselleşmesi

Demokratik refah devletlerinin günümüzde karşılaştığı zorlukların nedeni olarak ekonomik küreselleşme gösterilmektedir. Küreselleşme, yukarıda da ifade edildiği gibi, büyük oranda ekonomilerin küreselleşmesi (sınırlararası ekonomik ilişkilerde ulusal kontrolü ortadan kaldıran ve dolayısıyla ulusal üreticileri dünya çapında rekabetle karşıkarşıya bırakan sermaye, mal ve hizmet piyasalarının dünya çapında bütünleşmesi) olarak algılanmaktadır.

Bununla birlikte, küreselleşme kelimesinin çoğu kişi için ifade ettiği anlam, spekülatif sermaye hareketleridir. Ancak, diğer bütün ekonomik faaliyet alanlarında da uluslararası rekabetin yoğunluğunun arttığı gözlenmektedir. Bununla birlikte, unutulmamalıdır ki, GATT ve WTO'nun liberal sistemleri dahilinde bile, devletler sınır kontrol olanaklarını henüz kaybetmemiştir ve dünya çapında ticaret özgürlüğü hâlâ büyük çaplı tarifeler, kotalar, "gönüllü" kısıtlamalar ve tarife dışı bariyerler tarafından sınırlandırılmaktadır (Scharpf, 2003 : 1).

MÜSİAD

Ekonomilerin küreselleşmesi çerçevesinde üzerinde önemle durulan bir tartışma vardır. Bu tartışma, yaşanan sürecin "küreselleşme" olarak mı, yoksa "ekonomilerin uluslararasılaşması" olarak mı anlaşılması gerektiğine dairdir.

Birçok kişiye göre, küreselleşme, ulusal ekonomilerin supranasyonel (ulus–üstü) ekonomik etkilere daha fazla maruz kalarak daha açık hale geldikleri ve daha az ulusal kontrole tabi tutuldukları bir süreci ifade etmektedir (Mishra, 1999 : 3–4).

Bu doğrultuda, konu ile ilgili bazı yazarlar, "ekonomilerin uluslararasılaşması" ile "küreselleşme" arasında bir ayrım yapmaktadır. Birinci durumda, ticaret, yabancı doğrudan yatırım ve çokuluslu şirketler gibi ekonominin uluslararası yüzleri, artan oranda bir öneme sahip olmasına rağmen, temel ekonomik üniteler "ulusal" kalmaktadır. Yani, ekonomiler büyük çapta açık hale gelirken, uluslararası ekonomik faaliyetler büyük ölçüde ulusal alanda gerçekleştirilmektedir. Örneğin, çokuluslu şirketler açık bir ulusal tabana dayanır ve ana ülke tarafından getirilen düzenlemeye karşı sorumludur.

Diğer yandan ikinci durumda ise, yani küreselleşme sözkonusu olduğunda, farklı ulusal ekonomilerin (uluslararası süreçler ve işlemler tarafından sisteme dahil edilerek) varlıklarının sona erdiği bir duruma işaret edilmektedir. Ulusal kimliği olmayan, tamamıyla serbest ve uluslararası bir yönetimi bulunan "ulus–ötesi işletmeler"in, "çokuluslu şirketler"in yerini almasıyla, üretim tamamıyla küresel bir şekil kazanmaktadır. İşletmeler "vatansız" bir görünüme bürünmüş ve ulusal devletler bu küresel işletmeleri artık kontrol edemez ve denetim altında tutamaz hale gelmiştir. Bundan böyle, uluslararası ekonomik sistem, ancak uluslararası düzeyde denetim altında tutulabilecektir.

İkisi arasındaki fark önemlidir, çünkü ekonomilerin uluslararasılaşmasının düzeyi tarihsel olarak çeşitlilik arzetmiştir ve bugünkü görece ekonomilerin daha fazla açık olması yeni bir olgu değildir. 19. yüzyılın başlarında da ekonominin bugünküne benzer bir şekilde uluslararası bir karakter taşıdığı bilinmektedir (14). Hirst ve Thompson, birlikte yazdıkları "Globalization in Question" adlı kitaplarında, ekonomilerin uluslararasılaşmasının yeni birşey olmadığını tartışmaktadır (Hirst-Thompson, 2000).

Bazı yazarlara göre, bu tartışmalardan ortaya çıkan sonuç, eğer bilgiler dikkatli bir şekilde incelenirse, bugün yaşanan sürecin, küreselleşmeden ziyade uluslararasılaşmaya daha yakın olduğu görülecektir. Ancak, bugün karşıkarşıya bulunulan sürecin, küresel bir ekonomiden ziyade uluslararası bir ekonomi olduğunu öne süren bu görüşlere rağmen, bu sürecin küreselleşme olarak anlaşılması gerektiğini öne sürenler de çok sayıdadır. Dolayısıyla, bu terim, hem uluslararasılaşmayı, hem de ekonomilerin ulus–ötesileşmesini kapsamaktatır.

Diğer taraftan, hemen yukarıda da sözedildiği gibi, ekonomilerin küreselleşmesinden bahsedildiğinde, akla ilk gelen, finansal alanda gözlenen küreselleşmedir. Bunun anlamı, para ve sermayenin ulusal sınırlar arasında hareket etmek üzere serbest bırakılmasıdır. Küreselleşmeyi tartışanlar, bunun da yeni bir gelişme olmadığına işaret etmektedir.

Bu görüşün doğru olduğu düşünülebilir. Nitekim, I. Dünya Savaşı'ndan önce Britanya ve bazı ülkeler, sermaye hareketliliği ve ekonomilerindeki yabancı sermayenin rolü açısından daha açık bir ekonomi görünümü sergiliyorlardı.

1970'lere kadar bütün Batı ülkeleri, sermaye hareketi ve döviz kuru üzerinde katı kontrol kurmuştu. Bu düzenlemeler, Bretton Woods Anlaşması'nın şekillendirdiği uluslararası ekonominin savaş sonrasında yeniden yapılandırılmasının bir parçası idi. Amerika, konvertibl bir dolar yoluyla sistemin baş aktörü olarak rol oynamaktaydı.

1971'de Amerika'nın konvertibiliteyi sona erdirme kararı, Bretton Woods Sistemi'ni yok etmiştir. Amerika, 1974 yılında sermaye kontrollerini ilga etmiş, bunu 1979'da Britanya takip etmiştir. Bunların sonucunda, Keynezyen talep yönetimine dayalı ekonomik politikalar önemini kaybederken, neo–liberal ekonomik politikaların itibarı artmaya başlamıştır. 1990'ların başına gelindiğinde, birçok OECD ülkesi sermaye kontrollerini ortadan kaldırmış, döviz kurları sabitleştirilmiş, finansal küreselleşme yolunda dev adımlar atılmıştır. Para ve sermaye dolaşımı serbestleşmiş, işletmeler dünya çapında yatırım yapmada özgür olmuş, bunun sonucunda çokuluslu şirketler ve onların dünya ticareti içindeki payı da sürekli bir şekilde büyümüştür (Mishra, 1999 : 4–5).

Bilgisayar teknolojileri ve mikro–çiplerde yaşanan gelişmeler sonucunda, çok büyük miktarlarda para, birkaç saniye içinde dünya üzerinde bir yerden diğer yere akmaya başlamış, kablolar üzerinden

gerçekleşen bir günlük finansal işlem tutarı trilyon dolarlara ulaşmıştır (Özkazanç, 2000 : 129).

Son olarak, ekonominin küreselleşmesi bağlamında ele alınması gereken diğer bir konu, artan küresel rekabet ve bu rekabet ortamında sosyal standartlar üzerinde gözlenen baskılardır. Faaliyetlerini, daha düşük ücret ve çalışma koşullarına sahip bölgelere taşıyarak veya taşıyacağı tehdidini yaparak, "sosyal damping" vasıtasıyla maliyet–rekabetine ve kârlılığın artmasına yol açan neo–liberal yol, daha az sosyal koruma ve daha düşük vergilere dayalı bir sistemdir. Küresel rekabete maruz kalan ülkeler, küresel dünyada birbirleriyle yarıştıkça, daha "yatırım dostu" bir görünüm kazanmak istemekte, bu da, sosyal damping olasılığını artırmaktadır. Örneğin, ücretlerde, çalışma koşullarında ve sosyal harcamalarda aşağıya doğru bir düşüş yaşanmaktadır (15) (Mishra, 1999 : 7).

Çokuluslu şirketlerin, yatırımlarını daha düşük işgücü avantajı sunan ülkelere kaydırdıkları doğrudur (16). Ancak, buradaki avantaj, yalnızca düşük ücretler ve düşük vergi–düşük sosyal güvenlik aidatları anlamına gelmemektedir. Herşeyden önce, emeğin vasfı ve verimliliği de yatırım yapılacak ülkenin seçiminde belirleyici olmaktadır. Yüksek ücretler ve yüksek vergilerin olduğu gelişmiş bölgelerde yoğunlaşan toplam doğrudan yabancı yatırımların, 1967–1991 döneminde % 69'dan % 81'e yükselmesi, çokuluslu şirketlerin, her zaman için verginin ve ücretlerin en düşük olduğu yerlere gitmediğini de göstermektedir (ILO, 1984 : 128).

İleri sanayi ekonomilerinde işgücü maliyetleri ile ilgili bir başka husus ise şudur: Yeni sanayileşen Asya ülkeleri ile Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen düşük maliyet rekabeti, yüksek maliyetli gelişmiş ülkelerdeki üreticileri üretimde otomasyona zorlamaktadır ya da ileri teknoloji veya estetik kaliteye dayalı "üst piyasa" sanayi ürünleri üzerinde uzmanlaşmaya mecbur bırakmaktadır. Bu şekilde, işgücü maliyeti bertaraf edilmeye çalışılmaktadır (Scharpf, 1999 : 7–8).

Ulus – Devletin ve Ulus Egemenliğinin Zayıflaması

"Devlet"in bir yönetim aygıtı olarak varlığı, sanıldığının aksine, insanlık tarihi kadar eski değildir. Devletler tarihine bakıldığında, günümüz modern devletlerinden önce de devletlerin var olduğu; ancak, en ilkel devlet biçimlerinin bile görece yeni olduğu görülmektedir (Coşkun, 1997 : 23–25). İnsanlar, bir zamanlar bir devlet aygıtına gereksinim duymaksızın kollektif olarak işlerini yürütmüştür (17).

Ne var ki, özellikle yakın zamanlarda, küreselleşme süreci ile birlikte devlet yapısında bir değişimin baş gösterdiği, modern devletin temel yapılarının parçalandığı, artan şekilde ulus–devletlerin ekonomik sınırlarının bulanıklaştığı, ulus–devletin gerileme içine girdiği ve çok ciddi ölçüde güç kaybettiği ileri sürülmektedir. Bu görüş sahiplerine göre, yeni bir bin yıla yaklaşırken, sermayenin dünya üzerindeki hareket serbestiyetinin, çokuluslu şirketlerin ve ulus–ötesi mal ve hizmetlerin artması, ekonomik örgütlenme ve faaliyetler için üs olan devleti gittikçe marjinalleştirmektedir (18).

Ulus–devletin gerilemesi ile refah devletinin zayıflaması, diğer bir ifadeyle refahın adil dağılımının bozulmaya yüz tutması arasında dolaysız bir bağın bulunması, konuyu bu araştırma için önemli kılmaktadır. Küreselleşme, neo–liberalizm, ekonomilerin uluslararasılaşması, ulus–devletin zayıflaması vb. gibi unsurlar, hep birlikte refahın adil dağılımı üzerinde olumsuz bir rol oynamakta, son çeyrek yüzyıla kadar sosyal adalet ve sosyal politika anlayışında ulaşılan gelişmelerde bir durağanlık ve geriye gidişe yol açmaktadır.

Küreselleşmenin ve küresel bir ekonominin ortaya çıkışının, devletler açısından ölümcül olacağını savunanlar, hükümetlerin artık iç ekonomilerini II. Dünya Savaşı'ndan sonraki otuz yılda olduğu gibi yönetemeyeceklerini, çünkü bütün ekonomilerin, uluslararası ekonomiyi biçimlendiren güçlerin açık bir şekilde etkisi altında bulunduğunu öne sürmektedir (19).

Ulus–devletlerin, dolayısıyla bunların bir işlevi olan sosyal refah hizmetlerinin, 1980'li yılların başında zayıflamaya ve yıpratılmaya başlandığı, bunun altında ABD kaynaklı yeni bir ekonomik düzen anlayışının yattığı görülmektedir (20).

Yeni Sağ olarak adlandırılan bu akımın temel amacı, bir yandan müdahaleci refah devleti anlayışının, yani devletin üstlendiği birtakım ekonomik ve sosyal görevlerin ne kadar kötü ve yanlış olduğunu ortaya koymak, diğer yandan da piyasa ekonomisinin fayda ve faziletlerini öne çıkarmaktır. Sonuçta, bunların hepsi, ulus–devletlerin güçsüzleştirilmesi, küçültülmesi, yetkilerinin ve sorumluluklarının kısıtlanmasını gündeme getiren uygulamalardır.

MÜSİAD

Burada şöyle bir tehlike sözkonusudur: Sarkaç bir uçtan diğer bir uca, yani sorunların çoğunun çözümünü devlete bırakan bir görüşten, sorunu devletin kendisi olarak gören bir anlayışa doğru kaymaktadır (Kazgan, 2002 : 33, 37, 39).

Diğer yandan, son yıllarda gittikçe daha belirgin hale geldiği üzere, ulus–devletin otorite ve yetkilerinden bir kısmının ya "ulus–altı" (yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar ve diğer sivil toplum örgütleri) ya da "ulus–ötesi" (IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi) düzeydeki kurumlara dağıldığı gözlenmektedir. Ancak, bundan, devletin sonunun geldiği ve devletin güç kaybettiği varsayımına ulaşmak yanlış olacaktır. Çünkü, devletler her şeye rağmen uluslararası politikanın temel aktörlerinin en önde gelenidir. Ulus–devletin çoğu işlevlerinin ulus–üstü düzeyde gerçekleştirilmesine olanak yoktur (21).

Devlet faaliyetlerinin ulus–altı düzeye kaydırılmasına, yani ademimerkezileşmesine en güzel örnek İngiltere ve İsveç'dir. Bu ülkelerde, iktidarın yerel, kentsel veya bölgesel düzeye devredildiği görülmektedir. Aynı şekilde, merkezi hükümetin sosyal yardım alanında üstlendiği birçok görev de yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlerine devredilmiştir (22).

Diğer yandan, son 50 yılda birçok uluslararası politik otoritenin varlık kazanmasının (BM, IMF, Dünya Bankası, WTO gibi), devlet işlevlerinin ulus–ötesi bir düzeye aktarılmasını ortaya çıkardığı da görülmektedir (Pierson, 2001 : 300–301).

Ulus–ötesi kuruluşların (23) hem sayısı, hem etkinliği, hem de bunların birbirleriyle olan yoğun temasları, son 20–30 yıl içerisinde, ulus devletlerin varlığına yönelik bir takım tartışmaları da beraberinde getirecek derecede artmıştır. 1945'den beri resmi ulus–ötesi devlet dışı kuruluşların sayısının da 2 kattan fazla artış gösterdiği görülmektedir.

Bu uluslar–üstü kuruluşların politik ya da politik–ekonomik amaç taşıyanları özel bir öneme sahiptir. Örneğin, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), hükümetler üzerinde bağımsız bir nüfuza sahiptir. Bu kurumların nüfuzlarının giderek artmasının, ulus–devletleri zayıflattığı, onların bağımsızlık ve egemenliklerini tehlikeye düşürdüğü öne sürülmektedir (24).

AB, NAFTA ve diğer bölgesel ekonomik kuruluşların artması, ulus–devletlerin egemenliğini ve özerkliğini zayıflatan diğer bir gelişmedir. Örneğin Avrupa Birliği'nde kararlı bir şekilde politik bir bütünleşmeye doğru ilerleyen sürecin, üye devletleri yok edeceği ya da daha iyi koruyacağı yönünde canlı bir tartışma sürüp gitmektedir. Üzerinde şüphe olmayan husus, bu kuruluşların mali, parasal ve sosyal politika yönünden ulusların egemenliğini sınırladığıdır (25).

Özetlenirse, "ulus–devletlerin egemenliği ve özerkliği, küreselleşme ve bölgesel ekonomik kuruluşların büyümesi yoluyla perdelenmektedir. Aslında bölgesel kuruluşlar, ulus–üstü düzeyde bir sosyal politikanın geliştirilmesi açısından bir potansiyel oluşturmasına rağmen (AB örneğinde görülebileceği gibi (26)), uygulamada bu olasılığın oldukça sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Aksine, ekonomik deregülasyon ve üye ülkelerde sosyal koruma standartlarının zayıflatılması amacına yönelik baskılar, bölgesel kuruluşlar üzerinde daha fazla potansiyele sahip gibi gözükmektedir (Leibfried-Pierson, 1995 : 128–129'dan aktaran Mishra, 1999 : 14)."

Bütün bunların yanında, "ulus–devletin çöktüğü" iddiasını abartılı bulanlar da vardır. Bunlar, devletlerin, ekonominin yönetiminden çok da geri çekilmediğine inanmaktadır. Küresel çapta, ulus–devlete denk düşecek herhangi bir politik kuruma dair herhangi bir işaret de yoktur. Ancak, şurası açıktır ki, uluslararası ekonomik ve politik düzende farklı yerlerde bulunan ülkeler üzerinde küreselleşmenin çok farklı etkileri olacaktır. Yine, küreselleşmenin, devletlerin faaliyetlerini ciddi biçimde değiştirmiş olduğunun inkar edilmesi de çok zordur (Pierson, 2001 : 265).

Bunlara göre gerçek şudur ki, devlet–ötesi düzenlemeler giderek daha önemli hale gelmekte, bazı ulus–ötesi kuruluşların güçlerinin arttığı görülmektedir. Ancak, devletler, özellikle de güçlü devletler, hâlâ bu oyunda en büyük oyuncu olarak kalmaya devam etmektedir. Yine, ulus–devletlerin, karşılarına çıkan değişimler dizisi karşısında, gittikçe güç kaybettikleri görüşü yanlıştır. Ulus–devletlerin kendi başlarına hareket etme yetenekleri, ulusal sınırlar dışında oluşan gelişmelerce sınırlandırılmaktadır; fakat bu, devletin sahip olduğu kontrolü kaybetmesi anlamına gelmemektedir (Ferrera-Hemerijck, 2000 : 427).

Dolayısıyla, devletlerin güçleri her ne kadar azalmışsa da, hâlâ hem iç hem de uluslararası arenada belirleyici oyuncular olarak kalmaya devam etmektedir.

"Çeşitli alanlarda (sosyal yardım, işgücü piyasaları ve endüstri politikaları gibi) devletlerin, sadece yeni işlevler üstlenmek için bazı geleneksel işlevleri terk ettikleri" görülmektedir. Bu durum, ulus–devletlerin ölmediğini, ancak farklılaştığını ve geliştiğini göstermektedir. Zaten, iç ve dış güvenlik, adalet sağlama ve altyapı gibi alanlarda devletin bütün ihtişamıyla ayakta durduğu görülmektedir.

Son olarak, ulus–devlet biçimindeki bir gerilemenin, benzer şekilde modern devlette bir gerileme anlamına geleceği de ileri sürülemez. Ulus–devlet, modern devletin en yaygın biçimi olmasına rağmen, onun değişime uğraması, genel olarak devlet kavramına bir zarar vermez (Ferrera-Hemerijck, 2000 : 297–299).

Sosyal Politikanın Niteliğinin Değişimi

Refah devleti ile bağlantılı olarak, küreselleşmenin (neo–liberalizmin güçlenmesi, ekonomilerin uluslararası hale gelişi, ulus–ötesi kuruluşların güç kazanması, ulus–devletin zayıflaması vb. bağlamında) iki temel konuyu gündeme getirdiği görülmektedir. Birincisi, ekonomik küreselleşmenin ulus–devletleri politik özerklikten (sosyal politikayı biçimlendirme yeteneğinden) yoksun bırakıp bırakmayacağı, eğer bırakacaksa, bunun sosyal koruma sistemleri açısından sonuçlarının neler olacağıdır? İkincisi ise, ülkeler, uluslararası piyasalarda birbirleriyle rekabet ederlerken, küreselleşmenin sosyal standartlarda aşağı doğru bir yarışa yol açıp açmayacağıdır?

Konu ile ilgili birçok uzmanın ifade ettiğine göre, 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, küreselleşme ve post–endüstrileşmenin etkisiyle (özellikle iş piyasaları, vergileme, sosyal harcamalar ve sosyal koruma sistemlerine dönük baskıların artmasıyla), çağdaş refah devletlerinin, 1950'ler ile 1970'ler arası olgunlaşma döneminden daha farklı bir sosyal ve politik ortamda bulunduğu, sosyal politika gündemin daha sade bir hal aldığı, ulusal devletlerin politika özerkliğinin eski döneme göre oldukça kısıtlı bir hale geldiği gözlenmektedir (Myles-Quadagno, 2002 : 35).

Devletlerin, küresel ekonomik güçlerin yönlendirmesi doğrultusunda sosyal politikalarını yeniden şekillendirmek zorunda kaldıkları doğrultusundaki görüşler büyük bir destek bulmaktadır. Günümüzde, "refah devleti"nden "rekabet devleti"ne doğru genel bir kayışa şahit olunmaktadır (Pierson, 1998 (b) : 785, 787).

Bu değişimlere bağlı olarak, "refah devleti"ne bakışta da yeni anlayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Refah devletinin küçültülmesi, rolünün azaltılması, "sosyal" sözcüğünün "sınırlı ve sorumlu" olarak değiştirilmesi şeklinde özetlenebilecek bu yeni anlayış, uluslararası liberal piyasa düzeninin gittikçe daha da yaygınlaşmasına paralel bir şekilde daha fazla benimsenir olmuştur.

Bunun yanısıra, gelir dağılımındaki dengeleri daha da bozan, sosyal yapıda dalgalanmalara yol açan yeni ekonomik yapının olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması, işsizliğin azaltılması ve daha eşit bir refah dağılımı için, küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin yeniden gözden geçirilmesi talepleri de daha yoğun bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır (DPT, 2001 : 14, 51; Taştekil, 1989 : 9–10).

Gerçekten, küreselleşme sürecinin, devletlerin sosyal refah önlemlerini sürdürmesini gittikçe zorlaştırdığı gözlenmektedir. Bunun nedeni, artan rekabet piyasalarında, yabancı yatırımcıları ülkelerine çekmek isteyen devletlerin, yüksek işgücü maliyetleri doğuran koruyucu politikalarını daha fazla sürdürememeleri, aynı zamanda diğer ülkelerle giriştikleri üretim ve yabancı sermaye çekme yarışında vergi oranlarını düşürmeleridir. Bu durum, devletlerin sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi sosyal refah politikalarını yeterince yerine getirmelerinde zorluklara yol açmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşme sürecinin, geniş halk kitlelerini daha fazla yoksullukla karşıkarşıya getirdiği ve gelir dağılımının bozulmasına yol açtığı görülmektedir (Aktan-Vural, 2002 : 10). (Ne yazık ki, yatırım–dostu politikalara gösterilen rağbet, sosyal koruma sistemlerini zayıflatmaya yönelik baskıların azalmayacağını göstermektedir.)

20. yüzyılın sonlarında bütün dünyada görülen bu sürecin, muhakkak tarih kayıtlarına düşüleceği ileri sürülmektedir. Çünkü, bu dönemde ücretler ve iş piyasaları düzensizleşmiş (deregülasyon), artan oranlı vergileme azalmış, gelir araştırmasına dayalı yararlar genişlemiş, sosyal sigorta zayıflamış ve kamunun sahibi olduğu endüstriler ve hizmetler yavaş yavaş özelleştirilmiştir. Bütün bunlar Avrupa çapında çok yaygın bir şekilde görülmüştür (Townsend, 2002 : 8).

Bu durum, günümüz sosyal politikasının temel durumudur. Halbuki, sosyal politikalar, iddia edildiği gibi, ekonominin önünde bir engel olarak değil, aksine üretken bir faktör olarak görülmelidir. Sanayileşmiş ülkelerde, devletin önemli bir ekonomik aktör olduğu görülmektedir.

MÜSİAD

Devlet, özellikle yeniden dağıtım politikalarının sorumluluğunu üstlenmiştir. Bunun nedeni, piyasanın, yoksullara yönelik minimum gelir koruma sistemlerini ya da sağlık ve işsizlik sigortası gibi bazı güvenceleri sağlayamamasıdır (piyasa başarısızlıkları teorisi). Sosyal politikalar, piyasa yetersizlikleri ortaya çıkmadan onları önlemeye çalışırlar. Sosyal politikaların olmadığı durumda, bunun en açık sonucu "yoksulluk" olarak gözlenmektedir. Bu tür yeniden dağıtım fonksiyonu dışında, sosyal politikalar aynı zamanda ekonomi üzerinde de pozitif bir etkiye sahip olmaktadır (iş piyasalarının esnekliği ve işgücünün kalitesine katkıda bulunmakta, otomatik bir dengeleyici olarak görev yapmaktadır.)

Bazıları, refah devleti fonksiyonlarını, "etkinlik" mi (efficiency) yoksa "adalet" mi (justice) tartışmasına çekmektedir. Aslında, daha fazla adalet, daha fazla etkinlik ile elele gitmektedir. Diğer bir deyimle, cömert bir sosyal koruma düzeyi, her zaman için daha düşük ekonomik başarı anlamına gelmez. Aksine, insana ve sosyal sermayeye yatırım yapan sosyal politikalar, işgücünün verimliliğini ve kalitesini geliştirdiği için daha yüksek ekonomik etkinlik elde etmektedir. Dolayısıyla, sosyal politikalar prodüktif bir faktördür. Ne var ki, sosyal politikaya yönelik maliyetler genelde kısa dönemli iken, sağlanacak faydalar uzun dönemde görülür hale gelmektedir (Fouarge, 2003 : 3).

Tersi bir şekilde, ekonomik performansın iyi olması da, her zaman için sosyal alanda bir başarı ile sonuçlanmamaktadır. Örneğin, geçtiğimiz yüzyılın sonunda AB'de hızlı bir ekonomik büyüme gözlenmiş, bu sayede yeni işler yaratılmış, işsizlik düşürülmüştür. Ortalama AB GSMH'sı 1994–2001 döneminde yıllık ortalama % 2,6 artmış, toplam istihdam % 6,6 yükselmiş, işsizlik % 10,7'den, % 8,2'ye düşmüştür. Bununla birlikte, genç işsizliği oranları ve yoksulluğun hâlâ yüksek olduğu, Eurostat tahminlerine göre, yoksul hanelerde yaşayan bireylerin oranının % 17 olduğu, bunun da 60 milyondan fazla insanın yoksul olduğu anlamına geldiği, bunların yarısının 3 yıldan fazladır yoksulluk içinde yaşadığı da görülmektedir (Eurostat, 2001).

Diğer yandan, 1970'lerden sonra sosyal politika anlayışının bir başka açıdan da değiştiği görülmektedir. Değişimin en önemli özelliği, sosyal politikadaki merkeziyetçi yapıdan uzaklaşılmasıdır. Sosyal refah devleti hizmetlerinin yerel yönetimlere, özel sektöre ve kâr gütmeyen kuruluşlara doğru yayılması, bu değişimin en önemli göstergesidir. Bundan böyle, yalnızca devletin sosyal politika sağladığı merkeziyetçi ve tekdüze sosyal politika anlayışının geçerliliğini yitirdiği görülmektedir (27).

Dipnotlar :

(1) Bununla birlikte, devlet sosyalizminin ortadan kalkması ile, en geçerli karşılaştırmanın, kapitalizmin iki ana türü arasında olduğu gözden kaçmamalıdır. Bunlar; laisez–faire (liberalizm) ve refah kapitalizmidir (sosyal piyasa).

(2) Bu toplumların başardığı diğer hususlardan bir tanesi ise, cinsiyet eşitsizliğini gideren yaklaşımıdır. Bu husus da İskandinavya refah devletlerinin dikkati çeken başarılarından birisi olarak gösterilebilir. İsveç'te yaşlılar arasındaki yoksulluğun neredeyse tamamen kaldırılması da, yine tarihi bir başarı olarak görülmelidir.

(3) Yalnızca organize işgücünün potansiyeli ve sosyalist alternatif olasılığı refah devletinin gelişimini sağlamamıştır. Bunların yanısıra, seçim rekabeti, sosyal programların popülaritesi, konu ile ilgili grupların etkisi ve diğer kazanılmış haklar vb. de sosyal programların gelişimine katkı sağlamıştır. Bu yüzden, liberal demokrasinin bu ve diğer yönleri, refah devletinin küçültülmesine karşı güçlü bir direnç oluşturmuştur. Bunlara bağlı olarak, refah devletini geriletmeye yönelik güçlü bir ideolojik niyete sahip rejimlerde dahi, sosyal haklardaki erime sınırlı olmuştur. Bütün bunlar, refah devletini neredeyse "değiştirilemez" (irreversible) bir hale getirmiştir.

(4) Kapitalizm–sosyalizm çekişmesinin yaşandığı savaş sonrası yıllarda, bir süre için İsveç tipi sosyal demokrasinin, parlamenter demokrasiyi sosyalizme doğru dönüştürerek, Sol felsefenin, Sağ'a nazaran öne geçtiği görünümü doğmuştur. Ancak, komünizmin çökmesi ve İsveç'te parlamenter sosyalizmin gerilemesiyle, sosyalist alternatif neredeyse yok olmuştur.

(5) Sosyalist sistemlerin iflasından sonra, dünyadaki küreselleşme ve liberal eğilimin, sol politikalar izleyen partileri ve politikacıları da vurduğu görülmektedir. Fransa'da Nisan 2002'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Başbakan Jospin'in ikinci tur seçimlere yetecek oyu alamayıp, yarışma dışı kalmasının nedenleri arasında, sol politikaların genel olarak ve bu ülkelerdeki başarısızlığı gösterilmektedir. Bu görüşlere göre, sol partiler kendini yenileyememiş, zamana ayak uyduramamış, özellikle ekonomide küreselleşmenin gerekli kıldığı reformlara cesaret edememiş ve geleneksel sol politikalarla durumu idare edeceklerini sanmış, ekonomide rekabet ve verimliliği ateşleyici reformları gerçekleştirememiş ve bu yönde bir vizyona da sahip olamamışlardır. Bkz.: (Cemal, 2002).

(6) Diğerleri, demokrasi ve hukuk devleti'dir.

(7) Ancak, küreselleşmenin dönüştürülmesi / insanileştirilmesi yönünde uğraş gösterenler, yalnızca ekonomik büyüme ve etkinliğe odaklanan küreselleşme sürecinin, duyulacak gereksinim üzerine sosyal adalet konusunu giderek önplana çıkaracağını beklemektedir. Bu konuda, en duyarlı ulus–üstü kurumun AB olduğu, AB'nin kendisini, "uluslararası düzeyde insan haklarının gerçekleşmesi açısından etkin bir oyuncu olarak" gördüğü söylenmektedir. Bkz.: (Koray, 2003 (c) : 13).

(8) "Neo–konservatizm" (yeni muhafazakarlık) anlayışının refah devletine karşı çıkış nedeni, gittikçe büyüyen

ve bürokratikleşen müdahaleci devlet yapısının, bireyin devlete bağımlılığını artırdığı ve bunun sonucu olarak da, (muhafazakarlığın temel inancı olan) aile ve kilise gibi yardım kurumlarının somut ve soyut olarak zayıflatıldığıdır.

Aslında, piyasa ekonomisi açısından değerlendirildiğinde, muhafazakarlığın liberalizmden çok da farklı olmadığı söylenebilir. Aralarındaki temel fark, muhafazakarların devlete veya ilahi güce itaat, dayanışma, piyasada oluşan fiyata adalet kaygısıyla müdahale (adil fiyat), geleneğe ve mevcut kurumlara sahip çıkma gibi noktalarda farklı bir çizgi izliyor olmasıdır.

Büyük oranda Kilise tarafından desteklenen muhafazakarlar, cemaatlerle ve Kilise ile ilişkilerini devam ettirirler. Bunun yanında, sosyalizmin kaçınılmaz olduğu, ancak geciktirilebileceği fikrinin kabulü de muhafazakarların gönülsüz de olsa piyasa ekonomisine tahsis, ekonomik istikrar (tam istihdam) ve bölüşüm amaçları adına müdahale etmesine zemin hazırlamıştır. Doğasında var olan hayırseverlik dolayısıyla, devletin sosyal güvenlik ve sosyal refah hizmetleri gibi görevleri üstlenmesinde bir mahzur görmemişlerdir. Bkz.: (Akalın, 2002 : 84; Spicker, 2003 : 3).

(9) Liberal felsefe savunucularına göre, bir ülkede ekonomik refah artışının kaynakları şunlardır: O ülkedeki işgücünün kalitesi ve miktarındaki artış, sermaye birikimindeki artış, teknolojik ilerlemelerin gerçekleştirilmesi ve daha iyi bir ekonomik örgütlenme. Daha iyi bir ekonomik örgütlenmenin karşılığı ise, günümüzde piyasa ekonomisidir.

(10) Nitekim, küreselleşmenin getirdiği sözkonusu değişimlerin büyük bir kısmı, daha ziyade Anglo–Sakson ülkeler için geçerlidir. İleri sürüldüğüne göre, Kıta Avrupa'sı ve Japonya'da gelir eşitsizliği Anglo–Sakson ülkeleriyle kıyaslandığında daha az artmıştır ve sosyal koruma kurumları daha az bozulmuştur. Küreselleşme, ABD üzerinde, yoğun deregülasyon (kuralsızlaştırma, düzensizleştirme) ve minimal sosyal korumanın benimsenmesine yol açmıştır. Bkz.: (Mishra, 1999 : x, 7).

(11) Mishra'ya göre, günümüzde dünyada çeşitli tiplerde kapitalizm olduğu söylenebilir. Batı'da Almanya tarafından temsil edilen bir "Avrupa kapitalizm modeli" (veya "Ren kapitalizmi") ve Amerika tarafından temsil edilen "neo–liberal bir kapitalizm modeli" vardır. Sosyal koruma ve sosyal konsensüs sistemleri, Batı Avrupa sosyal piyasa kapitalizminin bir bütünleyici parçası iken, neo–liberal kapitalizm, minimum bir sosyal korumayı beraberinde getiren serbest piyasa ideolojisini desteklemektedir. Neo–liberal modele nazaran bir karma ekonomi olan Avrupa kapitalizmi modeli, eşitlik ve toplum ile ilgili hassasiyetinden dolayı birçok yönden farklılık arzeder. Artı, son derece etkin ve dinamiktir ve görünürde uluslararasılaşmış ekonomiyle oldukça uyumlu bir yapıya sahip olduğu da görülmektedir. Avrupalı benzerinden önemli şekilde farklılıkları bulunan "Doğu Asya kapitalizm modeli" ise, sosyal ya da toplumsal bir boyuta sahip olması açısından Avrupa modeli ile bir benzerliğe sahiptir. Hatta ifade edilebilir ki, bugünün dünyasında neo–liberal kapitalizm modeli, sadece sanayileşmiş ülkelerin küçük bir kısmını temsil etmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki insanların büyük çoğunluğu, Anglo–Sakson ekonomilerde görülen bireyselci, hiper–liberal kapitalizm versiyonundan tamamen farklı olarak, değişik kapitalizm modelleri altında yaşamakta ve çalışmaktadır.

(12) Türkiye, 15 seneyi aşkın bir süredir, özelleştirme programını başarısız bir şekilde de olsa işletme çabası dolayısıyla, piyasa ekonomisine geçişi yıllar önce başlatmış bir ülkedir.

(13) AB'ye kabul edilebilmenin gerekli koşullarının başında, serbest piyasa ekonomisinin gerçekleştirilmesi, demokrasinin uygulanması ve Topluluk mevzuatı ile uyum sağlanması gelmektedir. Bkz.: (Akalın, 2002 : 44).

(14) Son zamanlarda yayınlanan birçok araştırma, birincisi geçen yüzyılın sonundan 1914 yılına kadar olan, ikincisi ise günümüzde yaşanan iki küreselleşme dalgasını karşılaştırmaktadır. Ele alınan konular arasında; bir yüzyıl öncesiyle karşılaştırıldığında, yapılan ticaretin boyutları ne kadardır, dolaysız yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarının miktarı nereye ulaşmıştır ve insanların ülkelerarası dolaşımı veya yerleşimi ne kadar kolaylaşmıştır, sorularına cevap aranmaktadır.

Görülmektedir ki, GSMH'nin bir yüzdesi olarak uluslararası ticaret önceki dönemle neredeyse aynıdır, ancak portföy yatırımları ve dolaşım özgürlüğü şimdi daha fazladır. Bunun yanında, dolaysız yabancı yatırım ve başka biryere yeniden yerleşme yeteneği ise günümüzde daha azdır. Böylece görülmektedir ki, işgücü, bir önceki yüzyılda olduğundan daha çok, sermaye ise daha az mobildir; ticaret neredeyse şimdi olduğundan daha önemli bir konumdadır. Bkz.: (Milanovic, 2002 : 3).

(15) Diğer yandan, işlerin daha ucuz işgücü piyasalarına transferi (özellikle Uzak Doğu'ya), Batı ekonomilerinde uzun süreli işsizlik oluşturduğundan, gelişmiş ülkelerde geçerli olan sosyal politika standartlarının bu ülkelere de taşınması noktasında baskılar doğmuştur.

(16) Doğrudan yabancı yatırımların yer seçiminde, karmaşık bir dizi düşünce etkili olmaktadır. Örneğin, sosyal ve fiziki altyapının durumu, yerel işgücünün vasıf durumu ve ücret düzeyleri, politik ve sosyal istikrar ve de düşük vergi oranları vs. gibi. Genel olarak, bir ülkeye yabancı yatırımın gitmesinin temel nedeni olarak düşük vergi oranları gösterilmekte, diğerlerinin değerlendirmede daha alt sıralarda yer aldığı belirtilmektedir.

(17) Ulus–devletin yok olmakya başladığını öne sürenlere göre, aynı şekilde insanların gelecekte de "modern devletin ötesinde" bir yaşam tarzına sahip olmayacağı da iddia edilemez. Bu görüş sahiplerine göre, değişen uluslararası koşullar, ulus–devletlerin gereksizliğini gösterecektir.

(18) Karşıt görüşü savunanlara göre ise, devletin yapısında görülen bu ciddi değişimlerin, devletin yok olması anlamına geldiği söylenemez. Devletin, ekonomik alana daha düzeyli bir şekilde yaklaşması veya sosyal güvenlik alanında finansman krizleri dolayısıyla yaptığı reformlar, devletin genel bir geri çekilişi olarak özdeşleştirilmektedir. Ancak, bu türden değişimlerin bile, devlete yeni görevler yüklediği (örneğin, özelleştirilmiş sanayilerin yasal olarak düzenlenmesi vb. gibi) görülmektedir. Bkz.: (Pierson, 2001 : 295–296).

(19) İfade edildiğine göre, piyasaların giderek daha fazla küreselleşmesi, ulus–ötesi üretimin büyümesi, sermayenin hareketliliğinin artması, yeni bilgi teknolojilerinin küresel çapta yaygınlaşması beraberinde, devletlerin piyasalar karşısında güç kaybına uğradığı bir dünya ekonomisini getirmektedir. Bkz.: (Pierson, 2001 : 266).

(20) Burada amaç, dünya pazarında hiçbir dirençle karşılaşmadan, sermayenin kârının ençoklanmasının sağlanmasıdır. Merkez ülkeleri olarak bilinen gelişmiş ülkeler, bu amaç doğrultusunda ABD ile işbirliği yapmaktadır.

MÜSİAD

(21) Bunun yanında, varlığını devam ettiren ulus–devletlerin, geçmiş dönemden daha farklı bir yapıya sahip olduğu da açıktır. "Artık ulus–devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet araçlarının tekeline sahip olduğunu iddia edemeyecektir; zira yeni iletişim ve bilgi teknolojileri, devletin toprakları üzerinde sahip olduğu kontrolü ve homojenleştirme kapasitesini düşürmüştür." Bkz.: (Duran, 2003 : 88, 90–91).

(22) Bir not: Ulus–devletlerin güçlerini ve yetkilerini yerel yönetimlerle, sivil toplum örgütleriyle ve ulus–üstü kuruluşlarla paylaşmaya başlaması, "yönetim" kavramının yerine yeni bir kavramın, "yönetişim" (governance) kavramının geçmesine yol açmıştır.

(23) Diğer yandan, ulusal sınırların ötesinde var olan bir dizi diğer ulus–ötesi kuruluşlar da sözkonusudur. Bunların sayısının, 1958'den günümüze kadar 4 kat arttığı tahmin edilmektedir. Bunların en önemlileri, çokuluslu şirketlerdir (Shell, Ford, Nestle gibi). Dünya üzerinde neredeyse her alanda, her konuda bir uluslararası kuruluşa rastlanmaktadır. Bunlar çoğunlukla, kendi devlet aygıtlarını atlayıp, diğer ülkelerdeki kuruluş ve bireylerle ilişkiler içerisine girmektedir.

(24) Az gelişmiş ülkelerde, iç ekonomik ve sosyal politikaların yerel politik güçlerce değil, Dünya Bankası görevlileri tarafından yönlendirildiği ortak bir görüş haline gelmiştir. Bkz.: (Pierson, 2001 : 262–263).

(25) Örneğin, Maastricht Anlaşması ile AB, Avrupa Para Birliği'ne üyelik koşullarını katı bir biçimde düzenlemiştir. Bu koşullar, bütçe açıklarını GSMH'nin yüzde 3'ünden daha düşük tutmayı, toplam ulusal borçların GSMH'nin % 60'ını geçmemesini ve enflasyonun belirlenmiş limitleri aşmamasını içermektedir. Çoğu AB ülkesi için, vergilerin artırılması istenmeyen bir durum olduğu için, bütçe açıkları hedefine ulaşmanın manası, sosyal harcamalarda oldukça büyük bir azalmanın gerçekleştirilmesidir. Bkz.: (Pierson, 2001 : 263).

(26) Avrupa Birliği (AB), hem küreselleşmeyi temsil eden ve onu hızlandıran bölgesel bir örgütlenme biçimi, hem de refah devletinin geleceği açısından büyük bir öneme sahip bir örgüt olarak görülmektedir. Ancak, AB bugün için "sosyal açıdan daha sorumlu bir küreselleşme"nin oluşturulmasında etkin olabilecek bir aktör olarak görülmemektedir. Bunun nedeni, AB'nin henüz böyle bir güce sahip olamamasıdır. Çünkü, AB henüz siyasi bir birlik olamadığından, örneğin DB, IMF, DTÖ gibi uluslararası kuruluşlarda temsil edilememektedir (ülke ülke temsil edilebilmekte). Hatta, çoğu zaman AB üyesi ülkelerin kendi aralarında bile birlikte davranamadıklarına şahit olunmaktadır. Fakat, Avrupa Sosyal Modeli, belki de izlediği ve izlemekten vazgeçmeye niyetli görünmediği sosyal politikaları ile yakın bir gelecekte küreselleşmeye karşı bir kalkan, bir cevap olabilecek alternatiflerin en başında gelmektedir. Bkz.: (Koray, 2003 (b) : 80–81).

Öte taraftan, "Avrupa Sosyal Modeli" kavramı da, ulus–devletlerin politika oluşturma niteliklerini giderek kaybettikleri günümüz dünyasında, özellikle gelecekte küresel çapta bir sosyal dayanışmanın nasıl olabileceğine ilişkin bir model sunması açısından önemlidir. Aslında, Avrupa Sosyal Modeli ile ne kastedildiği ve Avrupa çapında tek bir sosyal modelden söz edilip edilemeyeceği hususu hala tartışmalıdır. Avrupa Komisyonu'nun 1994 yılında yayınladığı "Avrupa Sosyal Politikası: Birleşmeye Doğru Bir Yol" adlı Beyaz Kitap'ta, bu kavramdan ne anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Böylece, "demokrasi ve insan hakları, piyasa ekonomisi, serbest toplu pazarlık gibi sendikal haklar, fırsat eşitliği, sosyal refah ve dayanışma, Avrupa toplum modelinin ortak değerleri olarak ortaya konmakta"dır. Ne var ki, bu modelin gelecekte de aynı şekilde varlığını koruyup koruyamayacağı bilinmemektedir. İç ve dış koşullarda meydana gelen bazı yapısal değişmelerin, modelin bazı boyutlarında çatlamalara yol açtığı görülmektedir. Bkz.: (Koray, 2003 (c) : 16).

(27) Ülkemizde de, özel sektörün sosyal politikada daha etkin kılınmasının, en doğru karar olacağını savunanlar vardır. Bunlara göre, Türkiye'de ekonomik kaynaklarının yetersizliği ve bütçe açıkları, sosyal harcamaların yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Bu sebeple, özel kaynaklara sahip "kar gütmeyen kuruluşlar" (KGK)'ın teşvik edilmesi ve bunlarla işbirliğinin geliştirilmesi, sosyal politika açısından önemlidir. Devletin, doğrudan harcamalar yapmak yerine, düşük maliyet ve yüksek verimle çalışan KGK'ı desteklemesi, bazı görev ve sorumluluklarını bu kuruluşlarla paylaşması/devretmesi, en uygun davranış biçimi olacaktır. Bkz.: (Uslu, 1999 : 8–10, 168–169).

Kaynaklar

Akalın, Güneri, Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz, Ankara: TİSK Yay., 2002.

Aktan, Coşkun Can ve İsmail Yaşar Vural, "Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, (Haz.: Coşkun Can Aktan), Ankara: Hak–İş Konfederasyonu Yay., 2002, (Çevrimiçi): http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci–bol/aktan–vural–gelir–dagilimi.pdf, 16.08.2003.

Bilen, Mahmut, "Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 2002.

Cemal, Hasan, "Le Pen Hayaleti ve Solun Kimlik Krizi...", Milliyet, 24.04.2002.

Coşkun, İsmail, Modern Devletin Doğuşu, İstanbul: Der Yay., 1997.

Çelik, Abdülhalim, Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye, Ankara: Kamu–İş Yay., 2002.

DPT, Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yay., 2001.

Duran, Burhanettin, "Siyasette Değişen Parametreler", Sivil Toplum, Sayı: 4, Ekim–Aralık 2003, s. 85–104.

Ekin, Nusret, Yusuf Alper ve Tekin Akgeyik, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma, İstanbul: İTO Yay., 1999.

Eurostat, The Social Situation of the European Union 2001, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001.

Ferrera, Maurizio, Anton Hemerijck ve Martin Rhodes, "Recasting European Welfare States for the 21st Century", European Review, (Special Issue on "The Future of the Welfare State"), (Ed. Stephan Leibfried), 2000, s. 427–446.

Fouarge, Didier, Costs of Non–Social Policy: Towards an Economic Framework of Quality Social Policies–and the Costs of Not Having Them, Report for the Employment and Social Affairs DG, January 2003.

Garret, Geoffrey ve Deborah Mitchell, "Globalization, Government Spending and Taxation in the OECD", European Journal of Political Research, Issue: 39, 2001, s. 787–824.

Garret, Geoffrey, Partisan Politics in the Global Economy, New York: Cambridge University Press, 1998.

Hirst, Paul ve Grahame Thompson, Küreselleşme Sorgulanıyor, 2. bs., Ankara: Dost Kitabevi, 2000.

ILO, Into the Twenty–First Century: The Development of Social Security, Geneva: ILO Publ., 1984.

Işıklı, Alpaslan, "Küresel Saldırı Karşısında Devlet ve Sendikalar", Emek Platformu Emek Politikaları Sempozyumu, 24–25 Mart 2001, (Çevrimiçi): http://www.ankara.edu.tr/faculties/political/cekonomi/isikli1.htm, 14.02.2003.

Kazgan, Gülten, Küreselleşme ve Ulus–Devlet: Yeni Ekonomik Düzen, 2. bs., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2002.

Koçdemir, Kadir, "Küreselleşme ve Türkiye", Türk İdare Dergisi, Sayı: 418, Mart 1998, s. 57–81.

Koray, Meryem (a), "Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği", Görüş Dergisi, TÜSİAD Yay., Sayı: 57, Aralık 2003, s. 64–74.

Koray, Meryem (b) , "Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış ve Yeni bir Küresel Anlayışın ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı", 2000–2003 Petrol–İş Yıllığı, İstanbul: Petrol–İş Yay., 2003, s. 47–89.

Koray, Meryem (c), "Dünya'nın Geleceğinde Avrupa'nın Rolü: Liderlik Değil Modellik mi?", KALDER 12. Ulusal Kalite Kongresi, Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikaları Oturumu, 14 Ekim 2003, (Çevrimiçi): http://www.kalder.org/genel/meryem-koray-konusma%20metni.doc, 12.03.2004.

Leibfried, Stephan ve Paul Pierson, "Semisovereign Welfare States: Social Policy in a Multitiered Europe", European Social Policy, Stephan Leibfried, Paul Pierson (eds.), Washington, DC, The Brookings Institution Publ., 1995.

Milanovic, Branko, Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution?, The World Bank Development Research Group, August 2002, PRW Paper No: 2876.

Mishra, Ramesh, Globalization and the Welfare State, Massachusetts: Edward Elgar Publ. Lmt., 1999.

Myles, John ve Jill Quadagno, "Political Theories of the Welfare State", Social Service Review, March 2002, s. 34–57.

Özbek, Nadir, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet", Toplum ve Bilim, Sayı: 92, Bahar 2002, s. 7–33.

Özdemir, Süleyman, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Genişletilmiş 2.nci Baskı, İstanbul: İTO Yay., 2007.

Özdemir, Süleyman, "Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Seyri Üzerine Bir Analiz", Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 50, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2006, s. 153–204.

Özdemir, Süleyman, "Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları", İktisat Fakültesi Mecmuası, (Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan), Cilt: 55, Sayı: 1, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2005, s. 695–733.

Özdemir, Süleyman, "Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme", Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 49, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2005, s. 231–266.

Özdemir, Süleyman, "Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme", AB–Türkiye & Endüstri İlişkileri, (Editör: Alpay Hekimler), İstanbul: Beta Yay., 2004, s. 589–639.

Özdemir, Süleyman, "Kâr Gütmeyen Kuruluşlar" (KGK) ve Sosyal Refahın Sağlanmasında Artan Rolü", Sosyal Siyaset Konferansları, Cilt: 48, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 129–161.

Özdemir, Süleyman, "Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: 'Refah Karması' ve Refah Sağlayıcı Kurumlar", Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 48, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay., 2004, s. 98–127.

Özdemir, Süleyman, "Avrupa Sosyal Güvenliğinde Değişen İlkeler", (Changing Principles in European Social Security), (Çeviri), Sosyal Siyaset Konferansları, Cilt: 47, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2004, s. 273–313.

Özdemir, Süleyman, "Ulusal Refah Devletleri, Avrupa Entegrasyonu ve Küreselleşme: Gelecek Yüzyıl İçin Bir Perspektif", (National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective for the Next Century), (Çeviri), Sosyal Siyaset Konferansları, Cilt: 45, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2003, s. 231-257.

Özkazanç, Alev, "Dünyada Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Ekonomi", (Çeviri), Sendikal Notlar, Sayı: 6, Aralık 2000, s. 110–132.

Pierson, Christopher, Modern Devlet, (Çev.: Dilek Hattatoğlu), İstanbul: Çiviyazıları, 2001.

Pierson, Christopher (a), Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare, 2nd ed., Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1998.

Pierson, Christopher (b), "Contemporary Challenges to Welfare State Development", Political Studies, 1998, Issue: XLVI, s. 777–794.

Scharpf, Fritz W., "Economic Integration, Democracy and the Welfare State", Max Planck Institute for the Studies of Societies, Working Paper No: 96/2, (Çevrimiçi):http://www.mpi–fg–koeln.mpg.de/pu/workpap/wp96–2/wp–96–2.html, 19.02.2003, s. 1–19.

Scharpf, Fritz W., "The Viability of Advanced Welfare States in the International Economy: Vulnerabilities and Options", Max–Planck–Institute for the Studies of Societies (MPIfG) Working Paper No: 99/9, s. 1–39.

Serter, Nur, Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yay., 1994.

Spicker, Paul, "The Politics of Welfare", An Introduction to Social Policy, (Çevrimiçi): http//www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/politics.htm, 13.03.2003.

Swank, Duane, "Funding the Welfare State: Globalization and the Taxation of Business in Advanced Market Economies", Political Studies, Vol.: 46, Issue: 4, 1998, s. 671–92.

Taştekil, Sevda, "Sosyal Hizmet Kavramı ve Sosyal Hizmetlerin Sosyal Güvenlik Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi", İktisat ve Maliye, Cilt: XXXVI, Sayı: 11, Kasım 1989, s. 458–462.

Townsend, Peter, "The Restoration of "Universalism": The Rise and Fall of Keynesian Influence on Social Development Policies", (in the UNRISD Programme on Social Policy and Development), Geneva: UNRISD Publ., November 2002, s. 1–29.

Uslu, İbrahim, "Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kar Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İÜ SBE, 1999.

Doç. Dr. Seyfettin ERDOĞAN
Kocaeli Üniversitesi

Küreselleşme Sürecinin Sosyal Maliyetleri

Giriş

Küreselleşme, ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları olan uluslararası etkileşim sürecini açıklamak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bu konuda araştırma yapan bilim adamları ağırlıklı olarak küreselleşmenin ekonomik boyutuna dikkat çekmektedirler. Küreselleşmenin ekonomik boyutu ya da diğer deyişle, ekonomik küreselleşme, sermaye, mal ve emek piyasalarının uluslararası piyasalara eklemleşmesini ifade etmektedir. Ekonomik küreselleşme kavramına ilişkin çok sayıda tanımlama girişimi vardır. Söz konusu tanımlardan bazıları şunlardır:

-Küreselleşme, ulusal ekonomilerin uluslararası ekonomiler ile, dış ticaret, yabancı doğrudan yatırımlar, kısa vadeli sermaye akımları, uluslararası iş gücü hareketleri ve teknoloji akışı aracılığıyla entegrasyonudur (Bhagwati, 2003:3).

-Küreselleşme, ticaret ve üretim kararlarının yanı sıra piyasaların uluslararası niteliğinin tedricen ön plana çıkma sürecidir (Hunter ve Jones, 2002:53).

-Küreselleşme, ulusal ekonomilerin, uluslararası piyasalara mal ve faktör piyasalarında gerçekleşen sınır ötesi mal, sermaye ve emek hareketlerinin yanı sıra enformasyon, teknoloji ve yönetim bilgisi akışı aracılığı ile eklemleşmesi sürecidir (Nissanke ve Thorbecke, 2005:1).

Hangi tanım esas alınırsa alınsın, tamamının odaklandığı temel nokta, küreselleşmenin, piyasa ekonomilerinin cari gelişim aşamasını açıklayan bir kavram olmasıdır. Küreselleşmenin temel özellikleri ya da diğer bir deyişle, simgeleri, üç başlık altında toplanabilir (Santarelli ve Figini, 2002:7; Rodrik, 1997:1-2):

-Dış ticarete açıklık seviyesinin yükselmesi: Dış ticarete açıklık seviyesinin artması, küreselleşmenin önemli göstergelerinden biridir. Dış ticaret önündeki engeller kaldırıldıkça, dışa açıklık derecesi artar. Dış ticaretin teşvik edilmesi ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin uygulanması, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişme performanslarının arttırılması açısından yeni bir reçete olarak sunulmuştur.

-Piyasalarda liberalizasyon eğilimlerinin arttırılması: Mal ve hizmet ticaretinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve eklemleşmiş uluslararası finansal piyasaların gelişimi, liberalizasyonun göstergesidir.

- Devletin ekonomideki rolünün azaltılması: Devletin ekonomideki rolünün azaltılması şu anlamlara gelmektedir. (i) Regülasyon: Emek piyasalarına ilişkin reformlar ve bağımsız rekabet kurumlarının tesisi (ii) Özelleştirme: Kamuya ait kuruluşların satışının yanı sıra kamunun sağlık ve eğitim alanlarındaki rolünün azaltılması özelleştirme kapsamında değerlendirilmelidir (iii) Mali ve parasal politikalara daha az başvurulması: Küreselleşme süreci ile birlikte devletin aktif iktisat politikaları ile ekonomiye müdahalesi sınırlandırılmıştır. Mali politikalara getirilen sınırlamalar, maliye politikasının sosyal niteliğini zayıflatmıştır. Çünkü yeni dönemde vergi oranlarının düşürülmesi ve kamu harcamalarının daraltılması temel bir mali strateji olarak tavsiye edilmektedir. (iv) İktisat politikası kararlarında

ulusal özerkliğin zayıflaması: Küreselleşen dünyada iktisat politikası kararları doğrudan ya da dolaylı kanallar ile uluslararası kuruluşlarca yönlendirilmektedir. Uluslararası finansal kuruluşların temel amacı, temsil ettikleri ülkelerin çıkarlarını kurmak ve geliştirmektir.

Küreselleşme üzerine yapılan çalışmaların bulguları değerlendirildiğinde sürecin hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir. Süreci pozitif bir bakış açısı ile değerlendirenlerin ortaya koyduğu en önemli argümanlardan biri, küreselleşmenin az gelişmiş ülkelerdeki üretim yetersizliğine çare olacağı iddiasıdır.

Bu görüşü savunanlara göre, az gelişmiş ülkelerin temel sorunu, fakirliğin kısır çemberini tasarruf yetersizliği sorunu nedeniyle kıramamalarıdır. Sermaye piyasalarının küreselleşme ile, fon sıkıntısı çeken ülkelere yönelecek sermaye girişleri yatırım harcamalarının finansmanında kullanılabilecektir. Öte yandan gelişmiş ekonomilerden az gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilere yönelecek doğrudan yabancı yatırımlar, bu ülkelerin makro ekonomik performansına pozitif katkı sağlayacaktır. Yeni yatırım harcamalarının ortaya çıkardığı iş gücü talebi istihdam hacminin genişlemesine ve işsiz sayısının azalmasına katkı sağlayacaktır. İşsiz sayısının azalması, yoksulluğun azalması açısından da pozitif bir gelişmedir.

Gerçekte, küreselleşme süreci ile birlikte yabancı sermaye, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kayda değer düzeyde yatırımlar yapmışlar. Örneğin, dünya mobil telefonlarının % 70'i, dünyadaki mikro dalga fırınlarının % 40'ı üretilmektedir (McCartney, 2007:8). Ancak, söz konusu yatırımlar bu ülkelerin tasarruf açıklarını kapatmak yerine, iş gücü maliyetlerinden yararlanma amacını taşımaktadır. Dolayısıyla, yabancı yatırımların yöneldiği ülkelerde yoksulluk sorunu hala önemini korumaktadır. Örneğin, Çin'de 500 milyon kişi, günlük 2 $'dan az gelirle yaşamını sürdürmekte ve 300 milyon kişi içilebilir su kaynaklarına ulaşamamaktadır (McCartney, 2007:9).

Küreselleşmeden kaynaklanan sorunlar geniş bir çerçevede ele alınabilir. Ancak bu çalışmada, sosyal politikalar açısından önem arz eden birkaç sosyal nitelikli maliyet üzerinde durulacaktır. Küreselleşme sürecinin sosyal politikalar bağlamında tartışılan etkileri aşağıdaki başlıklar altında ele alınabilir:

Küreselleşme ve Gelir Dağılımı

Küreselleşmenin sosyal etkilerini inceleyen çalışmalar, gelir dağılımında ortaya çıkan bozulmaya, diğer bir deyişle, eşitsizlik sorununa dikkat çekmektedirler. Eşitsizlik sorunu küreselleşme tartışmaları ekseninde ele alındığında, aşağıdaki yöntemlerden söz edilir (Nissanke ve Thorbecke, 2005: 4-5):

- **Ülkeler ya da bölgelerarası gelir dağılımı:** Bu yöntem kullanılarak, ülkeler ya da bölgeler arasındaki yakınsama ve ıraksamanın derecesi saptanabilir. Küreselleşme taraftarları, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında gelir makasının giderek daralacağını, yani bu ülkeler arasında yakınsama eğilimlerinin ortaya çıkacağını ileri sürmüşlerdir.

Ancak, son yıllarda dünya ölçeğinde gelir düzeyi artmasına karşın, gelirin ülkeler arasında eşit dağıldığını ve gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki makasın daraldığını söylemek güçtür. Küreselleşme konusunda yapılan en önemli eleştirilerden birisi gelir dağılımının az gelişmiş ülkelerin aleyhine bozulmasıdır. Bu eleştiri, zengin ve fakir ülkeler arasındaki gelir uçurumunun giderek genişlediği gözlemine dayanmaktadır. Gerçekten de, gelir açığı, en zengin ülkelere ilişkin % 20'lik dilim ile en fakir ülkelere ilişkin % 20'lik dilim karşılaştırıldığında 1960 yılında, 30'a 1, 1990 yılında 60'a 1 iken geçen yüzyılın sonunda 75'e 1 şeklinde gerçekleşmiştir (ICFTU, 2001:9-10). Benzer şekilde, ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği, Gini katsayısı ile de ifade edilebilir. Şöyle ki, Gini katsayısı, 1950'de 0.43 iken 2000'de 0.53'e yükselmiştir (Nissanke ve Thorbecke, 2005:5).

Küreselleşme sürecinin gelir dağılımını, gelişmiş ülkeler lehine değiştirmesi, önemli ölçüde çok uluslu firmaların tekelci yapılarından kaynaklanmaktadır. Çok uluslu firmaların, minimum maliyet – maksimum kar hedefi ile çalışması firmaların üretim süreci sonunda ortaya çıkan gelirden göreli olarak daha yüksek pay alması anlamına gelmektedir.

- **Nüfus büyüklüğüne göre ulusal ya da bölgesel gelir dağılımı:** Yukarıda belirtildiği gibi, dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkesi olan Çin'de yarım milyar insanın günlük geliri, 2 $'dan düşüktür. Kalabalık nüfusa sahip diğer az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde de aynı tablo geçerlidir.

- Dikey ve yatay eşitsizlik: Dikey eşitsizlik, gelir piramidinin farklı seviyelerinde bireyler arasındaki eşitsizliği, yatay eşitsizlik ise, aynı gelir dilimi ya da aynı sosyo ekonomik sınıf içerisindeki eşitsizliği ifade eder. Küreselleşme özellikle, yatay eşitsizlik sorununu ön plana çıkarmıştır. Örneğin, yapısal düzenlemeler ve ticari liberalizasyon süreci, tarımsal ürün net satıcılarını pozitif yönde, tarımsal ürün net müşterileri olarak ifade edilen toprak sahibi olmayan tarımsal işçileri ise, negatif yönde etkilemektedir.

Aynı şekilde, finansal sektörün liberalizasyonu, farklı gelir seviyesine sahip bireyler arasındaki eşitsizliği artırmaktadır. Çünkü, artan faiz oranları, düşük gelire sahip ödünç verenler ile yüksek gelire sahip ödünç verenler arasındaki uçurumu artırmaktadır. Çünkü ödünç verme kapasitesi yüksek olan bireyler, faiz oranındaki artıştan daha fazla yararlanırlar (Culpeper, 2005:11). Fon sahipleri, faiz oranlarındaki değişiklikleri takip ederek, uluslararası düzeyde kısa vadeli sermaye akışkanlığının artmasına yol açar. Fon gereksinimi duyan ülkeler arasındaki faiz rekabeti, yüksek gelir gurupları açısından göreli olarak daha fazla getiri elde etme anlamına gelir.

Küreselleşme ve Sosyal Harcamalar

Küreselleşmenin sosyal harcamalar üzerindeki etkilerini, küreselleşme -refah devleti ilişkisi temelinde ele almak gerekir. Çünkü, sosyal harcamalar esasen refah devletinde öne çıkan bir olgudur. Küreselleşme sürecinin refah devleti üzerindeki etkilerinin incelenmesi konusunda siyaset bilimlerin ciddi katkıları olmuştur. Söz konusu katkılar, sistematik bir çerçevede ele alındığında üç temel yaklaşımdan söz edilebilir (Genschel, 2004: 615 – 616, 620).

i) Globalist Okul: Bu okul mensuplarına göre ekonominin uluslararasılaşması gerçekte, kapitalist ekonomide refah devletini tehdit eden temel bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı uluslararası rekabet ortamı refah devletini tahrip eder ve etkinliğini azaltır. Ulusal piyasaların entegrasyonu, beşeri, reel ve finansal sermayenin sınır ötesi hareketliliğini kolaylaştırır. Bu durum söz konusu enstrümanların ulusal düzeyde vergilendirilmesini güçleştirir. Sermaye sahipleri yüksek vergi oranlarına maruz kalmamak amacıyla varlıklarını göreli olarak düşük vergi oranlarına sahip ülkelere transfer etmeyi tercih ederler. Bu durum, hükümetlerin refah devleti uygulamaları için gerekli olan gelir kaynaklarını temin edecek vergi politikalarını rahatlıkla uygulama olanağını ortadan kaldırır. Vergi yüküne ilişkin düzenlemeye gidecek hükümetler diğer ülkelerde uygulanan vergi politikalarını göz ardı etmesi mümkün değildir. Diğer ülkelerde sermayeye yönelik uygulanan vergi politikalarını takip etmek zorunluluğu, diğer bir deyişle, mobil sermayenin vergilendirilmesi konusunda ortaya çıkan rekabet, refah devleti açısından önem arz sonuçlara yol açmaktadır. Söz konusu sonuçları iki noktada toplamak mümkündür (Genschel, 2004:615, 623; Rodrik, 1997:64):

- Vergi tabanının daralması: Ulusal ekonomiler, sermaye çıkışından çekindikleri için sermaye üzerindeki vergi yükünü kısacaklardır. Kamu gelirlerinin erimesi anlamına gelen bu gelişme, sosyal nitelikli harcamalar için gerekli olan fonların daralması sonucunu doğurur.

- **Vergi Sisteminin Yeniden Dağıtım İşlevinin Zayıflaması:** Dışa açıklık derecesi ile vergi yükü dağılımı ilişkilidir. Konuya ilişkin bir çok araştırma, OECD'ye üye herhangi bir ülkede ekonominin dışa açıklık derecesi arttıkça sermaye üzerindeki vergilerin azalma eğilimi, buna karşın, emek üzerindeki vergilerin artış eğilimi sergilediğini göstermektedir (Avi-Yonah, 2001:62). Bilindiği gibi, yüksek gelir gurupları, düşük gelir guruplarına göre, sermaye gelirinden daha fazla paya sahiptirler. Yüksek gelir guruplarının gelir kaynakları, ağırlıklı olarak sermaye gelirinden oluşmaktadır. Vergi rekabeti nedeniyle, sermaye üzerindeki vergi yükünün azaltılması gelir dağılımındaki dengesizliği artırır. Çünkü bu uygulama nedeniyle, gelir düzeyindeki artış ile vergi oranı artışı arasındaki ilişki ortadan kalkmaktadır. Sermaye üzerindeki vergi yükünün azaltılması kısıtı ile hareket etme zorunluluğu vergi otoritesinin inisiyatifini yitirmesi anlamına da gelmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerin uğradığı vergi kaybı, kısa vadeli sermaye girişlerinin alternatif bir kamu finansman kaynağı olarak görülmesinden de kaynaklanmaktadır. Son yıllarda gelişmekte olan birçok ülke, alternatif finansman yöntemleri olan vergileme ve para basma yollarını tercih etmek yerine, kamusal borçlanma senetleri ihracı yoluyla kısa vadeli fon gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır. Kamu tarafından piyasaya sunulan borçlan-

MÜSİAD

ma senetlerinin getirisinden yararlanmayı hedefleyen yabancı yatırımcılar, söz konusu senetlere yatırım yaparak kısa dönemde büyük getiriler elde etmektedir. Kısa vadede "kazan kaç" stratejisi ile hareket eden bu tür sermaye hareketlerini kendi ülkelerine çekmek isteyen hükümetler, yüksek faiz olanağının yanı sıra vergi muafiyeti olanağını da sunmaktadırlar. Vergi muafiyetinin yanı sıra yüksek faiz ödemelerinin bütçe üzerinde yol açtığı baskı vergi gelirlerinin erimesine yol açmaktadır. Ayrıca, bu finansman olanağının cazibesi, vergilemede kayıt dışılığı önleme ve vergiyi tabana yayma gibi mali stratejiler konusunda gerekli adımların atılmamasına neden olur. Sonuç olarak, kamu gelirlerinin erimesi sosyal harcamalar için gerekli fonların yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

ii) Kuşkucular Okulu: Bu okul mensupları, küreselleşmenin refah devleti üzerinde herhangi bir önemli etkisinin ortaya çıkmayacağını inanmamaktadırlar. Kuşkucular, uluslararası ekonomik bağımlılığın ulusal iktisat politikalarına ilişkin insiyatifi sınırlandırdığı yönünde ne teorik ne de ampirik kanıtların bulunmadığını iddia etmektedirler. Kuşkucular, sermayenin küreselleşmesi ile birlikte para politikası özerkliğinin zarar göreceğine ilişkin görüşe şüphe ile yaklaşmaktadırlar. Küreselleşme süreci ile birlikte para politikasının faiz oranlarını etkileme gücünün zafiyete uğrayacağını kabul etmelerine karşın, para politikasının etkinsiz olacağı tezini kabul etmezler. Çünkü para politikası döviz kurlarını etkileyerek ulusal iktisadi faaliyet hacmini etkileyebilir. Şöyle ki, parasal otoritenin para arzını artırması halinde faiz oranlarında düşme eğilimi ortaya çıkmasa da sermaye kaçışı tetiklenecektir. Sermaye kaçışı, döviz kurlarının artmasına yol açarak, ulusal mal ve hizmetlerin yabancılar açısından göreli olarak ucuzlamasına, buna karşın diğer ülkelerdeki mal ve hizmetlerin pahalı hale gelmesine ve dolayısıyla ihracatın artmasına, yol açar. İhracat ile ithalat arasındaki makasın ihracat lehine genişlemesi, net ihracatın artması ve dolayısıyla toplam talebin genişlemesi anlamına gelir (Genschel, 2004:615,620).

iii) Revizyonist Görüş: Bu görüşü savunanlara göre refah devletine ilişkin sorunlar, esasen sistemin kendisinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle sosyal harcamaların finansmanının ekonomide daraltıcı eğilimlere yol açabileceğini belirtelim. Şöyle ki, bu tür harcamaların finansmanı için başvurulan en temel kaynak vergilerdir. Vergi oranlarının artırılması ve ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki fonların borçlanma yoluyla kamu kesimine aktarılması etkinlik sorununu beraberinde getirmektedir. Çünkü, kaynak kullanımındaki etkinlik açısından özel sektör göreli olarak daha başarılıdır. Öte yandan, refah devleti anlayışının ortaya çıkardığı sosyal düzenlemeler ve regülasyon uygulamaları nedeniyle emek piyasasında ücret düzeyinin piyasa dinamiklerince belirlenememesi, büyüme performansının zayıflamasına yol açar. Büyüme performansının gerilemesi, işsizlik problemini tetiklediği gibi sosyal harcamaların finansmanı açısından gerekli fon kaynaklarının daralması anlamına gelir (Genschel,2004:628).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, küreselleşme sürecinin, sosyal harcamalar üzerindeki etkilerini tartışan yaklaşımlar, farklı varsayımlar ortaya koymuşlardır. Ancak, ülke örnekleri açıkça ortaya koymaktadır ki, küreselleşme hem refah devleti anlayışını hem sosyal politikaları hem de sosyal harcamaları etkilemektedir.

Küreselleşme ile sosyal harcama düzeyi arasındaki ilişki kabul edildiğinde, üzerinde durulması gereken esas konu, sosyal harcamaların gerekliliği tartışmasıdır. Bu noktada iki temel hipotez öne çıkmaktadır (Kaufman vd, 2002:7-8, Kim ve Zurlo, 2008:2):

i) Etkinlik Hipotezi (the efficiency hypothesis): Küreselleşmenin refah devletinin gerilemesine neden olduğunu iddia eden bu Hipotez'in temel varsayımı, sosyal harcamalardaki artışın uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü tahrip edeceği görüşüdür. Buna göre, sosyal harcamaların finansmanı, özel sektörün vergi yükünü artırarak, maliyetlerin yükselmesine neden olur. Maliyet baskısı, rekabet gücünü azaltır. Öte yandan, mali harcamalardaki artış eğilimi devletin ödünç verilebilir fon talebini artırarak faiz oranları üzerinde artış yönünde baskı oluşturur. Bu gelişme özel sektör yatırım harcamalarının gerilemesine (dışlama etkisi), buna karşın döviz kurlarının yükselmesine yol açarak, üretim birimlerinin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün zayıflamasına neden olur. Sonuç olarak sosyal harcamaların azaltılması yönündeki baskılar artar.

Etkinlik Hipotezi, kendi içerisinde tutarlı olmasına ve haklı gerekçelere dayanmasına karşın, sosyal harcamaları kısmanın güç olduğu da aşikardır.

Seçmen tercihlerini etkilemeye çalışan siyasal iktidarların, bu amaçla başvurdukları temel politika uygulamalarının başında mali harcamalar gelmektedir.

ii)Tazmin Hipotezi (the compensation hypothesis): Bu Hipotez, uluslararası entegrasyonun ortaya çıkardığı sosyal maliyetler karşısında refah devletinin telafi edici rolüne dikkatleri çekmektedir. Şöyle ki, ekonomik entegrasyon süreci, ulusal ekonomilerdeki belirsizliklerin ve volatilitenin artmasına yol açarak sosyal koruma ve sosyal güvenlik tedbirlerinin artırılması gereğini gündeme getirmektedir. Öte yandan sosyal harcamaların, beşeri sermayenin gelişimi açısından önemi vurgulanmaktadır. Beşeri sermaye kapasitesi, uzun dönem ekonomik büyüme performansını etkileyen en temel değişkenlerden birisidir. Beşeri sermaye gücünün yükselmesi, verimlilik ve dolayısıyla üretim artışına yol açar.

Sosyal korunma ve sosyal güvenlik tedbirleri açısından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin daha fazla harcama yapmaları gerekmesine karşın, küreselleşme sürecinde gelişmiş ekonomilerin sosyal harcamalara ulusal gelirden göreli olarak daha fazla kaynak aktardığı gözlenmektedir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelere ait 1972- 1995 dönemine ilişkin verileri esas alan Rudra, (2002:412, 435), küreselleşmenin zengin ve fakir ülkelerdeki refah harcamalarının GSYİH içerisindeki payı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, gelişmiş ülkelerde refah harcamaları, az gelişmiş ülkelere göre birkaç kat yüksektir. Bu ülkelerdeki kurumsallaşma düzeyinin yanı sıra güçlü sosyal bilinç, sosyal harcamaların belirli bir seviyenin altına düşmesine engel olmaktadır.

Küreselleşme ve Sendikalar

Küreselleşme, bütün ülkelerde sendikal gelişimi doğrudan ya da dolaylı yollar ile etkilemektedir. Küreselleşme sürecinde birçok ülkede milyonlarca insan işini kaybetmiş, ücret seviyelerinde göreli bir erime ortaya çıkmış, güvenlik ve sağlık standartları zayıflamış ve geçici işçi çalıştırma yaygın bir istihdam stratejisi haline gelmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen, bazı ülkelerde pozitif gelişmeler de gözlenmektedir. Örneğin, yabancı doğrudan yatırımlar ve teknolojik gelişmelerin yayılması ile birlikte yeni iş olanakları ve yeni meslekler ortaya çıkmıştır (Akteruzzaman, 2006:32).

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birlikte, sendikaların gücünü kıran en önemli gelişmelerden biri, esnek üretim ve çalışma yöntemlerinin ön plana çıkmasıdır. Geleneksel üretim yönteminin tercih edildiği dönemlerde, çok sayıda işçi belirli çalışma saatlerinde bir arada üretim sürecine katkı yapmaktadır. Gün boyunca birlikte çalışan işçiler arasında dayanışma ve örgütlenme eğilimleri güçlenmektedir.

Esnek üretim yöntemi, tek üretim birimini parçalara ayırma olanağı sağlamaktadır. Bir malın üretimi tek işyeri yerine birden fazla işyerinde, hatta tek ülke yerine birden fazla ülkede gerçekleştirilmektedir. Ayrı ayrı yerlerde üretilen parçalar, uluslararası ölçekte faaliyet gösteren firmanın tercih ettiği bir ülkede montajlanarak pazara arz edilmektedir. Öte yandan sosyal sorumluluk güdüsünden çok kar maksimizasyonu güdüsü ile faaliyette bulunan çok uluslu firma, üretim birimlerinden herhangi birini, çok kısa sürede göreli olarak maliyet avantajı sağlayacak başka bir ülkeye taşıyabilmektedir. Bu silaha sahip firmalar, ücret seviyesinin tespitinde işçi taleplerine duyarlı olma gereği duymazlar. Ayrıca parçalanmış üretim birimleri, sendikal gelişimi de tahrip olmasına da yol açmaktadırlar. Çok uluslu firmaların, maliyet minimizasyonu güdüsü ile yer değiştirme konusunda esnek davranmaları, sendikal faaliyetleri zayıflatmak ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda, çalışanların işyeri ve işverene bağlılık hislerinin gelişimini de baltalar.

Küreselleşme süreci ile birlikte dünya ölçeğinde yayılan teknolojik gelişmeler çalışma yerinin esnekleşmesine de yol açmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, tele çalışma, evde çalışma ve evden çalışma gibi yöntemleri ön plana çıkarmıştır. Son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde bilgisayar, internet, faks ve benzeri teknolojiler sayesinde geleneksel işyeri anlayışı değişime uğramıştır. Yeni dönemde işlerin bir bölümü ya da tamamı evde yapılmaktadır (Güloğlu, 2002:602). Bu durum, biraz öncede ifade edildiği gibi çalışanlar arasında dayanışma ve örgütlenme eğilimlerinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı tehditler ve fırsatlar tablosu karşısında sendikaların geleneksel işlevlerini yeniden gözden geçirmeleri, rollerini yeniden tanımlamaları ve faaliyetlerini dünya ölçeğinde koordine etmeleri gerekmektedir. Küreselleşmenin maliyetleri karşısında çözüm yollarının araştırılması ve fırsatların geliştirilmesi uluslararası işbirliği ve koordinasyon ile mümkündür (Akteruzzaman, 2006:32).

MÜSİAD

Küreselleşme ve Finansal Krizler

Son yıllarda, sık aralıklarla tek ülkede ya da bölgesel düzeyde ortaya çıkan finansal krizler ulusal finansal piyasaların eklemleşmesi nedeniyle çok kısa sürede geniş bir alana yayılabilmektedir. Finansal krizlerin sosyal maliyetlerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Finansal krizler, döviz kurlarındaki oynaklık eğilimlerini tırmandırarak kamu borç yükünü iki şekilde artırmaktadır. İlki, yüksek ve oynak kurlar, döviz cinsinden ifade edilen borç yükünün; ikincisi, kurlardaki istikrarsızlık eğilimleri risk primlerinin ve dolayısıyla borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olur. Kamu harcamaları içerisinde borç ödemeleri payının artması anlamına gelen bu durum, sosyal harcamaların kısılmasına yol çar. Hükümetlerin artan borç yükü nedeniyle, sosyal harcamaları kısma zorunluluğu, sosyal politikaları istediği gibi yönlendirme gücünü kaybetmesi anlamına gelir.

- Finansal krizler, döviz kurlarının yanı sıra, faiz oranı, enflasyon ve cari açık gibi temel göstergelerdeki oynaklığı da artırmaktadır. Belirsizliğin artması, yatırım harcamalarının daralmasına ve dolayısıyla istihdam hacminin gerilemesine neden olur. Belirsizliğin arttığı dönemlerde uzun vadeli yatırım harcamalarının yerine kısa vadede getiri sağlayan spekülatif faaliyetler tercih edilir.

Yatırım harcamalarındaki gerileme, ekonominin talep cephesinde ortaya çıkan yavaşlamadan da kaynaklanır. Kriz dönemlerinde bireyler, tüketim harcamalarında kısıntıya giderek likit kalmayı tercih edebilirler. Sonuç olarak, üretim daralması işsiz sayısının artmasına yol açar.

- Kriz dönemlerinde, işsiz sayısının artmasının yanı sıra çalışma şevkinde azalma ve sosyal sorunlarda artış eğilimi ortaya çıkar. Firmaların sürekli işçi çıkarmaları nedeniyle, çalışanlarda tedirginliğin artması, verimliliği ve ürün kalitesini olumsuz yönde etkiler. Kriz ortamlarında, çalışanlarda ve genel olarak bütün bireylerde özgüven kaybı, işverenlere ve siyasal otoriteye duyulan güvende azalma, kamu sektöründe görevi kötüye kullanma eğiliminde artış, şiddet eğilimi ve suç oranında artış gibi ciddi sosyal tahribatlara yol açmaktadır.

- Finansal krizler ve krizler ile mücadele amacıyla gündeme gelen programlar vasıflı işçilerin de işsiz kalmasına yol açabilir. Kazgan'ında belirttiği gibi, Türkiye'nin 2000-2002 döneminde yaşadığı krizler ve dolayısıyla gündeme gelen reform programı nedeniyle nitelikli, teknik bilgisi yüksek ve deneyimli uzmanların işsiz kalması, yeni bir çeşit işsizliği yol açmıştır. Uzun vadeli yatırım harcamaları gerektiren ve ülkenin beşeri sermaye gücü açısından kilit rol oynayan bu kişiler, birçok ülkede kısa sürede iş bulma olanağına sahiptir. Kriz yıllarında (2000-2002), gelişmiş ülke konsolosluklarının önünde yüksek vasıflı kişilerin oluşturduğu kuyruklar, uzun vadeli büyüme performansı açısından hayati öneme sahip beyin gücünün göçü olarak değerlendirilmelidir (Kazgan, Gülten, 2002:17).

2008 Küresel Krizi, yüksek vasıflı işsiz bireylerin sayısında sıçrama doğurmuştur. Daha da ilginç olanı, krizin dünya ölçeğinde yaşanması nedeniyle, göç alternatifinin ortadan kalkmasıdır. Bu kişilerin işsizliği, dünya ekonomisi açısından önemli bir kayıp olarak kabul edilmektedir.

- Kriz dönemlerinde işten çıkarma eğiliminin artması, sendikaların gücünü bir çok yönden olumsuz etkiler: Üye aidatlarının azalması, toplu pazarlık görüşmelerinde ücret artış taleplerinin ertelenmesi, sendikalara üyelik konusundaki tedirginlikler, bu olumsuzluklardan bir kaçıdır.

- Kriz dönemlerinde kayıt dışı istihdamda artış eğilimi de sendikaların gücünü zayıflatır. Firmalar, işsiz sayısındaki artışı bahane göstererek asgari ücret seviyesinden düşük ücretler ile kayıt dışı işçi çalıştırma eğilimi sergilerler.

Sonuç

Sosyal politika, bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra çıkar çatışması yaşayan kesimler arasında uyum sağlamak (Şenkal, 2005:26-27) amacıyla alınan tedbirleri ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinin doğrudan ya da dolaylı kanallar ile özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yol açtığı, yoksulluk, adil olmayan gelir paylaşımı ve sendikal zafiyet sorunları, toplumda zengin – fakir, yüksek gelir – düşük gelir ve çalışan – işveren gibi kesimler arasındaki çatışma eğilimlerinin artmasına yol açmaktadır.

İktisadi ve sosyal maliyetlere yol açabilme özelliği olan bu tür çatışma eğilimlerinin azaltılması konusunda son yıllarda çok sayıda engel ortaya çıkmıştır. Öncelikle, çok uluslu firmaların üretim yeri değişikliği konusunda esnek davranabilme olanağına sahip olması nedeniyle ulusal sosyal politikalar üzerinde sarsıcı etkilerini vurgulamak gerekir. Başka ülkeye gitme tehdidi karşısında, sadece ücretlerden taviz verilmez.

Uzun mücadeleler sonucunda elde edilen birçok sosyal haktan vazgeçme zorunluluğu da ortaya çıkar. Daha da önemlisi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki çalışanların haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik sosyal politikalar, yabancı sermayeyi çekmede rekabet aracı olarak kullanılmaktadır.

İkinci olarak, sermeye üzerindeki vergi yükünün azaltılmasına dönük politikaların, toplam vergi gelirlerinin azalmasına neden olduğunu belirtmek gerekir. Bu gelişme, sosyal politika tedbirlerinin finansmanında sorun yaşanması anlamına gelmektedir.

Üçüncüsü, küreselleşme süreci ekonomi politikalarına ilişkin ulusal otonomiyi zayıflatmış ve finansal piyasalarda artan oynak eğilimleri ve tekrarlanan finansal krizler parasal ve mali araçların esnekliğini azaltmıştır. Sosyal politika tedbirlerinin etkililiği, bu tür politikaların genel ekonomi politikaları ile tutarlı ve koordineli bir şekilde yürütülmesi ile artırılabilir. Ulusal otonominin zayıflaması bu olanağı ortadan kaldırmıştır.

Bütün bu sorunlara rağmen, devletin sosyal politika alanındaki gücü tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu noktada üzerinde durulması gereken husus, küreselleşmenin sosyal maliyetlerinin azaltılması konusunda devletin üstleneceği roldür. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında devletin hizmet sağlayıcı rolünün tamamen ortadan kaldırılması düşünülemez. Ancak müdahale sınırlarının çok iyi tayin edilmesi gerekmektedir. Devletin ağırlıklı olarak düzenleyici, denetleyici ve yol gösterici işlevlerinin öne çıkarılması gerekmektedir.

Dipnotlar

Küreselleşmenin diğer boyutları şu şekilde açıklanabilir (Keohane ve Nye, 2000:3-4): (i) Askeri Küreselleşme: Modern bilimsel gelişmelerden yararlanan ülkeler (örneğin, ABD), ulusal sınırlarının çok ötesinde, daha doğrusu dünya ölçeğinde askeri güce ve etkinliğe sahiptir. Dünya askeri güç dengesini elinde tutan ülkeler arasında hassas stratejik temellere dayalı karşılık etkileşim söz konusudur. (ii) Çevresel küreselleşme: İnsan sağlığını ve yaşam kalitesini etkileyen patojenler ya da genetik mataryellerin dünya ölçeğinde yayılması ya da üretim ve tüketim faaliyetlerinden kaynaklanan atıkların atmosferde ve denizlerde yol açtığı tahribat çevresel küreselleşmeyi göstermektedir. (iii) Sosyal ve kültürel küreselleşme: Fikirlerin, dini inançların, davranış kalıplarının ve bilimsel bilginin ulus ötesi hareketi sosyal ve kültürel küreselleşmeyi ifade etmektedir. Bu tür küreselleşme eğilimleri, bir ülkedeki davranış kalıpları ve kurumların başka ülkelerce taklit edilmesi şeklinde ortaya çıkar. Sosyologlar, bir ülkenin diğer ülkeler tarafından taklit edilmesini, şekil benzerliği, (izomorfizm) kavramı ile açıklamaktadır. Küreselleşmenin boyutlarını birbirinden bağımsız süreçler olarak ele almak doğru değildir. Bütün boyutlar, birbirini tamamlayan ya da etkileyen süreçleri ifade etmektedir.

Esneklik uygulamaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.(Güloğlu, 2002)

Kaynaklar

Akteruzzaman, Md. (2006), "Globalization: Issues and Challenges for Trade Union Movement", The Social Sciences, 1, (1), 29-34.

Avi-Yonah, Reuven S. (2001), "Tax competition:implications for developing countries", Cepal Review, 74, 59- 66.

Bhagwati, Jagdish (2003), In Defence of Globalisation, Oxford Uni. Press.

Culpeper, Roy (2005), "Approaches to Globalization and Inequality Within the International System", United Nations Research Institute for Social Development, Overarching Concerns Programme Paper Number: 6, 1-26.

Genschel, Philipp (2004), "Globalization and the welfare state: a retrospective" Journal of European Public Policy, 11, 613 – 36.

ICFTU (2001), A Trade Union Guide to Globalisation, http://dolphin.itcilo.org/actrav/library/english/05_Globalization/ICFTU/Trade_Union_Guide_to_Globalization.pdf

Güloğlu, Tuncay (2002), "Yeni Teknolojilerin Çalışma İlişkilerine Etkileri", I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 10 -11 Mayıs, İzmit, 599 – 606.

Hunter, Joke Waller ve and Tom Jones (2002), "Globalisation and Sustainable Development", International Review for Environmental Strategies, 3, (1), 63 – 52.

Kaufman, Robert R. vd.(2002), "Globalization, Domestic Politics and Social Spending in Latin America", LatinAmerican Program Woodrow Wilson International Center for Scholars, Nu:257, 1-47, http://www.wilsoncenter.org/topics/docs/WP257% 20-% 20Kaufman.pdf

Kazgan, Gülten (2002), "1990 sonrası yıllarda Türkiye'de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri için Çözümler Açısından bir İrdeleme", 17-18 Mayıs, Galatasaray Üniversitesi.

Keohane, Robert O, and Joseph S. Nye., Jr. (2000), "Introduction", In Governance in a Globalizing World, Ed: J Joseph S. Nye, Jr. and John D. Donahue, Washington, DC: Brookings Institution Press, 1-27, http://www.hks.harvard.edu/visions/publication/globalizing.htm

Kim, Tae Kuen ve Karen Zurlo (2008),"How does economic globalisation affect the welfare state? Focusing on the mediating effect of welfare regimes", International Journal of Social Welfare Review, 17, 1-12.

McCartney, Rt Hon Ian (2007), "Shaping Globalisation around Progressive Values", Trade Unions and Globalisation, Ed: Tony Pilch, The Smith Institute, 7-16.

Nissanke, Machiko ve Erik Thorbecke (2005), "Channels and Policy Debate in the Globalization-Inequality-Poverty Nexus", World Institute for Development Economics Research (WİDER), Discussion Paper No. 2005/08, 1-35.

Rodrik, Dani (1997), Has Globalization Gone Too Far?, Washington, DC: Institute for International Economics.

Rudra, Nita (2002), "Globalization and the Decline of the Welfare State in Less-Developed Countries", International Organization, 56, (2), 411-45.

Santarelli, Enrico ve Paolo Figini (2002), "Does Globalization Reduce Poverty? Some Empirical Evidence for The Developing Countries", 1-40., http://www2.dse.unibo.it/wp/459.pdf

Şenkal, A.Kadir (2005), Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa Yay.

Doç.Dr. H.İbrahim SARIOĞLU
İstanbul Üniversitesi

Sosyal Hukuk Devleti Nereye?

Sanayileşme ile hızlanan sosyal, ekonomik ve siyasi hareketliliğe ve değişime toplumların uygun hızda tepki veremediği ülkelerde büyük sorunlar yaşanmıştır. Son yüzyılda bu değişim ve dönüşüm, nisbeten yavaş, dingin, -savaşlar ve tabii afetler dışında- güvenli sosyo-ekonomik hayatı, yerleşik değerler, yapıları, kurumları tarihte emsali görülmemiş bir hızla sarsmış, -hatta- yerle bir etmiştir. İktisadi liberalizmin siyasi liberalizmden önce geliştiği ve güçlü olduğu dönemler, büyük sosyal sorunlar getirmiştir.

Bireyi ve piyasayı kutsayan, bireysel refah ve başarının toplumsal refaha götüreceğini kabul eden sosyal Darwinist bu anlayışın doğal sonucu, iktisaden güçsüz kesimlerin doğal seleksiyonla "yok olması"dır; zayıf bireylerinin aslanlara yem olduğu otobur sürüleri gibi, vahşice…

Bu güvensiz ortamda insanlığın ihtiyaç duyduğu "eşitlik, özgürlük, adalet ve güvenlik"in sağlanabilmesi için devletin müdahale etmesi talepleri uzun zaman karşılıksız kalmış; hatta bireylerin örgütlenerek bu doğrultuda güç birliği yapmaları devlet gücüyle önlenmiştir. Piyasanın serbest işleyişine engel her tür örgütlenmeler yasadışı sayılmıştır. Daha sonraları endüstri ilişkileri olarak adlandırılan bu alanda ilk yasal düzenlemeler hemen her ülkede yasaklamalar biçiminde tezahür etmiştir (grev ve sendikal örgütlenme yasakları).

Sanayi toplumunun standart iş ilişkisini düzenleyen kuralları, pozitif hukuk normu olarak önce bireysel işçi-işveren ilişkileri alanında şekillenmeye başlamıştır. Çok farklı kesimlerden gelen sosyal baskılar sonucu, devletler öncelikle, asgari çalışma yaşı, azami çalışma süreleri, işyeri hijyeni gibi çalışma şartlarını düzeltmeye matuf kanunlarla çalışma hayatına müdahale etmeye başlamışlardır.

Devletin işçi ve işveren arasında sadece bir seyirci olmak yerine, çalışma hayatını değişik araçlarla düzenleyen bir güç haline gelmesi için çok uzun beklemek gerekmemiştir. İşverenlerin "rekabet şartlarının eşitlenmesini" sağlayabilmek amacıyla taraftar oldukları birçok "koruyucu" düzenleme, 20.yy başına gelindiğinde ulus-devletler eliyle yasalaşmıştır. Bu normların uluslararası düzeyde yaygınlaştırılması çabalarının somut ilk sonucu da 1919'da Versay Antlaşması'nın bir bölümünü oluşturan ILO Anayasası'nın kabul edilmesidir. Bu suretle devletler, her düzeyde koruma mekanizması geliştirme yükümü altına girmişlerdir.

Oysa liberal hukuk anlayışı, işçi-işveren ilişkisinin taraflarının "eşit" hukuki şahıslar olarak görmekte ve sözleşme özgürlüğü ilkesi bu alana da uygulanmaktadır. Bir özel hukuk sözleşmesi olma niteliğini halen koruyan iş sözleşmesi (hizmet akdi) bu yaklaşımla düzenlendiğinde, bugün bile taraflar arasında eşitliğin bulunmadığı kolayca fark edilebilmektedir. Emek piyasaları, işverenin pazarlık gücünün arttıran birçok yapısal, süreçsel ve konjonktürel unsur içermektedir. Devletten beklenen "işçi için pozitif ayrımcılık", bu engellerin ortadan kaldırılarak "eşit şartlarda" pazarlığın altyapısının sağlanmasıdır. Bu nedenle, devletin sağlayacağı korumanın ancak minimal bir özellik taşıyacağı, bir "safety net" oluşturacağı, bunun üzerinde bir düzenlemenin amacı aşacağı kabul edilmektedir.

İşçinin kişiliğini, sağlığını, vücut tamlığını korumak üzere iş yasaları, bir kısmı ancak işçi lehine sözleşmeyle değiştirilebilecek (nisbi emredici), bir kısmı hiçbir şekilde aksine sözleşme yapılamayacak düzenlemeler getirmektedir. Yasal asgari ücret, işçi sağlığı, iş güvenliği, çalışma ve dinlenme süreleri, asgari çalışma yaşı, cinsiyete ve yaşa bağlı çalıştırma yasakları, iş sözleşmesi yapma yükümü (özürlü, eski hükümlü çalıştırma), iş güvencesi gibi sözleşme özgürlüğüne, sözleşme özerkliğine aykırılık oluşturan, ancak sosyal gerekçelere dayanan hukuki düzenlemeler bu nevidendir.

Bireyin korunması, hem iş hayatında, hem de daha geniş bir çerçevede, iktisadi ve sosyal çevreden gelen tehdit ve tehlikelere karşı korunmasını içeren bir kazanmıştır.

"Devletin işçi ve işveren arasında sadece bir seyirci olmak yerine, çalışma hayatını değişik araçlarla düzenleyen bir güç haline gelmesi için çok uzun beklemek gerekmemiştir. İşverenlerin "rekabet şartlarının eşitlenmesini" sağlayabilmek amacıyla taraftar oldukları birçok "koruyucu" düzenleme, 20.yy başına gelindiğinde ulus-devletler eliyle yasalaşmıştır. Bu normların uluslararası düzeyde yaygınlaştırılması çabalarının somut ilk sonucu da 1919'da Versay Antlaşması'nın bir bölümünü oluşturan ILO Anayasası'nın kabul edilmesidir. Bu suretle devletler, her düzeyde koruma mekanizması geliştirme yükümü altına girmişlerdir."

Bu suretle çalışma hayatı dışında kalan kişilerin, dönemlerin ve bağımlı çalışanların dışında kalanların korunması, klasik devlet anlayışının ve fonksiyonlarının artmasıyla devletin bir ödevi -bireyin de bir hakkı- haline gelmiştir.

Bireysel temel haklar yanında ekonomik ve sosyal hakların da devlet tarafından korunması, devletin iktisadi hayata daha çok müdahil olduğu dönemle eş zamanlıdır. Bu gelişmeler sonucu, "hukuk devleti" ve "sosyal devlet" niteliği, birbirinden ayrı düşünülemez hale gelmiştir. Hukuk devleti bireyin haklarının devlete ve diğer kişilere karşı korunmasını ifade eden bir kavram olarak yerleşirken; "sosyal" devlet, "fertlere yalnız klasik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip aynı zamanda, onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamalarını da kendine vazife edinen devlettir.

Bu kavramın ilk kez yer aldığı 1961 Anayasası, temel hakların ve hukuk devletinin iktisaden zayıf kesimler için "parlak fakat boş laflardan başka değeri" olabilmesi için sosyal devletin ne denli önemli olduğunu idrak etmiş gözükmektedir. "Temel haklar" yanında iktisadi ve sosyal haklara da yer vererek devletin nitelikleri arasında sayılan "sosyal hukuk devleti" kavramının da içini doldurmaya çalışmıştır. Mülkiyet hakkı yanında çalışma hakkı; teşebbüs hürriyeti yanında sendikal örgütlenme hakkı; sözleşme hürriyetiyle beraber toplu pazarlık ve grev hakkı, sosyal güvenlik hakkı, özel olarak korunması gereken kişi ve gruplar; eğitim, sağlık, çevre… gibi konular, son T.C. Anayasalarına giren sosyal devlet anlayışının muhtelif yönlerdeki uzantılarıdır. Anayasal düzeydeki gelişmelerin en önemli yansıması sosyal güvenlik hakkının tanınması ve toplu pazarlık düzeninin kurulmasını sağlayan yasaların kabulüdür. Anayasal güvenceye kavuşturulmaları bakımından bu düzenlemelerin önemli olduğunu vurgulamalıyız; ancak sosyal hukuk alanındaki

gelişmelerin bu döneme takaddüm ettiğini de hatırlamamız gerekir. Bireysel iş hukuku alanındaki yasama faaliyetleri, sosyal güvenlik kurumlarının ve sigorta dallarının kurulmaya başlanması 1940'lara –hatta dağınık biçimde 1930'lara- uzanır.

Kalkınmanın lokomotifinin devlet olması devletin en büyük işveren haline gelmesini doğurmuş; sosyal hukuk alanındaki gelişmelerde devletin öncülüğünün önemi bir kat artmıştır. Sosyal yardımlar yanında kamu kesiminde çalışanların örgütlenme ve toplu pazarlık haklarının tanınması da sosyal devletin yerleşmesinde göz ardı edilemeyecek bir faktör olmuştur.

> **"Türk ekonomisinin uluslararası sistemle bütünleştirilmesi çabaları ve neo-liberal iktisat anlayışının Türkiye'ye yansımaları, devletin rolünü ve koruyucu vasfını zayıflatmıştır. Özelleştirme, devletin küçültülmesi ve geleneksel devlet fonksiyonlarına doğru çekilmesi, sosyal görevlerin bir kısmının finansmanında sorunlar yaşanması sosyal devleti zayıflatan önemli gelişmeler olarak zikredilebilir."**

Kamusal mal ve hizmetlerin üretimi için istihdamın -biraz da politik amaçlarla abartılarak- büyük rakamlara ulaşması, devlet eliyle yaratılan veya teşvik edilen büyük sermaye ve bunların büyük işletmeleri, Fordist-Taylorist modele uygun bir endüstri ilişkilerinin de altyapısını oluşturmuştur. Kimi zaman devlet diğer işverenlere örnek (kimi uygulamalar bakımından eğitmen de denebilir) olmuş, kimi zaman da kamu maliyesini ve genel olarak devleti korumak güdüsüyle sosyal haklar ihmal ve ihlal edilmiştir. 1982 Anayasası'nın, devletin iktisadi ve sosyal görevlerinin ekonomik gücü ile sınırlı olarak yerine getirileceğini belirtmesi, sosyal devlet ilkesinin uygulanmasını sınırlamıştır.

Türk ekonomisinin uluslararası sistemle bütünleştirilmesi çabaları ve neo-liberal iktisat anlayışının Türkiye'ye yansımaları, devletin rolünü ve koruyucu vasfını zayıflatmıştır. Özelleştirme, devletin küçültülmesi ve geleneksel devlet fonksiyonlarına doğru çekilmesi, sosyal görevlerin bir kısmının finansmanında sorunlar yaşanması sosyal devleti zayıflatan önemli gelişmeler olarak zikredilebilir. Gerçekten de, uzun yıllar ülkemizde devlet kapısı "çalışma hakkı"nın tecessüm ettiği bir makam olmuş, devlet, milyonlarca vatandaşa iş vermiştir. Sadece sayısal olarak değil, işçi-işveren ilişkilerinde de devlet "iyi bir işveren" olmuştur. Endüstri ilişkileri düzeninin kurulmasında ve yerleşmesindeki öncü rolünü toplu pazarlığın işlemesinde ve çıktıları bakımından da sürdüren kamu kesimi, ücretler genel seviyesi, ücret yapısı, toplu sözleşme yönetimi, örgütlenme hakkının kullanılması gibi alanlarda çalışanları tatmin etmiş; özel sektör işverenlerinin toplu pazarlıkta tutumlarını belirlerken dikkate aldıkları bir "pattern" haline gelmiştir. Uygulanan ithal ikameci iktisat politikası bakımından bir problem oluşturmadığından, sosyal devlet, 1980'e kadar nüfusun önemli bir kısmının günlük hayatında olumlu etkiler yapmıştır.

24 Ocak ve 12 Eylül'ü izleyen dönemde özelleştirmeler sonucu işletmelerin özel sektöre intikali, alt-işverenliğin yaygınlaşması, Türk ekonomisinin dış rekabete açılması, işletme yönetimlerinin giderek rasyonel hale gelmesi ve sosyal ücret kalemlerinin azalması, işveren olarak devletin sosyal katkılarının düzeyini azaltmıştır. İşverenler, Batı ülkelerindekine paralel olarak, çalışma hayatını düzenleyen (işçiyi koruyucu) kuralların kaldırılmasını (deregulation) sıklıkla talep etmişler, iş mevzuatının katılığından söz ederek yasalarda değişiklikler yapılması için baskılarını sürdürmüşlerdir. Daha ziyade mevcut iş mevzuatının sadece kendileri için ilave maliyetler getirdiği varsayımından hareketle büyük işletmelerin bu maliyetleri kayıtdışı işletmelerle paylaşma isteğinin bir sonucu olduğunu düşündüğümüz bu çabaların sonunda, İş Kanunu dünyadaki esnek çalışma biçimlerinin büyük kısmını kapsayacak biçimde değiştirilmiş, esnekleştirilmiştir. (Türkiye'de esnek iş mevzuatının ne ölçüde uygulandığı sorunu, ayrıca ciddiyetle araştırılması gereken bir konudur).

İş yasalarının uygulamayı yansıtacak biçimde değiştirilmesinden daha tabii bir durum yoktur, şüphesiz. Devlet, sosyal hukuk normlarının ortaya çıkışındaki

MÜSİAD

mülahazaları dikkate almak, sosyal devletin varlık nedenini gözetmek kaydıyla çalışma hayatındaki yenilikleri yansıtacak şekilde yasal düzenlemeler ve değişiklikler yapmalıdır, yapacaktır. Gerçekten de sosyal korumanın, devletin iktisaden zayıf tarafın yanında yer alarak yasalarla duruma müdahale etmesinin en önemli gerekçesi olan bağımlı standart iş ilişkisi, hem bileşenleri itibariyle, hem de yaygınlık bakımından büyük bir erozyon yaşamaktadır. Dolayısıyla, standart iş ilişkisi için yapılan yasaların atipik çalışma biçimleri için uygun bir yasal çerçeve oluşturmayacağı savları önemli ölçüde doğru da olabilir. Nitekim birçok yeni uygulama için yeni düzenleme ihtiyacı doğmuştur; bir kısmı yargı kararları ile doldurulmaktadır. Ancak yeni yasaların felsefesi kuralsızlık olmamalıdır. Aksine, yeni çalışma biçimlerinin yarattığı ortam, standart iş ilişkisinin ortaya çıktığı ve sosyal gerekçelerle devletin zayıf yanında yer almasıyla sonuçlanan sanayi kapitalizminin ilk dönemleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Yeni çalışma biçimleri güvensizliği artırmıştır; çalışanlar, iş güvencesinden yoksun, geçici veya kısa süreli işlerde, standart işe oranla daha az gelir elde ederek çalışmaktadırlar. İş sağlığı iş güvenliği bakımından yerleşmiş bir kültürün bulunduğu gelişmiş ülkelerde dahi düzgün (decent) olmayan işler yaygınlaşmaktadır, iğreti işler (contingent work) standart iş haline gelmektedir. Özetle, standart işler için geliştirilmiş yasaların günümüz şartlarına uygunluğu tartışması yapılabilir; ancak, koruyucu mevzuata ihtiyaç kalmadığı iddiası gerçekçi değildir.

“Eriyen sosyal güvenlik fonları, sosyal güvenlik harcamalarının finansmanında yaşanan zorluklar ve kamu maliyesi üzerindeki yüklerin artması, sosyal devletle ilgili itirazların artmasına neden olduğu gibi, azalan sosyal güvenlik gelirleri, daralan sosyal güvenlik şemsiyesi, ivazlardan yararlanmak için bekleme sürelerinin uzaması ve bireylerin artan sosyal güvenlik harcamaları da (primler ve kapsamdışı hizmetler için yapılan) bu hizmetlerden yararlananların hukuk devletine ve sosyal devlete inancını sarsmaktadır.”

Bağımlı çalışanlar dışındaki katmanlar bakımından da durum çok farklı değildir. Türkiye’de bağımsız çalışan kategorisinde değerlendirilen küçük girişimcilerin kahir ekseriyetinin gelirlerinin insan haysiyetine yaraşır düzeyde olmadığı çıplak gözle de izlenebilen bir gerçektir. Bunun yanında, tüm dünyada, bir kısım “işçi”nin bağımsız çalışan olarak yaftalanıp koruyucu iş mevzuatının dışında tutulduğu da bilinmektedir. Bunlardan daha vahim olarak, başta yapısal işsizlik olmak üzere, dünyada işsizliğin arttığını, yoksulluğun yaygınlaştığını ve gelir dağılımının birçok ülkede birinci sosyal sorun olduğunu da kolayca tesbit edebiliriz. Buradan hareketle, “standart iş”e sahip kişilerin yasalarla imtiyazlı hale geldikleri bile iddia edilebilmektedir.

Sosyal devletin en önemli fonksiyonu olan sosyal güvenlik alanında yaşananlar, belki de sosyal devletin krizinin hem en büyük sebebini, hem de en somut sonucunu aksettirmektedir. Eriyen sosyal güvenlik fonları, sosyal güvenlik harcamalarının finansmanında yaşanan zorluklar ve kamu maliyesi üzerindeki yüklerin artması, sosyal devletle ilgili itirazların artmasına neden olduğu gibi, azalan sosyal güvenlik gelirleri, daralan sosyal güvenlik şemsiyesi, ivazlardan yararlanmak için bekleme sürelerinin uzaması ve bireylerin artan sosyal güvenlik harcamaları da (primler ve kapsamdışı hizmetler için yapılan) bu hizmetlerden yararlananların hukuk devletine ve sosyal devlete inancını sarsmaktadır.

Endişemiz, sosyal hukuk devletinin bir ideal olarak algılanarak kâğıt üzerinde kalması; eksikliğinin, sosyal çalkantılara kapı aralamasıdır

Doç. Dr. Halis Yunus ERSÖZ
İstanbul Üniversitesi

Sosyal Politikalarda Yerelleşme

Giriş:

Günümüzde dünya bir yandan küreselleşmekte, diğer yandan yerelleşmektedir. Küreselleşme ve teknolojide gelişmelere eşlik eden neo-liberal politikalar, merkezi yönetimlerin ekonomik ve sosyal hayattaki rol ve konumunu sınırlandırıcı bir etki yaparken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel yönetimlerin ülkelerin yönetim sistemleri içindeki önemini artırıcı bir tesir yapmıştır. Batılı refah toplumlarında 1970'li yılların ortalarına kadar yerel yönetimler, sosyal politikaların mahalli düzeyde uygulanması sorumluluğunu yerine getirmişler ve bazı yazarlar tarafından "yerel refah devleti", "refah belediyesi" olarak nitelendirilecek düzeyde gelişmişlerdir. Sosyal politikaların sağlanmasında bu denli geniş işlevler yüklenmelerinden dolayı, neo-liberal politikaların merkezi devletin ekonomik ve sosyal hayattaki konumunu sınırlandıran ilkeleri, yerel yönetimler üzerinde etkili olmakla birlikte bu etki, daha sınırlı düzeyde ortaya çıkmıştır.

Küreselleşen dünyada Türkiye'de de benzer gelişmeler ortaya çıkmakta, bir yandan kamu yönetimi anlayışı değişmekte ve merkezi yönetimler, mahalli düzeydeki hizmetlerin sağlanmasında yerel yönetimlere yönelirken, diğer yandan 1990'lı yılların ortalarına kadar kentsel hizmetlerin sağlanması görevleri dahi yeterince karşılayamayan belediyeler, özellikle de Büyükşehir Belediyeleri, sosyal politikalar alanında da önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Üstelik, 2002 yılı sonrasında ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanması, mevcut hükümetin mahalli düzeydeki hizmetlerin sağlanmasında yerel yönetimleri merkezi yönetimlere göre daha etkin yönetim birimleri olarak görmesi, bu süreci hızlandırıcı bir etki yapmaktadır. Kısacası, Türkiye'de belediyeler mahalli düzeyde çok geniş sosyal politika hizmeti sunan kurumlar haline gelmişlerdir.

Bu çalışmada, küreselleşme ve neo-liberal politikalar çerçevesinde Türkiye'de yerel yönetimlerin, diğer bir ifadeyle il özel idareleri ve köylerin etkinliklerini yitirmelerinden dolayı yerel yönetim denildiğinde akla gele ilk kurum olan belediyelerin sosyal politika alanındaki rol ve etkinlikleri ele alınmıştır.

I. Yerel Yönetimlerde Değişim ve Yerelleşme

Küreselleşen ve diğer yandan yerelleşen günümüz dünyasında halka en yakın yönetim birimi olarak nitelendirilen yerel yönetimlerin hem halkın gündelik yaşamı üzerindeki etkileri hem de ülkelerin yönetim sistemleri içindeki önemleri giderek artmaktadır.

MÜSİAD

Esas olarak topluluk üyelerinin birarada bulunmalarından kaynaklanan ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla örgütlenen yerel yönetimlerin fonksiyonları, zaman içinde oldukça değişmiştir. Değişim, gelişmiş ülkelerde endüstri devriminin ortaya çıktığı ve modern anlamdaki yerel yönetim örgütlenmesinin hayata geçirildiği 18 ve 19. yüzyıllarda başlamış ve ekonomik ve toplumsal değişmeye paralel bir gelişme izlemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise benzer süreç sanayileşme ve kentleşmenin düzey ve yoğunluğu ile küreselleşme ve rekabete bağlı olarak daha yakın dönemde ortaya çıkmıştır.

Yerel yönetimlerin mahalli düzeydeki sorumluluklarının kapsam ve düzeyinin belirlenmesinde, diğer bir ifadeyle yerel yönetimlerin fonksiyonlarının sosyal politikaları da kapsayacak biçimde genişlemesinde, çok çeşitli faktörler etkilidir. Bunlar, bir yandan kentsel altyapı ve kentsel üstyapı ihtiyacını, diğer yandan eğitim, sağlık, konut gibi temel sosyal politika hizmetleri gereksinimini ortaya çıkaran hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşme başta olmak üzere, refah devleti anlayışına yol açan keynesyen ekonomik politikalar, küreselleşme ve rekabetin yerelleşmesi, kamu kesimini de kapsayan yeni yönetim paradigmaları ile AB'nin yerelleşme yaklaşımı ile yerel yönetimleri kamu yönetim aygıtı içinde etkin bir araç haline getirmeyi amaçlayan uluslarası belgeler olarak sıralanabilir.

Ancak, bu faktörler üzerinde ülkelerin yönetim sistemleri, tarihi ve kültürel özellikleri ile merkezi idare yerel yönetim ilişkisinin niteliği büyük ölçüde belirleyicidir. Çünkü, yerel yönetimler kamu yönetim aygıtının bir parçasıdır ve merkezi idareler, yerel yönetimlere ilişkin politikaları ile bu kurumların gerek kentsel ve gerekse sosyal nitelikli kamu hizmetlerinin sağlanmasındaki rol ve fonksiyonları üzerinde etkilidirler. Yine merkezi idare yerel yönetim ilişkisinin niteliğine göre gelişmiş demokratik ülkelerde yerel yönetimler demokratik olarak yönetilen, özerk, halka yakın ve halka duyarlı yönetim birimleri olarak öne çıkarken, demokrasinin gelişmediği bazı ülkelerde merkezi idarenin bir alt birimi olmanın ötesinde bir fonksiyon üstlenememektedirler.

> **“Bununla birlikte, günümüzde küreselleşme ile rekabetin ulusal düzeyden kentler düzeyine inmesi ve ülkeler yerine şehirlerarası rekabetin ön plana çıkmaya başlaması yerel yönetimlerin fonksiyonlarını artırıcı bir etki yapmaktadır. Gerçekten, yeni dünya düzeninin ekonomik bakımdan temel birimleri kentlerdir. Bugün kentleri birer marka kent haline getirme hedefi güdülmekte ve yerel ekonomik, sosyal, kültürel sorunların çözümü kent yönetimlerinden beklenilmektedir.”**

Diğer bir ifadeyle yerel yönetimlerin yapı, özellik ve işlevleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte ve ülkelerin toplumsal yapısı, tarihi mirası ve geleneklerine göre şekillenmektedir.

Bununla birlikte, günümüzde küreselleşme ile rekabetin ulusal düzeyden kentler düzeyine inmesi ve ülkeler yerine şehirlerarası rekabetin ön plana çıkmaya başlaması yerel yönetimlerin fonksiyonlarını artırıcı bir etki yapmaktadır. Gerçekten, yeni dünya düzeninin ekonomik bakımdan temel birimleri kentlerdir. Bugün kentleri birer marka kent haline getirme hedefi güdülmekte ve yerel ekonomik, sosyal, kültürel sorunların çözümü kent yönetimlerinden beklenilmektedir.

Kent yönetimleri, temel kentsel hizmetlerin yanı sıra, küreselleşme ve neo-liberal politikaların gelir dağılımı dengesizliğini derinleştirici, yoksulluk ve işsizliği artırıcı etkileri ile de mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Yoksulluk ve işsizlik gelişmiş ve gelişmemiş tüm dünya ülkelerinde varolan ortak bir problem haline gelmiştir. Dünya Bankası tarafından yapılan “2005 Yılı Uluslararası Karşılaştırma Programı” (ICP) sonuçlarına göre, 2005 yılı itibariyle sadece gelişmekte olan ülkelerde 1,4 milyar kişinin günde 1,25 dolardan daha az bir gelirle yaşamını sürdürmeye çalıştığı tahmin edilmektedir (World Bank, 2008). Üstelik çalışanlar arasında dahi yoksulluk yaygınlaşmaktadır. 2006 yılında çalışanların % 16,4'ünü (487 milyon kişi) 1 dolardan az gelir elde eden çalışan yoksullar, % 43,5'ini (1.3 milyar kişi) ise günde 2 dolardan az gelir elde eden çalışan yoksullar meydana getirmektedir (ILO, 2008).

Diğer taraftan, dünya nüfusu hızla yaşlanırken, nüfusun % 10'unu engelliler oluşturmakta, tek-evebeynli aile tipi yaygınlaşmakta, kadın ve çocukların korunma ihtiyacı artmaktadır.

Neo-liberal politikalar gereği merkezi yönetimlerin müdahale anlayışından uzaklaştığı 1980 sonrası dönemde bu sorunların çözümünde de yerel yönetimlerin inisiyatif üstlenmesi beklenmektedir. Üstelik, 1980'den beri merkezi idare yerel yönetimler arasındaki ilişki bir adem-i merkezileşme (desentralizasyon) süreci tarafından biçimlendirilmektedir (Naschold,1996: 131-136). 1980'li yıllarda Portekiz, İspanya, Belçika, Fransa ve Yunanistan gibi birçok Avrupa ülkesinde kamu sektöründe yoğun bir adem-i merkezileşme eğilimi görülmekte ve bu on yıllık döneme adem-i merkezileşme dönemi denilmektedir (Huascar – Lijeron,1996: 8).

II. Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Alanındaki Rolü

Temel olarak sosyal politika vatandaşların refahının artırılmasına yönelik olan politikalardır. Yerel yönetimlerin dayandığı 5 temel değer arasında da bu yönetimlerin vatandaşların refahını artırma amacı taşıdığı yer almaktadır. Gerçekten, yerel yönetimlerden beklenilen mahalli nitelikteki kamu hizmetlerini etkin, verimli ve yerel koşullara duyarlı bir biçimde yöneterek refahı artırmalarıdır. Bu kurumlar toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak faaliyetlerde bulunarak refah duygusunu geliştirirler. Yerel yönetimler, gelir ve harcamalar yoluyla, kamu hizmetlerini sağlamak suretiyle ve refah üzerinde etkili ancak, ikincil düzeyde öneme sahip olan unsurlar olan fiziki çevre, iş yaratma, ulaşım imkanları, fiziksel sağlık ve kişisel esenlik ve güvenlik koşulları ile vatandaşların refahına etki ederler (Ersöz,2004: 77-86). Yerel yönetimler özellikle kamu ve sosyal politika hizmetlerini sağlayarak toplumdaki dezevantajlı kesimler lehine geliri yeniden dağıtırlar ve böylece sosyal politika fonksiyonunu yerine getirirler.

“Sosyal politika; yoksullar, yaşlılar, engelliler, hastalar, kadın ve çocuklar gibi toplumda kendi kendine bakamayan birey ve gruplar için daha fazla faydanın sağlanmasındaki bir araçtır. Bir politikanın sosyal politika olarak nitelendirilebilmesi için şu iki unsura sahip olması gerekir. Birincisi, zenginden fakire gelir transferinin gerçekleşmesi, yani gelirin yeniden dağılımı, ikincisi ise refah düzeyini yükseltici nitelikte olmasıdır”

Sosyal politika; yoksullar, yaşlılar, engelliler, hastalar, kadın ve çocuklar gibi toplumda kendi kendine bakamayan birey ve gruplar için daha fazla faydanın sağlanmasındaki bir araçtır. Bir politikanın sosyal politika olarak nitelendirilebilmesi için şu iki unsura sahip olması gerekir. Birincisi, zenginden fakire gelir transferinin gerçekleşmesi, yani gelirin yeniden dağılımı, ikincisi ise refah düzeyini yükseltici nitelikte olmasıdır. Sosyal politika tanımları incelendiğinde, çok çeşitli tanımların yapıldığı ve fakat tüm tanımlarda birtakım unsurların ortak olduğu görülmektedir. Ortak unsurlar; refah düzeyini yükseltici politikalar olması, ekonomik amaçlarının yanısıra ekonomi dışı amaçlar içermesi ve toplumdaki yoksullara ve avantajsız gruplara doğru gelirin yeniden dağılımını hedeflemesidir (Titmuss, 1974: 29). Diğer bir husus ise sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında genellikle devletin sorumlu olduğunun ifade edilmiş olmasıdır.

Bu çerçevede, yerel yönetimlerin sosyal politika alanındaki etkinliği incelendiğinde, bu kurumların çok uzun zamandan beri kamu hizmetlerini yerine getirmek suretiyle sosyal politikaların sağlanmasına katkıda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Gerçekten, yerel yönetimler, 1300'lü yıllardan itibaren sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında sorumluluk üstlenmeye başlamışlardır. İngiltere ve Amerikan kolonilerinde 1300'lü yıllardan 1800'lü yıllara kadar yapılan Yoksulluk Yasaları'nın uygulanması görevi yerel yönetimlere verilmiştir. Sosyal politika tarihinde önemli bir yere sahip olan bu yasalarla yerel yönetimler, modern anlamda teşkilinden yüzyıllar önce yoksullukla mücadelenin etkin bir aracı haline gelmişlerdir.

Öyle ki, 1601 tarihli Yoksulluk Yasasına göre belediyeler, harcamalarını yerel halktan alınacak bağış ve vergilerle karşılamak suretiyle çalışamayacak durumdaki yoksullara yardımda bulunacak, kimsesiz çocuklar ve yaşlılar için barınaklar inşa edecekti (Zastrow, 1993: 14–15).

Bu kurumların sosyal politikaların sağlanmasındaki rolü özellikle, İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmiş ülkelerde Sosyal Devlet, Refah Devleti'nin ortaya çıkışı ile oldukça gelişmiş ve bu kurumlar 1945–1975 döneminde ulusal ölçekte planlanan sosyal politikaların sağlanmasında temel araç haline gelmişlerdir (Brans,1992: 431). Öyle ki, refah programları başlangıçta ulusal nitelikli olmalarına rağmen, programların uygulanması ve mahalli düzeyde yorumlanması yerel yönetimlerin düzenlemelerine bağlı olarak gerçekleştirilmiştir (Bogason,1987: 184). Birçok Avrupa ülkesindeki desentralizasyon politikaları ise bu kurumların daha fazla yetki ve sorumluluk almasına imkân vermiş, yerel yönetimler refah politikalarının en önemli tamamlayıcı-uygulayıcı ajansı haline gelmişlerdir (Hanssen,1997: 109).

1945–1975 döneminde İskandinav yerel yönetimleri Refah Belediyesi olarak adlandırılırken (Kröger,1997: 96), İngiltere'de bazı yazarlar bu dönem İngiliz yerel yönetimlerini Yerel Refah Devleti olarak nitelendirmişlerdir. Rodes ise İngiltere'de 1970 yılına kadar yerel yönetimlerin, refah devleti işlevlerinin yerine getirilmesinde temel araç olduğunu belirtmektedir (Cochrane,1993: 14). Gelişmiş ülkelerde belediyelerin sosyal politika alanındaki etkinliklerini nitelemek için kullanılan bu kavramların yerine ülkemizde "sosyal belediyecilik" kavramı kullanılmaktadır.

"AB'de, 80.000'in üzerinde yerel yönetim bulunmakta ve kırsal ve kentsel alanlarda toplum yaşamının temel idari birimi olarak görülen bu kurumlar; sosyal yardım, eğitim, sağlık, konut, çevre koruma, şehir içi ulaşım, su, enerji, atık sistemi, ev atıklarının toplanması ve değerlendirilmesi, altyapıların bakım ve onarımı, kültür ve eğlenme ve dinlenme alanlarının tesisi gibi çok değişik faaliyetler yerine getirmektedirler."

III. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yerel Yönetim Hizmetleri

Gelişmiş ülkelerde yerel yönetimler tarafından sağlanmakta olan hizmetler ele alındığında, bu kurumların fonksiyonları arasında eğitim, sağlık, konut, sosyal yardım ve sosyal hizmetler ile kişisel refah hizmetlerinin büyük bir yere sahip olduğu görülecektir. Çünkü bu ülkelerde belediyeler mahalli düzeydeki kamu hizmetlerinin karşılanmasında en uygun yönetim aygıtı olarak kabul edilmekte ve bundan dolayı da yasalar tarafından yasaklanmamış her alanda faaliyette bulunabilmektedirler (Norton,1991: 34). Nitekim ülkemizde de benzer imkân, 5393 sayılı yasada, kanunlarla başka kamu kurum ve kuruluşlarına verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki görev ve hizmetleri belediyeler yapar veya yaptırır hükmüne yer verilmek suretiyle belediyelere tanınmakla birlikte, bu hüküm hakkında Anayasa Mahkemesi tarafından 29.09.2005 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerindeki yerel yönetimler, çok geniş bir hizmet sepetine sahip olarak hem ekonomik ve hem de sosyal içerikli çok çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. AB'de, 80.000'in üzerinde yerel yönetim bulunmakta ve kırsal ve kentsel alanlarda toplum yaşamının temel idari birimi olarak görülen bu kurumlar; sosyal yardım, eğitim, sağlık, konut, çevre koruma, şehir içi ulaşım, su, enerji, atık sistemi, ev atıklarının toplanması ve değerlendirilmesi, altyapıların bakım ve onarımı, kültür ve eğlenme ve dinlenme alanlarının tesisi gibi çok değişik faaliyetler yerine getirmektedirler. Bu işlevlerin düzeyi ise ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir (OECD,2004: 2).

Gelişmiş ülkelerin aksine gelişmekte olan ülkelerin yerel yönetimleri, daha çok kentsel hizmetlerin sağlanmasına odaklanmıştır. Özellikle, sosyal ve kültürel

nitelikteki belediye hizmetlerine bu ülkelerde sınırlı düzeyde yönelinmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde belediyeler, gelişmiş ülkelerdeki partnerlerinin büyük ölçüde 19. yüzyıl boyunca ve kısmen de İkinci Dünya Savaşından sonra karşılaştıkları kentsel sorunlarla nispeten daha yakın tarihte tanışmışlardır. Bu ülkelerde hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşmenin açığa çıkardığı sorunlar kıt kaynaklara sahip belediyelerin öncelikli hizmet konularını teşkil etmektedir. Gerçekten, yerel yönetimlerin yaygın fonksiyonları; piyasa denetimi, mezbahalar, itfaiye hizmeti, caddelerin temizlenmesi ve aydınlatma, çöplerin toplanması, mezarlıklar, kütüphaneler ve bazı önemsiz hastalıklara karşı önlem almadan ibarettir. Üstelik gelişmekte olan ülke şehirlerinin çoğunda yerel yönetimler caddelerin inşa ve bakımı, içilebilir su, atık ve kanalizasyon gibi fiziki altyapı hizmetlerinin sağlanmasında tam veya kısmi sorumluluğa sahiptir. Yine, sağlık ve sosyal hizmetler nadiren yerel yönetimler tarafından üstlenilmektedir. Gelişen ülkelerin büyük şehirlerindeki yerel yönetimler ise küçük şehirlerdeki partnerlerine göre daha geniş sorumluluklara sahiptir. Genellikle başkent konumundaki büyük şehirlerdeki yerel yönetimler hem merkezi idarenin ve hem de yerel yönetimlerin sorumluluklarının birbirine geçtiği bir alanda görev aldıkları için çok daha çeşitli fonksiyonlar üstlenmektedir (Bahl – Linn,1992: 17). Nitekim Türkiye'de başkent Ankara ve ülkenin en büyük şehri İstanbul diğer Büyükşehir belediyelerine göre daha büyük bir hizmet sepetine sahiptirler ve belediye hizmetlerinin gelişim ve çeşitlenmesinde öncü rolü oynamaktadırlar.

IV. Türkiye'de Yasal Düzenlemelere Göre Belediyelerin Sosyal Politika Fonksiyonları

Türkiye'de belediyeler alanındaki ilk kapsamlı düzenleme 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Yasasıdır. Bu Yasa yaklaşık 75 yıl yürürlükte kaldıktan sonra ancak 2005 yılında 5393 sayılı yeni Belediye Yasası yapılabilmiştir. Ülkemizde belediyeler 5393 sayılı Belediye Yasası ile batılı partnerleri gibi oldukça geniş yetkilerle donatılmıştır. Öyle ki, belirtildiği gibi belediyelerin kanunla başka bir kuruma verilmeyen mahalli nitelikteki hizmetlerin sağlanmasında tek yetkili hale getirilmeleri hükmü, diğer bir ifadeyle başka bir kurum tarafından üstlenilmeyen her türlü alanda faaliyette bulunabilme imkânı Anayasa Mahkemesi tarafından engellenmekle birlikte, yeni Yasa ile Türkiye'de belediyelerin genel ve sosyal politika alanındaki görev ve yetkilerinde önemli artışlar olmuştur.

Belediyelerin görevlerinin düzenlendiği, "belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları" başlığını taşıyan 14. maddenin a fıkrasında; imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikah, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetleri yer almaktadır. Yine bu kısımda büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelere, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmaları görevi verilmiştir.

Düzenlemenin b fıkrasında ise okul öncesi eğitim kurumlarının açılması*; devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımının yapılması veya yaptırılması, okulların her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılanması; sağlıkla ilgili her türlü tesisin açılması ve işletilmesi; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasının sağlanması, bu amaçla bakım ve onarımının yapılması, korunması mümkün olmayanların aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesi görevleri ile gerektiğinde öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verme ve gerekli desteği sağlama, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenleme, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclisi kararıyla ödül verebilme ve gıda bankacılığı yapabilme görevleri sayılmıştır.
Bu maddede sosyal politika açısından en önemli husus ise belediyelere hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler seçme zorunluluğu getirmiş olmasıdır.

Ayrıca, yasanın 69. maddesine göre belediyelere, düzenli kentleşmeyi sağlamak amacıyla imarlı ve altyapılı arsa ile konut ve toplu konut üretme ve yapılan konutları satma veya belediye konutu olarak kiralama yetkisini verilmektedir. Yasa, belediyelere, batılı ülkelerde 20. yüzyılın başlarından beri bir sosyal politika aracı olarak görülen ve ülkemizde çok yaygın olmayan belediyenin kiralamak amacıyla konut üretimine katılmasını düzenlemiştir. Arsa üretme ve konut üretimi ise sınırlı olmakla birlikte ülkemizdeki belediyelerin yerine getirdikleri fonksiyonlar arasındadır.

Görüldüğü gibi, belediyeler, mahalli düzeydeki sosyal politika ve sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında etkin kuruluşlar haline gelmiştir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler, sağlık tesislerinin açılması ve eğitim kurumlarına destek olunması, çevre ve çevre sağlığı, kültürel etkinlikler, yerel halka meslek ve beceri kazandırma ve kadın ve çocuklar için koruma evleri açılması ve yoksullar için arsa ve konut üretimi gibi temel sosyal politika alanları belediyelerin görevleri arasında yer almıştır.

V. Türkiye'de Belediyelerin Görev ve Fonksiyonlarındaki Değişim Süreci ve Sosyal Politika Alanındaki Rolleri

Ülkemizde ilk belediye teşkilatı 1854 yılında İstanbul'da kurulmuş olmakla birlikte, belediyelerin halkın gündelik yaşamını doğrudan etkileyen kuruluşlar haline gelmeleri (Tekeli,1978: 28) ancak Cumhuriyet Döneminden sonra gerçekleşmiştir. Bu dönemde belediyelerin görev ve fonksiyonları 1930 yılında çıkarılan ve 2005 yılına kadar yürürlükte kalan 1580 sayılı Belediye Yasası ile belirlenmiştir. Bu yasa belediyelere, batılı ülke belediyelerinde olduğu gibi kentsel hizmetler alanında oldukça geniş yetki ve görevler vermiştir. Öyle ki, belediyeler, kentlerde her ne tür farklı bir uygulamaya başvursalar, yasal dayanağını bu yasada bulabilmişlerdir (Tekeli,1983: 14-15).

Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan 1580 sayılı yasa ile belediyelere bu denli geniş görev ve fonksiyonlar verilmekle birlikte belediyeler, 1923-1945 döneminde, aslında bugün de olduğu gibi, görevleriyle orantılı kaynaklara sahip olamadıkları için bu işlevleri yeterince yerine getirememiştir (Aytaç,1990: 98). Üstelik, İkinci Dünya Savaşından sonra belediye ve il özel idareleri tarafından yerine getirilen birçok görev, bakanlıklara bağlanarak merkezileştirilmiştir (Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı,1993: 20). 1950'li yıllarda merkezileştirme süreci başlamakla birlikte, hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşme nedeniyle artan kentsel hizmet talebi, belediyelerin zaten kıt olan kaynaklarını kentsel altyapı ve temel hizmet taleplerinin giderilmesine yöneltmesine, diğer bir ifadeyle sosyo-kültürel nitelikli işlevlerin zorunlu olarak bu kurumların ilgi alanı dışında kalmasına yol açmıştır (Tekeli,1983: 15).

Nitekim, 1990'lı yılların ortalarına kadar ülkemizde birkaç büyükşehir belediyesi dışındaki belediyeler genellikle yol, asfalt, temiz su, çöplerin toplanması, atık sistemi ve piyasaların denetlenmesi vb. hizmetleri yerine getirmeye çalışmışlar, sosyal-kültürel alanda çok fazla etkinlik gösterememişlerdir. Üstelik, kentsel altyapı hizmetleri dahi yeterince karşılanamamıştır. Nitekim, 1990'lı yılların başında ülkenin en büyük kenti ve en fazla gelire sahip belediyesinin yönetimindeki İstanbul'da dahi 1992 yılındaki temizlik işçileri grevi, kentin caddelerinde çöp dağlarının oluşmasına yol açmıştı (Tanış,2000). Yine aynı yıllarda bu şehirde ciddi boyutlara ulaşan su sorunu yaşanmakta, diğer büyük kentlerin çoğunda hava kirliliği hat safhaya ulaşmış bulunmaktaydı.

Ancak, 1990'lı yılların ortalarından itibaren özellikle büyükşehir belediyelerinin görev ve fonksiyonlarında büyük bir artış meydana gelmeye başlamıştır. Herhangi bir yasal değişikliğe veya belediye gelirlerinde büyük bir artışa dayanmayan bu değişiklik, belediye yönetimlerine 1994 yılındaki mahalli idareler seçimlerinden sonra gelen başkanların kişisel hizmet anlayışından kaynaklanmıştır. Bu seçimde, Refah Partisinin adayları, başta İstanbul ve Ankara Büyükşehir belediyeleri olmak üzere birçok belediyede yönetimi devralmışlardır. Özellikle, bu iki büyükşehir belediye başkanının başlattığı sosyal ve kültürel içerikli hizmetler, yavaş yavaş öncelikle partili ve daha sonra da diğer siyasi partilere mensup belediye başkanları tarafından benimsenmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu iki belediye kentsel hizmetlerin yanı sıra özellikle, sosyal yardım, sosyal hizmetler, eğitim, sağlık, konut gibi sosyal politika alanlarında o güne kadar görülmeyen hizmetlere yönelmişlerdir. Özellikle "yaşlılar, özürlüler, kadınlar, çocuklar, yoksullar ve acil yardıma ihtiyaç duyanlara" yönelik çeşitli hizmetler sunan kurumlar teşkil etmeye başlamışlardır. Huzurevleri, bakım evleri, özürlü merkezleri, kadın ve çocuk sığınma evleri kurmuşlardır.

Bu dönemde temelleri atılan belediyecilik anlayışı, 2000'li yılların başlarında yeni bir ivme kazanmış ve belediyeler tarafından sunulan hizmet paketi daha da genişlemiştir. Öyle ki, bu hizmet yarışı zamanla "sosyal belediyecilik" anlayışının da ötesinde "yerel toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki gelişiminden sorumlu belediyecilik" anlayışının doğuşunu sağlamıştır.

Büyük kentlerde sosyal yardımlarla başlayan topluma duyarlı belediyecilik anlayışı, yerel ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki kalkınmadan sorumlu belediyecilik anlayışına doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Gerçekten, belediyeler kapsamlı kültürel etkinlikler, sosyal yardım ve sosyal hizmet projeleri gerçekleştirdikleri gibi, tedricen de olsa bölgelerinin ekonomik gelişmesinde önemli roller üstlenme eğilimine girmişlerdir (Ersöz,2006: 1004). Ancak, Türkiye'deki 16 büyükşehir belediyesi ve sınırlı sayıdaki il ve ilçe belediyeleri dışında özellikle küçük ölçekli birçok il ve ilçe belediyesi ise temel kentsel hizmetleri dahi yeterince karşılayamamakta ve kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına ilişkin çok sınırlı etki yapabilmektedirler (Ersöz,2007: 59).

Asıl önemlisi ise birkaç büyükşehir belediyesi tarafından yerine getirilen bu görevler, diğer belediyeler tarafından da sağlanması gereken standartlar haline dönüşmeye başlamıştır. Öyle ki, diğer mahalli idare sınırları içinde yaşayan halkın bu tür hizmetlere artan talebi, mahalli seçimlerde halkın desteğini almak isteyen belediye başkanlarını farklı konseptle de olsa benzer hizmetleri yerine getirmeye zorlamıştır. Bunun en çarpıcı örneğini, İstanbul'da Ramazan çadırı uygulamasının neredeyse tüm siyasi partilere mensup belediyeler tarafından hayata geçirilmesi oluşturmaktadır. Nitekim, Avcılar, Kadıköy, Bayrampaşa, Şişli, Beyoğlu, Zeytinburnu, Bağcılar, Bakırköy, Bahçelievler, Güngören, Gaziosmanpaşa, Sarıyer, Eminönü, Küçükçekmece ve Büyükçekmece Ramazan çadırı kurulan belediyelerdir (Sabah,2005; Hürriyet, 2004). Yine, son yıllara kadar sadece birkaç büyükşehir belediyesi yaygın eğitim organizasyonları düzenlemekteyken, bugün büyükşehir belediyelerinin büyük çoğunluğu sanat ve meslek edindirme kursları yoluyla yaygın eğitim organizasyonları oluşturmaya başlamışlardır.

Ülkemizdeki belediyelerin sosyal politika alanlarındaki görev ve fonksiyonlarına kısaca göz attığımızda ise hala bu hizmetlerin büyük ölçüde büyükşehir belediyeleri ağırlıklı yürütüldüğü söylenebilir. Öyle ki, bu belediyeler tarafından, 1980'li yılların ilk yarısından itibaren ülkede durgunluk içinde yüksek enflasyon, genelde düşük büyüme ve ücretler ile yıldan yıla artan işsizlik sebebiyle giderek yoksullaşan ve sosyal hizmet ve sosyal yardım talebi artan toplumun ihtiyaçlarının karşılanması için öğrencilere burs verilmesi, yoksullar için aşevi açılması, ilaç, yiyecek, giyecek, yakacak yardımı yapılması olarak başlayan sosyal yardım merkezli faaliyetler, yaşlı ve özürlülere yönelik hizmetler, meslek ve beceri kursları, kapsamlı sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi ve kadın sığınma evlerinin tesisi gibi sosyal hizmet alanlarında giderek büyümüş ve çeşitlenmiştir (Ersöz,2005: 141). Ayrıca, gerek sosyal yardımlar ve gerekse sosyal hizmetler batılı ülke belediyelerinde olduğu gibi yararlananlar ve hizmet kalitesi bakımından belli bir standarta kavuşmuş, sürekli hale gelmiş ve ciddi bir kurumsal niteliğe kavuşmuştur.

Sonuç

Türkiye'de belediyeler, gelişmiş ülkelerdeki partnerleri ile benzeşen bir dönüşüm içinde bulunmaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde belediyelerin yönetsel yapılarında önemli değişiklikler ortaya çıkarken, merkezi devlet düzeyinde etkisini somutlaştıran neo-liberal politikalar, yerel yönetimler ölçeğinde şimdilik kendini adem-i merkezileşmenin genişlemesi biçiminde göstermektedir. Gerçekten, gelişmiş ülkelerde yerel yönetimlerin harcamalarının azaltılması, kaynaklarının sınırlandırılması, işlevlerinin merkezileşmesi veya piyasalaşması sonuçlarına yol açan neo-liberal politikaların gelişmekte olan ülke yerel yönetimlerinde derhal benzer etkiye yol açmadığı görülmektedir. Aksine, küreselleşme ve rekabetin yerelleşmesi ile nüfus artışı ve kentleşmeyle birlikte artan kentsel ve sosyal hizmet talebi, bu ülke yerel yönetimlerinin ekonomik ve sosyal alandaki rol ve fonksiyonlarını artırmıştır.

Diğer bir ifadeyle Türkiye'de hükümet, mahalli düzeydeki tüm hizmetleri yerel yönetimlere devretme eğilimindedir. Bu nedenle de yerel yönetimlerin kentsel ve sosyal politika fonksiyonları hızla genişlemektedir. Çünkü, neo-liberal politikaların sosyal politikaların bu idareler tarafından sağlanması üzerindeki etkisi oldukça sınırlı olup, refah çoğulculuğu anlayışı içinde hizmetlerin yerel yönetimlerden sivil topluma, gönüllü organizasyonlara, özel sektöre ve işletmelere devredilmesi anlayışı ise henüz yaygınlık kazanamamıştır.

Nitekim, 2005 yılında yapılan 5393 sayılı Belediye Yasası ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası ile de belediyelerin batılı partnerleri gibi oldukça geniş yetkilerle donatılması amaçlanmıştır. Belediyelerin kanunla başka bir kuruma verilmeyen mahalli nitelikteki hizmetlerin sağlanmasında tek yetkili hale getirilmeleri arzu edilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere Türkiye'deki diğer bazı büyük belediyeler yoksullar başta olmak üzere, engelliler, hastalar, kadınlar kimsesiz çocuklar gibi dezavantajlı kesimlere yönelik kapsamlı projeleri hayata geçirmektedirler. Bu belediyeler çok geniş kitlelere hizmet sunmakta ve Türkiye'de belediyecilik anlayışının değişmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Ayrıca, belediyeler tarafından sunulan hizmetler giderek kurumsallaşmakta ve daha da önemlisi bir hizmet standartına ulaşmış bulunmaktadır. Üstelik, bazı belediyeler tarafından sunulan bu hizmetler giderek yaygınlık kazanmakta ve halkın sınırları içinde yaşadığı belediyelerden beklentisini artırmakta, zorlayıcı bir güç etkisi ortaya çıkartmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de yeterli mali kaynaklara sahip belediyelerin mahalli düzeydeki sosyal politikaları başarılı bir şekilde yerine getirebilecekleri söylenebilir. Yine, Türkiye'de kentsel hizmetlerin sağlanmasının yanı sıra sosyal politikalardan sorumlu bir belediyecilik anlayışının yaygınlık kazanmaya başladığı da anlaşılmaktadır. Diğer bir sonuç ise hem hükümet ve hem de halk tarafından mahalli düzeydeki hizmetlerin sağlanmasında merkezi yönetimlere göre yerel yönetimlerin daha etkin olduğu savının daha geniş kabul görmesidir.

Dipnotlar

Anayasa Mahkemesi tarafından "okul öncesi eğitim kurumlarının açılması" hükmünün yürürlüğü 29.09.2005 tarihinde durdurulmuştur.

Kaynaklar

Aytaç, F., 1990. Belediye Kanunu'nun Oluşumu, Uygulanması ve Değişiklikler, Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyumu, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 23 - 24 Kasım 1990.

Bahl, R.W., and Linn, J.F., 1992. Urban Public Finance in Developing Countries, New York, Oxford University Pres.

Bogason, P., 1987. Capacity For Welfare Local Government in Scandinavia and the United States, Scandinavian Studies, Volume 59, No 2.

Brans, M., 1992. Theories of Local Government Reorganization, An Empirical Evaluation, Public Administration, Volume 70, Autumn 1992.

Cochrane, A., 1993. Whatever Happened to Local Government?, Buckingham, Open University Press.

Ersöz, H.Y., 2004. Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler, İstanbul, Filiz Kitapevi.

Ersöz, H.Y., 2005. 5272 Sayılı Yasa Öncesinde Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Deneyimleri, Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı), Sayı 50.

Ersöz, H.Y., 2006. Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Alanındaki Rölü ve Organik Tarım Sistemine Katkısı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Halk Ekmek Örneği, Organik Tarım Kitabı, URAK.

Ersöz, H.Y., 2007. Yerel Yönetimlerin Yetişkin Eğitimi Alanındaki Etkinlikleri, İSMEK Öğrenen Toplum İçin Yetişkin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri.

Hanssen, J.I., 1997. The Scandinavian Model as Seen from a Local Perspective, Social Care Services, The Key to the Scandinavian Welfare Model, (Ed. Jorma Sipila), Aldershot, Avebury.

Hürriyet Gazetesi, 2004. Alıntı: http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ramazan2004/haber41.asp

Huascar J,. Lijeron, E,. 1996. Decentralization, Local Goverment and Markets: A Comparative Study of Recent Trends in Selected Countries, Hague, Institue of Social Studies, Working Paper Series, No 218; May 1996.

ILO,. 2008. Global Employment Trends, January 2008, Geneva, ILO Publ.

Kröger, T., 1997. Local Government in Scandinavia, Autonomous or Integrated into the Welfare State, Social Care Services, The Key to the Scandinavian Welfare Model, (Ed. Jorma Sipila), Aldershot, Avebury.

Naschold, F., 1996. New Frontiers in Public Sector Management, Trends and Issues in State and Local Government in Europe, (Translated by. Andrew Watt), Berlin, Walter de Gruyter.

Norton A., 1991.Western European Local Government in Comparative Perspective, Local Government in Europe, (Ed. Richard Batley – Gerry Stoker), New York, St. Martin Press.

OECD, 2004. The Role of the European Union in Local and Regional Development, Paris, 16 February 2004, World Bank Institute City Raund.

Sabah Gazetesi, 2005. Alıntı: http://www.sabah.com.tr/2005/10/05/gun105.html

Tanış, T., 2000. Grevler Geri Dönüyor, Hürriyet Gazetesi, 9 Ağustos 2000.

Tekeli, İ., 1978. Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi, (Ed. Ergun Türkcan), Ankara, Türk İdarecileri Derneği Belediyecilik Araştırma Projesi, 1. Kitap.

Tekeli, İ., 1983. Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, Haziran 1983.

Titmuss, R.M., 1974. Social Policy, An Introduction, (Ed. Brian Abel - Smith - Kay Titmuss), London, George Allen - Unwin Ltd.

Türk Belediyecilik Derneği – Konrad Adenauer Vakfı, 1993. Yerel Yönetimlerin Eğitim ve Kültür İşlevleri, Ankara, Erk Yayıncılık, Ekim.

Zastrow, C., 1993. Introduction to Social Work and Social Welfare, California, Brooks- Cole, Fifth Edition.

World Bank., 2008. World Bank Updates Poverty Estimates for the Developing World, http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:21882162~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469382,00.html

Doç. Dr. Hamza ATEŞ
Kocaeli Üniversitesi

Sosyal Belediyecilik

Günümüzün dünyasında sosyo-ekonomik yapıların işleyişi, bütün kesimler için kabul edilebilir bir yaşam kalite ve standardını, kendiliğinden sağlayamamaktadır (Demir, 2006). İster ülkenin sosyoekonomik düzeninden isterse kişisel nedenlerden kaynaklansın, yeterli hayat şartlarına sahip olmayan halk kesimlerinin varlığı, önemli bir toplumsal olgu olarak karşımızda durmaktadır. Yaşlılar, özürlüler, dar gelirliler, kadınlar, çocuklar, kimsesizler ve afetzedeler gibi toplumun göreceli olarak zayıf ve korunmaya muhtaç kesimlerine yardım etmek, hem bu kesimleri "ötekileştirme"nin (Yıldırım ve Göktürk, 2008) önüne geçecek, hem de sürdürülebilir ve sağlıklı bir toplumsal yapının inşasına katkıda bulunacaktır. Yüzyıllar boyu geleneksel aile dayanışma mekanizmaları ve sivil yapılanmalar tarafından yerine getirilen bu önemli görev, son yıllarda giderek devletin en önemli işlerinden birisi haline gelmektedir. Devletler, eskiden beri yerine getirmekte oldukları görevlere ek olarak, artık sosyal sorunlara bireysel ve toplu çözümler getirmeye de uğraşmaktadırlar.

Ancak, burada anılan kesimlerin sayıca kalabalık olması, ülkenin iktisadi şartlarının ve maddi kaynaklarının yetersizliği, merkezi yönetimlerin görev ve fonksiyon bakımından iyice dağınık durumda olması ve merkezi yönetimin sunduğu hizmetlerin görece daha verimsiz ve yerel gerçeklerden uzak olarak sunulması gibi gerçekler, sosyal politika ve sosyal destek uygulamalarında sadece merkezi yönetimin değil, yerel yönetimlerin de önemli görev ve fonksiyonlar üstlenmelerine yol açmaktadır.

En önemli yerel yönetim birimleri konumundaki belediyelerin, toplumun zayıf ve korunmaya muhtaç kesimlerine yönelik uyguladıkları sosyal politikalar ve yardımları anlatmak için kullanılan kavram, bu yazının konusu olan "sosyal belediyecilik"tir.

Sosyal belediyecilik' kavramını, "mahalli idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca yönlendiren; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın tesis edilmesi ile sosyokültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan alt yapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet kavramlarını güçlendirmeye yönelik olarak yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen" bir model olarak ifade etmek mümkündür (Akdoğan, 2006: 44).

MÜSİAD

Bu makalede, sosyal belediyecilik kavramı; konusu, ortaya çıkışı, Türkiye'deki kanuni altyapısı ve uygulama sorunları ekseninde incelenmektedir.

Sosyal Politika, Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Kavramları

Her ne kadar, tanımı üzerinde bir uzlaşma bulunmasa ve ilk çıkış dönemlerinde oldukça siyasal ve ideolojik bir içeriğe sahip olsa da, bugün sosyal politika deyince, "bir ülkede çeşitli toplumsal sorunlara ilişkin olarak uygulanan politika ve önlemler bütünü" anlaşılmaktadır (Aydın, 2006: 5). Sosyal politika uygulayan devletlere de, "Sosyal Devlet" ve "Sosyal Refah Devleti" gibi adlar verilmektedir (Ersöz, 2003: 119).

Sosyal politika, göreceli olarak yeni bir kavramdır. Hem kavram olarak kullanılışı hem de uygulama olarak, batıda endüstri devriminden sonra doğduğu kabul edilmektedir. Kavramı ilk defa 19. yüzyılın ikinci yarısında, Almanya'da Profesör Riehl'in kullandığı bilinmekteyse de, 1873'de Alman Sosyal Siyaset Derneği'nin kurulmasından sonra bilimsel literatürde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal politikanın bir bilim dalı olarak ülkemizdeki kullanımı ise, çok daha yeni olup, en fazla 1916-1917 yıllarında Ziya Gökalp'in çıkarılmasına öncülük ettiği "Yeni Mecmua"ya kadar gider (Tuna-Yalçıntaş, 1999: 20). Daha sonra İstanbul Üniversitesi'nin Alman profesörlerinden Gerhard Kessler'in ülkemizde bilimsel camianın kullanımına açtığı bu kavramın, devletin sosyal bir içerik kazandığı 1960larda sıkça duyulmaya başlanması da tesadüf olmasa gerektir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, sosyal politikanın bilimsel incelenişi oldukça yeni ise, sosyal politika uygulamaları, belki de insanlığın başlangıcı kadar eskidir. Çünkü, gelmiş geçmiş tüm toplumlarda mutlaka yoksullar, fiziki veya zihni engelliler, hastalar, yaşlılar, kimsesizler, ailesi olmayan çocuklar gibi başkalarının yardımına muhtaç kesimler olmuştur. Kendi ihtiyaçlarını yeterince karşılamaktan mahrum bu kişi ve kesimlere yardım için, içinde yaşadıkları ailelerden başlayarak, yaşadıkları şehirlerin halkı, tüm toplum ve o toplumun üzerine bina edilen devlet kendilerini sorumlu hissetmişlerdir.

Bu sorumluluk duygusunun temelinde ise, din ve hümanist duyguların yer aldığını (Aydın, 2006:7) söylemeye bile gerek yoktur. Dolayısıyla, tarihten günümüze bir toplumda sosyal politika ve sosyal yardımların gelişmişlik düzeyinin, o toplumdaki hayırseverlik duyguları ve dini hassasiyetler ile paralellik arz ettiğini varsaymak abartılı olmayacaktır. Toplumun hassasiyetine bağlı olarak da, çeşitli kamu otoritelerinin bu yönde çeşitli tedbirler almaya ve toplumsal yardım programları uygulamaya kendilerini mecbur hissettikleri görülmektedir. Bir başka ifade ile, toplum kendi içindeki zayıf ve korunmaya muhtaç kesimleri korumaktan birinci derecede sorumlu görülmüş, devlet ise zaman zaman bu sorumluluğu paylaşmaya çalışmıştır.

Sosyal politikalara başvurulmasındaki diğer bir gerekçe de, toplum düzeninin korunması fikridir. Çünkü, toplumların bekası ve sağlıklı bir toplumsal yapının oluşturulabilmesi, geçici veya sürekli olarak dezavantajlı durumda olan kesimlerin mağdur edilmemesine bağlıdır. Birlikte yaşamak ve hayatın belirli bir bölümünü paylaşmak zorunda olduğumuz kişilerle gireceğimiz yardımlaşma ilişkisinin alternatifi, herkesin fiziki veya psikolojik olarak zarar göreceği bir kaos durumudur. Toplumdaki yaşlı, engelli veya yoksul kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmaması, sadece toplumun diğer üyelerinin vicdani ve ahlaki yönden kendilerini rahatsız hissetmeleriyle sınırlı kalmayıp; sokak çocukları, tinerci gençler, hırsızlık ve vandalizm gibi olguları besleyerek toplumun tümünde düzen ve huzurun bozulmasına katkıda bulunacaktır. Kısaca, toplumsal düzenin sağlanması için, sosyal politikalar uygulanması ve özellikle de sosyal yardımlar zorunlu görünmektedir.

Peki sosyal politikaları hayata geçirmek, öncelikle kimin görevidir? Endüstri devrimi öncesinin "gece bekçisi" devletinde, toplumun dezavantajlı kesimine yönelik her türlü yardımları daha çok aileler, gönüllü organizasyonlar ve dini kurumların sağladığını görüyoruz. Sanayi devrimiyle beraber, batılı ülkelerde devlet de sosyal alana girmek zorunda kalmıştır. Çünkü sanayi devrimi ile gelişen köyden kente göç, ucuz işgücü, kentlerde kötü yaşama şartlarına sahip evler ve barakalarda oturan milyonlarca ailenin varlığı gibi hususlar, devleti sosyal politika uygulamaya adeta mecbur kıldı, denebilir. Daha çok çalışanlara ve ailesine yönelik sosyal politikalardan, toplumun tümüne yönelik sosyal yardım ve transfer harcamalarına geçiş ise, ikinci dünya savaşında pek çok batılı ülkenin toplumsal yapısının zarar görmesi ve şehirlerin yıkılmasıyla oturacakları mesken ve çalıştıkları işyerlerini

kaybeden milyonlarca kişinin sefalet şartlarında yaşaması üzerine, devletin "sosyal refah devleti" niteliğine bürünmesi ile olmuştur.

Sosyal Politikanın Toplumdan Devlete Geçişi: Sosyal Devlet

Sosyal devlet "kişi ve ailelere sosyal statü ve sınıflarına bakılmaksızın sahip oldukları gelir ve mülklerinden bağımsız olarak minimum bir gelirin garanti edilmesi, ferdi ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik, tabi afetler gibi belirli sosyal riskleri karşılayabilecek duruma getirilmeleri amacıyla piyasa güçlerinin işleyişine müdahaleleri içeren politikalar uygulayan devlettir (Gough,2008:1).

Sosyal devlet uygulamalarının ilk anayasal dayanağını, 1848 Fransız Anayasası'nda görmekteyiz. Bunu, 1919'da Alman Weimar Anayasası takip etmiş ve "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese insanlığına yaraşır bir şekilde düzenlenmesi" esasını benimseyerek Fransa Anayasasında olduğu gibi eğitim, çalışma ve sağlık haklarını güvenceye almış ve eşitlik ilkesi vurgulamıştır. Türkiye'de ilk defa 1961 Anayasasına giren sosyal devlet ilkesi, 1982 Anayasası'nda devletin sosyal hukuk devleti olduğu, kişilerin ve toplumun refah huzur ve mutluluğunun sağlanması gerektiği ve bunları sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılarak kişinin maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi için gerekli şartların hazırlanmasının devletin temel görevi olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Görüldüğü üzere, her ne kadar Anayasanın 65. maddesinde devletin sosyal ve ekonomik alanlarda belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarının korunması gözetilerek, mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği ifade edilmişse de, Türkiye'nin sosyal bir devlet olduğu anayasalarda açıkça belirtilmiş olup devletin sosyal bir devlet olmanın gereklerini yerine getireceği bu temel metinde yer almıştır (Kantarcı, 2001:78). Sosyal Devlet uygulamalarında devletin mali kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda yerel kaynakların ve sivil toplum örgütlerinin devreye girmesi kaçınılmazdır (Abay, 2004). Bu anlamda belediyelere oldukça önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir.

> "Sosyal devlet "kişi ve ailelere sosyal statü ve sınıflarına bakılmaksızın sahip oldukları gelir ve mülklerinden bağımsız olarak minimum bir gelirin garanti edilmesi, ferdi ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik, tabi afetler gibi belirli sosyal riskleri karşılayabilecek duruma getirilmeleri amacıyla piyasa güçlerinin işleyişine müdahaleleri içeren politikalar uygulayan devlettir."

Sosyal Devletin Yerelleşmiş Olanı: Sosyal Belediyecilik

Kamu yönetiminin temel fonksiyonu, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamaktır. Belediyeler başta olmak üzere yerel yönetimler de, toplumun yerel nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlarlar.

Özellikle belediyeler, günümüzde sadece imar, altyapı, temizlik, çevre ve kent içi ulaşım gibi geleneksel yerel hizmetleri sunmakla yetinmemekte, beldede yaşayan vatandaşların sosyal sorunlarıyla da ilgilenmektedirler. Özellikle gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda sosyal hizmetler büyük ölçüde yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. Merkezi yönetimin rolü bu hizmetlerin planlama ve denetimi ile sınırlı kalmakta, uygulama ve finansman mahalli idarelere bırakılmaktadır (Fidan, 2006). Bu durumun, Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartı'nda büyük önem verilen "hizmette yerellik" ilkesiyle ilgisi çok açıktır. Çünkü, yerel yönetimler sahip oldukları yerel dezavantajlı kesimler envanterleri ve bu hizmetlerden yararlananlara daha yakın olmaları gibi nedenlerle, sosyal hizmetleri merkezi yönetimlere göre daha etkin ve verimli olarak yerine getirebilirler.

Ayrıca, sosyal ve kültürel hizmetlerin yöresel özelliklere göre farklılıklar göstermesi ve yöreye özgü değişik ihtiyaçların ortaya çıkması, bu tür hizmetlerin mahalli idareler tarafından yerine getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Zaten, sosyal politikanın başarıya ulaşması bakımından, doğrudan mahalli düzeydeki ihtiyaç sahiplerini hedef alabilme yeteneğine sahip olan belediyelerin devreye girmesi önemlidir.

MÜSİAD

Bir beldedeki yoksullara, bakıma muhtaç olanlara, özürlülere, çocuklara ve kadınlara yönelik sosyal programların uygulanması ve doğrudan transfer harcamalarının yapılması, merkezi yönetimin sosyal programlarına göre çok daha sonuç getirici olmaktadır. Kısaca, sosyal hizmetlerin belediyelerce yerine getirilmesinin ardında yatan en önemli olgu, bu hizmetlerin yerel niteliğinin, genel niteliğinden fazla olmasıdır.

Öte yandan, belediyelerin görev alanına giren çeşitli kentsel hizmetler günümüzde giderek daha fazla sosyal boyutu olan hizmetlere dönüşmektedirler. Kentte yaşayanların ihtiyaçları da giderek daha fazla yerel hizmetler lehine değişmektedir. Birbirini besleyen bu iki olgu, belediyelerin geleneksel belediyecilik hizmetlerinin yanı sıra sosyal hizmetlere, sosyal yardımlara ve sosyal niteliği olan eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler ve spor gibi diğer belediyecilik alanlarında da aktif olmalarına neden olmaktadır. Üstelik sosyal ve kültürel hizmetlerin kentte yaşayanların giderek daha fazla ilgisini çekmesi, yerel halk ile daha doğrudan irtibatı olan belediye yöneticilerini hem hizmet demokrasisi bakımından, hem de seçimlerde daha fazla oy alabilme amacının gerçekleştirilebilmesi bakımından kısaca "sosyal belediyecilik" olarak tanımlanan hizmetlere yöneltmektedir. Özellikle, daha geniş imkanlara sahip belediyelerin ve özellikle de büyükşehir belediyelerinin sosyal hizmetler ve yardımlar alanında giderek daha fazla görev ve sorumluluk üstlenmelerinin temel gerekçeleri, işte bu saydıklarımızdır.

Belediye Kanunlarına Göre Belediyelerin Sosyal Görevleri

5393 sayılı belediye kanunu, belediyeleri belde sakinlerinin yerel ve ortak tüm ihtiyaçlarının muhatabı olarak görmekte ve buna göre yetkilendirmektedir. Kanuna göre, belediyeler belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikli her türlü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunabileceklerdir. 5393 sayılı Kanun'un pek çok maddesinde, sosyal belediyeciliğe kanuni altyapı oluşturabilecek hükümler bulunmaktadır. Örneğin, 38. maddeye göre, belediye başkanının görevleri arasında, belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak ve dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yardımda bulunmak da sayılmıştır.

Hemşehri hukukunu düzenleyen 13.maddeye göre, belediye sınırlarında yaşayan o beldenin hemşehrileri, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleriyle ilgili bilgilenme ve belediye yardımlarından yararlanma hakkına sahiptir. Üstelik bu yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Yine, belediyelerin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 14. maddenin (a) bendinde "…kültür ve sanat, sosyal hizmetler ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma vb gibi hizmetleri yapar ve yaptırır" denmesi, çocuklar ve kadınlara yönelik bir takım hizmetlerin belediyelerce sunulabileceğini göstermektedir. Ayrıca, Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler çocuklar ve kadınlar için korunma ve sığınma evleri açabileceklerdir.

Büyükşehir belediyeleri "gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmakla" hatta bunları işletmek veya işlettirmekle yükümlü kılınmıştır. Ayrıca gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetleri ilçe belediyeleri de verebilecektir. Kanun, belediyelerin hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemleri beldenin sosyoekonomik ve sosyokültürel özelliklerini de dikkate alarak uygulamasını; hizmetlerin vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmasına dikkat edilmesini emretmektedir.

Belediye Kanunu, belediyelere sosyal belediyecilik alanında başka kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon imkanı da vermektedir. Kanunun 75. maddesine göre, belediyeler görev ve sorumlulukları alanına giren konularda, engelli dernek ve vakıfları ile işbirliği içerisinde onların sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilir. 77. madde de, belediyelerin, ağırlıklı olarak sosyal ve kültürel boyutu olan konuları kapsayan sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle; yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik.tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulayabilmelerinin yolunu açmaktadır. 2005 yılında çıkarılan gönüllü katılım yönetmeliği, kanundaki bu izni daha da operasyonel hale getirmektedir.

Sosyal Belediyeciliğe alt yapı hazırlama bakımından, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu da Belediye Kanunu'ndan hiç de geri kalmamaktadır. Örneğin, 7. maddenin (v) bendine göre "…yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kursları açmak, işletmek ve işlettirmek…", belediyelerin görevleri arasında sayılmaktadır. Bu maddeye göre büyükşehir belediyeleri toplumdaki tüm dezavantajlı gruplar için her türlü sosyal ve kültürel hizmeti yerine getirebileceklerdir. Aynı madde ile hem Büyükşehir hem de ilçe belediyelerine, toplumun çalışmayan, çalışamayan veya çalışıp da bir meslek veya sanatı öğrenmek isteyen kesimlere yönelik "meslek ve beceri kazandırma" hizmetlerini yapma veya yaptırma görev ve sorumluluğu verilmiştir. Bu bağlamda ev hanımları, okumamış genç kızlar, işsiz gençler, engelliler vb bu tür etkinliklere katılıp bir meslek veya beceri kazanabilecek; bir yandan gelir elde ederken, diğer taraftan kurslar marifetiyle yeni bir sosyal çevreye katılıp sosyalleşeceklerdir. Ayrıca, 18. maddenin m bendinin de, büyükşehir belediye başkanlarına "bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özürlülerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere özürlü merkezleri oluşturmak" gibi hususlarda faaliyetler için genel bir yetki vermekte ve ekonomik alanda dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler için yapılacak sosyal hizmet ve yardımları belediye harcamaları olarak bütçeye işleyebilme imkanı getirmekte olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır.

5216 sayılı Büyükşehir belediye kanunu, 5393 sayılı kanuna ek olarak özürlülere yönelik önemli düzenlemeler getirmiştir. Kanun, özürlülere yönelik hizmet verecek "özürlü hizmet birimleri" kurulmasını büyükşehir belediyelerine görev olarak vermektedir. Bu birimler, "özürlülerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri" vereceklerdir. Ayrıca belediyeler, "engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği" de yapabileceklerdir. 2006 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği de bu birimlerin görevlerini netleştirmiş bulunmaktadır: Engelli veritabanı oluşturmak, engelli ailelerinin bilinçlendirici seminerler vermek, danışmanlık yapmak, engelli olma riskini önlemeye yönelik yayınlar yapmak, engellilere yönelik mesleki eğitimler vermek, fakir olanlara yardımda bulunmak ve ihtiyaç halinde hastane, okul gibi yerlere ulaşmalarını sağlamak.

Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Belediyeler, kendi sınırları içerisinde yaşayan birey, aile ve toplulukların üç ayrı kaynaktan gelen sorunlarıyla yakından ilgilenmek durumundadır: Temelde toplumsal sistemin işleyişinden ve yapısından kaynaklanan ve özellikle büyük şehirlerde acil müdahaleyi gerektirecek boyutlara ulaşan yoksulluk, işsizlik, dilencilik, suçluluk ve benzeri sorunlar; belediyelerin kendi hizmet alanları içinde meydana gelen afetlerden dolayı zarar gören birey ve ailelerin karşılaştıkları sorunlar; ve insanın doğasından gelen ve çevresel koşulların da etkisiyle somutlaşan çocuk, yaşlı ve engellilerin karşılaştıkları sorunlar.

Günümüzde belediyelerin "sosyal belediyecilik" olarak adlandırdıkları uygulamalar, işte bu üç kaynaktan gelen sorunların çözümüne ilişkin çabalara ilişkin olup, temelde sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan oluşmaktadır. İlk anda aynı gibi görünse de, bu ikisi aslında farklı şeylerdir.

Sosyal yardımlar denilince, asgari düzeyde dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme imkanı olmayan bireylere, muhtaçlık durumlarıyla orantılı olarak yapılan ve onları kendilerine yeterli duruma getirmek amacını taşıyan ayni ve nakdi yardımlar anlaşılır (Aydın, 2006: 8).

"Sosyal hizmetler ise, ülkenin imkanları ölçüsünde, toplumdaki yoksul ve engelli gibi dezavantajlı kesimlerin üyelerine, insan onuruna yaraşır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için sağlanan, ayni veya nakdi yardımlardır. Sosyal hizmetlerin amacı, toplumun dezavantajlı kesimlerine insanlık onuruna yakışan bir sosyal ortam hazırlamaktır."

Bu yardımlar, duruma göre, geçici veya süreli olabilir, hibe veya ucuz kredi şeklinde de uygulanabilir. Sosyal yardımların temel amacı, yoksul kişilerin korunması yoluyla toplumsal huzurun sağlanması ve muhtemel sosyal sorunların önlenmesidir.

Sosyal hizmetler ise, ülkenin imkanları ölçüsünde, toplumdaki yoksul ve engelli gibi dezavantajlı kesimlerin üyelerine, insan onuruna yaraşır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için sağlanan, ayni veya nakdi yardımlardır. Sosyal hizmetlerin amacı, toplumun dezavantajlı kesimlerine insanlık onuruna yakışan bir sosyal ortam hazırlamaktır.

Belediyelerce sunulan sosyal hizmetlerin çeşitleri, yoğunluğu, kalite ve etkinliği belediyelerin büyüklüğüne, sahip olduğu kaynak ve nitelikli personel durumuna, hizmet sunulan toplumun gelişmişlik düzeyine, yapı ve özelliklerine göre değişmekle birlikte, bu hizmetlerin başlıcaları hizmetlerden yararlanan gruplara göre şöyle özetlenebilir:

- **Çocuklara yönelik olarak;** eğitime katkıda bulunulması, yeterli beslenmeye yönelik katkı sağlanması, sokak çocuklarının rehabilitasyonu için çalışmalar yapmak, kreş hizmetleri, koruyucu sağlık hizmetleri ve çeşitli sosyal-kültürel faaliyetler gerçekleştirilmesi,
- **Gençlere yönelik olarak;** kötü alışkanlıklar ve madde bağımlılığının önlenmesi, meslek edindirme yardımı, eğitim yardımı, iş edindirme çalışmaları, gençlik merkezleri kurulması, eğlence ve spor alanları yapılması, çeşitli sosyal-kültürel faaliyetler gerçekleştirilmesi,
- **Yaşlılara yönelik olarak;** kurum bakımı, sağlık yardımı, teknik malzeme sağlanması ve ihtiyaca yönelik mekansal düzenlemeler, gıda, giyim, yakacak ve ulaşım hizmetlerinden yararlanmaya yönelik ayni ve nakdi yardımlar, çeşitli sosyal-kültürel faaliyetler gerçekleştirilmesi,
- **Özürlülere yönelik olarak;** fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde tedavi ve bakım hizmetleri, günlük yaşamı kolaylaştırmaya yönelik mekansal düzenlemeler, teknik malzeme yardımı, gıda, giyim, yakacak ve ulaşım hizmetlerinden yararlanmaya yönelik ayni ve nakdi yardımlar, meslek ve iş edindirme kursları, çeşitli sosyal-kültürel faaliyetler,
- **Yetişkinlere ve muhtaç ailelere yönelik olarak;** ayni ve nakdi yardımlar, fakir ve çok çocuklu aileleri desteklemeye yönelik yardımlar, aile eğitim merkezleri yapımı gibi hizmetler.

Bununla beraber, bazı hizmetler de doğası gereği birden fazla toplumsal kesimin aynı anda yararlanacağı hizmetler durumunda olabilir. Örneğin, "meslek ve beceri kazandırma" kursları; toplumun çalışmayan, çalışamayan veya çalışıp da bir meslek veya sanatı öğrenmek isteyen kesimlerinin tümüne birden hizmet vermektedir. Bu bağlamda ev hanımları, okumamış genç kızlar, işsiz gençler ve engelliler bu tür etkinliklere katılıp bir meslek veya beceri kazanabilmektedir. Bu kurslara devam edenler hem yeni mesleklerinden gelir elde edebilmekte, hem de yeni bir sosyal çevreye katılıp sosyalleşebilmektedirler.

Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Temel Sorunları

Türkiye'de sosyal belediyecilik alanında tecrübeli belediyeler olsa da, uygulamaların yaygınlığı anlamında arzu edilen noktadan henüz uzak olunduğu söylenebilir. Öte yandan, mevcut uygulama örnekleri incelendiğinde ülkemizdeki sosyal belediyecilik uygulamalarında genellikle benzer sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu sorunlar şöyle özetlenebilir:

1.Belediye yöneticilerinin sosyal politikalar konusunda bilinç eksikliği ve sosyal belediyecilik olgusuna negatif yaklaşmaları: Birçok yerel kamu yöneticisi, sosyal politikaların önemini, sosyal barışa ve kalkınmaya sağladığı katkıyı anlamakta güçlük çekmekte ve bu hizmetleri çoğu zaman "yetersiz mali imkanlara rağmen yürütülen gereksiz harcama" olarak görmektedir (Demir, 2006).

2.Sosyal politika ve sosyal yardım uygulamalarına temel teşkil edecek verilerin yetersizliği.

3.Çeşitli belediyeler arasında koordinasyon eksikliği: Özellikle, farklı belediyelerden aynı anda yardım alan kişilerin varlığı çok önemli bir sorundur ve sosyal belediyeciliğin istismarı anlamına gelmektedir.

4.Belediyelerin sosyal faaliyetlerinin, zaman zaman farklı birimler tarafından ve birbiriyle koordinasyon içinde olmadan yürütülmesi.

5.Merkezi yönetimin de sosyal hizmetlere büyük önem vermesi nedeniyle sosyal hizmet ve yardımların sunumunda meydana gelen çok başlılık ve kaynak israfı.

6.Belediyelerin kaynak yetersizliği: Özellikle borçlu ve merkezi yönetimden aktarılan kaynaklara bağımlı olan belediyeler ile kendi cari harcamalarını bile finanse

etmekte zorlanan küçük belediyelerin sosyal belediyecilik için gerekli kaynakları bütçelerine koymaları çok zor olmaktadır.

7.Yeni belediye kanunlarının verdiği çok geniş yetki ve imkanlara rağmen, kültürel, iktisadi ve idari nedenlerle belediye yönetimine doğrudan veya halk katılımı ile vatandaş denetiminin pratikte oldukça yetersiz seviyelerde kalması.

8.Belediyelerde yeteri kadar sosyal politika ve sosyal hizmetler alanında uzman personelin bulunmaması.

9.Sosyal Belediyeciliğin standardının olmaması ve her belediyenin kendi hizmet standartlarını kendilerinin veya kıyaslama yoluyla belirlemesi.

Çözüm Önerileri

Yukarıda sadece önemli olanları sayılan uygulama sorunlarının çözümünde faydalı olabilecek bazı öneriler, aşağıda kısaca yer almaktadır.

1.Belediye yöneticilerinde sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır. Vatandaşlara tanınan sosyal hakların temel insan hakları arasında yer aldığı, sosyal belediyecilik uygulamalarının da toplumla gerçek anlamda fiziki ve duygusal bağ kurulması anlamına geldiği gerçeklerinin yöneticilerince kavranması, sosyal belediyecilikte gönüllülüğü artıracaktır.

2.Belediyelerin, sosyal nitelikli hizmetlerini sivil toplumla birlikte planlama ve uygulamaları faydalı olacaktır. Öteden beri, "sosyal nitelikli belediye hizmetleri doğrudan belediyeler tarafından mı, yoksa sivil toplum örgütleri harekete geçirilerek gerçekleştirilmelidir?" tartışması hep yapılmaktadır.

Her ne kadar bu tartışma konusunun kesin çözümü olamazsa da, belediyelerin sivil toplum örgütleriyle ortak hareket etmeleri, hem toplumsal bir sinerji oluşturarak hizmetlerin verimliliğini artıracak, hem de bu hizmetlerden gerçek ihtiyaç sahiplerinin yararlandırılması imkanını artıracaktır.

3.Sosyal belediyecilik uygulamaları, bilimsel veriler kullanılarak yapılmalıdır. Bu çerçevede kullanılabilecek önemli bir araç, sosyal doku çalışmalarıdır. Şehirde yaşayan insanların envanterini çıkarmaya yönelik olarak yapılacak en önemli çalışma belki de bir sosyal doku haritası çıkartmaktır. Fiziki ve sosyal yatırımların yapılmasında yol gösterici olacak bu çalışma sayesinde şehirdeki nüfusun gelir, yaş, sağlık ve kültür bilgileri toparlanmış olacaktır. Kamuoyu araştırmaları, anketler ve diğer istatistiki yöntemler sayesinde kent insanının eğilimlerini belirlemek mümkün olacaktır. Kültürel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin sunumunda bu veriler kullanılabileceği gibi, gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespiti de kolaylaşacaktır.

4.Etkili bir sosyal belediyecilik uygulaması, her belediyede profesyonelce çalışan bir birimin oluşturulması ve bu birimin de faaliyetlerini üniversiteler, STKlar, özel sektör ve diğer kamu kurumlarıyla işbirliği içerisinde yürütmesine bağlıdır.

5.Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıfları başta olmak üzere, merkezi yönetimin bu alanda faaliyet gösteren kurumlarının belediyeler ile ortak hareket etmesi, sosyal hizmet ve yardımlarda çok başlılık ve kaynak israfını azaltacaktır. Hatta, zamanla sosyal hizmet ve yardımların tümüyle yerel yönetimlere bırakılması da faydalı olabilir. Merkezi yönetim, kendi rolünü sadece hizmet planlaması, hizmet standartlarının belirlenmesi ve istismarları önlemek amacıyla denetim yapma ile sınırlarsa, bu alandaki rol ve hizmet çakışması da önlenebilir.

6.Başarılı bir sosyal belediyeciliğin ön şartı, belediyelerin sosyal hizmet ve yardımlar için yeterince kaynak ayırabilmeleridir. Her ne kadar yeni belediye kanunları belediyelere önemli yetkiler vermekte ise de, bu yetkilerin kullanımı için yeterli kaynak da sağlanamadığı için, hizmet sunumu zorlaşmaktadır. Bu çerçevede, belediyelere bazı temel sosyal projelerinin hayata geçirilmesiyle sınırlı olmak üzere vergi koyma yetkisinin verilmesi dahil olmak üzere, ek kaynak sağlama yöntemleri üzerinde çalışılması gerekmektedir.

7.Belediyelerin en önemli meşruiyet kaynakları durumunda olan yerel iradenin, yerel referandum gibi araçlar yoluyla harekete geçirilmesi için yerel demokratik katılım araçlarının daha işlevsel olarak devreye sokulması gerekmektedir. Yerel katılımın artması, sosyal belediyeciliğin toplum tarafından daha fazla denetlen-

mesine imkan verecek yapının oluşturulmasını da getirecektir. Bu da, sosyal belediyecilik uygulamaları yoluyla belirli kesimlere veya belediye yöneticilerinin akraba ve yandaşlarına çıkar sağlandığı gibi şaibelerin de azalmasını sağlayacaktır.

8.Belediyelerde yeteri kadar sosyal hizmet ve sosyal politika uzmanları istihdamı sağlanmalıdır. Özellikle, sözleşmeli uzman statüsünde bu tür personel istihdamı, hizmet sunumunda kolaylık sağlayacaktır.

Sonuç

Sosyal belediyecilik, günümüzün en belirgin belediyecilik eğilimlerinden birisi haline gelmiştir. Belediyeler yol, su ve ulaşım gibi geleneksel yerel hizmetlerine ek olarak, yerel topluluğun bireysel ve grup olarak ihtiyaçlarını çözme konusunda katkı yapmayı da, belediyecilik vizyonlarının temel bir unsuru haline getirmektedirler. Bu durum, ilk anda belediyelerin görev alanlarını haksız yere genişlettiklerini ve kaynakları gereksiz yere harcadıklarını akla getirmekteyse de; aslında belediyelerin sosyal hizmetler alanında sorumluluklar üstlenmelerinin, varlık nedenlerinin ve demokratik yapılarının da gereği olduğu unutulmamalıdır.

5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu başta olmak üzere, son yıllarda hayatımıza giren pek çok düzenleme, belediyelere sosyal belediyecilik uygulamaları açısından oldukça geniş yetki ve görevler vermektedir. Bu düzenlemeler sayesinde sosyal belediyecilik konusunda kanuni altyapının yeterli hale geldiği söylenebilir. Ancak bu görev ve yetkilerin gereği gibi kullanılabilmesi için, belediyeye yöneticilerin daha fazla bilinçlenmesi, belediyelerin mali sorunlarının çözülmesi ve yerel halk katılımı gibi önemli adımların atılması gereklidir. Yine de, burada bahsedilen engeller ve yetersizliklerin ötesinde, Türkiye nüfusunun yüzde 80'ine hizmet veren belediyelerimizin giderek daha fazla toplumsal sorunların çözümüne katkı yapmayı vizyonlarının bir parçası olarak görmekte olmaları oldukça sevindiricidir. Artık, yürüttükleri sosyo-kültürel hizmetler ve projeler ile, sosyal içerikli sorunlara yönelik çözüm önerileri ve sosyal politikaya katkıları, günümüzde belediyeler için en önemli performans ölçütleri haline gelmektedir.

Kaynaklar

Abay, Ali Rıza, 2004, "Türkiye'de Kamusal Sosyal Hizmetlerin Algılanması ve Uygulanması Sorunu", Türkiye'de Sosyal Refah Politikaları Çerçevesinde Sosyal Hizmetler: Birinci Sosyal Hizmetler Şurası, Ankara, SHÇEK Yayını, 2004, s.593-606.

Akdoğan, Yalçın, 2006, "Sosyal Belediyecilik", Yerel Siyaset, Sayı 3, Mart.

Aydın, Murat, 2006, Yeni Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Görev ve Deneyimlerinin Değerlendirilmesi: Zeytinburnu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, İrfan, 2006, Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Fonksiyonları: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ersöz, Yunus H., 2003, "Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü", İktisat Fakültesi Mecmuası, 53. Cilt, Sayı. 2.

Ersöz, Yunus H., 2006, "Sosyal Politika-Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi", İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 55, Sayı 1.

Es, Muharrem, "Kentsel Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Belediyeciliğin Rolü", Yerel Siyaset, Sayı 13.

Fidan, Ali, 2006, Sosyal Politikaya Katkısı Açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gough, I., 2008, Refah Devleti, www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger_yazilar/gungor-refah-devleti.pdf.

Kantarcı, H.B., 2003, "Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye'de Zorunlu Askerlik Hizmeti", BAÜ SBE Dergisi, Cilt 6, No 10, ss. 75-86.

Tuna, Orhan ve Nevzat Yalçıntaş, 1999, Sosyal Siyaset, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım, Uğur ve İsmail Göktürk, 2008, "Toplumsal Sorunların Çözümünde Yeni Belediyecilik Anlayışı: Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı", Birinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.

Oğuz ÖZCAN
Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Yönetim Kurulu Üyesi

Liberal Yaklaşım Açısından Sosyal Politika ve Türkiye

Devletin temel fonksiyonlarının neler olması gerektiği, ekonomik yaşam içerisinde hangi seviyede ve hangi tanımlarla yer alacağına ilişkin tartışma yüzyıllar boyu üzerinde tartışılmış ve üzerinde çeşitli yanıtlar üretilmiştir. Bu konudaki iki temel yanıt kapitalizm/liberalizm ile sosyalizm/komünizm tarafından dile getirilmiş, sosyalist yanıtın temsilcilerinin dünya ölçeğindeki temel siyasal yarışta geri kalmaları ve yarışı kapitalist rakipleri karşısında kaybetmeleri neticesinde hem siyasal hem de ekonomik bir alternatif olma hüviyetini kaybetmiştir.

Günümüzde alternatif sistemlerin muhakkak geliştirileceği ve alternatifsiz gibi görünen kapitalist ve liberal sistemin bir gün tahtının sarsılacağına ilişkin düşüncelerin canlılığına ve hatta elzemiyetine değinmeksizin yazımızda klasik liberal yaklaşımın sosyal politikalar karşısındaki tutumunu anlamaya çalışacak, bu yaklaşımın genel geçer olarak tüm sosyo-ekonomik ve siyasal organizmalara uygulanabilir olup olmadığını Türkiye pratiği üzerinden anlamaya çalışacağız.

Devletin temel işlevinin insanların hayatının güvenlik, adalet, alt yapı gibi alanların düzenlenmesi ile sınırlı olması gerektiğini telkin eden liberal yaklaşımın en önemli teorisyeni Adam Smith'e göre bireysel çıkarlar daima ön planda tutulmalı ve bu çıkarların piyasanın temel düzenleyicisi olmasına fırsat verilmelidir. Eğer bireysel çıkarlar herhangi bir sınırlamanın altında kalmaksızın serbest bir şekilde ekonomik yapıda etkin olursa "görünmez bir el" bu çıkarların tatmin edilmesi sürecinde devreye girecek ve bireysel çıkarlardan toplumsal ortak çıkarları ortaya çıkaracaktır.

İnsanların bireysel çıkarları ile toplumun ortak çıkarları arasında temel bir ilişki olduğunu düşünen bu yaklaşım, bireysel çıkarlarını realize edecek kadar rasyonel olabilen insanların yine ortak çıkarlarını tesis edecek kadar akılcı hareket edebileceğini düşünmektedir.

Piyasanın yapabileceği tüm işlerin piyasaya bırakılması gerektiğini liberal görüşe göre devlet sadece piyasa tarafından etkin bir şekilde yapılamayan ya da doğası gereği piyasaya bırakılamayacak kadar işlerde bir mekanizma olarak rol almalıdır. Büyümenin ve ilerlemenin kaynağı olarak temel aktör sermaye görülmekte ve devletin ekonomi içerisinde üstleneceği fonksiyonlar en sonunda sermaye için olumsuz koşulların oluşmasının sebebi olacaktır. Mesela verimsiz işgücünü kamu politikası nedeni ile destekleyen devlet bu desteğinin finansmanını vergilerden sağlayacak ve vergiler arttırılacak ve dolayısıyla sermayenin üzerindeki yük artacaktır.

MÜSİAD

Sosyal politikalar açısından liberal yaklaşıma bakıldığında yine bireyselliğin merkezinden hareket edildiği görülecektir. Toplumun genel refahı bireylerin kişisel refahının bir araya gelmesinden müteşekkildir ve soysal refahın tesisi ve korunması için bireysel refahın arttırılması ve önündeki engellerin kaldırılması yeterli olacaktır. Bu düşüncenin zorunlu sonucu sosyal politikalar karşısında liberal yaklaşımın genel duruşunu bize vermektedir. Bireysel refahın sağlanması ve korunması ile birlikte toplumsal refah da sağlanmış olacağına göre topluma yönelik ayrı bir sosyal politika geliştirmeye gerek yoktur. Çünkü sosyal politikanın konusu olacak eksiklikten ya da boşluktan söz etmek mümkün olmayacaktır.

Eğer bu denge kurulamıyor ve toplumsal refah her yerde bir ölçüde sağlanamıyorsa öncelikle ele alınması gereken husus sosyal politikalar refleksi geliştirmek değil, toplumsal refahı sağlaması muhakkak olan serbest piyasa koşullarının gerçekleşmesinin önündeki engellerin tespit edilmesi ve öncelikle kardırılmasıdır. Liberal sistem içerisinde serbest piyasaya çok önemli bir rol biçilmekte ve sistemin temel dinamiği olan piyasa işleyişinin normal şartlarda toplumsal refahı da sağlayacağından hiç şüphe edilmemektedir. Rekabet koşullarının gerçekleştiği bir piyasa bu sistemin eksiksiz bir şekilde işlemesi için gerek şarttır.

Rekabetçi serbest piyasa koşullarının içerisinde mutlaka bireysel çıkarları için mücadele eden insanlar tek tek çıkarlarını tatmin ettiklerinde onlardan meydana gelen toplumun da sosyal refah düzeyi otomatik olarak gerçekleşmiş olacaktır. Yukarıda yaklaşımın temel unsuru olarak zikredilmiş olan "gizli bir elin devreye girmesi aşaması bu bireysel çıkarları gerçekleştirilmesi mücadelesi sırasında gerçekleşmektedir. Her şey kuralına göre oynanırsa "o el" devreye girecek ve sosyal refahı gerçekleştirecek yapıyı bireysel çıkarların maksimizasyonu üzerinden kuracaktır. Bu çerçevede ekonomik yaşamın içerisinde kendisine gerek duyulmayan devlete kendiliğinden kurulan toplumsal refah anlayışı nedeni ile sosyal politikalar açısından da ihtiyaç duyulmayacaktır.

> "Sosyal politikalar açısından liberal yaklaşıma bakıldığında yine bireyselliğin merkezinden hareket edildiği görülecektir. Toplumun genel refahı bireylerin kişisel refahının bir araya gelmesinden müteşekkildir ve soysal refahın tesisi ve korunması için bireysel refahın arttırılması ve önündeki engellerin kaldırılması yeterli olacaktır."

Devletin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak geliştireceği sosyal politikalar neticeleri itibariyle ekonomiye müdahale şeklinde yansıyacağı için liberal düşüncede sosyal politikaya gerek kalmayacak bir sistem işleyişi kurgulanmış ve devlet güvenlik, bayındırlık ve adalet gibi temel kamu hizmetleri üreten bir aktör olarak alanı sınırlanmıştır. Sosyal politikanın finansmanı ve dağıtımı gibi konuların son noktada piyasa koşullarını etkileyecek borçlanma ve enflasyon etkisi gibi olumsuzlukları besleyeceği ve rekabetçi piyasa işleyişini sekteye uğratacağı için olumsuzlanmıştır. Bununla birlikte çeşitli yardım ve destek faaliyetlerinin eğer gerekli ise yine bireysel özgürlük yaklaşımı çerçevesinde gönüllük esası ile işleyen dernek, vakıf ve yardımlaşma kurumları tarafından yapılması düşüncesi liberallerce dile getirilmiştir.

Aslına bakılırsa güçlü olanın ayakta kalmasının kaçınılmaz olduğu, doğanın güçlüden zayıfa doğru hiyerarşik bir zorunluluk ilişkisi içerisinde olduğunu sistematik hale getiren siyasal düşüncelerden de beslenen liberal yaklaşımın bu sert ve keskin tanımlamasına karşın gerçekte yaşanmakta olanlar kurgulardan çok farklıydı. Liberal düşüncenin etkin olarak kendisine yaşam şansı bulmuş olduğu 19. yüzyıldan sonraki tecrübeler toplumsal yaşam içerisinde rekabetçi koşulların ışığında serbest piyasanın sorunsuz işlemesinin mümkün olmadığı gösteren bir çok olumsuz örnek ile doluydu. Çeşitli işçi hareketleri, sosyal karışıklıklar yaşamasına karşın 1929 dünya ekonomik buhranı her şeyi salladığı gibi liberal piyasa düşüncesini de etkiledi.

Piyasa ekonomisi yaklaşımı ve onun keskin nitelikli önermeleri bu buhranın verileri ışığında tekrar gözden geçirildi ve klasik yaklaşımın yanında mutlak müdahalesizliğin olumsuz etkilerini tanımlayan ve bazı noktalarda piyasaya dış müdahalenin yaşamsal fonksiyonlarını engellemekten öte sağlıklı işleyiş için gerekliliğini tanımlayan sosyal liberal yaklaşım söz konusu oldu.

Devletin müdahalesinin bazı koşularda düzenleyici bir fonksiyon üstlendiğini düşünen sosyal liberal yaklaşım aynı zamanda sosyal politikalar konusunda da devletlerin bazı rolleri olması gerektiğini kabul etmişti. Mesela tam istihdamın sağlanması, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi konularda devletin genişleyen roller alması gerektiği ve bu alanların zorunlu uzantısı olarak da bu işlevin tamamlayıcısı hüviyetinde sosyal politikaların icracısı olarak devlete yeni rol tanımlaması yapılmıştı. Özellikle Amerika'da başlayan bu yaklaşım daha sonra Avrupa'da da kabul görmüş hatta daha ileri sosyal politika tanımlaması ile uygulamalara kaynaklık etmiştir.

Görüldüğü üzere devletin hakem rolü oynadığı klasik liberalizmden müdahaleci, sosyal yapı içerisinde dengeyi sağlamak için vatandaşları arasında pozitif ya da negatif ayrımcılık yapan devlet anlayışının kabul gördüğü sosyal liberal yaklaşıma bir geçiş söz konusu olmuştur.

Genel nitelikli bu açıklamalarımızla liberal yaklaşımın sosyal politikalar karşısında takındığı tutumu anlamaya çalıştık. Özetle rekabetçi serbest piyasa koşulları devletin müdahalesinden uzak olarak işlediğinde toplumsal refahın kendiliğinden tesis edileceğini düşünen klasik liberal yaklaşıma karşın 20. yüzyılın ikinci yarısında kendisine alan bulan sosyal liberal yaklaşıma göre de devlet bazı koşullarda piyasaya müdahale edeceği gibi bazı sosyal politikaların da planlayıcısı ve uygulayıcı olmalıdır. Türkiye açısından liberal yaklaşımların ne ifade ettiğine ilişkin olarak yapacağımız değerlendirmeden önce 80'lerden sonra başlayan serbest piyasa ve liberalleşme eğiliminden önceki tabloyu hatırlamakta fayda vardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin ihtiyacı olan ekonomik kalkınma ve sanayi yatırımları için devleti etkin bir aktör olarak sahnede görüyoruz. İzmir İktisat Kongresi'nden sonra liberal bir yaklaşımın kurulması isteğini görmekle birlikte gerekli hiçbir alt yapının mevcut olmaması ve liberal piyasada rol alacak özel sermayeden bahsetmenin mümkün olmadığı bu dönemde "devletçilik" olarak tanımlanacak olan planlı ekonomi döneminde kamu kuruluşları vasıtasıyla sanayi gelişimi gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde devleti her yerde görmek mümkündür. Devlet, finansman alt yapısı olmasa da sosyal politikalar açısından bu fonksiyonu yerine getirip getirmediğine bakmaksızın yine tek aktördür. Daha sonra Menderes hükümetleri döneminde tekrar liberalleşme eğilimleri belirmiş, bu çerçevede bazı çalışmalar yapılmıştır. Siyasal yaşamdaki çalkantılardan etkilenmekle birlikte nispeten bazı sosyal içerikli politikalar planlanmış ve hayata geçirilmiştir.

Liberal piyasa koşulları açısından asıl ve en önemli kırılma 80'lerde Özal hükümetleri ile yaşanmıştır. Özal ile birlikte dışa açılma, serbest piyasa koşulları, dünya ekonomileri ile finansal entegrasyon, ihracata dayalı bir ekonomik yapı kurma çabaları Türk ekonomisinin liberal özelliklerinin belirginleşen yansımaları olmuştur. Liberalleşme eğilimi ile birlikte toplumsal yaşamda ağırlıkları belirgin olarak hissedilmeye başlanan enflasyon, işsizlik, yolsuzluk ve sosyal çöküntülerin ardından (bu gelişmeler ile liberalleşme arasında kesin bir neden sonuç ilişkisi kurmaksızın) sosyal politikalar ve bunların araçları kamuoyunun gündeminden hiç düşmemiştir. Özelikle son yıllarda belediyelerdeki tecrübesinin ardından 2002 seçimleri ile iktidara gelen Ak Parti Hükümeti ile birlikte sosyal politikalar tekrar yoğun bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmıştır.

Özellikle sosyal politikaların muhataplarının tespiti, bu politikaların doğru tanımlanmadığı ve mecrasının belirli bir kayırma eğilimleri ile belirlendiğinden hareketle finansmanının ekonomi üzerinde ciddi bir yük teşkil ettiğine yönelik tartışmaların spekülatif boyutuna takılmaksızın yazımızın son bölümünde liberal açıdan Türkiye'deki sosyal politika yaklaşımını değerlendireceğiz.

Klasik anlamda liberal yaklaşım devletin hakem rolünün ötesindeki herhangi bir işlevi ekonomik yaşam için zararlı gördüğü gibi son noktada sosyal refah anlayışının da önünde bir engel olarak görmektedir.

MÜSİAD

Ancak dünyadaki örneklerinde de görüldüğü gibi klasik liberal yaklaşımın ön gördüğü mutlak müdahalesiz ekonomik yaşam mümkün değildir. Bununla birlikte Türkiye gibi ekonomik yaşamının dinamikleri tam oluşmamış, her on yılda bir ekonomik ve siyasal sarsıntılar geçiren bir ülkede sosyal politikaların mutlak anlamda piyasa koşullarına bırakılması pek gerçekçi değildir. Kronik enflasyon, batı kentlerine yönelik göç ve kontrol edilemeyen işsizlik gibi toplumsal sorunları travmatik seviyelerde yaşamak durumunda kalmış bir toplumun sosyal refahının piyasa koşulları içerisinde tatmin edilecek bireysel çıkarların zorunlu sonucu olarak gerçekleştirileceğini beklemek basit anlamı ile saf bir düşüncedir.

Piyasa koşulları çerçevesinde üretimin ve buna bağlı yüksek refahın üretildiği kesinlikle doğrudur. Ancak bunun dağıtımı piyasa koşulları içerisinde belirli bir adalet sistemi ile gerçekleşmemekte, yine bireysel çıkarlara hakim olan "hırs" güdüsü ile şekillenmekte, toplum içerisinde dağıtılmaktadır.

Klasik yaklaşımın Türkiye gibi ülkeler için çözüm teşkil etmeyen piyasayı önceleyen katı yaklaşımına karşın sosyal liberal görüş tarafından dile getirilen model bir nebze daha uygulanabilir niteliktedir. Devletin piyasa koşularının oluşmasında bazı roller yüklenebileceğini kabul eden sosyal liberal görüşe göre devlet tam istihdam, eşit gelir dağılımı, sağlık ve adalet politikaları alanlarındaki faaliyetlerini tamamlayacak nitelikte sosyal politikaları geliştirmeli ve hayata geçirmelidir.

Bu yaklaşım refah üreten ama kendi güç eğilimleri çerçevesinde bu refahı toplum içerisinde bölüştüren serbest piyasa mekanizması karşısında hayat bulacak sosyal politika uygulamalarının devlet tarafından gerçekleştirilmesinin yerindeliğini kabul etmiştir.

Refahın eşit dağıtımının mümkün olmadığı günümüzde bu gelir dağılımından insan onurunu muhafaza edecek ölçüde yararlanamayan geniş kitleleri toplumsal yapının bir parçası olarak muhafaza edecek sosyal politika uygulamalarının sosyal adalet duygusunun gerçekleşmesi bakımından hayati bir öneme sahiptir.

"Refahın eşit dağıtımının mümkün olmadığı günümüzde bu gelir dağılımından insan onurunu muhafaza edecek ölçüde yararlanamayan geniş kitleleri toplumsal yapının bir parçası olarak muhafaza edecek sosyal politika uygulamalarının sosyal adalet duygusunun gerçekleşmesi bakımından hayati bir öneme sahiptir."

Devletler sınırları içerisinde yaşamakta olan insanların insan onuruna yakışır bir hayatı tesis edecek kadar gelir sahibi olacağı sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamın olanaklarını tesis etmek yükümü altındadırlar. Bu idealin yanında bunun herkes için sağlanamayacağı büyük bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Buna rağmen devlet bu gerçeklik karşısında kendisine anlam ve amaç veren vatandaşları için elzem olan sosyal politika kurgusunu yapmalı ve bunların uygulamalarını çeşitli doktrinlerden icazet almayı beklemeksizin hayata geçirmelidir.

Kaynaklar

Süleyman Özdemir, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2004

http://www.calismatoplum.org/sayi2/makale1.pdf (Erişim:18.12.2008)

http://www.habitaticingenclik.org.tr/ege/Download/8_Nisan/AB_T%C3%BCrkiye_Gorunum_Mart_web.pdf (Erişim: 10.01.2009)

http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper1.pdf (Erişim: 05.01.2009)

http://www.ttb.org.tr:8080/isih/konular/calisma-iliskileri/konu02.1/metin/02-1.pdf (Erişim: 22.12.2008)

http://www.istabip.org.tr/media/upload/hf/176/SF%20024-025%20MAKALE.pdf (Erişim:29.11.2008)

http://www.kizilbayrak.net/makaleler-yazarlar/haber/arsiv/2008/02/16/artikel /112/sosyal-devletin.html (Erişim: 25.11.2008)

Doç. Dr. Tahsin ÖZCAN
İstanbul Üniversitesi

Osmanlı Toplumu'nda Yetimler

Yetim çocuklar tarihin her döneminde önemli bir toplumsal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problemin çözümü için her toplum kendine has birtakım politikalar geliştirmiştir. İslâm dinini benimseyen topluluklar, dini birtakım emir ve tavsiyeler doğrultusunda yetimlerin himayesine özel önem vermişler ve birtakım uygulamalarla bunu sağlamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede geliştirilen velayet müessesesesi, âkile müessesesi, vasiyetlerde yetimlerin gözetilmesine yönelik hükümler ve uygulamalar en dikkat çekici olanlarıdır.

Osmanlı toplumu bu açıdan incelendiğinde yetimleri himaye amacıyla farklı politikalar geliştirildiği, hukuki düzenlemelerin yanında birtakım kurumsal uygulamalarla yetim ve kimsesiz çocukların topluma kazandırılmasına çalışıldığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Osmanlılar yetimlere yönelik uygulamalarda önceki İslâm toplumlarından tevarüs ettikleri gelenek ve kurumları devam ettirmişler ve bunları daha da geliştirmişlerdir. Osmanlı dönemine ait arşiv belgeleri ve mahkeme kayıtları (şer'iyye sicilleri) bu konuda oldukça zengin bilgiler ihtiva etmekte, özellikle velayet müessesesesinin ve vasiyetler yoluyla yetimlerin korunmasına yönelik prensiplerin etkin bir şekilde işletildiği görülmektedir.[1]

Yetimler konu olduğunda karşımıza çıkan en önemli husus, İslâm hukukunda ve dolayısıyla Osmanlı hukukunda vakıf ve yetim mallarının özel bir koruma altına alınması şeklindeki prensiptir. Vakıflara ve yetimlere ait malların satışı ile ilgili bazı sınırlamalar bulunduğu gibi, el değiştirmiş olsa bile haksız bir iktisap veya suiistimal söz konusu ise hak sahiplerinin mallarını geri alabilmeleri veya kayıplarını telafi edebilmeleri için birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla vakıf ve yetim mallarının haksız bir şekilde iktisap edilmesinin önünde ciddi hukuki engellerin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu çerçevede, davalarda ortaya çıkan her türlü şüphenin, aksi ispat edilinceye kadar davaya taraf olan vakıf veya yetim lehine yorumlanması Osmanlı mahkemelerinde uygulamasına şahit olduğumuz en temel prensiplerden biridir. Böylece vakıf ve yetim malları hukuki açıdan tam bir koruma altına alınmıştır.[2]

Ancak, sadece hukuki düzenlemelerle yetinilmemiş, bunlara ilaveten birtakım pratik tedbirler de alınmıştır. Osmanlı toplumunda sosyal politikaların merkezinde yer alan ve eğitim, dini hizmetler, altyapı ve bayındırlık, sağlık gibi alanlardaki hizmetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayan vakıflar bu çerçevede zikredilmesi gereken en önemli kurumlardır. Özellikle toplumun muhtaç durumda bulunan kesimleri ve bu kesim içinde de yetim ve muhtaç durumdaki çocuklar vakıfların hizmet verdiği kitle içinde önemli bir yer işgal etmiştir.

Genel olarak düşünüldüğünde vakıfların muhtaç durumdaki yetimler için bir sosyal güvenlik şemsiyesi oluşturduğunu söyleyebiliriz. Vakıf imkanlarından ve hizmetlerinden faydalanma hakkına ve önceliğine sahip olan fakirler arasında yetimler de sayılabilir. Vakıf müessesesinin farklı uygulamaları olarak karşımıza çıkan mahalle ve köylerdeki avârız vakıflarının, esnaf teşekküllerine ait esnaf sandıklarının, yeniçeri birliklerine ait orta sandıkla-

MÜSİAD

rının ve benzeri kuruluşların, diğer fonksiyonlarının yanında, ilgili oldukları topluluğun veya mensuplarının yetimlerine yönelik ciddi bir destek verdiklerini, fakir ve muhtaç durumda olan yetim çocukların iâşe, ibâte, eğitim gibi ihtiyaçlarını karşıladıklarını söyleyebiliriz.[3] Bu çerçevede zikredebileceğimiz aile vakıflarının da ilgili aileden fakir ve muhtaç olanların ihtiyaçlarını karşılaması nedeniyle yetim ve muhtaç durumdaki çocuklara da destek olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı toplumunun yetimlere yönelik hizmetleri bunlarla da sınırlı değildir. Vakıf müesseseler arasında yer alan ve yetimlerin barındırılması amacıyla kurulan dârüleytâmların da burada özellikle zikredilmesi gerekir. Bütün masrafları ilgili vakıf tarafından karşılanan dârüleytâmlarda kimsesiz çocukların her türlü ihtiyacının karşılandığı görülmektedir. Ayrıca, son dönemde kurularak önemli hizmetler gören ve günümüzde de benzer hizmetlerini devam ettiren Dârüşşafaka ile yetimhaneler ve yine günümüzdeki Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ilk nüvesini oluşturan Himâye-i Etfâl Cemiyeti gibi kurumları da burada zikretmek gerekir.[4]

Bütün bunlara ilaveten Osmanlı toplumunda yetimlerin mallarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla eytam sandıkları adı verilen özgün bir kurumun geliştirildiğini görüyoruz. Eytam sandıklarının çıkış noktası, vefat eden ebeveyninden ve diğer akrabalarından miras yoluyla yetimlere intikal eden malların zayi edilmeden sağlıklı bir şekilde muhafaza edilerek rüşd yaşına geldiğinde sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğudur. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi olarak uygulama alanı bulmuş, sonraları kurumsal bir hüviyet kazanarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren devletin kurduğu birtakım resmi daireler tarafından yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür. Fonun yönetimi ve işleyişi muhtelif tarihlerde yapılan düzenlemeler çerçevesinde sağlanmıştır.

Tereke taksimi ile görevli olan kassâmların özellikle gâib, mecnun ve sabilerin yani rüşd yaşına gelmemiş çocukların haklarının tespitine özen gösterdikleri görülmektedir.[5] Bu şekilde tespiti yapılan mallar tayin edilen vasiler tarafından muhafaza edilmekteydi. Vasi, yetimin bir yakını veya yakını bulunmaması halinde mahkeme tarafından görevlendirilen bir başka şahıs olabilmekteydi. Tayin edilen vasi, yetimin her türlü sorumluluğunu üstlenmekte; özellikle sahip olduğu mallarının muhafazasıyla da yükümlü olmaktaydı. Vasinin yetimin lehine olacak her türlü işlemi geçerli sayılırken, aleyhine sonuç doğurabilecek işlemlerin ortaya çıkmaması için de birtakım tedbirler alınmıştır.

Rüşd yaşına gelinceye kadar yetimin yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim vb. masrafları kendi mallarından karşılanmakta, akıl baliğ olup hukuken ehliyet sahibi hale geldiğinde ise kalan malları kendisine teslim edilmekteydi. Ancak, bu zaman zarfında malların değer kaybetmesi, azalması ve tahrip olması söz konusu olduğundan bunun önüne geçmek için yetimlere ait malların atıl vaziyette muhafaza edilmek yerine gelir getirecek şekilde işletilmesi bir gelenek haline gelmiştir. Genellikle gayrimenkul malların kiralandığını ve menkul malların da nakde dönüştürülerek işletildiğini görüyoruz. Bu uygulamayla, özellikle nakdi varlıkların işletilmesi neticesinde yetimler için masraflarının daha iyi karşılanabilmesine imkan tanıyan bir gelir kapısı açılmıştır.

Yetimlere ait mallardan uygun olanlar piyasa fiyatıyla satılarak nakde çevrilmekte ve yetimin vasisi tarafından talep edenlere kredi olarak verilmekte, bunun karşılığında da bir gelir elde edilmekteydi. Satış işlemleri genellikle mahkemeden alınan izne dayalı olarak ve müzayede usulüyle yapıldığından piyasa şartlarında azami gelir sağlanmaktaydı. Bu şekilde elde edilen ana para muhafaza edilerek çeşitli şekillerde işletilmekte, bu şekilde elde edilen gelir yetimin ihtiyaçlarına sarf edilmekteydi. Bu suretle, yetimlerin bir yandan gündelik ihtiyaçları karşılanırken bir yandan da sahip oldukları varlıklar nakden de olsa muhafaza edilmekte, rüşt yaşına geldiklerinde de sahip oldukları mal varlığı kendilerine teslim edilmekteydi. Yeniçeri birliklerinde vefat eden yeniçerilerin yetimleriyle bağlı olduğu ocağın ileri gelenleri bizzat ilgilenmekte ve malları ocağın orta sandığı bünyesinde muhafaza edilerek işletilmekteydi. Çocuklar büyüdükten sonra orta sandığındaki paraları geliriyle birlikte kendilerine ödenirdi. Yine, esnaf birliklerinin oluşturduğu esnaf sandıklarında da benzer uygulamaların yapıldığını biliyoruz.

Yetimlere ait malların bu şekilde işletilmesi usulü 16. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Bu usulün zamanla ferdi olmaktan çıkarak kurumsal bir hüviyet kazandığını görüyoruz. 19. yüzyılda terekelerin taksimi ve sahibine teslimi, sahibi olmayanların muhafazası amacıyla kurulan Terekât Müdürlüğü yetimlere ait malların da muhafaza ve işletilmesini üstlenmiştir. Yetim mallarıyla ilgili ilk düzenleme ise 1851 yılında bir nizamname ile yapılmış ve terekelerin daha iyi tespiti, yetimlere ait malların sağlıklı bir şekilde muhafazası için müstakil bir birim kurulmuş,

bu çerçevede eytam sandıkları kurularak yetim mallarının bu sandıklar eliyle işletilmesi usulü benimsenmiştir. Uygulamada yaşanan sıkıntılar ve aksaklıklara bağlı olarak zaman içinde yapılan değişiklik ve ilavelerle birlikte nizamname 1906'ya kadar uygulanmış ve bu tarihte yeni bir nizamname kabul edilmiştir. Bu yeni nizamnamede, önceki nizamname ile diğer düzenlemeler bir araya getirilerek 117 madde halinde konu ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Daha sonra da yine gelişen ve değişen şartlara göre birtakım tadilatlar yapılmıştır.

Yapılan bütün bu hukuki ve idari düzenlemelerle yetim mallarının müstakil bir idareye kavuşturularak daha iyi muhafazası ve işletilmesi hedeflenmiştir. Nizamnamelerde ve diğer düzenlemelerde eytama ait paraların nasıl muhafaza edileceği, işletilmesi ile ilgili şartlar ve yetimlere verilecek maaş veya ödemelerin kuralları ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Oluşturulan eytam sandıklarında her yetimin malının ayrı ayrı muhafaza edilerek işletildiği ve muhasebesinin de müstakil olarak tutulduğu anlaşılmaktadır. Buna ilaveten yetimlere nafaka, kisve vb. adlarla yapılan harcamalar belirli esaslar çerçevesinde yapılmakta, rüşt yaşına erişen yetimlere sahip oldukları malları o güne kadar hasıl olan geliri ile birlikte teslim edilmekteydi.

Yetim mallarının verimli bir şekilde tenmiyesi konusunda gerekli tedbirler alınmış, benzer muamelelerden alınan muhtelif harc ve rüsûmdan da eytam sandıklarının işlemleri muaf tutulmuştur. Taşrada bulunan eytam idareleri de merkez tarafından yakın bir şekilde takip edilmiştir. Nizamname çerçevesinde eytam mallarıyla ilgili olarak yürütülen bütün bu işlemlerle ilgili ayrıntılı kayıtlar tutulmuştur. Eytam sandıklarındaki paraların şahıslarla yapılan kredi işlemlerinin yanında bankalarda nemalandırılması yolu da kullanılmıştır. Nisan 1915'de yayınlanan bir tebliğat ile eytam sandıklarındaki paraların Ziraat Bankası'nda nemalandırılması istenmekte ve banka idaresiyle birlikte tespit edilen esaslar ilan edilmektedir. Ziraat Bankası'nın şubelerinin bulunmadığı yerlerde ise işlemler Osmanlı Bankası eliyle yürütülmüştür.

Eytam idarelerinin varlıklarını Cumhuriyet'in ilk yıllarında da sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce TBMM Hükümetleri tarafından muhtelif düzenlemeler yapılmış ve 1920'de alınan bir kararla eytam işlemlerinin mevcut nizamnameye göre yürütülmesi kararlaştırılmış, ayrıca eytam mallarının idaresinin Ankara Eytam Sandığı Müdiriyeti'ne bağlanması kararlaştırılmış, ancak daha sonra bu karardan vazgeçilerek işlemlerin mahalli sandıklarda yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bu şekilde Cumhuriyet döneminde de bir süre varlıklarını koruyarak faaliyetlerini sürdüren eytam sandıkları, son olarak 1926 yılında sona erdirilerek sandıkların mevcut mal varlıkları kurulan "Eytam ve Eramil Bankası"na devredilmiş yetimlere ait paraların bu banka tarafından işletilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra "Emlak ve Eytam Bankası" adını alan bankanın ilk sermayesi 20 milyon lira olarak belirlenmiştir. Banka 1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası adını almış, nihayet, 1988'de Türkiye Emlak Bankası adını alan bankanın faaliyetlerine 2001 yılında son verilerek T.C. Ziraat Bankası bünyesine dahil edilmiştir.

Doğrudan yetimlere yönelik bir fon şeklinde kurulup işletilen eytam sandıkları yetimlerin daha iyi şartlarda yetiştirilmesine yönelik hizmetler açısından bir sosyal politika enstrümanı olarak bugün için de örnek alınabilecek bir kurumsal uygulama örneğidir. Günümüzde de başta sokak çocukları olmak üzere önemli bir toplumsal problem olan çocuk sorunlarının halline yönelik çalışmaların finansmanı için benzer politika ve kurumsal uygulamalara büyük ihtiyaç olduğu açıktır.

Dipnotlar

1.Osmanlı toplumunda yetimler ve eytam sandıkları hakkında ayrıntılı bir inceleme için bk. Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:14, Yıl.2006, ss. 103-121.

2.Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, "Yetim" Maddesi, (M.E.B.) İslâm Ansiklopedisi XIII, ss.401-403.

3.Avârız vakıfları, esnaf sandıkları ve orta sandıkları hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz. Tahsin Özcan, Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, ss. 80-86. Osmanlı toplumunda sosyal güvenlik konusundaki uygulamalar hakkında bir değerlendirme için bkz. Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Sosyal Güvenlik Üzerine Bazı Gözlemler", Osmanlı V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 110-115.

4.Yetimhaneler için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XIV. Yüzyıl Başlarında Tebriz'de İki Yetimhane", Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç (editörler), Savaş Çocukları: Öksüzler ve Yetimler, İstanbul 2003 içinde, ss. 161-181; Darüşşafaka ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aylin Koç, "Öksüz ve Yetim Çocuklar İçin Kurulmuş Bir Eğitim Kurumu: Darüşşafaka" a.g.e, ss. 183-193; Himaye-i Etfal Cemiyeti için bkz. Makbule Sarıkaya, "Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyetinin Çocuk Sağlığı Konusundaki Hedef ve Faaliyetleri", a.g.e, ss. 33-47.

5.Sait Öztürk, "Kassâm" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIV, s. 579-582; Tahsin Özcan, "Muhallefât" Maddesi, DİA, XXX, s.406-407.

Mustafa ÖZEL
Fatih Üniversitesi

Yağmur Gibi Yönetin!

Yönetici-peygamber vasfı en belirgin olan Allah elçisi muhakkak ki Hz. Muhammed'dir. Teori ve pratiği ile yönetim zihniyet ve ahlakı O'nda zirvesini bulmuştur. Onun anlayış ve uygulamasında yöneticilik, örgütlerimizi kıyamet bilinci ile idare etmektir. Buhari'de şöyle bir hadis rivayet ediliyor:

Allah Resulü ashabıyla konuşurken çıkagelen bir bedevi, kıyametin ne zaman kopacağını sordu. Hazreti Peygamberin "Emanet zayi edildiği zaman kıyameti bekle" demesi üzerine, bedevi emanetin nasıl zayi olacağını sordu. Allah Resulü şöyle buyurdu: "İş ehil olmayan kimseye verildiği zaman kıyameti bekle!" Başka bir hadiste ise şöyle buyurur: "Kim bir topluluk içinde Allah'ın daha çok razı olduğu biri bulunduğu halde başka birini göreve getirirse Allah'a, Resulüne ve mü'minlere ihanet etmiş demektir."[1]

Bir kişinin doğru seçimi, bin kişinin doğru seçimidir. Seçilen eğriyse, yönetim boyuna eğriliğe ve zulme meyleder. Allah Resulü şöyle buyurdu: "İki topluluk düzgün olduğunda, insanlar da düzgün olur. Bozuk olduğunda insanlar da bozuk olur. Bunlar bilginlerle yöneticilerdir."[2]

Siyasetnâme literatürümüz bir anlamda bu ve benzeri hadislerde ifadesini bulan yönetim bilincinin çağlar boyunca hükümdarlara hatırlatılmasından oluşmaktadır. Bu makalede üzerinde duracağımız, Ebu'-Necib Sühreverdî tarafından miladî 12. yüzyıl ortalarında yazılıp Selahaddin Eyyubî'ye sunulan Nehcü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk başlıklı siyasetnâmede, devlet başkanlarının yönetim ve siyasette sekiz şeye benzemeleri iyi olur denilmektedir: **Yağmur, güneş, ay, rüzgâr, ateş, su, yeryüzü ve ölüm.**

Usul-ü siyasetle ilgili bu nefis değerlendirmeyi, çağdaş yönetim düşünürlerinin görüşleriyle karşılaştırmak suretiyle, günümüz şirket yöneticileri için önemli dersler çıkarabiliriz.[3]

1. Yağmur. "Yılda dört ay yağıp yükseklerde ve alçaklarda bulunan bitkiler alemine tam bir yıl yetecek kadar gıda verir ve gelişmelerine yardımcı olur. Devlet başkanları da yardımcılarına, diğer devlet adamlarına, askerlerine, yönetimi altındaki mertebece yüksek ve aşağı herkese mevkilerine göre bir yılda geçimini sağlayabilecek kadar mükâfatı (ücreti) vermelidir."

İnsanların verimlilik ve üretkenlikleri, hasılayı paylaşmakla arttırılabilir. Paylaşımcı olmayan hiçbir sistemin uzun vadede ayakta durması mümkün değildir. Çağdaş işletmecilerin ücret sistemlerine dair görüşlerini birkaç maddede özetleyebiliriz:

1. Ücret her şeyden önce bir motivasyon unsurudur. İşgörenlerin davranışlarını yeniden biçimlendirip odaklandırma ve yeni değerleri benimsemelerini mümkün kılma aracıdır. (Ne kadar ekmek, o kadar köfte!)

MÜSİAD

2. Ücret önemli bir örgütsel iletişim aracıdır. Bir şirketin, işgörenleriyle iletişim kurmasında en dolaysız yoldur.
3. Herkes için en iyi olan bir ücret sistemi yoktur. Değişik örgütler ve aynı örgüt içinde değişik işgören grupları, değişik stratejiler gerektirebilir.
4. Ücret, örgütün vizyon, değer ve stratejilerine destek olmalı, ama rehber olmamalıdır.
5. İlk dört maddedeki hususların başarılabilmesi için, ücret sistemi örgütün çalışma kültürüyle bütünleştirilmelidir.[4]

2. Güneş. "Yılda sekiz ay boyunca sıcaklığını sürdürüp, yeryüzünde bulunan nem ve ıslaklığı çektiği gibi, devlet başkanı da sekiz ay boyunca millet fertlerinin devlete ödemek zorunda olduğu vergi ve diğer gelirleri tahsil etmelidir."

Ekonomik hayatta yönetici, işgörenden vergi değil, işgücü tahsil etmektedir. O halde, başarılı olabilmesi için, işgörenlerinin performansını azamiye çıkarması gerekmektedir. Thomas Gilbert 30 yıl önce işgören performansını engelleyen yönetici davranışlarını 6 grup ve 19 madde halinde toparlıyordu:

A.
Enformasyon gizlemek.
İnsanların performans derecelerini öğrenmelerine izin vermemek.
Performans dereceleri hakkında onlara yanıltıcı bilgi vermek.
Kendilerinden ne beklendiğini insanlardan gizlemek.
İşi iyi yapma hususunda insanlara rehberlik etmemek.

B.
İnsanları çalışma aletlerini seçmekten alıkoymak.
Çalışma aletlerini, onları kullanacak olanların görüşlerine asla başvurmadan tasarlamak.
Mühendisleri, aletleri kullanacak insanlardan uzak tutmak.

C.
İyi performans için teşvik vermemek.
İyiler kadar zayıf başarımcılara da ödemede bulunmak.
İyi performansı bir şekilde cezalandırmak.
Para dışı teşvikleri hiç kullanmamak.

D.
İnsanlara becerilerini arttırma hususunda yardımcı olmamak.
Eğitimi şansa bırakmak.
Eğitim işini ehil olmayan gözetimcilere bırakmak.
Eğitimi lüzumsuz derecede zorlaştırmak.
Eğitimi, eğitilecek olanın amaçlarıyla alakasız hale getirmek.

E.
Bireyin kapasitesini gözardı etmek.
Programları kişilerin en verimli zamanlarına ayarlamamak.
İnsanları, yatkın olmadıkları görevlere atamak.
İşleri göğüslemede hiç yardım etmemek.

F.
Bireyi harekete geçirecek şeyleri dikkate almamak.
İşi, geleceği olmayacak tarzda tasarlamak.
İşgörenlerin daha çok hoşlanacağı çalışma şartlarından uzak durmak.
Cezalandırma durumlarında performans arttırıcı teşvikler yerine kısa kunaşmayla geçiştirmek.[5]

3. Ay. "Tam göründüğü gecelerde ışığı cihana yayılıp nasıl ki uzak yakın insanların çoğu onun ışığıyla aydınlanıyorsa, devlet başkanı da yüce meclislerinde parlak nur şulelerini yaymakla uzak yakın herkese ışığını saçmalı, adalet kamerinin ışıklarını sırf seçkinlere hasretmeyip, ay gibi cömert ve feyizli ışıklarını (adalet ve keremini) her zümreye yaymalı, hiç kimseyi adalet kamerinin berrak aydınlığından yoksun bırakmamalıdır."

James O'Toole'un değer-esaslı liderlerde aradığı başlıca dört vasıf şunlardır:

1. Bütünlük ve dürüstlük. Hedeflerinden hiç şaşmaz ve ilkelerini sulandırmazlar. Aynı zamanda hem ilkeli, hem pragmatiktirler.
2. İtimat. Takipçilerinin değer ve tutkularını yansıtırlar. Liderliği ayrıcalık değil, sorumluluk olarak görürler. Hizmet ederler.
3. Dinleme. Hizmet ettikleri insanlara kulak verirler, fakat kamu oyu denen şeni tutsağı da değildirler. Danışmanları arasındaki farklı fikirleri teşvik ederler. Fikirleri sınar, meselelerin bütün yönlerini araştırırlar.
4. Takipçilere saygı. Liderlerin lideridirler. Derinden pragmatik olsalar da, söz ve fiillerine tutkuyla inanırlar.[6]

4. Rüzgâr. "Esintisiyle cihanın hiçbir bölgesini ihmal etmeyip, nasıl ki her tarafı tesiri altına alıyorsa, devlet başkanı da güzel tedbirleriyle doğru ve güvenilir adamları (istihbarat servisi!) vasıtasıyla bütün tebaanın, vali ve hakimlerin, muhafız ve askerlerin, seçkin hizmetçilerin ve onların dost ve düşmanlarının hareket tarzları hakkında tam olarak bilgi edinmeli, bunlardan hiç birini ihmal etmemelidir."

Basit bir casusluk işi değil burada sözkonusu edilen. Afrikalıların ubuntu diye bir kavramları var: Kişi, başkaları sayesinde, onlarla beraber, kişi olur.[7] Yönetici, sürekli ve sağlıklı enformasyon edinemiyorsa, işgörenleri etkili biçimde yönlendiremez. Kime, hangi konularda, ne ölçüde itimat etmesi gerektiğini; kimlerle hangi özel projeleri geliştirebileceğini bilemez. Belki küçük bir şirket yöneticisinin bu tür bir sorunu olmaz; ama günümüzün orta ve büyük ölçekli şirketlerinde, şu veya bu büyüklükte, açık veya gizli bir 'istihbarat' biriminin oluşturulması kaçınılmazdır. Warren Blank, liderliği 'enformasyon işleme yeteneği'nin ortaya çıkardığına inanmaktadır.

5. Ateş. "Nasıl ki ateş dikenleri ve sair zararlı maddeleri yakıp yok ediyorsa, devlet başkanı da milletin ve devletin huzurunu kaçıran şer ve fesat zümrelerini, bozguncuları kahr kılıcının ateşiyle yakıp gidermeli, düzenli hayat süren tebaayı isyankârların zararından kurtarmalıdır."

İşlemleri bakımından mükemmel şirketler deniz birlikleri gibi iş görürler, diyor Michael Treacy: Önemli olan birey değil, takımdır. Herkes muharebe planını ve kurallar kitabını biliyor; düdük çalındığı zaman herkes yapması gerekeni yapacaktır.[8] Herkese itimat etmek zorundasınız, aksi halde bir tek fire bile telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilir. Bu bakımdan, gereğinde ateş gibi olunup, zararlı unsurları dışlamakta tereddüt edilmemelidir.

6. Su. "Letafet ve tam yumuşaklık zamanlarında akarken, itaat edip yumuşaklık gösterenlere karşı yumuşak olup; şiddet ve sertlikle yolunu kesip set kuranların üzerlerine de aynı sertlikle kükreyip nice bendleri yıkarak ağaçları köklediği gibi; devlet başkanı da kendisine itaatkâr ve devlete saygılı olanlara yumuşak davranmalı, sertlikle devlete karşı gelenlere ise şiddet gösterip onları bir sel gibi silip süpürmelidir."

Liderliğin, burada timsal gösterilen tabiat olayları gibi, bir olay halinde vuku bulduğunu söylüyor Warren Blank. Dolayısıyla, liderlik bir etkileşim alanıdır; orada tıpkı suyun sert ve yumuşak cisimlere yaptığı gibi, duruma göre hareket etme esnekliğine sahip olunmalıdır. Blank'in liderliğin dokuz doğal yasası şunlardan oluşuyor:

1. Liderin gönüllü takipçi ve müttefikleri vardır.

2. Liderlik bir etkileşim alanıdır.

3. Liderlik bir olay halinde vuku bulur.

4. Liderler resmî otoritenin ötesinde nüfuz kullanırlar.

5. Liderler örgütsel olarak tanımlanmış sınırların dışında iş yaparlar.

6. Liderlik risk ve belirsizlik içerir.

7. Liderin inisiyatifini herkes takip etmez.

8. Liderliği yaratan şuur, yani enformasyon işleme kapasitesidir.

9. Liderlik kendine atıfta bulunma sürecidir. Lider ve takipçileri, enformasyonu kendi öznel, dahilî referans çerçevelerine göre işlerler.[9]

7. Yeryüzü. "Yeryüzüne ne gömülse, üzerine ne yüklense, ne kadar ağır yükler bırakılsa taşıyıp tahammül ettiği gibi, devlet başkanı da sırlarını gömmeli ve mukadderat gereği hadiselerin rüzgârıyla esip gelen nâhoş gelişmelere tahammül etmelidir."

Everest tepesinin zirvesine çıkan ilk Amerikalı olan Jim Whitaker, bir dağın hiçbir zaman fethedilemeyeceğini söylüyordu: Dağ fethedilmez, kendinizi fethedersiniz sadece, ümitlerinizi, korkularınızı.[10] Liderliğin gerçek mücadelesi dışta değil, içtedir. Kendini fethetmek, kendini tanımaktır; kuvvetli ve zayıf yanlarını öğrenmek, beceri ve yetersizliklerini, inanç ve önyargılarını, kabiliyet ve zaaflarını bellemektir. Kendini fethetmiş olana, dünyada olup bitenler etki etmez. Kazara liderlik makamlarını işgal edenlerse, rüzgârgülü gibi, her esen yele baş eğerler.

8. Ölüm. "Nasıl ki ölüm ansızın ortaya çıkar, dünyanın gelip geçici lezzetlerine dalmış olan gafilleri yakalar, üstelik ne rica ne rüşvet kabul ederek ruhlarını kabzedip aman vermezse, devlet başkanı da bozguncu ve düşmanları ansızın gaflette yakalamalı, kaçmalarına müsaade ve müsamaha göstermemelidir."

İş hayatında bozguncu veya düşman gibi kelimeler elbette ağır kaçar. Bunların yerine düşük verimle çalışan, kaytaran, sorumluluk üstlenmeyen, iş arkadaşlarına engel olan.. gibi sıfatları koyarsak, çağdaş yönetici için çıkaracağımız temel ders, kararlılık ve gereğinde hızlı hareket etmektir.

Burt Nanus'a göre, liderliğin şartlarından biri karşılıklı-bağımlılık anlayışını yerleştirebilmektir. Bunu başarmak içinse, takım içinde paylaşımcı olmayan, diğerlerine güvenmeyen veya yeterli iletişimi kurmakta kasden ağır davrananlar vakit geçirilmeden dışarıda tutulmalıdır. İşte Nanus'a göre liderliğin yedi megabecerisi[11]:

1. Uzakgörüşlülük. Gözleri sabit bir şekilde ufukları tarar, ufka doğru mesafe almakta olduğu zaman bile.

2. Değişime hükmetmek. Örgütteki değişimin hız, yön ve ritmini öyle ayarlar ki, örgütün büyüme ve evrimi hadiselerin dış seyrine uygun düşer.

3. Örgüt tasarımı. Lider, arzu edilen vizyonu gerçekleştirme kapasitesi gösteren bir örgütü miras bırakabilen bir kurum-kurucudur.

4. Erken öğrenme. Kendini örgütsel öğrenmeyi teşvike adayan ömürboyu talebedir.

5. İnisiyatif. İşi oluruna bırakmayan, işleri olduran bir kabiliyet sergiler.

6. Karşılıklı-bağımlılığı gerçekleştirmek. Başkalarına fikirleri paylaşma ve birbirlerine güvenme, iyi ve sık iletişim kurma, sorunlara işbirliği içinde çözüm arama hususlarında ilham verir.

7. Yüksek dürüstlük standardı. Lider adil, namuslu, hoşgörülü, güvenilir, şefkatli, açık, sadık ve geçmişin eniyi geleneklerine bağlı insandır.

Onbeşinci yüzyılda kaleme alınmış manzum bir fütüvvetnâmeden[12] lider yönetici ve takipçilerinin vasıflarına dair bir değerlendirme ile sözü bağlayalım:

Er odur kim togrulıkla kul ola
Fi'li kavli pür edeb usûl ola

Sohbetine yol bula her bir ferîk
Kendüzünden kendüye ola şefik

Çün kanaat meskenet er menzili
Bil ki yirmez er olan hiçbir dili

Türk ü Rûm u Kürd ü Hind u Arab
Her dilün bil ma'nisin sakla edeb

Her neyikim sana hoş gelmez anı
Kılma kimseye ki yıkarsın dini

Sevmedügün severin dime sakın
Er olanlar kimseye komaz hakkın

İşbu bâzarda zagal makbul degül
Bu bâzarda tiz bilinür eski pul

Ere arı bak ki göresin eri
Erde göresin sen gerçek nurı

Arzu seddin yıka gör kim puttur ol
Kim haber böyle getirmişdür Resul

Arzudandır kim yavuz olur yavaş
Arzudan kopar kamu yirde savaş

Pes şerî'at arzudan geçmek durur
Bâtıl işlerden Hakk'a göçmek durur.

Dipnotlar

1. Ahmet Özel: "Yönetici Peygamber Olarak Hz. Muhammed," Divan İlmî Araştırmalar, 2006/1, Sayı 20, s. 15.

2. Zencani: Sultana Öğütler, İstanbul: Yeditepe, 2005, s. 135. (Alâeddin Keykûbat'a sunulan siyasetname.)

3. Ebu'n-Necib Sühreverdî: Yönetenlerin Yönetimi (Tercüme: Nahîfi Mehmed Efendi. Sadeleştiren: Hüseyin Algül), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1974, s. 157-59.

4. T. Flannery + D. A. Hofrichter + P. E. Platten: People, Performance, and Pay, New York: Free Press, 1996, s. 121-22.

5. Thomas F. Gilbert: Human Competence: Engineering Worthy Performance, New York: McGraw-Hill, 1978, s. 87.

6. James O'Toole: Leading Change: The Argument for Values-Based Leadership, New York: Ballantine, 1996, s. 23-34.

7. Paul Taffinder: The New Leaders, London: Kogan Page, 1995, s. 97.

8. M. Treacy + F. Wiersema: The Discipline of Market Leaders, London: BCA, 1995, s. 50.

9. Warren Blank: The Nine Natural Laws of Leadership, New York: Amacom, 1995, s. 10.

10. J. M. Kouzes + B. Z. Posner: "The Credibility Factor: What People Expect of Leaders," Military Leadership, eds. R. L. Taylor + W. E. Rosenbach, Boulder: Westview, 1984, s. 170.

11. Burt Nanus: The Leader's Edge: The Seven keys to Leadership in a Turbulent World, New York: Contemporary Books, 1989, s. 81-97.

12. Eşref b. Ahmed: Fütüvvet-Nâme, 15. yy.

Prof. Dr. Ömer TORLAK
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Modern Dünyada Yeşil Pazarlama Ne İfade Ediyor?

Bu yazı, modernizmin konfora alıştırdığı günümüz insanının gündelik hayat ve iş dünyasındaki eylemlerini yeşil pazarlama bağlamında irdelemeyi amaçlamaktadır. Konformist yaklaşım modernizmin insanı sürüklediği önemli çıkmazları içerirken, yeşili tüketen birey ve iş dünyası, yeşili merkeze alan pazarlama çabalarına olan ihtiyacı da yeniden keşfetmiş olmanın ikilemini yaşamaktadır. Modern insan ayrıca değerler çatışması içinde erdemle pragmatizm arasındaki açmazların da zaman zaman öznesi zaman zaman ise nesnesi konumunda olabilmektedir. Böylesi bir durum üretim ve tüketim eylemlerine yön veren bireyin kendi içinde bazı açmazlarla baş etmesi sorununu da gündeme getirmektedir.

Modernizm insana daha az yorularak daha fazla dinlenmeyi ve bu arada daha konforlu bir hayatı vaat eder. Böyle bir hayatı elde etme yolunda birey sadece içinde yaşadığı toplumdan değil, gelişen ve hızla yaygınlaşan iletişim araçları yoluyla dünyadaki diğer toplumlardan ve özellikle de refah düzeyi daha yüksek olan toplumların hayat tarzlarından etkilenir. Kendine hedef olarak belirlediği sonuçlara ulaşmak için de çalıştığı sürelerde elde ettiği geliri artırma yanında hane içindeki diğer bireylerin de iş dünyasına katılımını özendirir. Elde edilen gelirle daha konforlu bir hayatı yaşama azminde olan birey, modernizmin kendisini yönlendirdiği sınırlar içinde hedeflerine ulaşmaya çalışır. Her ulaşılan hedef, bireyin kendisine sunulan modern dünyanın diğer nimetlerinden yararlanma yolunda ona başka hedefler belirleme azmini aşılar. Baskın kültürlerin etkisinde ya da diğer ifadesiyle yüksek kültürlerin etkisinde modernizm, insanda farklı hayat tarzlarına göre kendi lüksünü yaşama hedeflerini sürekli canlı tutmaya çalışır. Böylelikle modern dünyanın insanı, üretirken çok fazla düşünemeyen, tüketirken sembollere değer veren, hedeflere ulaşabilme endişesi içinde çevresinde olan biteni çok fazla sorgulamayan, yüksek standartlardaki konforu elde etme peşinde daha düşük hayat standartlarında yaşamak durumunda kalanlara bakmayı unutan ya da aklına gelse de bakmaktan çekinen bir yapıya bürünür.

Modernizmin İşletmeleri Oburlaştırması

Yukarıda kısaca tanımlanmaya çalışılan modern dünya insanı hayatın hemen her alanında benzer tutum ve davranışları sergiler. Dolayısıyla, iş dünyasında işletme

sahipleri, yöneticiler ve çalışan pozisyonunda olanların da aslında modernizmin sunduğu ve yönlendirdiği bu yapıdan farklı olması beklenemez. Modernizm, iş dünyasında verimlilik ve etkinlik, daha fazla kazanma ve rekabet edebilme adına iş dünyasında da sürekli hedefleri peşinde koşan, sorgulamaktan uzak ve çok yönlülükten ziyade daha standart tutum ve davranışları özendirmiştir. Böyle bir çalışma anlayışı işletme denilen organizasyonların misyon ve değerlerden ziyade amaç ve hedeflerle yönetilen birer aygıt olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir.

Günümüz iş dünyasında amaç ve hedeflerle yönetilen bir aygıt konumundaki şirketlerin aynı zamanda oburlaşma eğiliminde oldukları da söylenebilir. Şirket oburluğu kazanılanla yetinmeme, sürekli daha fazlasına sahip olma ve elde edilen gücü kaybetmeme adına, kaynak ve varlıkları istenilen arzu istikametinde kullanmayı da beraberinde getirir. Başka bir deyişle, mevcut konumunu korumak ve daha da güçlenmek adına şirketlerin kullanılan kaynakları pervasızca harcama serbestisine doğru yol aldıkları görülür. Toplumsal fayda oluşturmayı, sahip olunan kaynakları serbestçe ve fütursuzca kullanmanın meşrulaştırma aracı olarak gören şirketlerin oburlaşarak büyümeleri önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Üstelik bu oburlaşmanın küresel ölçekte sınırların ortadan kalkması ve küreselleşmeyle ciddi anlamda yayıldığı da görülür. Bu bağlamda elbette tüm şirketlerin aynı ölçekte oburlaşmasından söz edilemez. Modernizm burada da etkisini gösterir ve her şirket kendi ölçek büyüklüğüyle paralel bir oburlaşmayı sağlamaya çalışır. Bu arada küçük ölçekli olanlar hızlı olma ya da uzmanlık gücüyle ayakta kalmaya çalışır. Oburlaşma yolunda şirketler, modern insanın artan konfor ve rahatlık vurgusundan önemli ölçüde yararlanır. Bu çerçevede şirket oburluğunun modern insanın hesapsız ve sorgusuz tüketiminden beslendiğini söylemek hiç de yanlış olmaz.

“ Baskın kültürlerin etkisinde ya da diğer ifadesiyle yüksek kültürlerin etkisinde modernizm, insanda farklı hayat tarzlarına göre kendi lüksünü yaşama hedeflerini sürekli canlı tutmaya çalışır. Böylelikle modern dünyanın insanı, üretirken çok fazla düşünemeyen, tüketirken sembollere değer veren, hedeflere ulaşabilme endişesi içinde çevresinde olan biteni çok fazla sorgulamayan, yüksek standartlardaki konforu elde etme peşinde daha düşük hayat standartlarında yaşamak durumunda kalanlara bakmayı unutan ya da aklına gelse de bakmaktan çekinen bir yapıya bürünür. ”

Farklı bir açıdan bakıldığında, bugün hayatımızı şirketlerin yönettiği söylenebilir. Ne yiyeceğimizi, neyi seyredeceğimizi, neyi giyeceğimizi, nerede çalışacağımızı ve ne yapacağımızı şirketler belirliyor. Şirket kültürleri, ikonları ve ideolojileriyle topyekûn bir kuşatılmıştan söz edilebilir. Tıpkı kilise ve monarşinin diğer dönemlerde yaptığı gibi onlar da heybetli yapılar ve inceden inceye düşünülmüş gösterilerle kendilerini yüceltere, yanılmazlık ve her şeyi yapabilme gücüne sahip oldukları hissini veriyorlar. Şirketlerin bu egemen konuma yükselmeleri modern tarihin ya da diğer bir ifadeyle modernizmin dikkate değer olaylarından biri olarak değerlendirilebilir (Bakan, 2007: 15-16).

Elbette tüm şirketlerin oburlaşma yolunda olumsuz hamleler içinde olduğu ya da elde ettiği gücü toplum aleyhine ve tamamen kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldığından bahsetmek haksızlık olur. Fakat, bir yandan artan ve yoğunlaşan acımasız rekabet, diğer yandan rekabetin küreselleşmesi ve dünyanın global bir köy ya da başka bir deyişle global bir pazar alanına dönüşmesi dikkate alındığında, her geçen gün artan sayıda şirketin kendilerinden beklenen misyondan uzaklaştığı ve meşruluk problemi yaşadığı söylenebilir.

Sorumluluklara Geri Dönüş

Şirketlerde özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren artan oranda yaşanmaya

başlanan meşruluk problemleri bir taraftan tüketici ve çevrenin korunmasına yönelik çabaları tetiklerken, diğer taraftan ise meşruluk arayışlarını desteklemek üzere kurumsal sorumluluk kampanyalarında hissedilir ölçüde artışları beraberinde getirmiştir. Bugün iş dünyasında adeta yarışırcasına sergilenen kurumsal sosyal sorumluluk programları, oburlaşan ve modern insanın bunalımına yol açan şirket uygulamalarının olumsuz etkilerini giderme çabası olarak da değerlendirilebilir.

Modernizmin sunduğu konformist hayat içinde yalnızlaşan birey, oburlaşma yolundaki şirketlerin yoğun rekabet savaşlarında ayrıca gündelik iş hayatında da tekdüze ve monoton bir mücadeleden bunalmışlığın etkisindedir. Klimalı, oldukça rahat ve gösterişli işyerlerinde çalışan birey evinde de benzer konforu sürdürür. Ancak bireyin fıtratı onu doğal olana yönlendirir. Çevreye çıkan birey ise, ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınma, çevre kirliliğinin artması, ormanların yanması vb. çok sayıda nedenle azalan doğal kaynak suları, ısınan hava, yeşilin kaybolduğu bir tabiat içinde bunalmaya başlar ve yine modernizmin sunduğu konforlu alışveriş merkezlerine kendini hapseder. Bu şekilde bir kısır döngü içinde birey hayatını sürdürür. Bu durumda da aslında birey yine şirketlerin yönlendirmesiyle hareket eden ve onların oburlaşmasına katkı sağlayan pozisyonunu sürdürürken, doğal olandan ve doğal olanı koruma noktasından uzaklaşır.

Elbette bütün insanların aynı şekilde davrandığı iddiasında olamayız. Doğal olanı koruma, oburlaşan şirketlerin tuzaklarından kendini sakınma ve kendini sadece modernizmin sunduğu konformizme hapsetmeme konumunda olana ya da olmaya çalışan bireyler de vardır. Hatta küresel ısınma, suların azalması, toprak ve havanın kirlenmesi gibi konular sebebiyle çevrenin korunması konusunda daha hassas hale gelen birey sayısında da bir artıştan söz edilebilir. Ancak, oburlaşan ve oburlaşmayı sürdürme çabasında olan çok sayıda şirketin elde etmiş oldukları güç, en azından şimdilik, duyarlı insanların şirket faaliyetleri üzerindeki yönlendirici ve denetleyici etkileri sınırlandırmaktadır.

> **"Kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları yanında şirketlerin yeşili ve çevreyi koruma, iş ahlâkına uygun davranma gayretleri de dikkat çekmektedir. Zira son yıllarda artan oranda bu konulara ilişkin kamuoyunda artan bir ilgi ve en azından bazı tüketicilerde konuya ilişkin artan bir duyarlılık söz konusudur. Bu duyarlılık artışına paralel olarak bazı tüketicilerin satınalma kararlarında şirketlerin konuya ilişkin hassasiyetleri yanında, gerçekten iyi niyetli olup olmadıkları da sorgulanabilmektedir."**

Bu sınırlı etkiye rağmen, iletişim araçları yoluyla kamuoyuna yansıyan çok sayıdaki olumsuz işletme uygulamaları nedeniyle şirketlerin ister istemez daha dikkatli hareket etmeleri gündeme gelmektedir. Özellikle internetin yaygınlaşması ve bloglar yoluyla sanal tartışma gruplarının oluşması, şirketlerin oburlaşma adına yaptıkları yanlış ve hatalı uygulamaların yayılmasını sağlamaktadır. Hatta bazı blog yazarlarının kendilerine online yorumcu görevi biçmiş olması ve bu hikayeleri kendilerince kurgulayarak sanal ortamda paylaşmaları sonucunda şirketler ve onların ürünleri ile faaliyetlerinin açıkça ve yaygınlaşan bir şekilde tartışılmasına yol açmaktadır (Esty ve Winston, 2008: 115). Bu durumda şirketlerin kendilerine çeki düzen verme ihtiyacı artmakta ve kurumsal sosyal sorumluluk kampanyalarına olan ilgileri her geçen gün artmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları yanında şirketlerin yeşili ve çevreyi koruma, iş ahlâkına uygun davranma gayretleri de dikkat çekmektedir. Zira son yıllarda artan oranda bu konulara ilişkin kamuoyunda artan bir ilgi ve en azından bazı tüketicilerde konuya ilişkin artan bir duyarlılık söz konusudur. Bu duyarlılık artışına paralel olarak bazı tüketicilerin satınalma kararlarında şirketlerin konuya ilişkin hassasiyetleri yanında, gerçekten iyi niyetli olup olmadıkları da sorgulanabilmektedir. Öte yandan bazı tüketiciler ise satınalma güçlerinin yetersizliği yüzünden konuya ilişkin duyarlılıklarına rağmen uygulamada yeterince tepki verememektedir. Bazı durumlarda ise tepkiler tüketici boykotuna kadar varabilmekte ve bu

MÜSİAD

anlamda doyumsuz bazı şirketlerin zor anlar yaşamaları gündeme gelebilmektedir.

Yeşil Pazarlamanın Dayanılmaz Çekiciliği

Bütün bu ifadelerden sonra, şirketlerin yeşil pazarlamaya olan ihtiyaçlarından söz etmek mümkün gözükmektedir. Yeşil pazarlama ilk bakışta zıtların bir arada kullanılması anlamında bir oximoron olarak görünebilir. Ya da yeşil pazarlama zevahiri kurtarmanın bir aracı olarak kurgulanabilir veya kullanılabilir. Yeşil pazarlama, pazarlama çabalarında yeşil, yani çevre konularını anlamayı, bu konulara karşı hassas olmayı, dengesiz kaynak dağılımını dengeleme noktasında katkı sağlamayı ve tüm pazarlama karar ve uygulamalarında bu konularda toplumsal zarar verici davranışlardan kaçınmayı ifade eder. Başka bir ifadeyle, yeşil pazarlamadan söz edilebilmesi için pazarlamacıların yeşil konuların farkına varması, anlamaya çalışması ve önemsemesi gerekir (Grant, 2008:43-45). Yeşil pazarlama adı altında yeşil konular kavranmaksızın çok sayıda yanlış ve uygun olmayan çabalarla karşılaşılabilir. Bunların yeşil pazarlamayla ilgisi olmayıp, gösteriş ağırlıklı, oburlaşma çabalarını örtme çabaları olduğu açıktır.

Yeşil pazarlama çabalarında bir yanda yeşil konulara duyarlılıkla yaklaşım ve bu çerçevede pazarlama çabalarının kurgulanması söz konusu iken, diğer yanda tüketicilerin yeşil tüketici olmaları yönünde onların desteklenmesi, eğitilmesi (Grant, 2008: 51) ve hayat tarzlarına etki edilmesi göz ardı edilmemelidir. Bu durum, modernizmin bugün insanları getirmiş olduğu üretim ve tüketim bağlamında konforu yaşama adına hatalara ve yanlışlara göz yumma anlayışından da uzaklaştırabilir.

Çoğu oburlaşmış ya da oburlaşma yolundaki şirket yeşil pazarlamayı maliyet nedeni olarak görebilir. Zira bugün ekonominin tümünde düzenleyici sistem, gevşek yönetmelikler ve etkisiz uygulamalardan dolayı çoğunlukla başarısız olmaktadır (Bakan, 2007: 107). Oburlaşmak suretiyle ülke yönetimleri nezdinde etkileyici ve yönlendirici konuma gelen şirketlerin bu tür düzenlemeleri kendi lehlerine kurgulama ve zaman zaman da engelleyici olma özellikleri dikkate alındığında, yeşil pazarlama adına reklam ve halkla ilişkiler faaliyetlerini oldukça iyi yöneten şirketlerin aslında yeşili pazarladıklarından söz edilebilir.

“Yeşil pazarlama; toplumsal kaynakların etkili ve verimli kullanılması, kirletilmemesi, muhafaza edilmesi, ürünleri kullanacak ya da tüketecek olanların sağlık ve güvenliklerinin gözetilmesi ve aldatıcı, yanıltıcı çabalardan uzak durulmasını içerir. Yoksa sadece yeşil kelimesinin eklenmesiyle yeşil pazarlamadan söz edilemez. Gerçek anlamda yeşil pazarlamanın müşteriler ile işletmelere değer katması beklenir. Bunun için ise pazarlamacıların erdemli olmaları gerekir.”

Yeşil pazarlama; toplumsal kaynakların etkili ve verimli kullanılması, kirletilmemesi, muhafaza edilmesi, ürünleri kullanacak ya da tüketecek olanların sağlık ve güvenliklerinin gözetilmesi ve aldatıcı, yanıltıcı çabalardan uzak durulmasını içerir. Yoksa sadece yeşil kelimesinin eklenmesiyle yeşil pazarlamadan söz edilemez. Gerçek anlamda yeşil pazarlamanın müşteriler ile işletmelere değer katması beklenir. Bunun için ise pazarlamacıların erdemli olmaları gerekir (Torlak, 2008: 70). Bu bağlamda erdemi pazarlama anlayışı ve çabalarının odağına yerleştirmek hem anlamlı hem de zorunluluk olarak görülebilir (Torlak, 2008a).

Ürün ve ambalajların geri dönüşümünü sağlayıcı ya da hızlandırıcı önlemler alınması, ürün ve ambalaj atıklarının geri kazanılmasını sağlayacak kampanyalar başlatılması, üretim ya da ürünün kullanılmasında daha az kaynak (örneğin enerji, su vb.) kullanımının sağlanması, ürün ambalajlarının daha az miktarda hammadde kullanılarak gerçekleştirilmesi gibi pazarlama uygulamaları, yeşil pazarlamaya örnek olarak verilebilir. Çip üreticisi AMD firmasının silikon plakası temizlerken daha az su ve kimyasal madde kullanmak için “ıslak işlem” araçlarından birinde değişikliğe gitmesiyle dakikada kullanılan su

miktarında üçte ikilik bir azalma, Timberland'ın ayakkabı kutularının tasarımını değiştirmesi sonucunda kutularda %15'lik tasarruf ve genel olarak kirletmeme fikrinin yaygınlaşması, iş hayatında yeşil pazarlamanın olumlu örneklerinden birkaçı olarak verilebilir (Esty ve Winston, 2008: 145-146). Bir dönem Abbate gömleklerinin eski gömleklerin getirilmesi karşılığında ürün fiyatını düşürmesi ve toplanan kullanılmış gömleklerin değerlendirilmesi suretiyle kaynak israfını azaltma çabaları da yeşil pazarlamaya güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Konfora alışkın modern insanın hem tüketici hem de şirket sahip, yönetici ya da çalışanı olarak yeşil pazarlamaya bakışı önemlidir. İş dünyasında rekabet etme, daha fazla kazanma, istihdam oluşturma vb. çok sayıdaki neden, yeşil pazarlamaya uygun olmayan davranışlara yönlendirebilir ve bu nedenler meşrulaştırma aracı olarak kullanılabilir. Tüketici birey de kendi konforuna uygun tüketim eylemlerini meşrulaştırma ve daha fazla tüketebilmek için çevreci olmayan eğilim gösterme yoluyla yeşil pazarlama uygulamalarını desteklemek yerine engelleyici rol oynayabilir.

Yeşil Pazarlamanın İki Yönlü Başarısı

Yeşil pazarlamada bireyin bilinçlenmesi ve duyarlılıklarının artmasıyla birlikte, hem işletme hem de tüketici yönlü olarak olumlu gelişmeler kaydedilebilir. Modern dünyanın duyarsızlaşan ve bireyci hale gelen insanına karşın yeşil pazarlama anlayışının hakim olmaya başlamasıyla daha kolektif duygularla paylaşımcı, katılımcı ve toplumsal faydayı düşünen ve önceleyebilen insan sayısı artırılabilir. Başka bir ifadeyle, yeşil pazarlama, modernizmin yalnızlaştırdığı ve duyarsızlaştırdığı birey yerine, toplumsal olana duyarlı gelecek nesilleri de düşünebilen hem birey hem de şirket olarak oburlaşmak yerine paylaşabilen bireyi ön plana çıkarabilir. Bu birey aynı zamanda başkasının haklarının farkında ve saygılı, sadece kendi geleceği adına haksız uygulamaları meşrulaştırma gayreti içinde olmayan bir birey olacaktır.

Başarılı yeşil pazarlama uygulamaları şirketin itibarını artırmakta, itibarlı şirketler müşteriler tarafından daha fazla tercih edilmenin yanında çalışanlar tarafından da daha fazla tercih edilen şirketler haline gelmektedir. Böylece daha yetenekli ve nitelikli çalışan bulma ihtimali artan şirketlerin aslında yeşil pazarlama çabalarıyla orta ve uzun vadede elde edebileceği kazançların ne denli geniş çaplı olduğu anlaşılabilir.

Yeşil pazarlamayla yeni iş fırsatları bulunabilir, bu tür çabalar sonucu firma itibarı ve buna bağlı olarak hisse değerleri artabilir. Yeşil pazarlama çabaları şirketleri oburlaşma hırsı yerine orta ve uzun vadede yararlı olma anlayışıyla daha makul kazançlara götürür.

İşletmeler ve tüketiciler açısından dayanılmaz çekiciliğe sahip yeşil pazarlamayı kendi dinamikleri içinde ve olumlu yönlerini merkeze alarak uygulayabilen şirketlerin itibarları yükselirken, tüketicilerin sağlıklı gelişimlerine katkıda bulunulacak ve tüketiciler aynı zamanda modernizmin konformist etkisinden kurtulabilecektir. Bu kurtuluş aslında bireye gerçek anlamda özgürlüğünü sağlayabilir. Hem tüketici hem de iş dünyasındaki rolleriyle birey yeşil pazarlamanın dayanılmaz çekiciliği sayesinde kendine gelebilecek ve olması gereken duyarlılıklarına kavuşabilecektir.

Kaynaklar

Bakan, Joel (2007), Şirket – Kâr ve Güç Peşindeki patolojik Kurum, Çev. Rahmi G. Öğdül, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Esty, Daniel C. ve Andrew S. Winston (2008), Yeşilden Altına – Akıllı Şirketler Çevreci Stratejiler ile Nasıl Avantaj Yaratır, Çev. Levent Göktem, İstanbul: MediaCat Kitapları.

Grant, John (2008), Yeşil Pazarlama Manifestosu, Çev. Nadir Özata ve Yasemin Fletcher, İstanbul: MediaCat Kitapları.

Torlak, Ömer (2008), "Pazarlama ve Erdemlilik: Yanlış Algılar İçin Bir Açılım", İş Ahlakı Dergisi, Cilt 1 Sayı 1, 67-79.

Torlak, Ömer (2008a), "Pazarlamanın Yeni Tanımı ve Pazarlama Karmasındaki Değişime İlişkin Değerlendirmeler", Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler, Ed. İnci Varinli ve Kahraman Çatı, Ankara: Detay Yayıncılık, 1-29.

Prof. Dr. Engin YILDIRIM
Sakarya Üniversitesi

İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu

İş hayatı insanların ahlâk kurallarıyla ve ikilemleriyle en çok karşı karşıya geldikleri alanlardan biridir ve buradaki ilişkilerin genel olarak bencillik, iki yüzlülük gibi gayri ahlaki temellere dayandığı yaygın bir inanıştır. Buna karşılık zamanımızda hiçte küçümsenmeyecek sayıda örgüt ve işletme misyon, vizyon ifadelerinde ve temel değerlerinde güven, sorumluluk, ortaklık, kişisel ve toplumsal gelişme gibi kavramlara vurgu yapmaktadır. Sadece işletmeler veya kamu hizmeti sunan kuruluşlar değil, sivil toplum kuruluşları ve bu arada sendikalar da etik davranış kodları geliştirmiştir.Mesela Amerikan Birleşik Otomobil İşçileri Sendikası'nın (UAW) etik davranış kodu vardır. Peki, ne oldu da iş ahlakı ve işletmelerin sosyal sorumluluğu gibi kavramlar günümüzde yaygın bir şekilde iş ve çalışma dünyasında kendilerine yer edinmeye başladılar?

Bilindiği üzere modernist anlayış, sadece logosu (akıl) meşru bilgi olarak saymış, ethosu (etik, ahlâk) normatif ve bilim-dışı ilan etmişti.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilim tarihi ve felsefesindeki önemli gelişmeler, akılcı modellere olan inancın zayıflaması ve bu gelişmelerin etkisiyle postmodern düşüncenin ortaya çıkışı iktisat ve işletme dünyasında ahlâk konusunu üzerinde durulmaya değer bir alan olarak gündeme taşımıştır. Elbette bunu söylerken ahlâk konusunun iş dünyasından tamamen uzak tutulduğunu söylemek istemiyoruz. Bu bağlamda modernlik öncesi toplumların iktisadi hayatında dini ve ahlaki kuralların yerini, kapitalizmin doğuşunda Protestan ahlakının oynadığı rolü akla getirmek yeterli olacaktır. İngiliz tarihçi E.P.Thompson'un ahlaki ekonomi diye tanımladığı kapitalist modernlik öncesi ekonomide iktisadi aktörlerin temel amacı sadece kar etmek veya fayda maksimizasyonu sağlamak değildi. Bu amaçların ötesinde iktisadi aktörler içinde yaşadıkları topluluğun bir ihtiyacını karşılamakla yükümlü oldukları bilinciyle hareket ediyorlardı.

“Bilindiği üzere modernist anlayış, sadece logosu (akıl) meşru bilgi olarak saymış, ethosu (etik, ahlâk) normatif ve bilim-dışı ilan etmişti. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilim tarihi ve felsefesindeki önemli gelişmeler, akılcı modellere olan inancın zayıflaması ve bu gelişmelerin etkisiyle postmodern düşüncenin ortaya çıkışı iktisat ve işletme dünyasında ahlâk konusunu üzerinde durulmaya değer bir alan olarak gündeme taşımıştır.”

MÜSİAD

Erken kapitalizmde nesnel bir ahlâk anlayışı olup, çalışma, tasarruf, disiplin ve israftan kaçınma gibi değerler öne çıkarılmışken daha sonraları öznel bir ahlâk anlayışına dayalı hazcılık öne çıkarılmıştır. Liberal iktisatçı ve düşünür F.A.Hayek sosyal sıfatının büyülü bir anlam kazandığını, tanımladığı her şeyin açık anlamını yok edip onlara sınırsız bir esneklik kazandırdığını belirtmiştir. Sosyal kavramı 19.yüzyılın ikinci yarısında çok fakir halk katmanlarının bulunduğunu "keşfeden" batı ülkelerindeki yönetici sınıfların bu insanlar için de sorumlu olduklarını düşünmeleriyle ortaya çıktı. Ahlaki veya iyi kavramı yerine sosyal sorumluluk kavramı önem kazanmaya başladı. Fakirlere yardım etmek ahlaki değil sosyal bir sorumluluktu ve böyle olunca tek tek bireyler ahlaki olarak sorumlu tutulmuyorlardı.

Modern toplumu ahlaki bir felaket olarak nitelendiren günümüzün en önemli ahlâk felsefesi düşünürlerinden A. MacIntyre, bu durumun temel nedeni olarak ünlü sosyolog M.Weber'in vurguladığı araçsal-akılcı eğilimleri görmektedir. Araçsal akılcılık kavramı tüm ahlaki değerlendirmeleri dışlayan, uzman bilgisi ve kişisel olmayan kurallara dayalı nesnel bir mekanizma olarak araçları amaç olarak görmektedir. Bu durumda ahlaki endişelerle kısıtlanmadığı zaman eylem, tamamen akılcı temellere göre değerlendirilmektedir. Bu durumda önemli olan eylemin mümkün olan en iyi teknik bilgiye göre yerine getirilip getirilmediği ve sonucunun getiriye göre maliyetli olup olmadığıdır Araçsal-akılcılık ahlaki ilişkilerin özü olan Ötekinin diğerine sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır.

"İşletmelerin sosyal sorumluluğu denince genel olarak anlaşılan işletmenin çıkarlarının ve yasal olarak tabi olduğu yükümlülüklerin ötesinde toplumsal iyiye katkı yapan onu geliştiren eylemler akla gelmelidir. Sosyal sorumluluk olarak gözüken faaliyetlerin bir kısmı mali skandallar, petrol sızıntıları gibi olayların neden olduğu olumsuz imajı ortadan kaldırmak amacını taşımaktadır."

Bir başka ünlü sosyolog Durkheim için modern dünyada işletme toplumun ikincil bir işlevi olmaktan öte bilim, din ve serbest meslekleri de geçerek toplumun en önemli, en hayati işlevi haline gelmiştir. Ancak O'na göre dışında hayatın diğer alanları ihtiras ve arzuları gemleyen ahlaki ilkelere sahipken, iş dünyası kişisel çıkarların ön planda olduğu, mesleki etik ilkelerin zayıf olduğu bir alandı.

İşletmelerin daha ahlaki olmasının, sosyal sorumluluk bilincine sahip olmasının ne gibi amacı ve sonuçları olabilir? Faydacı bir bakış açısıyla daha etkin bir işletme meydana getirmek ilk akla gelen cevap olabilir.

İşletmelerin sosyal sorumluluğu denince genel olarak anlaşılan işletmenin çıkarlarının ve yasal olarak tabi olduğu yükümlülüklerin ötesinde toplumsal iyiye katkı yapan onu geliştiren eylemler akla gelmelidir. Sosyal sorumluluk olarak gözüken faaliyetlerin bir kısmı mali skandallar, petrol sızıntıları gibi olayların neden olduğu olumsuz imajı ortadan kaldırmak amacını taşımaktadır. İşletmelerin sosyal sorumluluğu konusu gündeme geldiğinde herhalde birkaç istisna dışında hiçbir işletme sosyal açıdan sorumsuz olduğunu ilan etmez.

İktisat tarihçisi Karl Polanyi modern toplumu "çift yönlü bir hareket"in yönetmekte olduğunu söylemektedir. Bir taraftan, piyasa sürekli genişlemekte ve toplumun dokusunu tahrip edici bir çözülmeye sebep olmaktadır. Toplum ise, piyasanın bu hareketini belli alanlarda kısıtlamayı amaçlayan "karşı bir hareket" geliştirmektedir. Kurumsal yapıdan kopmuş ve kendi kurallarına göre işleyen bir piyasa, insanları ciddî bir güven bunalımına itmektedir. 1980 sonrası dönemde, mal ve sermaye hareketlerini serbestleştirmeyi öngören politikaların hâkim olması ile birlikte, üretim faaliyeti, uluslararası piyasalar daha fazla dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir. Etkinlik ve rekabet gibi unsurlar önem kazanmıştır. Üretim maliyetlerinin düşürülmesi, daha doğrusu emek faktörüne yapılan ödemelerin (ücretlerin) azaltılması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak emek piyasaların yeniden düzenlenmiş, yani "esnekleştirilmiştir". Artık emek sahipleri kolaylıkla işten çıkarılabilmekte ya da daha az ücret mukabili daha fazla çalışmaya zorlanmaktadır. Küreselleşme ve esneklik çağında güç dengesizliğinin piyasa ve işverenler lehine bozulduğu bir ortamda

etik standartları sağlamakta zorlaşmaktadır. Demokratik bir toplum iktisadi anlamda etkenlik ve adil olma arasında bir denge aramalıdır. Serbest piyasa ekonomisinin etkenlik ve ekonomik refah sağlamada gücünü göz ardı etmeden insan onuruna yakışır bir iş ve çalışma ortamının sağlanması da önemlidir.

Çalışma ilişkilerinde eşitlik insan onuruna, yaşamına saygı gösteren adil çalışma standartlarını içermektedir. Ücretler, çalışma saatleri, iş güvenliği, sosyal güvenlik, ayrımcılığa maruz kalmama gibi hususlardaki düzenlemeler ise adalet çerçevesinde ele alınan başlıca konulardır. Çalışanlar paydaş olduklarından işyerinde temsil edilme ve söz söyleme hakkına sahip olmalıdırlar.

Evrensel temel değerler insan onuruna ve bireylerin temel insan haklarına saygıyı içermektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesindeki hakları çalışma haklarını içinde görmek çabası son yıllarda artmış ve çalışma hayatıyla ilgili hakların temel insan hakları arasında yer aldığı sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Burada Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın (ILO)'nun temel emek standartları önemli bir yol göstericidir. Çocuk emeği ve diğer zor çalıştırma biçimlerine karşı olma, asgari ücretlerin ödenmesi, iş güvenliğinin sağlanması ve örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakları emek standartlarının özünü oluşturmaktadır. Bunlar adil emek standartlarının oluşturulmasını sağlayarak, örneğin dış yatırımcıları ülkeye çekmek için ücretlerin baskı altında tutulmasının önüne geçebilir. Ancak bu konuda gerçekçiliği elden bırakarak, gereğinden fazla müdahalede bulunarak yüksek emek standartlarının oluşturulması, yeni iş imkânlarının doğmasına engel olabilir.

> **“Uluslararası emek standartları sadece insani bir tutumdan kaynaklanmamaktadır. Çalışma koşullarının ve ücretlerin çok düşük olması bazı gelişmekte olan ülkeler için gelişmiş ülkelere göre maliyetlerde büyük avantajlar sağladığı için bu alanlarda belli standartların oluşturulması hususunda gelişmiş ülkeler baskı yapmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin yönetici seçkinleri ve uluslararası işveren örgütleri böyle düzenlemelere karşı çıkmaktadır.”**

Bu çerçevede asgari seviyede de olsa uluslararası emek standartlarının geliştirilmesi ve bunların GATT ve NAFTA gibi uluslararası ticareti düzenleyen sistemlere dâhil edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Uluslararası emek standartları sadece insani bir tutumdan kaynaklanmamaktadır. Çalışma koşullarının ve ücretlerin çok düşük olması bazı gelişmekte olan ülkeler için gelişmiş ülkelere göre maliyetlerde büyük avantajlar sağladığı için bu alanlarda belli standartların oluşturulması hususunda gelişmiş ülkeler baskı yapmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin yönetici seçkinleri ve uluslararası işveren örgütleri böyle düzenlemelere karşı çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki emek çevreleri ticaret anlaşmalarının asgari emek haklarının sağlanması için uygun bir araç olduğunu düşünmektedirler. Uluslararası anlaşmalarda ticaret politikası ile sosyal politikanın birbiriyle uyum içinde düzenlenmesi görüşü sıkça dile getirilmektedir. Emek standartlarının varlığı işletmeleri düşük maliyetli rekabet yerine kalite temelli politikalar izlemeye yöneltebilir.

Her ne kadar Reebok gibi bazı firmalar emek standartları, etik ticaret gibi konularla ilgilenen insan hakları bölümleri kursalar da yöneticiler üzerinde yapılan çeşitli araştırmalarda etkenlik, verimlilik ve mal ve hizmetlerin kalitesinin artırılması gibi konuların öncelik kazandığı, eşitlik, katılım, ayrımcılığın önlenmesi gibi konuların ikinci planda görüldüğü ortaya konmuştur.

İşletmeler sadece hissedarlarını veya sahiplerini değil tüm paydaşlarını düşünmek zorundadırlar. Ünlü liberal iktisatçı Milton Friedman yakın bir geçmişte işletmelerin tek sosyal sorumluluğunun kar etmek olduğunu iddia etmişti. İşletmeler verdikleri kararların ve uyguladıkları politikaların siyasi, iktisadi, çevresel ve ahlaki boyutlarını geniş bir bakış açısıyla düşünmek zorundadırlar. İşletmelerle paydaşları arasında bir çeşit zımni toplumsal sözleşme vardır. Paydaşlar deyince ilk akla gelen gruplar hissedarlar, kredi verenler, yöneticiler ve diğer işgörenler, tedarikçiler, müşteriler, işletmenin faaliyette

MÜSİAD

bulunduğu bölgenin kamu otoriteleri, düzenleyici kurumlar ve eğitim ve sağlık kuruluşlarıdır. Hissedarlar ve kredi verenler yaptıkları finansal yatırımın karşılığını almalıdır. Aynı şekilde işgörenler yaptıkları işin karşılığında adil bir ücret almalı ve insan onuruna yakışır bir iş ortamında bulunmalıdırlar. Bunun karşılığında işgörenler kendilerini geliştirmek için ömür boyu öğrenmeye kendilerini adamalı, sahip oldukları bilgileri paylaşmalıdır. Paydaş tanımına doğmamış nesiller, hayvanlar ve cansız tabiatı da eklemek mümkündür. Çünkü bunlar da işletmenin faaliyetlerinden etkilenmektedir.

İşletmeler sadece belli amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan bir araç olarak nitelendirilmemelidir. İşletme kültürü üyelerinin sadece işletme amaçları için çalışmalarını değil, bu çalışmalarında anlam bulmalarını da ifade etmektedir. Bunu sağlayan bireyle içinde yaşadığı kültürel ortam arasındaki "ver-al" ilişkisidir. İnsanların iş hayatlarında anlam bulma ihtiyaçları vardır. Kültür bu anlamı sağlayarak hem bireyin, hem de örgütün başarısını sağlamaya çalışır.

İşletme kültürü, işletmedeki en üstten en alta kadar herkesi kazançlı olduğunu hissettirmeye çalışır ve işten zevk duyma ve yönetime güvenme gibi unsurlar taşımaktadır. Çalışanların bağlılığı işletmenin normları ve değerlerinin içselleştirilmesi anlamına gelmektedir. Buna göre tepe yönetim rasyonel yöneticiler olarak değil, simgesel yöneticiler olarak önemlidir. İşletmenin içsel ve dışsal olarak simgeselleştirilmesiyle kahramanlar oluşturularak, bunlar liderlik sürecinin önemli bir parçası haline gelirler. Bu çerçevede işletme kurucusunun veya kurucularının şirket değerlerini etkilemedeki rolü vurgulanmıştır. Şirket ve ürünleri hakkındaki hikâyeler, mitler ve masallarla bu değerler yaygınlık kazanır. Bunlar kültürel kimliği güçlendirir.

Eğer uygun değerler ve davranışlar örgüt üyeleri tarafından benimsenirse ortak bir amaç ve ahlaki katılım gelişir ve bu da bir kontrol yöntemi olarak çalışanların sürekli gözetilmesi ihtiyacını ortadan kaldırır. Ofis partileri, kahve araları, davetler ve şirket geceleri gibi örgütsel törenler bütün çalışanları birbirine bağlama ve sosyal düzeni ve kontrolü sağlama amacına dönüktür. Bu törenler, örneğin altlarla üstlerin birlikte kahvaltı etmeleri rol, statü ve saygınlık farklılıklarını geçici süreyle ortadan kaldırır. Bütün bu faaliyetler sayesinde bireyler işletmede sosyal yapısının geçici de olsa dışına çıkarlar.

Gerçekleştirilen bir dizi araştırmada sosyal sorumluluk sahibi işletmelerin uzun dönemde finansal olarak daha üstün bir performans gösterdikleri bulunmuştur. Elbette, bu bulgu önemli olmakla birlikte sosyal sorumluluğa sadece bir araç gözüyle bakmamak gerekir. İşletmelerin sosyal sorumluluğun ahlaki bir yükümlülük olduğu ve sırf bu nedenle benimsenmesi gerektiği akıldan çıkarılmamalıdır. Sosyal sorumluluk bir çeşit makyaj malzemesi veya halkla ilişkiler uygulaması olarak görülmemelidir.

Dr. Hüseyin ÇIRPAN
Eflatun Eğitim ve Danışmanlık

Değer Odaklı Yönetim

Siemens rüşvet suçunda tazminat ödemeyi kabul etti. Total İtalya'nın Genel Müdürü rüşvet suçundan tutuklandı. Amerika'da Nasdaq eski başkanı 50 milyar dolardan fazla dolandırıcılık iddiasıyla tutuklandı. Bu haberler son birkaç hafta içerisinde gazetelerde yer aldı. Bunların sadece buzdağının görünen kısmı olduğuna ise şüphe yok. Amerika'da "hedge funds" ile yaşanan finansal kriz gelmiş olduğumuz son noktayı gösteriyor. İş dünyasıyla ilgili getirilebilecek eleştiriler yalnız bunlarla ilişkili değil.

Üretim ve tüketim biçimlerinden kaynaklanan kirlenme, ekolojik sistemi sürdürülemez bir noktaya doğru taşımaktadır. Tuzla'da tarlaya gömülü olarak bulunan zehirli atıklar buna bir örnek. Hesap sorulmayan işletme yöneticilerinin almış olduğu kararlar, sosyal dengesizlikleri oluşturmakta ve sosyal çalkantıların alt yapısını hazırlamaktadır. Yunanistan'da 2008 yılı sonunda yaşanılanlar bunların en tipik örnekleri arasında sayılabilir.

Bu yaşananları, özellikle bilinç düzeyi yüksek bireylerin umutsuzlukla karşılamaması gerekir. Çünkü yaşananlar yeni bir dönemin habercisi. Bu kadar olumsuzluğun olmasının bir nedeni olmalı. Yeni bir bilince ve bakış açısına ihtiyacımız var. Einstein'ın belirttiği gibi sorunlar, onları üreten bilinç düzeyiyle çözümlenemez.

Oldukça hareketli ve ilginç günlerden geçtiğimiz kesin. Eski inanç kalıpları sorgulanıyor ve bir dönüşümün eşiğinde bulunuyoruz. Dönüşümlerin gerçekleşmesi genelde belli bir krizle birlikte olmuştur. 2009 yılına girdiğimiz bugünlerde de son dönemlerin en ağır krizini yaşamakta olduğumuz söyleniyor. En büyük umudumuz, finansal krizle tetiklenen ve ekonomik durgunlukla derinleşecek olan bu krizin yirminci yüzyılda iş dünyasına hakim olan bencil ve aç gözlü paradigmanın sorgulanıp yeni bir bilinç düzeyine ulaşmamıza vesile olmasıdır. Kısacası yeni bir modele ve yaklaşım biçimine ihtiyacımız var. Bu yazımızda işletmeciliğe daha bütünsel bakacak ve yeni bir model önerisini paylaşacağız: Değerlerle Yönetim.

Rekabet Üstünlüğü Sağlamak

21. yüzyılda büyük ya da küçük ölçekli olsun tüm şirketlerin tepe yönetimlerini meşgul eden beş kritik konu vardır. Bunlar:

- Kârlılığı ve şirketin değerini arttırmak
- Yetenekli insanları kuruma çekmek ve elde tutmak
- Marka sadakati oluşturmak
- Kurum kültürüne etik değerleri yerleştirmek
- Sürdürülebilir, krizlere dayanıklı bir şirket oluşturmak

MÜSİAD

Günümüz iş dünyasında hem rekabet avantajı elde etmenin hem de markayı farklılaştırmanın yolu başarılı ve değer odaklı bir kurum kültürü oluşturmaktan geçer. Kamuda da kurumun kültürü, kaliteli hizmet sunmanın en önemli kaynağıdır. Şirket değerleri ile çalışan değerlerinin uyum içinde olması çalışanların şirkete bağlılığını artırmakta ve bu yenilikçilik ve sorumluluğun yanında yüksek düzeyde güven, uyum ve üretkenliği ortaya çıkarmaktadır.

Buna ek olarak, çalışanların şirketin hedeflerini gerçekleştirmek için çalışmaları maaşın ötesinde bir anlam ifade ettiğinde çalışanların tutkuları ve enerjileri daha fazla ortaya çıkacak ve bu başta müşteriler olmak üzere herkesi pozitif olarak etkileyecektir.

Bu güne dek pek çok şirkette yapılmış olan değerler ile şirketin başarısı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda elde edilen sonuç şudur:

"Değer Odaklı Şirketler En Başarılı Şirketlerdir."

Bunun nedeni aşağıdaki değişkenler arasında var olan ilişkidir:

- Değer Odaklılık ve Vizyon, Başarılı Bir Kurum Kültürünü
- Başarılı Bir Kurum Kültürü, Çalışan Tatminini
- Çalışan Tatmini, Daha Yüksek Seviyede Müşteri Memnuniyetini
- Daha Yüksek Müşteri Memnuniyeti İse Paydaşların Gelir Düzeyini Artırır.

“ Günümüz iş dünyasında hem rekabet avantajı elde etmenin hem de markayı farklılaştırmanın yolu başarılı ve değer odaklı bir kurum kültürü oluşturmaktan geçer. Kamuda da kurumun kültürü, kaliteli hizmet sunmanın en önemli kaynağıdır. Şirket değerleri ile çalışan değerlerinin uyum içinde olması çalışanların şirkete bağlılığını artırmakta ve bu yenilikçilik ve sorumluluğun yanında yüksek düzeyde güven, uyum ve üretkenliği ortaya çıkarmaktadır. ”

Değerler Nedir ve Neden Bu Kadar Önemlidir?

Değerler, en basit ifade şekli ile insanların karar verirken bağlı kaldıkları ilkeler setidir. Bireyler benimsedikleri değerleri davranışları ile kurumlar da değerlerini kültürleri ile dışa vururlar. Araştırmalar göstermektedir ki şirketlerin finansal başarısı ile kurum-çalışan değerlerinin uyuşması arasında güçlü pozitif bir ilişki vardır. Bu noktadan hareketle "Kim Olduğunuz?" ve "Varoluş Gerekçeniz?" ürün ve servis kaliteniz kadar önemli bir hal almaktadır.

John P. Kotter ve James L. Heskett "Kurum Kültürü ve Performansı (Corporate Culture and Performance)" adlı eserlerinde uyum yeteneği güçlü ve paylaşılan değerler üzerine bina edilmiş kurum kültürüne sahip işletmelerin diğer işletmelere kıyasla gözle görülür bir şekilde başarılı olduklarını vurgulamışlardır. Bu sonuca ise on bir yıl süren bir araştırma neticesinde varmışlardır. Yapılan bu araştırmada, uyum yeteneği yüksek ve değer odaklı işletmelerin diğerlerine kıyasla bu on bir yıllık süre zarfında 4 kat daha fazla büyüdükleri tespit edilmiştir. Ayrıca Kotter ve Heskett, bu işletmelerin diğerlerine kıyasla 7 kat fazla istihdam yarattıklarını, borsadaki hisse fiyatlarının ise 12 kat daha hızlı arttığını ortaya koymuşlardır.

Varlığını uzun süre devam ettiren şirketlerin temel özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda aşağıdaki özelliklerin ortak olduğu görülmüştür:

- Kuvvetli, olumlu ve değer odaklı bir kültür
- Öğrenme ve kendini yenilemeye olan sadakat
- Şirket içinden ve dışından gelen uyarılara dayalı olarak sürekli adaptasyon
- Şirket içi ve dışı paydaşlarla, müşterilerle ve tedarikçilerle stratejik işbirliği oluşturma
- Risk alma ve yeni alanlar deneme arzusu
- Aşağıdaki faktörleri de dikkate alarak şirket performansını dengeli ve değer odaklı olarak ölçme

❏ Şirketin varlığını devam ettirmesi (finansal sonuçlar)
❏ Şirket sağlığı (üretkenlik, kalite, vb.)

- ❏ Müşteri ve tedarikçilerle işbirliği
- ❏ Sürekli öğrenme ve kendini yenileme
- ❏ Kurumsal uyum ve çalışan tatmini
- ❏ Topluma ve çevresindekilere katkı

Yukarıdaki özellikleri pek çok şirketin geliştiremediğini ve sonuçta varlıklarını devam ettiremediklerini biliyoruz. Bunun en önemli nedeni, şirketlerin işlerini yaparken kurumu bir makine gibi görmeleridir. Bu nedenle yöneticiler, yalnızca şirketin kârlılığı ve en temel ilişkilere yönelmektedir. Halbuki şirketler bir yaşayan, kimlik sahibi varlıklardır. İnsanların fiziksel, sosyal, zihinsel ve manevi ihtiyaçları gibi onların da bu tür ihtiyaçları vardır. Uzun süre varlığını devam ettirme niyetinde olan işletmeler bu yönlerini geliştirmek durumundadırlar.

Gelişim, İhtiyaçlar ve Değerler

İnsanın, çocukluğundan itibaren bilinç düzeylerinin gelişimi açısından üç temel aşamadan geçtiğini görüyoruz (yaşayan varlıklar olarak şirketler de bu aşamalardan geçerler):

Birinci Aşama: Birey bu aşamada bireysel olarak ayakta kalmayı ve özerk olmayı sağlamaya çalışır. Bireyin odak noktası kendisidir ve bireysel ihtiyaçlarıdır. Bu aşamayı *"Ben Merkezci"* olarak da adlandırmak da mümkündür.

Şirket açısından da bu aşama şirketin en temel ihtiyaçları olan kârlılığı sağlamak, ayakta kalmak, çalışanların iş sağlığı ve güvenliği gibi konuları içerir.

İkinci Aşama: Birey bu aşamada ailesi veya diğer bazı üyelerle bir grup oluşturur ve bireysel ihtiyaçtan çok grup ihtiyacına odaklanır. Bu aşamada bireyin odak noktası üyesi olduğu gruptur. Şirket açısından değerlendirildiğinde de odak noktası şirkettir.

Üçüncü Aşama: Sağlıklı ve bağımsız gruplar diğer bağımsız gruplarla karşılıklı destekleyici ilişkiler geliştirirler. Bireyin odak noktası ne kendisi ne grubu artık tüm insanlıktır. Bu aşamayı "dünya merkezci" olarak adlandırmak mümkündür. Dünya merkezci birey veya kurum, tüm insanları ve evreni dikkate alarak, bireysel faydadan çok bütünsel faydanın en yüksek düzeye çıkarılmasını karar kriteri olarak dikkate alır.

Onbirinci yüzyılda yaşayan ünlü Türk edebiyatçısı ve düşünürü Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi) adlı eserinde birey mi toplum mu ikilemi için şöyle demektedir:

"Kendi çıkarını kollama, halkın çıkarını gözet,
Kendi çıkarını milletin çıkarı içinde gör."

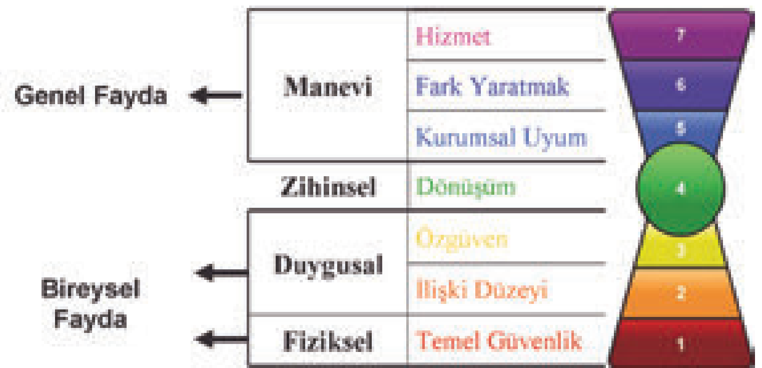
Buradan hareketle bireylerin ve kurumların temelde iki fayda için çalışabileceklerini söyleyebiliriz: Bireysel fayda ve genel fayda (toplumsal fayda). Bu çalışma da genel olarak üç temel ihtiyacımızı karşılamaya yönelik olacaktır. Bireysel fayda çalışması ile fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarımızı toplumsal fayda ile de manevi ihtiyaçlarımızı karşılarız.

Zihinsel ihtiyaçlarımız ise öğrenme ve gelişme ile bireysel odaktan toplumsal faydaya kaymamızı sağlayacak dönüşümle karşılanır (Şekil 1).

Bu yaklaşımı Richard Barrett şirketlere ve şirketlerin ihtiyaçlarına uygulayarak kurumsal bilinç düzeyleri modelini geliştirmiştir. Barrett, şirketlerin uzun süreli ve kalıcı olabilmeleri için tüm bilinç düzeylerini dikkate alması ve şirketlerin yukarıda saydığımız ihtiyaçlarını tatmin etmesi gerektiğini söyler. Bu modele dayalı olarak Barrett, liderlik davranışını ve şirkette hakim olan kültürü o bilinç düzeyini temsil eden değerlerle ölçen araçlar geliştirmiştir.

İlk üç düzey şirketin temel ihtiyaçlarını ifade eder: kârlılık, müşteri memnuniyeti ve verimli işleyen yapı ve süreçler. Burada temel vurgu, şirketin ve ortaklarının bireysel faydalarını gözetmektir.

Son üç düzeyde, odak noktası şirket içi kenetlenme, karşılıklı fayda üreten işbirliği oluşturma ve şirketin toplum içindeki rolüdür. Burada temel vurgu, tüm paydaşların (çalışan, müşteri, çevre ve

Şekil 1: İhtiyaçlar ve Bilinç Düzeyleri

MÜSİAD

toplum) genel olarak faydasını gözetmektir. Dördüncü düzey, şirketin korku temelli, katı ve otoriter yaklaşımından daha açık, daha kuşatıcı ve uyum sağlayan ve çalışanlarını güçlendiren bir yaklaşıma dönüşümünü ifade eder.

Yalnızca ilk üç düzeye odaklanan şirket veya kurumlar kısa dönemde başarılı olsalar bile sektörlerinde lider olamazlar. Çalışanlarını güçlendirme ve değişen çevre koşullarına uyum sağlayamayacak kadar katı, bürokratik ve kendi içlerine gömülmüşlerdir. Bu tür şirketlerde çalışan motivasyonu düşük, korku ile çalışmaya zorlanırlar ve çalışanların yenilikçilik özellikleri kısıtlanmıştır.

Bilinç düzeylerinde yalnızca son üç düzeye odaklanan firmalar, işin yürümesi için gerekli olan en temel becerilerden yoksundurlar. Faaliyetlerinde etkisiz, finansal konularda yetersiz, müşterilere verilen sözleri tutmada sıkıntı yaşarlar. Kısaca, işletmecilik gerçeklerini anlamamışlardır. Yazımızın bundan sonraki bölümünde bu modele dayalı olarak şirketlerin hareket edebilecekleri tüm bilinç düzeylerini ele alacağız.

Bilincin Tüm Düzeyleri

Şirketlerin, başarılı olarak faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve karşılaştıkları kriz ve güçlüklere karşı dayanıklılıklarını koruyabilmeleri için kurumsal bilincin tüm düzeylerinde ustalıkla hareket edebiliyor olmaları gerekir (Şekil 2):

- Düzey 1: Finansal istikrar ve çalışanı korumaya odaklanma
- Düzey 2: Açık iletişim, kişisel saygı ve müşteri memnuniyetine odaklanma
- Düzey 3: Performans, sonuçlar ve en iyi yönteme odaklanma
- Düzey 4: Uyum, yenilik, çalışan güçlendirme ve sürekli öğrenmeye odaklanma
- Düzey 5: Paylaşılan vizyon ve değerlere dayalı güçlü bir kültür oluşturarak, işbirliği ve yardımlaşmayı arttırmaya odaklanma
- Düzey 6: Aynı bakış açısına sahip kurumlarla işbirlikleri oluşturma, şirketteki görevli yöneticilere koçluk ve mentörlük yapma ve çevre bilinci geliştirmeye odaklanma
- Düzey 7: Sosyal sorumluluk, etik, küresel düşünce ve işin gelecek nesillere etkilerine ilişkin uzun vadeli bakış açısına odaklanma

Kurumsal bilincin 7 düzeyinin her biri aşağıda detayları ile açıklanmıştır.

Şekil 2: Bilincin Yedi Düzeyi

Düzey 1: Temel Güvenlik Bilinci

Bir işletmenin en temel gereksinimi finansal olarak yaşamını sürdürebilmektir. Kâr elde etmeden ya da düzenli finansman sağlamadan işletmeler varlığını koruyamazlar. Finansal istikrarı sağlamak bu nedenle tüm işletmelerin öncelikli uğraşıdır.

"Temel Güvenlik" bilinç düzeyinde başarı sağlayabilmenin yolu, başa baş noktasına sağlıklı bir biçimde odaklanmaktan geçmektedir. Şirketler, temel güvenlik adını verdiğimiz birinci düzeye saplanıp kaldıkça ve gelecekle ilgili güvensizlikleri derinleştikçe; ortakların kısa dönemde finansal faydasını gözeten sağlıksız bir bakış açısı geliştirirler. Bu durumda, her üç ayda borsa için finansal rakamlar hazırlama telaşı, yöneticilerin işletmenin başarısı için gerekli diğer tüm faktörleri göz ardı etmelerine neden olur.

Yukarıda bahsi geçen durum, aşırı denetime ve tedbire dayalı, kurum içine dönük ve riskten kaçınma eğilimine sahip bir yönetime yol açar. Bu bilinç düzeyinde hareket eden bir işletme için şirket satın almaları stratejik işbirliği geliştirmenin önüne geçecektir. Ancak bu davranışın amacı, satın alınan söz konusu işletmenin sahip olduğu tüm varlıkları sömürmenin ötesine geçmeyecektir. Bu düzeyde yoluna devam eden bir işletmenin yöneticileri, insanları ve dünyayı yağmalanacak bir kaynak olarak görürler. Herhangi bir kurala uymaları talep edildiğinde ise bu işletmeler sadece asgari koşulları yerine getirmeye odaklanırlar. İşletmeler en büyük korkularını bu bilinç düzeyinde tecrübe ederler. Bu bilinç düzeyinde başarı sağlayabilmenin yolu, güçlü finansal performans ortaya koyabilmek ve çalışanlarını korumaya odaklanmaktan geçmektedir.

Kâr elde edemeyen şirketler, çalışanlarına yatırım yapamazlar, yeni ürünler geliştiremezler, müşterileriyle ve halkla güçlü ilişkiler kuramazlar. Finansal istikrar tüm işletmelerin ilk ve en önemli ihtiyacıdır. İşletmenin en büyük varlığının çalışanları olduğu gerçeği, bu düzeyde, çalışan sağlığı ve güvenliğine de büyük önem verilmesini gerektirir.

Düzey 2: İlişki Bilinci

Bir organizasyonun, finansal istikrarın ardından ihtiyaç duyacağı ikinci önemli husus uyumlu insan ilişkileri ve sağlıklı iç iletişimdir. Çalışanlar, müşteriler ve tedarikçilerle iyi ilişkilere sahip olmaksızın, işletmenin varlığını devam ettirebilmek imkânsızdır. Bu bilinç düzeyindeki en önemli konu, çalışanlar arasında sadakat ve ait olma ile müşteriler ve işletme arasındaki bağlılık duygularını geliştirebilmektir.

Aidiyet duygusunu yaratmanın ön koşulu, açık iletişim, karşılıklı saygı ve çalışana önem vermektir. Önemseme duygusunu geliştirmenin yolu ise arkadaşlık, duyarlılık ve karşımızdakini dinlemekten geçmektedir. Bu hususlar kurum içerisinde tesis edildiğinde, çalışanlar ve müşteriler arasındaki sadakat ve memnuniyet oldukça yüksek bir düzeye erişecektir. Gelenekler ve ritüeller de bu ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olur. Bunun tam aksine, aidiyete ilişkin endişeler ve saygı gösterilmeme durumunun söz konusu olması ise sadakatsizliğe, anlaşmazlıklara ve nihayetinde parçalanmalara sebep olacaktır.

Bu bilinç düzeyinde, yöneticiler kapalı kapılar ardında toplantılar yaptıklarında, veya şeffaf iletişim kurmadıklarında, çalışanlar daima en kötü senaryoları düşünmeye başlarlar. Ardından, kurum içi klikler ortaya çıkar ve dedikodu mekanizması çalışmaya başlar. Yöneticiler işletmenin menfaatinden çok bireysel başarılarına odaklandıklarında ise yöneticiler kendi aralarında rekabet etmeye başlarlar. Bunun sonucunda yöneticiler kendi kalelerini korumaya yöneldiklerinde; kurum içinde suçlamalar, iç rekabet ve bilgi saklama yaygın hale gelir ve böylece kültürel entropi (düzensizlik) artar.

Aile işletmeleri genelde bu düzeyde faaliyet gösterir. Bunun temel nedeni ailenin, aile dışından gelen yöneticilere bir türlü güvenememesidir.

Düzey 3: Özgüven Bilinci

Üçüncü düzeyde şirketler, performans ve ölçme üzerine odaklanır. Bu, operasyonel göstergeler üzerine odaklanmamız anlamına gelir. Bu bilinç düzeyinde işletme, en başarılı yöntemleri uygulayıp, kalite, verimlilik ve etkililik gibi hususlar üzerine yoğunlaşarak en iyi olmaya odaklanır. Sistem ve süreçlere üst düzeyde vurgu yapılır, arzulanan sonuçlara ulaşılabilmesi için stratejiler geliştirilir. Değişim mühendisliği, 6 Sigma, ve Toplam Kalite Yönetimi bu bilinç düzeyindeki performans kaygısına çözüm olarak kullanılan yöntemlerden bazılarıdır.

Bu bilinç düzeyinde kritik öneme sahip olan diğer bir husus da sürekli iyileşme kültürünü oluşturmaktır. Sürekli iyileştirme kültürünü oluşturmanın ön koşulları ise cesaretlendirme ve başarının ödüllendirilmesidir.

Özgüven bilinç düzeyindeki organizasyonlar, merkezi kontrolü sağlamak amacı ile hiyerarşik bir yapılanmaya giderler. Bu hiyerarşik yapı, kendi bireysel işine odaklanmış olan başarılı çalışanlar için çeşitli yükselme fırsatlarını beraberinde getirir. Söz konusu dik hiyerarşik yapı, genellikle, yöneticilerin bireysel tanınma, statü ve özgüveninden öte başka bir amaca hizmet etmez. Merkezi kontrolü sürdürebilmek için de bu işletmeler, tüm fonksiyonlarına yönelik olarak kurallar ve düzenlemeler geliştirirler.

Özgüven bilincine odaklanmış olan kurumlar, kolaylıkla güç odakları, sert ve otokratik bürokrasi ve iç rekabet nedeni ile dejenere olurlar. Bu durumda, kurum odaklanmasını içeriden dışarıya çeviremezse, başarısızlık ve çöküş kaçınılmaz olabilir.

Düzey 4: Dönüşüm Bilinci

Dönüşüm bilinç düzeyindeki organizasyonlar, adaptasyon, çalışan güçlendirme ve sürekli öğrenme üzerine odaklanırlar. Bu bilinç düzeyindeki kritik konu yenilikçiliğin nasıl harekete geçirileceğidir. Böylece işletme, pazarın sunmuş olduğu fırsatlara yönelik mal ve hizmetler geliştirebilecektir. Yenilikçilik, organizasyonun esnek olmasını ve risk almasını gerektirir. Bu bilinç düzeyinin gereklerine tam anlamıyla cevap verebilmek için işletme, tüm çalışanlarının fikir ve düşüncelerine önem vermek zorundadır. Her bir çalışan, sesinin duyulduğunu mutlaka hissedebilmelidir. Bu durum, yöneticilerin her şeyi kendilerinin bilemeyecekleri ve tüm cevapların kendilerinde olmadığı gerçeğini kabul etmelerini ve bu nedenle çalışanların aktif katılımını istemelerini gerekli kılar. Yöneticilerin bunu etkili bir şekilde yapabilmeleri duygusal zekâlarının gelişmiş olmasına bağlıdır. Bu bilinç düzeyinin yöneticilere getirdiği önemli bir

MÜSİAD

görev, eşitlik ve "sorumluluğa dayalı özgürlük" arayışında olan geniş bir çalışan gurubunda kolaylaştırıcı rol üstlenerek yüksek performansa ulaşmaktır. Yöneticiler bu sorumluluğu yerine getirirken, çalışanların, adım adım takip edilerek kontrol edilmek yerine, hesap verme yolu ile kontrol edilmeyi tercih edeceklerini unutmamalıdır.

Dönüşüm bilinç düzeyindeki tehlikelerden en önemlisi, fikir birliğine ulaşmaya verilen aşırı önemdir. Unutmamalıdır ki, fikir birliği sağlamak kesinlikle önemlidir, ancak karar almak daha önemlidir.

Bu bilinç düzeyinde başarı kazanmanın yollarından bir diğeri de çalışanların girişimci gibi düşünmelerini ve hareket etmelerini sağlamaktır. Bu doğrultuda, çalışanlara daha fazla sorumluluk verilir, hiyerarşik yapı daha yatay hale getirilir, takım çalışması cesaretlendirilir, kişisel gelişime ve ilişkilere dönük yetkinliklerin geliştirilmesine önem verilir. Kişisel farklılıklar ise yeni fikirlerin geliştirilmesi için önemli bir değer olarak görülür. Çalışanlarda beklenen bu paradigma değişimi, sorumlulukla birlikte özgürlüğü ve eşitliği getirmesine karşın, bütün çalışanlar ve ekipler aynı amaç ve doğrultuda olmadığı sürece arzulanan sonuçların elde edilmesi mümkün değildir. Başarı için gerekli olan amaç ve yön birliği beşinci bilinç düzeyine geçişi gerekli kılar.

Düzey 5: Kurumsal Uyum (Kenetlenme) Bilinci

Beşinci bilinç düzeyi, kültürel bütünlüğü inşa etmeye ve birlikte hareket etme kapasitesini arttırmaya odaklanır.

Bunun olabilmesi için, yöneticilerin bireysel işlerini ve amaçlarını bir kenara bırakarak, genel fayda için çalışmaları gerekir. Bu bilinç düzeyindeki kritik husus, geleceğe yönelik paylaşılan bir vizyon oluşturmak ve paylaşılan değerler seti ortaya koymaktır. Paylaşılan vizyon, çalışanlar nezdinde organizasyonun niyetini netleştirirken, onları bir araya getirecek bir amaç ortaya koyar ve böylece yönlerini de tayin etmiş olur. Paylaşılan değerler ise çalışanlara karar verme süreçlerinde rehberlik eder. Değerler davranışlarla ifade edilmeye başlandığında da, sorumluklara dayalı olan özgürlüğün sınırları çizilmiş olur. Değerler ve davranışlar, kurumun tüm sistem ve süreçlerine nüfuz etmelidir ki, böylece söz ile eylem arasındaki tutarsızlıklar engellenmiş olsun.

Kurumsal bütünlük bilinç düzeyinde başarı sağlamanın ön koşulu, örgüt içerisinde güven iklimi oluşturmaktır. Adalet, şeffaflık ve ehliyet güven iklimini sağlamının temel şartlarıdır. Çalışanların bireysel görevleri ile organizasyonun vizyonunun örtüştürülmesi de işletmenin tüm kademelerinde, çalışan bağlılığı ve hevesinin olduğu bir iklimin oluşturulmasını sağlar. Kendi tutkularını yaşayan bireylerin üretkenlik ve yaratıcılıkları artar.

Beşinci düzey organizasyonlarda, başarısızlıklar ders, iş ise eğlencedir. Bu bilinç düzeyinde, işletmeyi rakiplerinden ayıran güçlü, pozitif ve özgün bir kurumsal kimlik oluşturulması başarının anahtarıdır. Bu sayede kültür markanın bir parçası haline dönüşür. Çalışanların, müşteriler ve halkla yakın temas halinde oldukları hizmet işletmelerinde bu durum çok daha önemlidir.

Bu ve bundan sonraki bilinç düzeyleri, kurumun kültürü üzerine bina edildiği için, şirketler bu özgün kültürün korunmasına ve geliştirilmesine özellikle çaba harcarlar.

Düzey 6: Fark Yaratma Bilinci

Altıncı bilinç düzeyindeki organizasyonların odak noktası, kurum içindeki ve kurum dışındaki ilişkilerini güçlendirmektir. Kurum içinde, çalışanların işleri aracılığı ile manevi haz almaları sağlanmaya çalışılırken, kurum dışında da diğer şirketler, yerel kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği ve ortaklıklar inşa etmeye çalışılır. Diğer bir ifade ile işletme, tüm paydaşları ile karşılıklı fayda sağlamayı amaçlayan ilişkiler geliştirir. Fark oluşturma bilinç düzeyindeki kritik konu, çalışanların ve müşterilerin işletmeyi, sunduğu ürün ve hizmetler, yerel toplumla kurduğu işbirlikleri veya insanlığın iyiliğine yönelik konulara vermiş olduğu destekle dünyayı değiştiren ve dünyada fark yaratan bir yapı olarak görmeleridir. Çalışanlar ve müşteriler, şirketin hem kendileri hem de geleceği ile yakından ilgilendiğini hissetmelidir. Bu bilinç düzeyindeki işletmeler, sorumlu bir vatandaş olduklarını göstermek için ekstra çaba sarf ederler. Örneğin işletme, çalışanlarının gönüllü sosyal faaliyetlerini, mesai saatlerinde izin vererek ve/veya yapılan hizmet faaliyetine finansal olarak yardımda bulunarak teşvik eder.

Fark yaratma bilinç düzeyinde işletme, çalışanlarına kendilerini geliştirebileceği bir ortam sunar. Diğer bir ifade ile şirket, çalışanlarının mesleki ve kişisel alanlardaki tüm gelişim çabalarını destekler. Kurumda herkesin birbirine destek verdiği bir atmosfer vardır. Bu bilinç düzeyinde başarı elde edilmesinin temel koşulu empati yeteneği gelişmiş liderlerin yetişmesidir.

Bu kurumlardaki liderlerin farkına varmaları gereken önemli bir husus da, görevlerinin kuruma yön vermenin yanı sıra, kendileri için çalışan bu kişilere hizmet etmek olduğudur. Ayrıca bu liderler, çalışanların kendi misyonları ile kurumun vizyon – misyonu arasındaki ilişkiyi sağlıklı olarak kurabilmelerini sağlayacak bir iklim oluşturmalıdır. Altıncı bilinç düzeyindeki liderlerin bir diğer görevi de yedekleme planlarına yönelik olarak mentorluk yolu ile yetenekleri geliştirmek ve yetenek havuzları oluşturmaktır. Fark edilebileceği üzere, liderliğe ve liderlik gelişimine bu bilinç düzeyinde büyük bir anlam yüklenmektedir.

Düzey 7: Hizmet Bilinci

Yedinci bilinç düzeyinin odak noktası bir önceki bilinç düzeyinin odağının devamı niteliğindedir: iç ve dış ilişkileri, çok daha ileri bir boyuta taşımak. Kurum içerisinde etik, mütevazılık, sevgi ve şefkat temelinde bir iklim inşa edilirken, kurum dışında yerel, ulusal ve küresel bir çaba ile insanlık ve gezegenimiz için sürdürülebilir bir gelecek sağlama doğrultusunda mücadele edilir. Bu bilinç düzeyinde, ileri derecede sosyal sorumluk bilincini kurumun tamamında geliştirmek esastır. Organizasyon bu düzeyde, sosyal adalet ve insan hakları konularının yanı sıra ekolojik denge ve küresel çevre konuları ile de yakından ilgilenir.

Hizmet bilinç düzeyinde, özverili bir şekilde hizmet etme anlayışına ve toplumun menfaatine ve gelecek nesillerin iyiliğine yönelik sağlam bir inanca sahip olmak ön şarttır. Bu düzeyde başarı için şirket tüm paydaşlarla (çalışanlar, müşteriler, ortaklar, kamu, halk vb.) olan ilişkilerde en yüksek ahlaki standartlar benimsemelidir. Buna ek olarak, verilen tüm kararların ve yapılan tüm işlerin uzun dönemli etkileri dikkate alınmalıdır.

Son Söz

Son elli yıldır iş dünyasına hakim olan paradigmanın yol açtığı sorunlar geleceğimizi tehdit etmektedir. Yaşamakta olduğumuz sıkıntılardan kurtulabilmenin yolu yeni bir bilinç düzeyine geçmektir. Bireysel veya kurumsal çıkar kaygısının ötesine geçmeliyiz. Hatta milliyetçilik düşüncesinin ötesine geçmeliyiz. Bu milli menfaatlerimizi gözetmeyelim demek değildir, aksine mili menfaatleri ve hedefleri insanlığa hizmet hedefiyle ilişkilendirmek demektir. Bireysel ve toplu olarak hepimizin faydasını gözetmeliyiz. Kısa vadeli düşünmeyi bırakıp, eylemlerimizin gelecek nesiller üzerindeki etkisini düşünmeliyiz.

Küresel bir dünyada ve birbirimize bağlı olarak yaşadığımız konusundaki farkındalığımız her geçen gün artmaktadır. Bir şirketin özellikle büyüklerin veya ülkelerin yaptıkları yalnızca onları değil yeryüzünde yaşayan herkesi etkilemektedir. Böyle bir durumda önümüzde iki seçenek bulunmaktadır: Ya bireysel ve ulusal kimliklerimizi bir kenara bırakıp tüm insanlık olarak ortak fayda için çalışacağız ya da içinde bulunduğumuz acı ve kaos içinde yaşamaya devam edeceğiz.

İşletmeler de içinde yaşadığımız dünyanın önemli bir parçasıdır. Hatta birçok uluslar arası şirketin bütçesi ülke bütçelerinden daha büyüktür. Bu nedenle, sadece para kazanma ve çalışanlarını en alt düzeyde memnun etme, prosedürlerini iyileştirme yaklaşımı uzun vadede şirketin devamlılığını sağlamaya yetmeyecektir. Bu nedenle şirket içinde öğrenme ortamını oluşturma, çalışanlarla vizyon birlikteliği sağlama, paydaşlarla işbirlikleri geliştirme, toplum ve çevre için faydalı işler yapma zorunluluğu ortadadır.

Dönüşüm ve değişim için nereden ve nasıl başlamalıyım diye soruyorsak, şirket olarak hangi bilinç düzeyinde olduğumuzu belirlemek iyi bir başlangıç olacaktır.

Not: Şekiller ve kavramların çevirisi için Prof. Dr. Acar Baltaş'a ve "Bilincin Yedi Düzeyi" bölümü için yaptığı çevirisi için Aykut Şen'e teşekkür ederim.

Kaynaklar

James C. Collins and Jerry I. Porras, Built to Last: Successful habits of visionary companies, (New York: Harper Collins) 1994.

John P. Kotter and James L. Heskett, Corporate Culture and Performance, (New York: The Free Press) 1992.

Ken Wilber, A Brief History of Everything, (Second Edition, Shambala) 2000

Richard Barrett, Liberating the Corporate Soul: Building a Visionary Organization, (Butterworth-Heinemann) 1998.

Richard Barrett, Building a Values-Driven Organizaton: A Whole System Approach to Cultural Transformation, (Butterworth-Heinemann) 2006.

Simon L. Dolan, Salvador Garcia and Bonnie Richley, Managing by Values, (Palgrave Macmillan) 2006.

Yrd. Doç. Dr. Halil ZAİM
Fatih Üniversitesi

İş Ahlâkı

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde küresel düzeyde toplumların sosyal, iktisadi ve kültürel anlamda köklü biçimde yeniden yapılandığı görülmekte ve söz konusu dönüşüm sürecinde ahlaki değerlerin de, özellikle iş ahlakı bağlamında, yeninden tanımlanması ve ele alınması büyük önem arz etmektedir. İş dünyası bir yandan Doğu Blok'u olarak ifade edilen ülkelerin başarısız sosyalizm uygulamalarının enkazından yeni yeni kurtulmaya çalışırken diğer yandan özellikle son yirmi yılda küresel düzeyde artarak devam eden liberal ekonomik politikaların meydana getirdiği gelir adaletsizliği, fakirlik ve açlık gibi sosyal problemlerle ve giderek belirsizleşen piyasa şartları ile başa çıkmaya çalışmaktadır.

Sosyal dokunun bozulmaya başladığı, ahlaki değerlerin yozlaştığı, yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı bu dönemde iş dünyasında rekabette ayakta kalma, ne pahasına olursa olsun daha fazla kazanma hırsı, bireysel menfaatlerin öncelenmesi ve vurdumduymazlık gibi sebeplerle, ahlaki değerler ihmal edilmekte ve bunun sonucunda da çalışanları, işletmeleri ve iş hayatının tüm aktörlerini zor durumda bırakan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ahlaki erozyon, iş ahlakına duyulan ihtiyacı daha da belirginleştirmektedir. Zira dengeli ve adil bir rekabet ortamının ve huzurlu bir çalışma düzenin sağlanması için iş ahlakı ilkelerinin daha dikkatle ve titizlikle hayata geçirilmesi gerekmektedir (Torlak, vd., 2008).

“

Sosyal dokunun bozulmaya başladığı, ahlaki değerlerin yozlaştığı, yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı bu dönemde iş dünyasında rekabette ayakta kalma, ne pahasına olursa olsun daha fazla kazanma hırsı, bireysel menfaatlerin öncelenmesi ve vurdumduymazlık gibi sebeplerle, ahlaki değerler ihmal edilmekte ve bunun sonucunda da çalışanları, işletmeleri ve iş hayatının tüm aktörlerini zor durumda bırakan sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

”

MÜSİAD

İş ahlakının çalışanlar, organizasyonlar ve toplumlar açısından taşıdığı değer, toplumun değişik kesimleri tarafından algılandıkça konuya duyulan ilgi artmaktadır. Gerek teorisyenler gerek uygulamadan gelenler iş ahlakı ile ilgili pek çok eser ortaya koymakta, işletme okullarının hemen hepsinde konuyla ilgili dersler okutulmakta, şirketler ve sivil toplum kuruluşları bu konuda çalışmalar yürütmekte ve dünyanın değişik ülkelerinde ve Türkiye'de iş ahlakı alanında faaliyet göstermek üzere onlarca enstitü ve araştırma merkezi kurulmaktadır (Stark, 1993; Kelemen, vd., 2001; Al Khatip, 2002).

Tanımı

İş ahlâkı kavramı genel olarak "ahlâk" kavramının bir alt kategorisi olarak ele alınmakla birlikte zaman içerisinde giderek ön plana çıkmıştır. Bu sebeple iş ahlakı kavramını açıklamadan önce kısaca ahlâk kavramı üzerinde durmakta yarar vardır.

Ahlâk genel olarak insanın nasıl davranması gerektiğini, insan için doğru veya yanlışın, güzel veya çirkinin ne olduğunu tanımlayan bir kavramdır (Brickley, vd., 2002). Bu yönüyle ahlâk din âlimlerinin, felsefecilerin, edebiyatçıların, ilim adamlarının ve kanaat önderlerinin öteden beri yakından ilgilendiği bir konu olmuştur. Ahlâk "insanların yüzyıllar boyunca iyi ve güzel olarak değerlendirdiği davranış biçimleri" olarak tanımlanmakta ve her toplumda çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Kurtuluş, 2001).

"İş ahlâkının çalışanlar, organizasyonlar ve toplumlar açısından taşıdığı değer, toplumun değişik kesimleri tarafından algılandıkça konuya duyulan ilgi artmaktadır. Gerek teorisyenler gerek uygulamadan gelenler iş ahlakı ile ilgili pek çok eser ortaya koymakta, işletme okullarının hemen hepsinde konuyla ilgili dersler okutulmakta, şirketler ve sivil toplum kuruluşları bu konuda çalışmalar yürütmekte ve dünyanın değişik ülkelerinde ve Türkiye'de iş ahlakı alanında faaliyet göstermek üzere onlarca enstitü ve araştırma merkezi kurulmaktadır."

Ahlâk aynı zamanda değişik alt kategorileri ile de ele alınmaktadır. Sanat ahlakı, yayın ahlakı, sporculuk ahlakı, çalışma ahlakı, meslek ahlakı ve iş ahlakı bunlardan bazılarıdır (Özdevecioğlu, 2006). Çalışma ahlakı, meslek ahlakı ve iş ahlakı gibi kavramların aralarında bir takım nüanslar olmakla birlikte benzer bir içeriğe sahip oldukları söylenebilir.

Ancak iş ahlakı çalışma ahlakından ve meslek ahlakından daha geniş kapsamlı olup diğerlerini de içermektedir (Güney, 2006).

İşle ilgili bilinen, uyulması beklenen ancak her zaman yazılı olmayan kurallar bütünü olarak tanımlanan iş ahlakı, ahlaki doğru ve yanlışlar üzerine eğilmekte ve ahlakı standartların işletme politikaları, kurumları ve davranışları üzerine nasıl uygulanacağı hususunda yoğunlaşmaktadır (Kurtuluş, 2001). Bu çerçevede iş ahlakı daha ziyade işin nasıl daha doğru ve güzel biçimde yapılacağını belirten ve toplum ve diğer çalışanlar tarafından uyulması beklenen bir takım kuralları, değerleri ve davranış biçimlerini ihtiva eder.

İş ahlakı, ilkeli yönetim, adalet, dürüstlük ve eşitlik gibi konularla yakından ilgilenmekte ve bütün iş ilişkilerinde dürüstlüğün, adaletin, saygının ve güvenin ön plana çıkarılması gerektiği üzerinde durmaktadır. İnsan ilişkilerinin temelinde yer alan esasları ve çeşitli sosyal gruplar tarafından zaman içerisinde geliştirilen belirli davranış biçimlerini, kuralları ve normları incelemektedir (Gök, 2008).

Bir diğer tanımda ise iş ahlakı kişinin işini nasıl en güzel biçimde yapacağı ile ilgili kurallar manzumesi olarak ele alınmaktadır.

İş ahlakı uygulamalı bir ahlâk bilgisidir ve iş hayatında karşılaşılan tüm ahlaki sorunlarla ilgilenir. Bu sorunlar çalışanların kendi aralarında, çalışanlarla yöneticiler arasında, işletme ile müşterileri arasında veya işletme ile diğer çevre unsurları arasında yaşanıyor olabilir.

İş ahlakı bütün bu ilişkileri belirli ahlaki normlar etrafında düzenlemeyi ve felsefi analizlerin ötesinde iktisadi faaliyetlerin fiilen ahlaki bir temele dayanmasını hedefler (Uslu, 2001).

Önemi

Bireylerden kuruluşlara, ailelerden devletlere varıncaya kadar toplum hayatının tüm katmanlarının sağlıklı, huzurlu, istikrarlı ve güvenli olabilmesinin temel şartı ahlaki kurallara uygun davranmaktır. Bu bakımdan hem bireylerin hem de organizasyonların iş hayatında ahlaki ilkelere uygun davranması en önemli bir görev ve sorumluluktur (Barutçugil, 2004).

Günümüzde iş ahlakı yalnızca kişilerin vicdanlarına bırakılacak kadar basit bir mevzu değildir. İş ahlakı ilkelerine uygun politika ve stratejiler geliştirmenin bireysel ve kurumsal performansı olumlu yönde etkilediği kabul edilmektedir (Gök, 2005). Zira iş ahlakının başlıca ilkelerinden biri olan "işin doğru ve güzel biçimde yapılması" ilkesi verimlilik ve kalite anlamında son derece önemli olduğu gibi çalışma barışının korunması, organizasyon içinde ekip ruhu ve yardımlaşma anlayışının gelişmesi gibi çok değişik açılardan da organizasyonları etkileyen bir konudur. Ayrıca kuruluşun ahlaki ilkelere saygılı bir imajının olması müşteriler açısından da söz konusu firmanın daha fazla tercih edilmesini sağlamaktadır. Bu sebeple araştırmacılar iş ahlakı ilkelerini hayata geçirmenin firmalara ölçülebilir ve ölçülemeyen değerler kazandırdığını belirtmektedir (Chami, vd. 2002).

"İş ahlakı, iş hayatının kalitesini yükselten, insanın ve kuruluşların yaptığı işe saygı duymasını ve başkalarının da saygısını kazanmasını sağlayan unsurlardan biridir. Bir diğer ifade ile iş ahlakı emeğinin karşılığında ücret alan çalışanların yaptıkları işe aldıkları ücretin çok ötesinde değer katan ve o işe anlam kazandıran bir kavram olduğu gibi işveren açısından da sosyal sorumluluğun en önemli unsurlarından biridir."

Günümüzde, teknolojik gelişmelerin etkisiyle yaşanmakta olan sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde üretim yapısı ve anlayışı ile birlikte iktisadi hayatı belirleyen aktörler veya bu aktörlerin mukayeseli konumu ve rolleri değişmektedir. Bu anlamda işçi-işveren, üretici-tüketici, birey-devlet ilişkileri yeniden şekillenmekte, sendikaların ve diğer sivil toplum kuruluşlarının rollerinde önemli ölçüde farklılıklar meydana gelmektedir.

Söz konusu değişim iktisadi aktörler arasında iş ahlakı açısından yeni değer yargılarının gelişmesine yol açmakta ve başlangıçta "kaos" olarak görülen bu değişim zamanla söz konusu aktörler arasında bir çeşit zımni sosyal mukaveleye veya konsensüse dönüşmektedir. Söz konusu sosyal mukavelenin üç temel unsuru bulunmaktadır.

Bunlar :

- Herkesin, bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik çevreye bağlı olarak değişen bir takım ahlaki doğruları vardır.
- İktisadi ve sosyal ilişkilerde ahlaki ilkelere riayet etmek iktisadi faaliyetlerin kalitesini ve müessiriyetini (etkinliğini) arttırmaktadır.
- Diğer faktörler sabit tutulduğunda iktisadi faaliyetlerin kültürel, dini veya felsefi değerlerle uyumlu olması tercih edilir (Donaldson, vd., 2002).

Meselenin bir diğer boyutu iş ahlakına riayet etmemenin şirketlere sebep olduğu maddi-manevi zararlardır. Günümüzde iş ahlakı ile ilgili çeşitli ihmal ve suistimaller şirketlere binlerce dolarlık tazminatlara ve bundan da önemlisi kamuoyunda yıllarca düzeltilemeyecek itibar kaybına sebep olmaktadır. Mesela yolsuzluk, cinsel taciz veya ayrımcılık gibi konularda şirketler son derece ağır bedeller ödemektedirler.

Diğer yandan iş ahlakı ile ilgili karşılaşılan sorunların oranı oldukça ürkütücü bir boyuta ulaşmıştır.

MÜSİAD

ABD'de yapılan bir araştırmada çalışanların %40'ının, yöneticilerin ise %65'nin işyerinde bir şekilde ahlâk dışı bir tutumla karşılaştığını ortaya koymaktadır (Wells and Schminke, 2001)

İş ahlakının hem olumlu hem de olumsuz anlamda iktisadi yönü hiç de ihmal edilemeyecek kadar önemli bir hale gelmiştir. Bu bakımdan iş ahlakı ile ilgili hususlar yöneticiler tarafından titizlikle takip edilmeli, bu konuda şirketlerin iç denetim mekanizmaları işletilmeli ve iş ahlakı ilkelerinin hayata geçirilmesi ve bunların çalışanlar tarafından içselleştirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Sonuç

İş ahlakı, iş hayatının kalitesini yükselten, insanın ve kuruluşların yaptığı işe saygı duymasını ve başkalarının da saygısını kazanmasını sağlayan unsurlardan biridir. Bir diğer ifade ile iş ahlakı emeğinin karşılığında ücret alan çalışanların yaptıkları işe aldıkları ücretin çok ötesinde değer katan ve o işe anlam kazandıran bir kavram olduğu gibi işveren açısından da sosyal sorumluluğun en önemli unsurlarından biridir.

Küreselleşme, artana rekabet baskısı, fırsatçı, kapitalist ve materyalist bir zihniyetin iş hayatına hâkim olması bu alanda ahlaki ilkelere ve standartlara duyulan ihtiyacı gün geçtikçe arttırmaktadır. Yolsuzlukların artması, çalışanlar arasındaki bireysel suç oranlarının yükselmesi, haksız rekabet uygulamaları, ayrımcılık gibi pek çok hususta ciddi önlemler alınması gerekmektedir.

Özellikle ekonomik kriz ve çalkantı dönemlerinde iş ahlakı ile ilgili hususlarda işçi ve işverenlerin sorumluluklarının daha da arttığı göz önüne alınırsa bu konuda toplumun ve ilgili tüm kuruluşların azami hassasiyet göstermesi büyük önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Al Khatip, J. A. , C. J. Robertson, (2002), "Business ethics in the Arab Gulf States: a three-country study", International Business Review, Vol. 11, s. 97-111

Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Brickley, J., C. Smith, J. Zimmermann, (2002), "Business ethics and organizational architecture", Journal of Banking & Finance, Vol. 26, s. 1821-1835

Chami, R., T. Cosimano, C. Fullenkamp, (2002), "Managing ethical risk: How investing in ethics adds value", Journal of Banking & Finance, Vol. 26, s. 1697-1718

Wells, D. M. Schminke, (2001, 11). Ethical development and human resource training: an integrative framework. Human Resource Management Review , s. 135-158.

Donaldson, T., T. W. Dunfee, (2002), "Ties that bind in business ethics: Social contracts and why they matter", Journal of Banking & Finance, Journal of Banking & Finance, Vol. 26, s. 1853-1865

Gardner, H. (2007, 3). The Ethical Mind. Harward Business Review , s. 1-6.

Gök, S., (2008), "İş etiği ile iş ahlakı arasındaki ilişki ve çalışma yaşamında iş etiğini etkileyen faktörler", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, cilt 5, sayı 1, s. 1-19

Gök, S. (2005). 21. Yüzyılda İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Güney, S., (2006), "Ahlaki Liderligin Kavramsallastırılması ve Ahlaki Yönetimde Liderligin Rolü", Yönetim ve Ekonomi, cilt 13, sayı 1, s. 135-148

Ivancevich, J. (2007). Human Resource Management. Boston: Mc Graw-Hill.

Kelemen, M., T. Peltonen, (2001), "Ethics, morality and the subject: the contribution of Zygmunt Bauman and Michel Foucault to &postmodern' business ethics", Scand. J. Mgmt., vol. 17, s. 151-166

Kurtuluş, B., (2001), "İş Ahlakı : Geçmişte ve Günümüzde", Sosyal Siyaset Konferansları, 50. Kitap, s. 738-759

Özdevecioğlu, M., (2006), "Ahilikten Günümüze İş ahlakı", İktisat, Tarih, Zihniyet Dünyamız, MÜSİAD Yönetim Kitaplığı, İstanbul, s. 105-126

Schumann, P. (2001, 11). A Moral Principles Framework for Human Resources Management Ethics. Human Resource Management Review , s. 93-111.

Stark, A., (1993), "What's Matter with Business Ethics", Harvard Business Review, May-June, pp. 2-8

Torlak, Ö., Ş. Özdemir, E. Erdemir, (2008), İGİAD İş Ahlakı Raporu, İstanbul : İGİAD

Tuğray Kaynak, Z. A. (1998). İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları .

Uslu, S., (2001), "İş Etiğinde Geleneği ve Yeniliği Harmanlamak", Görüş, Ocak, s. 84-86

Dr. Nihat ALAYOĞLU
MÜSİAD Genel Sekreteri

İş Adamlarının Sosyal Sorumlulukları: Türkiye Tecrübesi*

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, şirketlerin kurulduğu andan itibaren topluma karşı da sorumlu olacağı anlayışına dayanmakta ve şirketlerin kamu yararını gözetmek üzere (çevrenin korunması, özürlülerin gözetilmesi, yoksullara yardım edilmesi vb. gibi) gönüllülük esasına dayalı olarak yapacakları bütün çalışmaları kapsamaktadır. Sosyal sorumluluk anlayışında önemli olan nokta, şirketlerin daha iyi bir toplum ve daha iyi doğal çevre için gönüllü olarak topluma katkıda bulunmalarıdır.

Günümüzde iş dünyası için sosyal sorumluluk projeleri o kadar önemli bir boyuta ulaşmıştır ki, artık dünyanın önde gelen şirketlerinin neredeyse hepsine yakını sosyal sorumluluk performansları hakkında kamuoyuna yönelik ayrıntılı raporlar hazırlamaya başlamışlardır.

Günümüze kadar yapılan çalışmalar neticesinde, konu ile ilgili tanımlar oldukça gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Avrupa Komisyonu'nun; "Kurumsal sosyal sorumluluk; işletmelerin, gönüllülük esasına dayalı olarak sosyal ve çevresel meseleleri, örgütsel faaliyetleriyle ve sosyal paydaşlarıyla olan etkileşimleriyle bütünleştirebildiği bir kavramdır" şeklinde tanımladığı kavram, akademik çevrelerde, "bir şirketin, toplum üzerindeki zararlı etkiyi en aza indireceği veya ortadan kaldıracağı ve uzun vadede ise faydayı maksimum seviyeye çıkaracağı taahhüdü" nü ifadesi olarak tanımlanmaktadır.

Şunu ifade etmek gerekir ki, geleneğimizde yüzyıllardır var olan ve müesseselerde her şeye rağmen yaşatılan güzel hasletlerimizin farkında ve şuurunda olmadığımız için; aslında ilhamı bizim kültürümüzden alınan kavram ve kurumlar, sadece zarf değiştirerek, allanıp-pullanıp yeniden bize sunulmaktadır. Geleneğimizle bağlarımızı kopardığımız için, bu sunulan kavramları yeni bir şey gibi algılıyoruz. Oysa bilinen bir gerçektir ki, daha kuruluş aşamasında insan merkezli bir medeniyet olan, medeniyetimizde, "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın!" düsturu hâkimdir. Her şey insanın saadeti ve huzur için vardır. Her kurum yaptığı-ettiği işlerde, "Hakk'ın rızasını" gözetmek zorundadır. Bizdeki Ahilik ve Lonca geleneği, iş ile ahlâkın harmanlanışına, erdemli terkibine iyi bir misal teşkil etmektedir. İnsanı, sadece bir "tüketici" durumuna indirgeyen zihniyetle, "Halka hizmeti, Hakk'a hizmet bilen" zihniyet elbette bir olamaz.

Yani, sosyal sorumluluk fikri, kültürümüzde, Batıda ortaya çıkmadan yüzyıllar öncesinden beri var olan ve uygulanan

MÜSİAD

bir müessese olmasına rağmen, pek bilinmemektedir. Çünkü inancımızda yardımın her türlüsü gizli yapılır. Bizim kültürümüzde, "Komşu aç iken, tok yatan bizden değildir!" inancı vardır. "İyiliği yap, denize at; balık bilmezse, Hâlik bilir!" fikri hâkimdir. Bu münasebetle yaptığımız işleri pek kavramlaştırmak ve başkalarına sunmak âdetimiz yoktur. Batı ise bu işi kavramlaştırarak, milletler arası pazara sunmakta oldukça mahirdir. Yoksa yardımlaşma, paylaşma ve ihtiyaç sahibini, yoksulu, fakiri-fukarayı gözetme bizde, dünya var olalı devam ede gelen bir gelenektir.

İş dünyasının kurumsal sosyal sorumluluklarına ilişkin bu yaklaşım, ilk kez 1953 yılında, H. Bowen'ın "İşadamlarının Sosyal Sorumlulukları" isimli çalışması ile literatürde kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllara kadar pek fazla önemsenmeyen sosyal sorumluluk ilkesi, toplumun etkinliğini artırması neticesinde, büyük şirketlerin insan haklarına ve çevreye verdikleri zararları kontrol etme ve en aza indirerek, en iyi çözüm olarak desteklenecek bir doktrin olarak ele alınmaya başlanmıştır.

İşletmeler için sosyal sorumluluk; özel sektörün uluslararası pazarlarda sadece daha rekabetçi olması, çalışanların daha etkin iş görmesi ve sivil toplum-özel sektör işbirliklerinin gelişmesi için yararlı değil; aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi ve toplumsal alanda başarıya ulaşılması için de gerekli faaliyetler olarak kabul edilmektedir.

Bütün bu tanımlardan özet olarak anlamamız gereken gerçek şudur: Kurumsal sosyal sorumluluk, organizasyonlar açısından ekonomik faaliyetlerin ötesinde, gönüllü olarak, daha iyi bir toplum ve daha temiz bir doğal çevrenin oluşumu için gerekli olan katkıları severek yapmak demektir.

Kısacası, kurum, dernek ve işletmeler, ürettikleri ürün ya da hizmetin, insan için olduğunu ve insanın da yeryüzünün en değerli varlığı sıfatını taşıdığını bilerek; hem insana yakışır ve faydalı ürünler, hizmetler üretmeli; hem de bu üretimin nimetlerini kısmen de olsa, insanlarla paylaşmalı ve eğer varsa, ürün ve hizmetin olumsuz yönlerini, zararlı taraflarını en aza indirmeli aynı hassasiyet ve fazileti çevre için de göstermelidir. Sadece kazanma hırsıyla yola çıkan kurumlar, zamanla fazilet çizgisinden sapabilir; sosyal bir varlık olduklarını unutabilirler. Bilindiği gibi, teknik ve teknolojik olabilirlik, sınırları kolay kolay çizilemeyen geniş bir dünyadır. Oysa bir şey üretirken, aklı sadece teknik olabilirliğiyle sınırlamamak lâzım; üretilen ürünün insana ve çevreye olumlu-olumsuz tesirleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Yani işin içine ahlâkî kaygı da dahil edilmelidir. Çünkü, bir Kızılderili atasözünde de işaret edildiği üzere, "Bu dünya bize dedelerimizden miras kalmış değil; onu torunlarımıza ulaştırmak üzere emanet edilmiştir!" Bunu unutmamak lâzım. İbn-i Arabî'nin dediği gibi, "İnsanın dışında adım atılacak yer yoktur!" İnsanı ve çevreyi ihmal eden bir zihniyet, kendi bindiği dalı kesen şaşkın adamın durumuna düşer.

Yani, şunu iyi bilmeliyiz ki, sosyal sorumluluk, aynı azmanda toplumsal bir zorunluluktur. İnsanî bir erdem ve yükümlülüktür. Bu açıdan, "sosyal sorumluluk" bahsine sadece firmanın-şirketin veya derneğin sosyal itibari, yaygınlığı ve reklâmı açısından bakmamalı; bu evvel emirde bir insanlık görevidir. Konunun Şarkî iklimdeki gerçek mânâsı budur. Çünkü bu sayede hem kurumun güvenilirliği, kâr marjı ve saygınlığı artmakta; hem de toplumsal bir fayda ve barış ortamı sağlanmaktadır. Bu yönüyle sosyal sorumluluğun, hem ahlâkî bir boyutunun, hem de toplumsal bir yanının olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'de özellikle 2000'li yıllarla birlikte, faaliyetlerine sosyal sorumluluk yaklaşımıyla yön veren özel sektör firmalarının ve bunun yanında iş dünyasının oluşumuna destek sağladığı SİAD'ların (Sanayici ve İş Adamları Derneklerinin) sayıları giderek artmaya başlamıştır. Bu yeni dönemde iş dünyası yetkilileri sivil toplum platformu zemininde bir araya gelerek, sosyal sorumluluk politikalarını gözden geçirmişler ve bu konuda yeni arayışlara girişmişlerdir.

Bu noktada açıkça görülmektedir ki, Türkiye'de iş dünyası, birçok ilgili paydaşla (taraflar) birlikte, toplumsal çıkarları korumak maksadıyla diyalog platformları oluşturarak, kurumsal sosyal sorumluluk projelerini uygulamaya başlamışlardır. Konuya ülkemizin kamu politikaları açısından baktığımızda ise Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndaki tanımlamanın büyük ölçüde belirleyici olduğunu görürüz:

"Sanayi ve çevre politikalarının uyumu gözetilerek sürdürülebilir büyümenin sağlanmasının yanında, Sanayi'nin insan sağlığına ve çevre kurallarına uygun üretim yaparak, sosyal sorumluluk standartlarının gözetilmesine önem verilecektir."

Sosyal sorumluluk projelerinde yapılan bir faaliyet, hem kalıcı, hem topluma yararlı olmalı, hem de çevreyi koruyan bir nitelik taşımalıdır. Tüm bu özellikleri barındıran sosyal sorumluluk projeleri uluslararası standartlara uygun anlamlı bir çalışma olarak nitelenebilir. Dolayısıyla, özel sektörün ve sivil inisiyatifin yürüteceği sosyal sorumluluk projelerinin başarıya ulaşması, sekteye uğramaması ve işin başında ortaya konan hedeflerin gerçekleştirilmesi için, şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

- Öncelikle, kurumsal sosyal sorumluluk projeleri "sürdürülebilir" olmalı
- İkinci olarak da, kurumsal sosyal sorumluluk projelerini destekleyen firmalar kendi çalışma alanlarında da, bir iyileştirme ve farklılık ortaya koymalıdır.

İş adamlarının sosyal sorumluluğu çerçevesinde ülkemizde gerçekleştirilen çalışmaları iki kategoride ele almak mümkündür: *Şirketler ve sivil toplum kuruluşları*

Türkiye'de iş dünyasının toplumsal sosyal sorumluluk prensiplerini doğru algılamak açısından genel bir yorum yapılabilir. Bu yoruma göre ülkemizde sosyal sorumluluk açısından alınacak çok yol olduğunu, büyük şirketlerin bile henüz işin başında bulunulduğunu söyleyebiliriz. İş dünyasının önemli bir kısmının konuya "risk ve masraf" kaygısıyla yaklaştığı bilinmektedir.

Oysa, bir işletmenin kurumsal kimliğinin oluşmasında, sosyal sorumluluk çalışmaları belirleyici rol oynamaktadır. Bunun bilincinde olan iş adamları, sosyal sorumluluk projelerini önemsemekte ve toplumda takdirle karşılanan çalışmalara imza atmaktadır.

Bununla birlikte, bir öz eleştiri niteliğinde şunu da ifade etmek lâzım ki, gerek şirket, gerekse sivil toplum kuruluşlarının "sosyal sorumluluk" başlığı altında yaptığı faaliyetler, bu şirket ve sivil toplum kuruluşlarının cesametleri, büyüklükleri, imkân ve kaynakları ile pek orantılı değildir. Samimi olanla, göstermelik olan iç içe geçmiş gibidir. Bu konuda, kendi geleneğimiz ikliminde ve "bölüşmenin erdemi" çerçevesinde hareket etmeli, "Veren el, alan elden üstündür" düsturunu kendimize şiar edinmeliyiz. Hayvanları bile koruma, gözetim ve besleme altına alan, ahlâkî bir gelenekten gelen kurumlar, "çağın gereği" diye değil; "insanlığın gereği" diye yapacağını yapmalıdır.

Bu doğrultuda, iş adamlarının doğrudan kurumları aracılığıyla, Türkiye genelinde yaptıkları sosyal sorumluluk faaliyetlerine ilişkin bazı örnekler verilebilir: ÜLKER'in yürüttüğü "Ülker Ana-Baba Okulu" ve "Edirne-Ahlatlı Köyü Mera Islah Projesi" ile '10 Milyar Meşe Ağacı' gibi destek olduğu farklı alanlardaki kampanyalar; Arçelik'in, "Eğitimde Gönül Birliği" projesi, Otokoç ve Birmot Koç Holdingin, "Okul Geçidi Görevlisi" projesi; Opet'in, "Tarihe Saygı", "Yeşil Yol" ve "Doğayı Koru O da Seni Korusun" projeleri; TURKCELL'in "Kardelenler" projesi, Milliyet Gazetesi'nin, "Baba Beni Okula Gönder" projesi; Aygaz'ın, "Dikkatli Çocuk Kazalara Karşı Bilinçlendirme" projesi; Evyap–TEMA'nın "EL Koyun" Projesi, Renault'nun, "Sokakta İlk Adımlar", Memorial Hastanesi'nin "Kalbimi Seviyorum-Fast Food Yemiyorum!" kampanyası; Beta Ayakkabının, "Eski Ayakkabı Toplama" projesi gibi.

Daha önce de işaret edildiği üzere, burada vurgulanması gereken bir husus da, iş adamlarının bu tür sosyal sorumluluk projelerini hangi saikle yaptığıdır. Bu çerçevede, Batılı işletmeler ile Türk işletmeleri arasında sosyal sorumluluk çalışmalarının felsefî arka planında farklılık bulunmaktadır. Türk işletmeleri, özellikle hissedarları mütedeyyin olanlar, bu çalışmaları sahip oldukları değerlerin ve inançlarının bir gereği olarak yaparlar. Bu işletmelerin, "Sağ elin verdiğini sol elin duymaması gerektiği" ve "halka hizmet, Hakk'a hizmettir" anlayışının hareket noktasını oluşturduğunu, milletten aldığını tekrar millet hizmetine vererek "Allah(cc) rızasını kazanmak" öncelikli olarak en önemli beklentisini oluşturmaktadır.

Yapılan hizmetler bu maksatla olmasına rağmen, tabiî ki işletmeler ticarî anlamda da bir kazanç elde etmektedir. Yakın geçmişte yaşanan iki olay, bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, bundan 6-7 yıl önce bazı iddialarla itham edilen Ülker, yapılan bütün olumsuz kampanyalara rağmen etkilenmemiş, hatta kaklımızın daha fazla teveccühüne sebep olmuştur. Öte yandan, Leyla Zana'nın LC Waikiki'nin ortağı olduğu yolunda ortaya atılan iftira, elden ele dolaşmış ve şirketi olumsuz mânâda etkilemiştir. Şirket yetkilileri bunun doğru olmadığını ispatlamak için, gazete ilânları ve diğer yollarla yaptıkları çalışmalara çok ciddi kaynak ayırmak zorunda kalmışlar, yine de,

MÜSİAD

söylentinin izlerini tam anlamıyla silememişlerdir. Acaba neden? Birinde yapılan kampanyaya halk aldırmazken, diğeri bundan olumsuz etkileniyor; kimse "Hayır, yahu, ben bu kurumu ve sahiplerini tanıyorum, Leyla Zana'nın ortağı olamazlar" demiyor. Temel fark, biri eğitimden sağlığa, kültürden spora bir çok alanda sosyal sorumluluk anlamında başarılı çalışmalar yaparken, diğeri yeterince sosyal sorumluluk projesi geliştirmiyor, görülür olmuyor. Bu anlamda, sosyal sorumluluk çalışmalarının, şirketlerin doğrudan amacı olmasa bile, ticarî anlamda dolaylı yoldan bir katkının olduğu kuşkusuzdur.

Bununla birlikte, şirket projelerine göre daha etkili ve yaygın olan faaliyetlerin, sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Yani şirketler birinci plana müşteri yelpazesini ve memnuniyetini artırmayı çıkarırken; sivil toplum kuruluşları var oluş gayeleri ile de ilintili olarak, daha insanî bir tavır içinde bulunmaktadır. Çünkü onların biricik gayesi kâr etmek değil, sosyal statülerine lâyık bir tavır içinde bulunmak ve insanlara yararlı olmaktır.

Bilinmektedir ki, günümüzde tüm modern devletlerde refah devleti anlayışının en iyi uygulanış şekli arayışı sürmektedir. Toplum artık her şeyi devletten bekleme alışkanlığını terk etmiştir. Eskinin "Devlet Baba" anlayışı, zaman içinde yetkisini merkezden yerele, merkezden sivil toplum sahasına kaydırdıkça, toplumsal anlamda bazı sosyal sorumluluklarını da, aynı oranda mahallî idarelere ve sivil toplum kuruluşlarına devretmiştir.

Türkiye'nin bu noktada geçmişinden gelen (Selçuklu dönemindeki ahilik ve devamında lonca sistemi, Osmanlı dönemindeki çok kapsamlı ve detaylı vakıf çalışmaları) iyi tecrübelere sahip olması, diğer gelişmiş ülkelere göre sosyal sorumluluk alanında sivil toplum kuruluşlarının ne yapmaları gerektiği hususundaki bocalamalarını engellemiştir. Zaten tarih boyunca, "Hayırda yarışınız!" emri üzere hareket eden, kültürümüzdeki "gönüllü teşekküller" (vakıf sistemi/hayır müesseseleri) kavram ve çalışmaları hep öne çıkmıştır. Devlet geçmişte sosyal hizmetlerin birçoğunu vakıflar yoluyla yürütmüştür. Bu hizmet anlayışı, kuşlar için bile kuş-evleri yapan bir medeniyetin özünde var olan kıymetlerdir. Bu anlamda gönüllü teşekküller, ülke genelinde temel değerlerin korunmasına, sosyal adâletin sağlanmasına destek sağlayan kuruluşlar olarak varlıklarını günümüze kadar taşımıştır.

Neredeyse her alanda görülebilen gönüllü teşekküller, gerek sermaye ve erk sahiplerinin, gerekse en alt seviyedeki mahallelinin sosyal sorumluluk adına yapacaklarını aşağı yukarı "defacto" olarak belirlemiştir. STK'ler, artık toplumsal dayanışma gerektiren alanlarda yeni rollere soyunmuşlardır. İş adamları, kendi şirketlerinde mikro seviyede kalma tehlikesi taşıyan sosyal sorumluluk hamlelerini, daha makro boyuta taşımak ve etkinliğini artırmak için, bu sorumluluk şuurunu kuruluşunun temel gayelerinden biri olarak belirleyen sivil platformlarda buluşmayı daha mantıklı bulmaktadır. Bunun sonucu olarak, kendileri bizatihi birer "sosyal sorumluluk projesi" olarak nitelendirilebilecek Deniz Feneri Derneği, İHH, TEMA, Cansuyu Derneği, AKUT gibi STK'ler yaptıkları çalışmalarla ulusal ve uluslararası platformlarda geniş kitlelerin takdirini kazanmaktadır.

Bu çerçevede, vizyon ve misyonunu millî-mânevî değerlerine bağlı kalarak, modern dünyaya uyum sağlamak şeklinde belirleyen ve "Bütün insanlığın kurtuluşu olmayan bir çözüm, bizim de kurtuluşumuz olamaz!" umdesini kendine şiâr edinen MÜSİAD'ın, sosyal sorumluluk projelerine verdiği önemi pratiğe dönüştürmesi benimsenmiş, özümsenmiş tabiî bir süreç olarak gelişme göstermiştir. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), bugüne kadar birçok önemli sosyal sorumluluk projesine imza atmıştır. 18 yıllık geçmişinde gerçekleştirdiği sosyal sorumluluk projelerinden sadece önemli bir kaçı dahi, bu konuda yeterince fikir verecek niteliktedir. MÜSİAD bu çalışmaları hem kurumsal olarak planlayıp, uygulamakta; hem de üyelerini yönlendirerek, onların sosyal sorumluluk şuurunu artırmaya çalışmaktadır. Bu vesileyle söz konusu sosyal sorumluluk projelerinden bazılarını sırlamak gerekirse:

1. Eğitim Alanında Yürütülen Projeler

a) MÜSİAD Başarı Ödülleri: MÜSİAD Karadeniz Ereğli şubesi tarafından gerçekleştirilen bu projede başarıyı teşvik etmek amacıyla, Lise ve dengi okullarda ilk üç sırada yer alan başarılı öğrenciler ödüllendirilmiş ve böylece toplumda başarının ödüllendirildiği ve desteklendiği bir

ortam oluşturulmak hedeflenmiştir. Proje kapsamında toplam 573 öğrenciye çeşitli ödüller verilmiş toplumsal sorumluluk anlayışının en güzel bir şekilde ortaya çıkması sağlanmıştır.

b) BİLTRONİK - Bilgi Teknolojileri Ödüllü Proje Yarışması (2007): MÜSİAD'ın üniversite öğrencilerine yönelik olarak düzenlediği bir diğer sosyal sorumluluk projesidir. Bilgi toplumu olma yolunda önemli adımları atacak olan gençleri teşvik etmeyi ve parlak beyinleri ortaya çıkarmayı hedefleyen BİLTRONİK projesi ile, toplam 50 bin YTL değerinde ödül dağıtılmaktadır.

c) Hidrolik Teknisyeni Yetiştirme Projesi (Ocak 2005): Avrupa Birliği tarafından desteklenen bu projede Kıraç beldesinde nitelikli işgücü ihtiyacını gidermek amacıyla bölgedeki işsiz gençlerin meslek sahibi olmaları hedeflenmiştir. Proje ile işsiz gençler hem teknisyen olarak iş bulmuşlar hem de sanayi kuruluşları uzun mesafeler kat ederek, İstanbul'un içinden kalifiye eleman getirme zahmetinden kurtulmuşlardır. Proje ile bir yıllık süre içinde 100 işsiz genç meslek sahibi yapılmıştır.

d) SHÇEK – "Kemerburgaz Ağaçlı Çocuk ve Gençlik Merkezi" Projesi: Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün kimsesiz çocukları meslek edindirme amacıyla hazırladığı eğitim merkezi projesinin paydaşlarından biri olarak maddî katkı sağlanmıştır.

2) Sosyal Yardım Çalışmaları

Ulusal düzeyde yapılan çalışmalar

a) Depremzedelere Yardım (Ağustos 1999): Kocaeli (Gölcük) merkezli depremde mağdur olan kardeşlerimize üyelerimiz nezdinde başlatılan kampanya ile toplanılan ayni yardımlar Kocaeli, Gölcük ve Sakarya'da ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır.

b) Selzedelere Yardım (02 Kasım 2006): Güneydoğu illerinde 33 vatandaşımızın hayatını kaybettiği ve onlarca evin yerle bir olduğu son 50 yılın en büyük sel felaketi üzerine 5 bine yakın aileye ayni ve nakdi yardımlar yapılmıştır. Yine Batman'da selden zarar gören 2 köy ilköğretim okulunun onarımı yapılmıştır. Batman'da selden etkilenen 10 ailenin evlerinin iç teşrifatı karşılanmış; ayrıca aile başına bin YTL yardım yapılmıştır.

c) Erzak ve Yemek Yardımları: Her yıl, İstanbul, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Muhtaç Kardeşlerimize Erzak Yardımı, Şehit Ailelerine Yardım Kampanyası, Kayseri ve Şanlıurfa Şubelerimizin katkılarıyla daimi hizmet veren "Aşevi"inde yıl boyunca binlerce kişiye günde iki öğün verilen yemekler, yapılan yardımlardan sadece bazılarıdır.

Uluslararası Düzeyde Yapılan Çalışmalar

a) İran Depremi Yardımı (2003): 26 Aralık 2003 Cuma sabahı İran'ın Bem kentinde meydana gelen yirmi beş binden fazla İran'lı kardeşimizin ölümüne, on binlerce vatandaşın yaralanmasına, şehrin %70'inin yıkılmasına ve milyarlarca dolarlık maddî hasara yol açan deprem felaketinde Deniz Feneri Derneği ile birlikte ayni yardım yapılmıştır.

b) Güney Asya Deprem Yardımı (Ocak 2005): Endonezya, Sri Lanka, ve Tayland'da meydana gelen ve "asrın felaketi" olarak adlandırılan, resmî rakamlara göre 150 binlere ulaşan ölü ve sayıları milyonları aşan evsiz, barksız, barınaksız olan kardeşlerimiz için üyelerimiz arasında kampanya düzenlenmiş, maddî ve ayni yardım yapılmıştır.

c) Pakistan Yardımı (03 Nisan 2006): Kardeş ülke Pakistan'da 2006 yılında meydana gelen deprem felaketi sonrasında MÜSİAD üyesi hayırsever işadamlarının tam donanımlı hastane kurmuşlardır. Bu hastanede özellikle kadın doğum ve çocuk servisleri ile bölgedeki fakir bakım ve tedavi hizmetleri verilmeye başlanmıştır. Günde ortalama 500 hastaya hizmet sunulmuş ve tüm hizmetler, ilaç ve tedaviler ücretsiz olarak karşılanmıştır.

d) Lübnan Yardımı (20 Ağustos 2006): Lübnan'da yıkılan evlerini terk etmek zorunda kalan 2 bin aileye para yardımı ulaştırılmıştır. Heyet, sivillerin temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla MÜSİAD üyelerinin yaptığı nakdi yardımı ilgililere teslim etmiştir.

e) Filistin Yardımı (20 Ağustos 2006): İsrail bombardımanı sonucu meydan gelen yıkımlar sebebiyle Gazze'de evlerini terk etmek zorunda kalan 2 bin aileye gıda ve temizlik maddelerinden oluşan acil yardım paketi dağıtmıştır.

MÜSİAD

f) Nijer Yardımı (20 Ağustos 2006): MÜSİAD üyeleri, bazı dernek ve yerel yönetim temsilcilerinden oluşan bir heyet, Nijer'e giderek, üyelerimizin de içinde bulunduğu hayırsever işadamlarının katkılarıyla çeşitli yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yardım faaliyetleri çerçevesinde, 300'ün üzerinde çocuk sünnet ettirilirken, ilgililere modern sünnet teknikleri öğretilmiş, sünnet malzemeleri bırakılmış, 3 bine yakın tıbbi araç ve ilaç da hastanelere teslim edilmiştir. Ayrıca 300 aileye gıda paketi; dul, yetim ve muhtaçlardan oluşan 270 aileye de maddî yardımda bulunulmuştur. Bu çalışmalar belirli periyotlarda devam ettirilmektedir.

3) Sağlık Yardımları ve Projeleri

a) "Kan Kardeşim Olur musun Projesi" (12 Temmuz 2006): Bu proje çerçevesinde MÜSİAD ile Kızılay arasında "Ortak Çalışma Protokolü" imzalanmış ve Türkiye çapındaki 2 bin 600'ü aşkın MÜSİAD üyesi arasında aynı gün, aynı saatte kan bağışı kampanyası başlatılmıştır.

b) Ambulans Yardımı: Lübnan – Trablus Darüşşifa Hastanesi yetkililerinin MÜSİAD Genel Merkez binasını ziyaretinde yapılan görüşmeler sonucunda; MÜSİAD heyeti, savaş ve yaşanan krizlerin ardından yoksul düşen Lübnanlı Müslüman halkın tedavisi için kurulan Darüşşifa Hastanesi'nin çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla, modern teçhizatlarla donatılmış tam teşekküllü bir ambulans hediye etmiştir.

4. Çevre Projeleri

a) MÜSİAD Ormanı: Arnavutköy – Tayakadın Mevkii'nde de 12,4 hektarlık bir alan, "MÜSİAD Ormanı" ağaçlandırılmak üzere kamudan tahsisi sağlanmış, üyelerimiz arasında "Bir fidan da siz dikin" kampanyası ile ağaçlandırılmıştır..

5. Kültür - Sanat Projeleri

a) "Sesli" Kültür Hizmeti: Daha önce matbu olarak bastırılıp, vatandaşlara ücretsiz dağıtılan Prof. Dr. İskender Pala'nın, "Nurundandır Bütün Nurlar" isimli kitap, bu kez CD'ye okunarak, seslendirilmiş şekli ile kamuoyuna sunulmuştur.

b) "Peygamberimizin Güzel Ahlâkı (Nisan 2006): "Kutlu Doğum Haftası" etkinlikleri kapsamında "Peygamberimizin Güzel Ahlâkı" isimli kitabı, 500 bin adet bastırılarak dağıtılmıştır.

c) MÜSİAD Gençlik Kurulu 'Kütüphane ve Kitap Bağış Kampanyası' (2006): Bu projede MÜSİAD Gençlik Kurulu, düzenlediği kitap bağış kampanyasıyla Van Merkez Fevzi Şengül İlköğretim Okulu'na tüm gereçleri ve kitaplarıyla birlikte bir kütüphane hediye etmiştir. Bu çalışmanın, her yıl bir okul tespit edilerek devam ettirilmesine karar verilmiştir.

Sonuç olarak, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, iş dünyası, önemli tarihî dönemlerde üzerine düşen sorumluluklardan kaçmamıştır. Bununla birlikte, her türlü baskıdan uzak, peşin hükümlerden arınmış, özüyle sözüyle toplum menfaatini gözeten, istikrarı koruyan ve yeri geldiğinde devlet-millet kaynaşması için öneri ve uyarılarını dile getiren iş dünyası ve sivil toplum kuruluşları platformlarının artırılmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Güvenilirliği ve saygınlığı ispatlanmış bu kuruluşlarla iş dünyasının işbirliği, toplumun kalkınmasını ve etkinliğini daha da artıracaktır. Ancak, bu tür işbirliklerinde hedeflerin açık bir şekilde belirlenmesi, hedefe ulaşma yolunda gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirilmesi ve iyi bir iletişim planlaması yapılarak, etkili bir şekilde kamuoyuna duyurulması; bu vesileyle bu tür etkinliklerin yaygınlaşması sağlanmalıdır. Sermayeye yön veren dernekler, sermaye ile emek, millet ile devlet arasında bir bağ oluşturan güçlü katalizörler olarak görülmelidir.

Son tahlilde, sivil toplum kuruluşları ve işadamları dernekleri artık ülke kalkınmasının temel faktörleridir. Bu rolü üstlenmek ve yerine getirmek için, değerlerinin farkında, global rekabetin tüm zorluklarının şuurunda ve bunlara karşı hazırlıklı, duyarlı olunmalıdır.

İşadamlarının tek meselesi, sadece müşterisini ve servetini çoğaltmak değildir, olmamalıdır. "İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır!" ilkesinden hareketle, iş adamlarımız aynı zamanda paylaşımcı, diğerkam ve hayır üzere olmalılar.

[*] 15. Abant Platformu'nda sunulan bu tebliğ, yazarı tarafından kısmen revize edilerek yayınlanmıştır.

Mahmut ÖZGÜN
MÜSİAD
Araştırmalar ve Yayın Yöneticisi

Yoksulluğa Çare Arayışlarında Mikro Kredi Uygulamalarının Rolü

Global krizlerin bütün dünyayı etkisi altına aldığı günümüzde, devletin yoksullukla mücadele alanında daha etkili bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Yoksulluğun işsizlik yanında düşük verimlilik düzeyinde çalışma ve eksik istihdam gibi işgücü piyasası göstergeleriyle ve sağlık ve eğitim başta olmak üzere kamu sosyal hizmet harcamalarıyla yakından ilişkili olması bu gerekliliği daha da artırmaktadır. Bu bağlamda ilk akla gelen Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerine ağırlık veren bir yatırım ve sosyal harcama programının hazırlanması ve hızla uygulamaya konmasıdır. Kamu bütçe dengelerinden kaynaklanan kısıtlar karşısında bu programın finansmanı için gerekirse başta AB, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) olmak üzere dış kaynaklara başvurulmalıdır.

Yoksullukla mücadele alanında atılım yapılabilmesi için oluşturulacak stratejinin yoksulluk profilinin ayrıntılarını dikkate alması ve genel geçer önlemler yerine farklı yoksul bölge ve kesimlerin gereksinimlerine yönelik önlemler geliştirebilen esnek bir yapıda tasarlanması gerekmektedir. Aynı önlemlerden oluşan bir yoksullukla mücadele programı yerine değişik yoksul kesimler ve değişik dönemler için farklı unsurlardan oluşan çeşitlendirilmiş programların tasarlanmasında büyük yarar vardır. Bu esnek yapı içinde belirli yoksul bölge ve kesimlerde, örneğin sağlık ve eğitim, diğerlerinde giyecek ve yakacaktan oluşan aynî yardımlar ve/veya nakdî yardımlar önem kazanmaktadır.

Bu doğrultuda yoksullukla mücadele gündemini Dünya Bankası odaklı tekdüze yaklaşımdan kurtarıp, yerel koşullarla daha yakından ilişkili özgün bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Tarihsel süreç, devletin yoksullukla mücadele yanlısı bir tutum sergileyebilmesi için birbiriyle yakından ilintili iki koşulun gerekli olduğunu göstermektedir. Bunlardan birincisi, yoksulluğun kamu düzenini tehdit edecek boyutlara ulaşması ikincisi ise yoksulların üst düzeyde örgütlenerek önemli bir çıkar grubu oluşturabilmeleridir. Bu yollardan birincisi, Türkiye'de toplumsal tepkilerin çok derin ekonomik kriz dönemlerinde dahi süreklilik kazanamayan cılız bir görünüm sergilemesi, ikincisi ise, neoliberalizmin diğer birçok ülkede olduğu gibi yoksullukla mücadele yanlısı toplumsal güçlerin sesini kısan ve onları zaman içinde etkisizleştiren derin bir depolitizasyon sürecine eşlik etmiş olması sonucunda tıkanmış görünmektedir. Bu olumsuz görünüm karşısında, neoliberalizmin belirlediği

dar çerçeve içinde hareket alanı bulabilen girişimlerin yoksulluğun azaltılması konusunda köklü ve kalıcı sonuçlar veremeyeceği bilinci içinde kapsamlı ve etkili bir yoksullukla mücadele gündemi oluşturmak için uluslararası ve ulusal düzeylerde çabaların sürdürülmesinden başka çıkar yol görünmemektedir. Her düzeyde demokrasinin geliştirilmesi, daha kapsayıcı bir yoksulluk tanımından yola çıkarak bölüşüm sorunlarına ve insanî gelişme göstergelerine ağırlık veren, sanayileşmenin yollarını açan ve hızlı istihdam artışlarına dayalı büyüme, geniş halk kitlelerinin eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını kolaylaştıran, yoksul kesimlerin sorunlarına duyarlı ve eşitlikçi sosyal devlet anlayışı bu çabalar sonucunda ortaya çıkabilecek yeni yaklaşımın ana doğrultusunu oluşturmalıdır.

Son yıllarda dünyada çok önemli bir sorun haline gelen yoksulluk ve bununla nasıl mücadele edileceğine dair çözüm arayışları Mikro kredi projesini gündeme getirmiştir. Mikro Kredi Projesi; iş yapma fikri olup, küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olan yoksullara imkan verilmesidir. Sadece güvene dayanan, teminatsız ve kefilsiz küçük sermaye şeklindeki mikro kredi, yoksulların kendi kendilerine yoksulluktan kurtulmaları için etkili bir strateji olarak geliştirilmiştir.

Mikro Kredi Sisteminde kişiye yemesi için balık vermezsiniz. Onlara nasıl balık tutulmasını da söylemezsiniz. Bunların ötesinde olan, balık tutmak için bir ağ veya kayık kiralamasını veya almasını sağlarsınız. İnsanların yaradılışında bir kabiliyetlerinin olduğunu kabul eden mikro sistemi, insanlardaki atıl kapasitenin açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Mikro kredi uygulamalarının temel amacı, mevcut finansal sistemden yararlanamayan yoksul kesimlerin, küçük miktarlı ve kısa vadeli kredilerle kendilerine ait küçük çaplı iş kurabilmelerine olanak sağlamaktır.

“Yoksullukla mücadele alanında atılım yapılabilmesi için oluşturulacak stratejinin yoksulluk profilinin ayrıntılarını dikkate alması ve genel geçer önlemler yerine farklı yoksul bölge ve kesimlerin gereksinimlerine yönelik önlemler geliştirebilen esnek bir yapıda tasarlanması gerekmektedir. Aynı önlemlerden oluşan bir yoksullukla mücadele programı yerine değişik yoksul kesimler ve değişik dönemler için farklı unsurlardan oluşan çeşitlendirilmiş programların tasarlanmasında büyük yarar vardır.”

Mikro kredi, birbirlerini tanıyan ve grup baskısının oluşabileceği 5 ile 8 kişilik gruplara, grup içindeki fertlere ayrı ayrı verildiği bir sistemdir. Ortak sorumluluk sistemi sayesinde, bu kişiler birbirinin garantörü olmaktadır. Kişinin toplumdaki itibarı ve iş yapma fikri en büyük teminat olarak kabul edilmektedir. En fazla kişi başı 1.000 dolar karşılığı kullandırılan krediler bir yıl süreli olarak verilmektedir. Kredi geri ödemesi, haftalık eşit taksitlerle yapılmakta ve daha sonraki kredi kullandırmaları eskilerinin sorunsuz olarak ödenmesine bağlı bulunmaktadır.

Kredi başvurularının kabul edilmesi durumunda krediler bir hafta içinde kullanılmaya başlanması koşuluyla verilmekte ve kredi kullanımından bir hafta sonra başlayan geri ödemeler proje görevlileri tarafından işyerlerinden toplanmaktadır. Ayrıca, kırsal alanlarda toprak sahibi olmayıp kredi kullanmak isteyen bireyler için grup kurma olanağı verilmektedir. Buna göre, yakın akraba olmamak koşuluyla aynı köy veya mahallede yaşayan en az beş kişi bir grup oluşturarak daha büyük kredi dilimlerinden yararlanabilmektedir. Grup içindeki eşuyum, grup üyeleri tarafından seçimle belirlenen bir başkan ve bir sekreter aracılığıyla sağlanmakta ve krediler genellikle terzilik, el işi yapımı ve satışı ve buz üretimi gibi işalanlarında değerlendirilmektedir.

Mikro kredi fikri ilk olarak 1973 yılında Muhammed Yunus tarafından Bangladeş’te uygulanmaya başlamıştır. 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda proje geliştirilmiş ve 1983’te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren Mikro Kredi Bankası kurulmuştur.

Mikro kredi son on yılda Güneydoğu Asya'da özellikle Tayland'da tarım kooperatiflerine, Latin Amerika'da Bolivya'da çok yoksul girişimlere, Afrika'da Gine ve Senegal'de fakir çiftçilere ve zanaatkarlara verilmiştir.

Mikro kredi başta ABD ve Avrupa'nın çeşitli ülkeleri dahil olmak üzere 111 ülkede başarıyla uygulanmıştır. Bu sistemin en kötüsü % 98 olmak üzere büyük çoğunluğu % 100 olacak şekilde çok yüksek geri ödeme oranına sahiptir. Bir başka dikkat çekici ve önemli bir nokta ise bugüne kadar mikro krediden yararlananların % 48'i fakirlik sınırının üzerine çıkmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından 2005 yılı "Dünya Mikro kredi Yılı" olarak ilan edilmiş ve 2015 yılına kadar yoksulluğun, Mikro kredi vasıtasıyla % 50 azaltılması hedeflenmiştir.

Ancak uygulamada bazı sorunların yaşandığı da bir gerçektir. Mikro kredi uygulamalarında yaşanan sorunların arasında;

• Çok sayıda müşteriye hizmet götürülmesi ve kredi tutarları düşük olmasına karşın gerekli prosedürün normal ticari krediyle neredeyse aynı olması nedeniyle hizmet maliyetinin yüksek olması,

• Kredilerin çoğunlukla teminatsız oluşu ve kredi geri dönüş riskinin de yansıtılması sonucu kredi faiz oranlarının yüksekliği ve bu durumda müşterilerin borç ödeme güçlerinin başlangıçta yetersiz olması,

• Bu türden mikro kredi kuruluşlarının kâr amacı güden tipik finans kuruluşları olmaması ve minimum ölçeğe veya maliyeti karşılamak için gerekli verimliliğe ulaşmalarının güç olması ve geleneksel bankacılığa göre yönetimlerinin zor olması gibi sorunlar sayılabilir.

Mikro kredi hizmetinden yararlanan kişiler için de sorun vardır. Zira zaten düzenli bir geliri olmayan bir kişinin mevcut maddi yükünün üstüne yeni bir borç yükü getirilmektedir. Bu durumda geri ödemede ciddi sorunlar yaşanabilir. Genelde yeterli eğitim alamamış yoksul kesim bankacılık hizmetlerinden yararlanmaktan çekinmektedir. Tasarruflarını daha çok altın, emlak, v.b. alanlarda değerlendirme alışkanlığı diğer bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Mikro Kredi Sisteminde kişiye yemesi için balık vermezsiniz. Onlara nasıl balık tutulmasını da söylemezsiniz. Bunların ötesinde olan, balık tutmak için bir ağ veya kayık kiralamasını veya almasını sağlarsınız. İnsanların yaradılışında bir kabiliyetlerinin olduğunu kabul eden mikro sistemi, insanlardaki atıl kapasitenin açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır."

Yukarıda sözü edilen sorunlara rağmen mikro kredi hizmetleri, ekonomi dışında kalmış olan yoksul kesimin tasarruflarının değerlendirilmesine ve çok küçük tutarlı kredilerle yoksul kesimin kendi işini kurarak üretime katılmasına katkıda bulunmaktadır.

Başarılı Uygulamalar İçin Yapılması Gerekenler

Dünyadaki başarılı uygulamalarda öncelikle mikro kredi hizmeti verilecek kitlenin ihtiyaçlarının tespit edildiği, gerekli eğitimin verildiği, alt yapı kurulduktan sonra mikro kredi hizmetlerinin sunulduğu ve ilk aşamada hibeler, devlet yardımları ve sübvansiyonlarla fonların desteklendiği gözlenmektedir. Kredi geri dönüşlerinin garantiye alınmasında hedef kitledeki herkesin menfaati olduğu inancı yerleştirildikten sonra kişi ve grupların birbirlerine baskı unsuru olarak kullanıldığı ve sonra mikro kredi uygulamalarının başarılı olduğu görülmektedir.

• Dünyada bu uygulamaları başarı ile yapan, oldukça yüksek dönüş oranına sahip uygulamaların varlığı ve bu uygulamaların deneyimlerinden yararlanılarak öncelikle sağlam bir yasal ve kurumsal alt yapının oluşturulmasıyla başarıya ulaşmak mümkün olabilecektir.

• Mikro kredi kuruluşunun yetkili şubesi müşteriye yakın olmalı, elemanları konularında uzman olup müşteri ile teke tek ilgilenebilmeli, gerektiğinde yoksul kesime gerekli teknik bilgi ve eğitim verilmeli, sağlanacak kaynakla üretmeyi planladıkları ürünler için gerekli pazar araştırması yapılmalı, hatta yeni pazarlar oluşturulmaya çalışılmalıdır.

MÜSİAD

• Kredinin geri dönüşünü sağlayacak mekanizmalar üzerinde çalışılmalı, grup baskısı, garanti fonu gibi uygulamalar yaygınlaştırılmalı, yüksek olan kredi maliyetini düşürmek için teknolojiden yararlanılmalıdır.

• Fonların geri dönüşü, sistemden daha çok insanın yararlanmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için önem arz etmektedir. Bunu sağlayabilmek için, çok sayıda müşteri işlemlerini takip etmeye yönelik bir bilgisayar sisteminin kurulması, bir ölçüde uygulamayı kolaylaştıracaktır.

Başlangıç için maliyetli bir sistem olmakla beraber, mikro kredi uygulamasının, çok sayıda müşteriye hizmet veren kredi kartı hizmetinin aksine tüketim yerine üretimi teşvik ederek ülke kalkınmasında daha çok katkıda bulunabileceği göz önüne alındığında bu maliyete katlanmak anlamlıdır. Dolayısıyla devletlerin ve uluslararası kurumların mikro kredi konusuna daha çok eğilmeleri yararlı olacaktır.

Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Mikro Kredi Uygulamaları

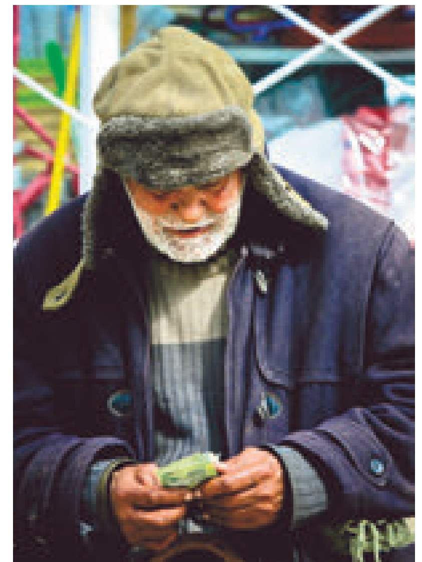
Ülkemizde mikro kredi sayılabilecek ilk uygulamalar, Osmanlı imparatorluğu dönemine kadar uzanmakta olup, bu dönemde nakde sıkışan küçük esnaf, para vakıflarına başvurarak evini teminat gösterip nakdî yardım alır ve kendi evinde kira ödeyerek oturur, borcu bitince tekrar evine sahip olurdu. Vakıflar bu hizmetin yanında fakirlere yiyecek yardımı yapar ayrıca yolların tamiri gibi işleri de üstlenirlerdi.

Türkiye'de tam anlamı ile Mikro kredi çalışmaları, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından başlatılmıştır. 1995–1997 yılları arasında İstanbul'un dar gelirli bölgelerinde 100 kadına iş yapmaları için küçük miktarlarda krediler verilmiştir.

Bu kredilerde geri dönüş oranı % 98 oranında olmuş, söz konusu kredilerden yararlanan kadınlar aktif ekonominin içine girmişlerdir. 2002 yılında mikro kredi projesi için gereken fonun bulunmasıyla KEDV, Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi'ni kurarak Mikro kredi programını başlatmıştır. Bu kurumun amacı evinde, tezgâhında ya da dükkânında kendi işini yapan ya da bir iş kurmak isteyen dar gelirli kadınlara maddi destek sağlamaktır. Benzer bir uygulama ise 2003 yılında Türkiye İsrafı Önleme Vakfı Başkanı Prof. Dr. Aziz Akgül tarafından gündeme getirilen mikro kredi projesi Dünya Bankası'nın 500 milyon USD kredi vermesi ve Başbakanlığın ek olarak 130 milyon USD bütçe ayırmasıyla hayata geçirilmiştir. Türkiye İsrafı Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust işbirliğiyle Diyarbakır'da 11 Haziran 2003 tarihinde proje uygulanmaya başlanmış ve 18 Temmuz 2003 tarihinde ilk mikro kredi çekleri verilmiştir. Söz konusu krediler en az 500 milyon (500 YTL) en çok 2.000 YTL tutarında ve 1 yıl vadeli olup, haftalık geri ödeme esasına göre verilmiştir. Bu kredilerin geri dönüşünde sorun yaşanmamış ve % 100 geri dönüş oranı sağlanmıştır. Bu proje kapsamında sadece Diyarbakır'da 4.000 kadına 4.5 milyon YTL kullandırılmıştır.

Diyarbakır pilot uygulamasında da görüldüğü gibi, mikro kredi sistemi, kendi ayakları üzerinde duran ve kaynağı alışılagelmiş uygulamalardan farklı bir yoksullukla mücadele yöntemi olmaktan çok, büyük oranda geleneksel yoksullukla mücadele fonlarının aktarımıyla ve uluslararası katkılarla beslenen bir program olmuştur.

Her ne kadar ortalama düzeyi 700.000 YTL'ye ulaşan krediler bu imkandan yararlanabilen yoksul insanlar için anlamlı bir miktar sayılsa da mikro kredi uygulamasından yararlananların toplam yoksul sayısının son derece düşük bir oranını oluşturması, uygulamanın yoksullukla mücadele kapsamında henüz yeterli bir konuma ulaşamadığını göstermektedir. Bu kapsamda verilen kredilerin günlük tüketim ihtiyaçlarının karşılanması yanında, çoğunlukla elişi, dantel ve basit tuhafiye mallarının üretimi ve satışı amacıyla kullanıldığı düşünüldüğünde, sınırlı pazarlama olanakları karşısında mevcut kredi miktarının artmasının bile çözüm olamayacağı anlaşılmaktadır.

Ülkemizdeki örnek uygulamaların yanı sıra Dünyadaki mikro kredi modellerini incelediğimizde, "Global Development Research Center, Virtual Library on Micro Credit" koordinatörlerinden Hari Srinivas tarafından yapılmış olan sınıflandırmaya göre 14 adet Mikro kredi kuruluş modeli karşımıza çıkmaktadır. **Bu modeller:**

1. Birlik Modeli: Bu modelde hedef kitle kendi içinde bir birlik oluşturarak mikro kredi hizmetleri vermektedir. Hedef kitle gençler, kadınlar olduğu gibi, bir siyasi, dini veya kültürel görüş etrafında toplanan kişiler de olabilirler ve mikro işletmeler ve diğer çalışma konularında destek verebilirler.

2. Garanti Sağlayan Kuruluş Modeli: Geleneksel bankacılıkta bir başka banka garantisi, ticari bankadan kredi sağlanması için gerekmektedir. Mikro kredi sisteminde bu garanti bir başka ticari banka yerine, dışarıdan bir hükümet kuruluşu veya hibe veren bir kuruluş veya benzer kuruluşlarca düzenlenebileceği gibi, içerden üyelerin tasarrufları teminat gösterilerek düzenlenebilir. Sağlanan garanti çerçevesinde kredi doğrudan bir kişiye verilebilir veya oluşturulmuş bir grup yararlanabilir.

3. Kitle Bankası Modeli: Kitle bankası modelinde tüm topluluğa bir ünite olarak muamele edilir ve yarı resmi veya resmi kuruluşlar oluşturularak, Mikro kredi dağıtılır. Bu kuruluşlar genellikle, sivil toplum örgütleri veya diğer organizasyonların yardımları ile oluşturulur ve öncelikle hedef kitle üyelerini, kitle bankasının çeşitli finansman faaliyetleri hakkında eğitir. Bu kuruluşların yapılarında, gelir yaratıcı projeler veya tasarruf imkânları olabilir.

4. Kooperatif Modeli: Kooperatif; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve taleplerini karşılamak amacıyla isteğe bağlı olarak bir araya gelen kişilerce oluşturulmuş, ortaklaşa sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen işletmelerdir.

Bazı kooperatifler, üye finansmanı ve tasarruf faaliyetleri gibi konuları da kuruluş amaçları içinde almaktadır.

5. Kredi Birlikleri Modeli: Kredi birlikleri, üyelerce idare edilen ve kendi üyelerine yardımcı olmak üzere oluşturulmuş finansman kuruluşlarıdır. Belirli bir grup veya organizasyonun tasarruflarını birlikte çalıştırmayı kabul eden ve birbirlerine makul faiz oranlarıyla kredi vermek amacıyla bir araya gelen üyelerce organize edilirler. Aynı kuruluşta çalışan, aynı dine bağlı olan, aynı işçi kuruluşuna üye olan, aynı sosyal gruba dahil olan, aynı toplumda çalışan veya yaşayan kişiler arasında oluşturulan demokratik, kâr amacı gütmeyen, finansman sağlamak amaçlı kooperatiflerdir.

6. Grameen Tipi Kuruluş Modeli: Bu model, Bangladeş'te Muhammed Yunus tarafından başlatılan Grameen Bankası modelinden ortaya çıkmıştır. Bu modele göre; on beş-yirmi köy civarında bir bölge, bir bölge yöneticisi tarafından ziyaret edilerek, yerel ortam ve olası müşteriler belirlenmektedir. Ardından bu müşterilerden beş kişilik gruplar oluşturulmakta ve ilk aşamada sadece iki grup kredi verilmek üzere seçilmektedir. Bir ay boyunca grup üyelerinin banka kurallarına uygun olup olmadıkları gözlenmekte ve grup üyelerinden kredi almış olan ikisi, anapara ve faizi elli haftalık süre içinde ödediği takdirde geri kalan grup üyeleri kredi almaya hak kazanmaktalar. Bu kısıtlamalar nedeniyle, kişilerin ödemelerinin muntazam olması için diğerlerinin baskısı olmaktadır. Bu durumda grubun ortak sorumluluğu, bir yerde kredinin teminatı görevini yerine getirmektedir.

7. Grup Modeli: Bu modelde ana felsefe, bireysel olarak hareket edildiğinde karşılaşılan güçlükleri ve zayıflıkları bertaraf etmek için grup olarak hareket ederek, ortak bir sorumluluk ve teminat altına girmektir. Fonlar bireylere değil gruplara aktarılmaktadır. Bireylerin bir araya gelmeleri farklı amaçlara hizmet edebilir; eğitim, ortak pazarlık gücü, baskı grubu oluşumu, vb.

8. Bireysel Model: Bu modelde Mikro krediler doğrudan borçluya verilmektedir. Burada bir grup oluşumu veya geri ödenmenin garanti edilmesi için grup baskısı gerekmemektedir.

9. Aracı Kuruluş Modeli: Aracı kuruluş modelinde, borçlu ve alacaklı arasında bir aracı kuruluş bulunmaktadır. Burada aracı kuruluş özellikle borçluların kredi bilincine kavuşmasında ve eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin tasarruf programları başlatarak, borç alacakların kredi verilmeye uygun seviyeye gelmelerini sağlamaktadırlar.

Aracılar tarafından geliştirilen bağlantılar; fon sağlama, program bağlantıları, eğitim ve öğretim ve araştırma gibi konuları kapsayabilir. Bu faaliyetler uluslararası seviyeden, ulusal seviyeye, bölgesel seviyeden yerel ve bireysel seviyeye kadar her çeşit seviyede yer alabilir. Aracılar bireysel olabildiği gibi, sivil toplum örgütleri, mikro kredi programları ve ticari bankalar (devletçe finanse edilen programlarda) olabilir. Borç verenler hükümet kuruluşları, ticari bankalar, uluslararası kuruluşlar olabilir.

10. Sivil Toplum Örgütü Modeli: Sivil toplum örgütleri (STÖ) Mikro kredi alanında anahtar konumunda olup, Mikro kredi programlarının başlatılmasında ve katılımında aktif rol oynamaktadırlar. Gerek toplum içinde, gerek ulusal ve uluslararası hibe veren kuruluşlar içinde, mikro kredinin öneminin anlaşılmasına yardımcı olmaktalar. STÖ'ler mikro kredi organizasyonları için kaynak ve araç geliştirerek gelişmelerine katkıda bulunmakta ve başarılı uygulamalar yapmaktadırlar. Aynı zamanda Mikro kredi uygulamaları ve ilkeleri hakkında bilgi temini için yayınları ile çalışma grup toplantıları, seminer ve eğitim programları ile de katkıda bulunmaktadırlar.

11. Grup Baskısı Modeli: Grup baskısı borçlularla, proje katılımcıları arasında ahlaki ve diğer bağlantılar yoluyla Mikro kredi programlarında geri ödemeyi ve katılımı temin etmeye çalışır. Baskı grupları, borçlu grubun diğer üyeleri olduğu gibi (burada ilk borçlu krediyi geri ödemediği sürece diğerleri kredi alamamakta, dolayısıyla ilk borçlunun geri ödemesi için baskı olmaktadır.); topluluk liderleri (genellikle dışarıdan bir sivil topluluk örgütünce seçilen ve eğitilen); sivil toplum örgütünün kendisi ve bölge sorumluları; veya bankalar olabilir. Uygulanan "baskı" geri ödemeyen borçluya sık ziyaretler olabileceği gibi, topluluk toplantılarında isimleri açıklanarak borcunu ifa etmesi istenebilir.

"Mikro kredi fikri ilk olarak 1973 yılında Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te uygulanmaya başlamıştır. 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda proje geliştirilmiş ve 1983'te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren Mikro Kredi Bankası kurulmuştur."

12. Rosca (Rotating Savings and Credit Associations) Döner Tasarruf ve Kredi Birlikleri Modeli: Döner tasarruf ve kredi birlikleri, ortak bir fona düzenli katkıda bulunmak üzere bir araya gelen bireylerin, her bir bireye bir seferde toplu para aktardığı bir grup esasına dayanır. Örneğin 12 kişilik bir grup 12 ay boyunca her ay kişi başına 100 USD toplayabilirler. Her ay toplanan 1.200 USD topluluğun bir üyesine verilir. Böylece, bu üye diğer üyelere bu düzenli aylık katkılardan borç para verebilir. Sırası gelip toplu parayı aldıktan (gruptan borç aldıktan) sonra tutarı düzenli olarak, sonraki aylık katılımlarıyla geri öder. Toplu parayı kimin alacağına karar vermek oy birliği ile çekilişle veya üzerinde anlaşılan herhangi bir yolla olabilir.

13. Küçük İşyeri Modeli: Bu tip isletmeler için uygulanan politikalar, genellikle eğitim, teknik tavsiyeler, yönetim ilkeleri ve benzeri destekleme sistemleri gibi doğrudan müdahaleler ile piyasa koşullarına hazırlanmak veya satış imkânları gibi dolaylı müdahalelerin yanı sıra Mikro krediler küçük ve orta ölçekli işletmelere ya doğrudan veya diğer hizmetlerle birlikte daha geniş işletme geliştirme programının bir parçası olarak sağlanmaktadır.

14. Köy Bankacılığı Modeli: Köy bankaları topluluk temeline dayalı kredi ve tasarruf birlikleridir. Genellikle, kendi imkânlarıyla çalışan ve yaşantılarını geliştirmeye çalışan düşük gelirli 25–50 kişi tarafından oluşturulurlar. Köy Bankasının ilk kuruluş sermayesi dış kaynaktan gelebilir; ancak üyelerin kendileri bankayı idare ederler. Üyelerini kendileri seçerler, çalışanlarını kendileri belirlerler, kendi kuruluş tüzüklerini kendileri hazırlarlar, bireylere kredi dağıtırlar, ödemeleri tahsil ederler, tasarrufları toplarlar. Kredileri teminat altındadır ancak mal veya gayri-

menkul kefaleti ile değil manevi kefaletle grubun, her bireyi bireysel kredinin arkasındaki teminattır.

Dünyadaki mikro kredi modellerini kısaca inceledikten sonra mikro finans kurumlarının özelliklerine de kısaca göz atalım. Mikro finans kurumları geleneksel bankacılık ilkelerini benimsememişlerdir. Bunların başarılı olanları yeni ve verimli işletme modelleri ve yenilikçi kredi sağlama yöntemleri geliştirmişlerdir. Kredi sağlama yöntemleri, talebe cevap veren ürünlerin geliştirilmesi, ürünün pazarlanması, sunum kanallarının oluşturulması, kurumun karşılaşabileceği risklerin azaltılması ve kredilerin geri ödenmesinin zorlanması için yapılan tüm faaliyetleri içermektedir.

Başarılı Mikro Finans Kuruluşlarının Bazı Özellikleri Şöyle Sıralanabilir:

- **Düşük gelirli borçluların ihtiyaçlarını dengeleyen ve kurumun riskini en alt düzeye indiren yeni kredi verme yöntemleri geliştirirler.** Kredi değerlendirmesi çoğu kez tüm hane halkının ya da işyerinin nakit akışı ve müşterinin karakteri esas alınarak yapılır. Varlık temelli teminatlar ikinci plandadır ve değerli takı ya da ev aletleri gibi geleneksel olmayan teminatlar da kabul edilebilmektedir.

- **Kredi verilen kişilere yakın konumdadır.** Kredinin verilmesi ve taksitlerin toplanması işlemleri genellikle bankada değil, borçlunun kendi yerinde gerçekleştirilir.

- **Ürünlerini fiyatlandırırken, makul bir süre içinde kâra geçebilmek için elde edilen gelirin işletmenin tüm maliyetlerini karşılamasına dikkat ederler.** Yoksul ve düşük gelirli müşteriler tarafından talep edilen göreceli küçük kredi miktarları, kredi başına düşen masrafın yüksek olmasına neden olabilir ve bu durumda, genel olarak kayıt dışı (informal) sektördeki oranların altında olmakla birlikte, ticari bankalarınkinden çok daha yüksek faiz oranlarının uygulanması gerekebilir.

- **Çok sayıda kişiye erişebilmek için son derece etkin bir operasyon yönetirler.** Her banka görevlisi, kredi verme yöntemine bağlı olarak, sayıları genelde 200–500 arasında değişen borçluya hizmet verir ve böylelikle işlem masrafları, ödenmemiş kredi portföylerinin yüzdesi olarak en alt düzeyde tutulur.

- **Müşteriyi "hedef almak" yerine, çekerler.** Belirli ve dar bir grubu hedeflemek yerine, ürünlerini yoksulları, yoksul olmayan korumasızları, düşük gelirli banka hizmeti almayan nüfusu kapsayan geniş bir müşteri grubunu çekecek şekilde geliştirirler.

- **Sadece finansman hizmeti sunarlar.** Genel bir kural olarak, başarılı Mikro Finans Kuruluşları finansman-dışı hizmet sunmayan kuruluşlardır.

Sonuç

Mikro Kredi sınırlı bir kesim için iş imkanlarını geliştirici özellikler taşıyan bu uygulamanın tüm yoksullar tarafından başarıyla uygulanma şansı doğal olarak son derece zayıftır. Başka bir deyişle, mevcut koşullar ve uygulaması ile Mikro kredi sistemi, kendi işleyişi gereği yoksulluk sorununa genel bir çözüm sunmaktan uzaktır; böyle bir hedefi de yoktur. Bununla birlikte, Mikro kredi uygulamaları yoksulluğun azaltılmasında atılan küçükte olsa iyi niyetli bir adım olması dolayısıyla takdire layıktır.

Ülkemiz yoksulluk, özellikle çok çocuklu haneler, eğitim seviyesi düşük olanlar, işsizler, kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanlar arasında yaygındır. Bu durum ise mikro kredi hizmetinden yararlanabilecek ciddi bir potansiyelin olduğunu göstermektedir. Mikro kredi uygulamalarında başlangıç aşamasında bazı sorunlarla karşılaşılabilecekken, dünyadaki başarılı uygulamaları takip edebilmek koşuluyla başarıya ulaşmak mümkün olabilecektir. Bu sayede ülkemizde yoksulluğun önlenmesine büyük katkı yapacağını örnek uygulamaların sonucuna göre söyleyebiliriz.

Kaynaklar

1.Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. , Genel Araştırmalar, Mikro Finansman, Leyla DOLUN, Nisan 2005, Ankara

2.Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. , Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar, Mikro Finansman, Seher OZAN DÜNDAR, Kasım 2007, Ankara.

3.Nobel Ödülü Yoksulluğa, Prof. Dr. Aziz AKGÜL, 2007

4.Türkiye'de Mikro kredi Uygulaması, Prof. Dr. Aziz AKGÜL, 2007

5.Mikro Girişimcilere Yönelik Finansman Stratejisi: Mikro Finansman, BDDK,2006

Faruk YAZAR
UTESAV Genel Müdürü

KOBİ'ler ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), sürdürülebilir kalkınma kavramı ile birlikte gelişen ve iş modellerinin merkezine yerleşmeye başlayan, toplumdan aldığını, topluma verme anlayışını yansıtan bir yaklaşımdır. Şirketlerin paydaşları ve hedef kitleleri ile samimi ve etkili bir iletişim geliştirmelerine olanak veren kurumsal sosyal sorumluluk, çevre, sağlık ve eğitim gibi temel sorun alanlarında yapıcı bir duyarlılığın gelişmesini sağlamaktadır.

KSS kavramı, ilk kez 1953'de Howard Bowen'ın Social Responsibilites of the Businessman adlı kitabında yer aldı.[1] Kurumsal sosyal sorumluluğun tanımında tam bir uzlaşma olmamasına karşın; "bir şirketin ekonomik ve çevresel bir biçimde çalışırken paydaşlarının ilgi ve hassasiyet alanlarını da paylaşması konusundaki yükümlülükleri olarak tanımlanabilir."[2] Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği ise kavramı, şirket operasyonlarının sosyal paydaşlara karşı ne tür çevresel, ekonomik ve sosyal etkiler yarattığının ölçülmesi; şirketin ve toplumun aynı anda gelişmesine katkı sağlayacak etkinlik ve işlemlerin hayata geçirilmesi olarak tanımlamaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı yirminci yüzyılın başlarından bu yana gelişerek bugünkü şeklini almıştır. Sosyal sorumluluk konusunda uluslararası örgütler, deklarasyonlar yayınlayarak bu konudaki gelişmeleri hızlandırmış ve bunun tüm dünyada yükselen bir trend haline gelmesini sağlamıştır. Bu deklarasyonlar sırasıyla, ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika İle İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi, OECD Uluslararası Yatırımlar ve Çokuluslu İşletmeler Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Finans Girişimi (Mali Kurumlarda Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin UNEP Deklarasyonu ve Birleşmiş Milletler bünyesinde 2000 yılında imzalanan Küresel Sözleşme (Global Compact) bu konudaki en önemli girişimlerdir. Bu sözleşme, şirketlerin etki alanları kapsamında insan hakları, çalışma standartları, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarında bir dizi esas değeri kabul etmeleri, desteklemeleri ve uygulamaya koymalarına ilişkin ilkeler içermektedir.[3]

KSS,1990'lı yıllarda popülerlik kazanmaya başlamıştır. Kavramın aslında özü itibarı ile yeni olmadığı ve tarihi seyir içerisinde toplumlarda bugünkü anlamda olmasa bile çeşitli şekillerde yer aldığı bilinmektedir. KSS, Türkiye'de hayırseverlik kültürü olarak varlık göstermiştir. Ülkemizde dini değerlerden kaynaklanan güçlü bir hayırseverlik kültürü bulunmaktadır. Hayırseverlik, bir ölçüde sosyal sorumluluk yaklaşımına yakın bir kavramdır.

MÜSİAD

Fakat modern yönetim felsefeleri açısından hayırseverlikle KSS arasında önemli farklar bulunmaktadır. KSS, şirketlerin iş stratejilerine entegre olan bir değeri ifade etmektedir. Hayırseverlikte ise, yine toplum yararına işler yapılmakta olup bunun iş sonuçlarına etkisi düşünülmemektedir. Türkiye'de KSS konusunda doğrudan bir kanuni düzenleme olmamasına rağmen bu anlayışın firmalarda yaygınlık kazanmasının en önemli nedenlerinden birisi de bu hayırseverlik kültürüdür.

İslam toplumlarında sosyal sorumluluk anlayışına uygun toplumsal örgütlenme modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller bugün bile pek çok kuramsal çalışmaya ışık tutacak bir zenginliğe sahiptir. Örneğin Osmanlı toplumu bir vakıf medeniyeti olarak tarihte çok önemli bir yer edinmiştir. Osmanlı topraklarında vakıf, en önemli hayırseverlik kurumu idi. 1546 yılında İstanbul'da kurulu bulunan vakıf sayısı 2515'ti. Vakıflar Osmanlı toplumuna büyük katkılar sağlamışlardır. 11. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Ahilik ve lonca teşkilatı, işletmelerin ve mesleki birliklerin topluma karşı sorumlulukların yerine getirilmesinde önemli bir mirasa sahip olduğunu göstermektedir.[4] Sosyal sorumluluk anlayışının felsefesinde, insana, topluma ve doğaya saygılı ve uyum içerisinde olmak vardır. Bu da bir dünya görüşü içerisinde, yapılan tüm işlerde, tutum ve davranışlarda bu dengenin gözetilmesi suretiyle olmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluğun bugünkü anlamı ile kullanılmasına Amerika öncülük etmiştir. 2000'li yıllarla birlikte KSS kavramı şirketlerin gündemine daha fazla girmeye başladı. Ülkemizde son yıllarda bu konudaki duyarlılık hızlı bir gelişme kaydetmektedir. Özellikle uluslararası şirketlerin ortaya çıkması ve küreselleşmenin de etkileriyle, Türk firmaları kurumsal sosyal sorumluluk projelerine daha çok ilgi göstermeye başladı.

"Ülkemizde dini değerlerden kaynaklanan güçlü bir hayırseverlik kültürü bulunmaktadır. Hayırseverlik, bir ölçüde sosyal sorumluluk yaklaşımına yakın bir kavramdır. Fakat modern yönetim felsefeleri açısından hayırseverlikle KSS arasında önemli farklar bulunmaktadır. KSS, şirketlerin iş stratejilerine entegre olan bir değeri ifade etmektedir. Hayırseverlikte ise, yine toplum yararına işler yapılmakta olup bunun iş sonuçlarına etkisi düşünülmemektedir. Türkiye'de KSS konusunda doğrudan bir kanuni düzenleme olmamasına rağmen bu anlayışın firmalarda yaygınlık kazanmasının en önemli nedenlerinden birisi de bu hayırseverlik kültürüdür."

Türkiye'de sosyal sorumlulukla ilgili zengin bir gelenek olduğu için bu kavram ülkemizde kolayca benimsenerek, firmaların ilgisini gün geçtikçe daha fazla çekmektedir. İslam toplumlarında zekat, infak, sadaka gibi kurumlar hayırseverliğin gelişmesi ve toplumsal dayanışmayı geliştirici bir fonksiyon icra etmiştir. Aslında zekat ve infak gibi kavramlar bir ölçüde bugünkü sosyal sorumluluk anlayışını karşılayan kurumlardı.[5]

İslam toplumlarındaki hayırseverlik duygusu, bütünüyle dini bir motivasyonla gerçekleştiği için Türk insanının kültürel kodlarındaki dayanışmacılığı besleyen en önemli kaynak olmuştur. Medeniyet mirasımızdaki hayırseverlik anlayışı bugün modern işletme yönetim felsefesi ile entegre olarak şirket politikalarına yansıyan ve firmalara itibar kazandıran bir kavram haline gelmiştir.

İşletmelerin yaşadıkları çevre ve toplumun sorunlarını önemsemeleri ve bu sorunların çözümüne ilişkin STK'lar ve paydaşlarla ilişkiye geçmeleri diyalojik bir süreç başlatarak sinerji oluşturmaktadır. Türk toplumunda sosyal birimler arasında sürekli bir işbirliği kültürel bir değer olarak zaten var olduğu için, kamu hizmetlerinin önemli bir bölümü sivil kesim tarafından yerine getiriliyordu. Bu kültürel miras modern dönemde KSS'nin kavramsal çerçevesi içinde de kendini göstermeye başladı. Fakat hala Türk toplumunda hayırseverlik faaliyetlerinin gizli kalması gerektiğine ilişkin anlayış devam etmekte olup, bunun şirketin itibarına ve kurumsal değerine sağlayacağı yararlar yeteri kadar önemsenmemektedir.

Türkiye'nin giderek artan sayıda uluslararası anlaşmaya imza atması, kampanya ve etkinliklerin parçası olması ülkenin KSS ile ilgili konulardaki bilinç düzeyini arttırmada önemli bir etken olmuştur.

1996'da İstanbul'da gerçekleşen Habitat II Konferansı, sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili konuların Türkiye'de tartışılması için gereken ortamın yaratılmasında öncülük etmiştir. 1999'da AKUT gösterdiği başarı dolayısıyla en güvenilir kurumlar arasına girerek Türkiye'de gönüllülük ve katılımcılık kavramlarının gelişmesine öncülük etmiştir.[6]

Türk toplumunda sosyal sorumluluk konusunda belirli bir bilinç düzeyi gelişirken şirket beklentileri de giderek artmakta ve şirketlerin toplumsal konularda sorumluluk almaları gerektiğine ilişkin talepler yükselmektedir. GFK'nın ve Capital Business Dergisi'nin ortaklığı ile 2007 yılında yapılan bir araştırmada, toplumun şirketlerden; eğitim, ardından sağlık ve sırasıyla çevre ve aile içi şiddet konularında destek ve çaba harcamalarını beklediği ortaya konulmuştur.

Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmeler için iyi itibar oluşturmanın hammaddesi olurken, tüketicilerin, paydaşların ve toplumun gözünde iyi bir imaj edinmenin de en önemli yolu olmaktadır. Halka açık şirketler, sosyal sorumluluk konusunda gösterdikleri performansla daha fazla yatırımcı çekmektedirler. Bu şirketler rakiplerine oranla yılda 2,3 trilyon dolar daha fazla kazanıyor. Bu durumdan dolayı sosyal konulara yatırım yapan şirketlerin sayısı her geçen gün artıyor.[7]

"Sosyal Sorumluluk Parayı Nasıl Kazandığınızla İlgilidir"

Toplumsal sorunlara kurumsal duyarlılık göstermek, tüketiciler ve toplum gözünde beğeniyi ve tercih edilmeyi beraberinde getiriyor. Fakat kurumsal sosyal sorumluluk toplumun zihninde iyi bir yer edinmenin ötesinde işletmelerin tüm iş modellerinde merkezi bir konumda olmasını gerektiren bir felsefi yaklaşımdır. Global Reporting Initiative'in Başkanı Mervyn King, "sosyal sorumlulukta önemli olan paranın nasıl kazanıldığıdır" diyor. "Paranın nasıl kazanıldığı, gerçekten sorumluluk sahibi olup olmadığımızla çok yakından ilintili. Bir yandan sosyal sorumluluk faaliyetlerine bütçe ayıran, ancak diğer yandan çocuk işçi çalıştıran, vergi kaçıran, işyeri ve işçi sağlığı ile ilgili önlemleri para harcamak korkusuyla almayan markaların ve işletmelerin nasıl sorumluluğunu yerine getirdiğini söyleyebiliriz."[8]

Stratejik İletişim Danışmanı Salim Kadıbeşegil; kurumsal sosyal sorumluluğun önce bireysel sorumlulukla başladığını, bu işin özünde mutlaka samimiyetin olması gerektiğini ve her şeyden önce bunun bir yönetim felsefesi olduğunu belirtiyor.

Günümüz tüketicileri artık sosyal sorumluluklarını yerine getiren firmaları daha çok tercih ediyorlar. Dolayısıyla KSS, şirketlerin ana stratejilerine entegre olmakta, itibar ve markanın en önemli girdisi haline gelmektedir. Araştırmalarda sosyal performans ile ekonomik performans arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.[9]

Yine the Millennium Poll'un Mayıs 1999'da yaptığı araştırmada bir şirket hakkında fikir edinmeniz için en önemli etkenler nelerdir sorusuna; çalışanlar, çevre, toplum ve etik değerlere karşı sosyal sorumluluğu cevabını verenlerin oranı % 56 olmuştur.

İş etiğinden çevreye, insan haklarından çalışana verilen değere ve sağlık, eğitim gibi çok geniş bir alan içerisinde sürdürülen KSS, firmalara şu yararları sağlamaktadır:[10]

1. Şirketlerin marka değerini yükseltiyor
2. Çalışan kalitesinin yükselmesine ve çalışan markasının gelişmesine katkı sağlıyor.
3. Şirketlerin hisse değerini arttırıyor ve borçlanma maliyetini düşürüyor.
4. Yeni pazarlara girmede ve müşteri sadakati oluşturmada büyük avantajlar sağlıyor.
5. Verimlilik ve kaliteyi arttırıyor.
6. Kamuoyunun ve kural koyucuların şirketin görüşlerine önem vermesi sağlanıyor.

KSS projelerinin yararları kuşkusuz bunlarla sınırlı değildir. Bu faaliyetler, firmaların hedef kitleleri ile etkili bir iletişime geçmelerini kolaylaştırmakla birlikte, sosyal paydaşlar (firma ile ilişki içerisinde olan kesimler: çalışanlar, yatırımcılar, bayiler, tedarikçiler, medya, sivil toplum kuruluşları) nezdinde firmaların daha güvenilir ve tercih edilir kurumlar olmasını sağlamaktadır.

KOBİ'ler KSS Faaliyetlerini Nasıl Yapabilir?

KOBİ'ler, ekonomiye dinamizm kazandıran, istihdam ve sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sağlayan işletmelerdir. Türkiye'de toplam işletmelerin %98 – 99'unu KOBİ'lerdir. KOBİ'ler esnek üretim yeteneklerinin yanı sıra teknolojiye çabuk adapte olma özellikleri ile ekonominin kılcal damarlarını oluşturmaktadır. KOBİ'ler içinde bulundukları çevreye ve topluma kurumsal sosyal sorumluluk konusunda önemli katkılar sağlayabilirler.

KOBİ'ler üretim faaliyetlerini çevreye saygılı, enerji tasarrufunda geri dönüşüm sistemlerini kullanarak, çalışanlarını bir

değer olarak görüyor ve onların mutluluğunu sağlamaya çalışıyorlarsa, tüketicilerine verdiği vaadleri yerine getiriyorlarsa, kalite ve hizmetlerde gereken önemi gösteriyorlarsa ve tüm bunlarla birlikte içinde bulundukları toplumun sorunlarına küçük de olsa katkıda bulunuyorlarsa, sorumlu işletmeciliğin şartları yerine getiriliyor demektir.

"Sorumlu işletmecilik terimi, sosyal ve çevresel konuları şirketin faaliyetlerinin bir parçası haline getirerek o şirketin ekonomik başarısını sağlamak anlamında kullanılıyor. Şirketiniz çevrenin korunmasına katkıda bulunmak için de eyleme geçebilir. Enerji verimliliği, kirliliğin önlenmesi, atıkların asgari düzeye indirilmesi ve geri dönüşüm, maliyet tasarrufu sağlayarak şirketin mali durumuna katkıda bulunabilir."[11] Firmaların sosyal sorumluluk anlayışlarının düzeyi, kriz ortamında daha belirgin hale gelmektedir. Kriz ortamında işten çıkarmalara mümkün olduğunca başvurmayıp, maliyetleri düşürerek, kârlılıklarından belli bir oranda vazgeçerek, istihdam yapısını koruyan firmalar, gerçek bir sosyal sorumluluk örneği olmaktadırlar.

Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri geliştirmek için büyük ölçekli bir işletme olmak şart değildir. Her ölçekteki işletmenin kendi yetenekleri doğrultusunda yürütebileceği projeler ve katkılar vardır. Mesela bilgi iletişim sektöründe faaliyet gösteren bir KOBİ, bulunduğu şehirdeki bir ilkokulun bilgi teknolojisi sistemini güncelleyerek, bakımını yapıp bu konuda bir eğitim programı verebilir.

Aynı şekilde küçük ve orta ölçekli bir işletme, çalışanlarına yönelik eğitim programları düzenleyebilir ve çalışma şartlarında iyileştirmeler yaparak bu konuda aktif bir varlık gösterebilir.

KOBİ'ler kendi potansiyellerine uygun proje ve faaliyetleri seçerken konunun iletişim boyutunu mutlaka planlamalıdırlar. Yapılan doğru işlerin medya, hedef kitle ve yerel toplum ile paylaşılması, hem firmanın itibarını arttıracak, hem de tüketiciler nezdinde tercih edilir saygın bir kurum imajı oluşturmaya katkı sağlayacaktır. KOBİ'ler KSS faaliyetlerini yürütürken üstlendikleri projelerin sürdürülebilir olmasına dikkat etmelidirler.

KOBİ'ler içinde bulundukları toplumun sorunlarına duyarlılık göstermek için ilk defa bir projeye katılacaklarsa, küçük sorunlardan başlamak, öncelikle şirketler için acil önem taşıyan ve çözebileceklerinden emin oldukları sorunlar üzerinde odaklanmaları yerinde olacaktır.[12] Küçük ve orta ölçekli firmalar ele alacakları projelerin paydaşlar ve yerel toplum ile paylaşılması sürecinde şu iletişim araçlarını kullanabilirler: "ürün etiketleri, ambalaj, basın / medya ilişkileri, bültenler, belirli bir konuya yönelik faaliyetler, raporlar, posterler, broşürler, tanıtım kağıtları, web siteleri, reklamlar, bilgi dosyaları."[13]

Kurumsal sosyal sorumluluk, ölçeği ne olursa olsun tüm işletmelerin iş süreçlerinin odağında ve felsefesinde yer alması gereken bir zorunluluktur. Küreselleşme ile birlikte karşılaşılan sorunlar da global bir nitelik kazanmıştır. Bu sorunlarla tek başına devletlerin ya da STK'ların uğraşması beklenemez.

Her fert içinde bulunduğu topluma, ülkeye ve dünyaya karşı sorumluluk duymak zorundadır. Çünkü dünyayı yaşanılabilir bir yer haline getirmenin yolu bu sorumluluk duygusundan geçmektedir.

Dipnotlar

1. Aydede, Ceyda, Yükselen Trend Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Mediacat Yayınları, İstanbul 2007
2. A.g.e, sh.25.
3. Prof.Dr.Coşkun Can Aktan, Doç.Dr.İstiklal Y.Vural,Uluslararası Kuruluşlar ve Hükümet-Dışı Organizasyonlar Tarafından Sürdürülen Başlıca Girişimler, Çimento İşveren Dergisi, Mayıs 2007 sh.6
4. Ersöz, Yunus Halis, Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları, İTO Yayınları, İstanbul, 2007
5. Aydede, Ceyda, Yükselen Trend Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Mediacat Yayınları, İstanbul 2007 sh.6
6. Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme UNDP, AB Komisyonu, Raporu 2008, Ankara
7. Şeyma Öncel Bayıksel, Etik Hesap Verebilmede Devlerin Karnesi, Capital Dergisi, Kasım 2007, http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=4452
8. Salim Kadıbeşegil, Sosyal Sorumluluk Markaların Aklanma Aracı Olmamalı, PR Plus, Mediacat, Şubat 2008 sh.11
9. Prof.Dr.Coşkun Can Aktan, Deniz Börü, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İGİAD Yayınları İstanbul 2007, sh.27
10. Yılmaz Argüden, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İGİAD, İstanbul 2007 sh.40
11. Küçük ve Orta Boy İşletmeler için Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Giriş, AB Komisyonu Dokümanı Sh.2 http://ec.europa.eu/enterprise/csr/campaign/documentation/index_tr.htm#toolkit
12. A.g.e sh.4
13. A.g.e sh. 5

Haluk İMAMOĞLU
Araştırmalar ve Yayın Komisyonu
Yönetim Kurulu Üyesi

Vakıf Medeniyeti ve Günümüz

Ecdadımızın kurduğu vakıflar, dünyaya mükemmel bir medeniyetin örneklerini sunmuştur. Bugün bile hem yurdumuzun, hem de dünyanın çeşitli yerlerinde bunun izlerini görmek mümkündür. Osmanlı döneminden kalan camiler, hastaneler ve vakıflar günümüzde dahi insanlara hizmet vermeye devam etmektedirler.

Vakıflar aracılığıyla kurduğumuz medeniyet, kültürler arasında köprü vazifesi gördü. Ecdadımız kurduğu vakıflar ile zor durumda olan insanlara yardım ederek onları sıkıntılarından kurtarmak ve dertlerine derman olmanın yanı sıra bütün canlılara ve hayvanlara da hizmet götürdü.

Vakıf medeniyetimizde neler yoktu ki! Cami, mescid, külliye, medrese, mektep, çeşme, sebil, selsebil, miskinhane, kalenderhane, şifahane… Edirne'ye 1611 yılı haziranında gelen Polonyalı Simeon, İstanbul-Edirne arasında gördüğü vakıfları şöyle anlatmaktadır: "Her konakta hanlar, hastaneler, kervansaraylar, hamamlar vardır. Her menzildeki imâretlerde yolculara günde iki öğün bedava pilav, et, zerde ve ekmek verilmektedir. Hayvanlara da aynı şekilde bakılmaktadır. Kervan, bin kişilik olsa dahi herkese aynı ihtimam gösterilmektedir." Üstelik bu vakıflarda insanın ırkına, diline ve dinine bakılmaksızın; Müslüman, Hristiyan veya başka bir dine mensup insanlara da aynı hizmet, aynı ihtimam ve özenle gösterilmekteydi.

Vakıf geleneğimizde insanların yanı sıra hayvanlara yönelik hizmetler de verilmiştir. Bu vakıflar bünyesinde hasta hayvanlar için tedavi ve otlatma yerleri, kedilerin beslenebileceği, uyuyacağı ve gezineceği yerler de vardı.

Kuş cinsinde de sadece bülbül gibi sesi güzel ötücü kuşlar değil, leylek, kumru ve kırlangıç gibi diğer kuşlara da büyük sevgi gösterilmiş, bu kuşların barınabileceği yuvalar inşa edilmiştir. Hatta kuş haklarını korumak, onlara yiyecek temin etmek ve kışın dağda yiyecek bulamayan vahşi hayvanların şehirlere inerek insanlara saldırmasını engellemek üzere dağlara yiyecek bırakan vakıflar kurulmuştur.

Ünlü Fransız şair Lamartine şu gözlemlerini kaydetmektedir: *"Müslümanlar, sadece insanlara değil ağaçlar, kuşlar, köpekler olmak üzere Allah'ın yarattığı her şeye hürmet ederler. Bütün sokaklara köpekler için belirli aralıklarla su kovaları konur ve hatta bazı Müslümanlar, ömürleri boyunca besledikleri güvercinler için kendileri öldükten sonra da bu hayvanlara yem serpilmesini sağlarlardı."*

Bu tespitlerden de anlaşılacağı üzere, ecdadımız muazzam bir vakıf medeniyeti inşa etmiştir. Yüzyıllardır süren cihan imparatorlukları bu vakıf medeniyeti üzerinde durabilmişlerdir.

MÜSİAD

Vakıf Medeniyetine Yeni Bir Bakış Açısı

Bütün dünyaya örnek nitelikte bir vakıf medeniyeti tesis eden atalarımız, yaşadığı dönemde gerekli olan yapılabilecek her türlü hizmeti ifa etmişlerdir. Temelinde İslam'ın emirlerini yerine getirmek olan vakıflarımıza veya vakıf maksatlarımıza çağın ihtiyaçları itibariyle yeniden bakmayı denememiz gerekiyor.

İnsanların hayatını kolaylaştıracak vakıflar elbetteki yine gerekli, Kur'an kursları, camiler, sohbet mekânları, hastaneler yine vakıf hizmetlerini yerine getirmeli ve insanların ihtiyaçlarını gidermeli. Bunlar her zaman olması gereken, atalarımızdan bize miras kalan ve yaşatılması gereken hasletler. Ama bir şeyi daha yapmamız gerekir.

O da bu zamanda İ'lay-ı Kelimetullah için yapılacak icraatlarda aracı olacak olan vakıfları çağın gerektirdiği teknolojilerle yenilemek, günümüzün fen ve ilminin gerektirdiği donanımı bu vakıflara vermek... Artık global bir köy haline gelen dünyaya yapılan hizmetleri duyuracak iletişim araçlarını bu vakıfların bünyesinde bulundurmak gerekiyor.

Bugün dünyada İslâm'ın doğru anlatılabilmesi için büyüklü küçüklü pek çok faaliyetlerde bulunuluyor. Herkes ve her kurum kendi gayreti ve gücü nispetinde dünyaya faydalı olmaya, din ve iman hakikatlerini anlatmaya gayret ediyor. Herkesin fert veya kurum olarak vermeye çalıştığı bu hizmetler ulaşabildikleri insanlarla sınırlı kalıyor. İman gönüllülerinin henüz ulaşamadığı yerlerdeki insanlar ne olacak peki? O insanlara nasıl ve ne zaman ulaşılacak?

İşte burada devreye teknolojinin nimetleri giriyor. 20-25 dilde yayın yapan, İslâm'ı anlatan bir web sitesi ne kadar güzel bir hizmete vesile olur. Siz İngilizce, Fransızca, Portekizce bilmiyor dolayısıyla bu insanlara İslâm'ın güzelliklerini anlatamıyor olabilirsiniz. İşte dünyanın bütün dillerini kapsayacak şekilde hazırlanacak bir web sitesi bu eksiği doldurabilecektir. Peki, böyle bir web sitesinin kurulmasıyla sorun bitmiş olacak mı? Tabiî ki böyle bir sitenin maliyeti ve işletme giderleri vardır. Bir düşünelim, böyle bir sitenin kurulması gelişmesi ve devamı için bir vakıf kurulsa ve bu vakfın tek işi bu olsa ne kadar muazzam neticeleri olur.

> **"Gayesi ve kuruluş amacı İslâm'ı sinema diliyle anlatmak olan bir vakfın kurulmuş olması bu alandaki boşluğu dolduracaktır. Sinema ve film ile örneklendirdiğimiz hizmet sahasına televizyon yayıncılığını, radyo yayıncılığını ve çağın tüm iletişim araçlarını katabiliriz."**

Sadece internet sitesi yeterli mi? Tabii ki hayır! İletişim sadece internetle sınırlı değil günümüzde. İletişimin görsel öğeleri diyeceğimiz sinema ve film sektörü de İ'lay-i Kelimetullah yolunda çok büyük hizmetlere vesile olacaktır. Çağrı filminin tadı hâlâ damağımızda değil mi? Geleceğin dünyasında bu ve emsali filmlerin yapılması ne kadar güzel neticeler verir. Ancak bir sinema filminin maliyeti düşünüldüğünde bunun fertler tarafından yapılamayacağı gayet açıktır. İşte burada yine vakıflar devreye girmelidir. Gayesi ve kuruluş amacı İslâm'ı sinema diliyle anlatmak olan bir vakfın kurulmuş olması bu alandaki boşluğu dolduracaktır. Sinema ve film ile örneklendirdiğimiz hizmet sahasına televizyon yayıncılığını, radyo yayıncılığını ve çağın tüm iletişim araçlarını katabiliriz.

Teknolojinin Yanında İnsana Yatırım

En önemli nokta ise bu alanlarda çalışacak kalifiye elemanların yetiştirilmesidir. Siz en iyi teknolojiye, en iyi donanıma sahip olabilirsiniz ancak bunları kullanacak inançlı insanlarınız yoksa maksat ve gayenize yönelik hizmet etmeniz mümkün değildir. İslâm'ın güzelliklerini sinema, film, internet teknolojisi ile duyurulmasında rol alacak yetenekli gençlerin bulunması, okutulması ve dünya çapında eğitim almalarına ihtiyaç vardır. Bugün birçok genç insan maddi sıkıntılar nedeniyle okuyamamakta, günümüzün olmazsa olmazı haline gelen yüksek öğrenimlerini tamamlayamamaktadır. Günümüzde böyle bir işlevleri yerine getirecek vakıflara ihtiyaç duyulmaktadır. Atalarımızın kurduğu vakıf medeniyeti ile övünelim, gurur duyalım ama onların başlattığı medeniyeti bir adım daha ileri götürelim. Geçmişin şartlarını günümüzün teknolojisi ile harmanlayarak güncelleyelim. Dün insanların karnı açtı, vakıf medeniyeti onları doyurdu. Bugün insanların karnı tok ama aklı, ruhu ve kalbi aç. Onları doyurmalıyız, onları tatmin edecek nitelikte eserler yapacak insanları yetiştirmeliyiz. Bu insanları yetiştirecek vakıflar kurmalıyız. Şunu da unutmamak gerekir ki, bu zamanda savaşlar ateşli silahlarla değil medya üzerinden yapılmaktadır. Bu manadaki himmet ve gayretler dünya barışının gelişmesine de hizmet edecektir.

Ali FİLİZ
Fatih Ferforje

"Bu Soğuk Demirci İşi, Bunun Fabrikası mı Olur?"

Sayın Ali FİLİZ, Sizi Tanıyabilir miyiz?

1949 Denizli doğumluyum. Aslen Babadağlıyız, rahmetli babam Necip FİLİZ, 1944'te Denizli'ye gelip yerleşmiş, dokumacılık yapan bir esnaftı. Babamı erken yaşta kaybettik. 5 kardeşten 4.cüsüyüm.

İş Yaşamına Atılışınızın Öyküsünü Anlatabilir misiniz?

Ailem oldukça zor şartlarda gelmiş Denizli'ye. Çok çalışarak durumlarını düzeltmişler. Vefat ettiği 1952 yılında 7 tane dokuma tezgahı vardı babamın. Bu, o gün için bir fabrika demekti. Kendisi hem dokumacı, hem de birinci sınıf marangoz ustasıydı ve tezgahlarını kendisi yapıyordu. Babamın ölümünden sonra tamamen kendi çabalarımızla ayakta kaldık. Biraz büyüyünce de babamızdan kalan el aletlerini sermaye edinerek marangozluğa başladık. Saffet Abimle beraber, marangozluk, ağaç tornacılık, mobilyacılık, modelcilik gibi işlere girip çıktık. Sonra ben, Sanat Enstitüsünde Makine Bölümünde okudum. Yüksekokulu ise 1968'deki olaylardan dolayı yarıda bırakarak hayata atıldım. Yine Saffet Abimle beraber makineciliğe döndük. Hedefimiz yapılmayan şeyleri yapmaktı. Böylece yedek parça imalatından, anahtar teslim fabrika imalatına kadar herşeyi yaptık.

Ferforje Sektörünü Nasıl Keşfettiniz? Sektörünüzde Öncü Firmalarındansınız.

1977'de Türkiye kundura sanayiinde büyük bir çığır açan saya ve kösele kesim presleri imalatını yaptık. 1983 yılında ağabeyimle ticari manada yollarımızı ayrıldık. Filiz Makine markası ağabeyimde kaldı, ben yeni bir girişimde bulunmak için arayışlar içine girdim. O yılın şubat ayında Fatih Ferforje firmasını kurduk. Firmamızı kurarken seçtiğimiz isimlerin bir özelliği olsun istedik. Fatih ismini, mesleğimi fethedeyim diye koydum.

Türkiye'de ilkleri yapmayı kafama koyduğum için ferforje sanayini keşfettim. Yaşar Kiraz abimizin de önerisiyle bu sektöre atıldım. Önce Söz Boru firmasıyla ortak çalışmaya başladık. 1986 yılında onlardan ayrıldık.

MÜSİAD

Sonra kendimiz çalışmaya başladık. Anonim modellerin yanı sıra, tamamen bize ait tasarımlarla imalata geçtik.

Bu arada güçlü bir pazarlama ağı oluşturarak, yurt içi ve yurt dışı satışlara başladık. Bir pazarlama şirketi oluşturduk ve adını Yavuz Sultan Selim'e atfen Yavuz Ferforje koyduk. Daha sonra da, hammadde ihtiyacımızı karşılayabilmek için bir haddehane açtık ve adını, demircilerin piri olan Hz. Davut Aleyhisselam'dam esinlenerek Davut Haddecilik olarak belirledik.

O Yıllarda Hangi Ülkelerde Ferforje Ürünler Yapılıyordu.

Dünyada, Almanya ve İtalya'da önde gelen bir sektör. Teknolojiyi onlardan aldık ama tekniği kendi toplumumuzun beğenileri doğrultusunda kendimiz bulduk. Ferforje üreten makine ve kalıpları da kendimiz yaptık. 1996'da dünyada ISO 9000 Kalite Yönetim Sistem Belgesi alan ilk ferforje firması olduk. Bildiğim kadarıyla da, Türkiye'de bu belgeyi alan bizden başka firma yoktu.

Özel Bir Ürün Olan Ferforjeye, Özel Malzeme Kullanmak Gerekiyor mu?

Gerek ölçü bakımından, gerekse içerik bakımından kaliteli malzeme kullanmak mecburiyetindeyiz. İhtiyacımız olan hammaddeyi Denizli'deki bazı firmalardan, Karabük ve İstanbul'dan alıyoruz.

Ürünlerinizin Özgün Olmasını Sağlamak İçin Neler Yapıyorsunuz?

Hem tasarım bölümümüz, hem de teknik gelişmeyi sağlamak ve kaliteyi arttırmak için AR-GE bölümümüz var.

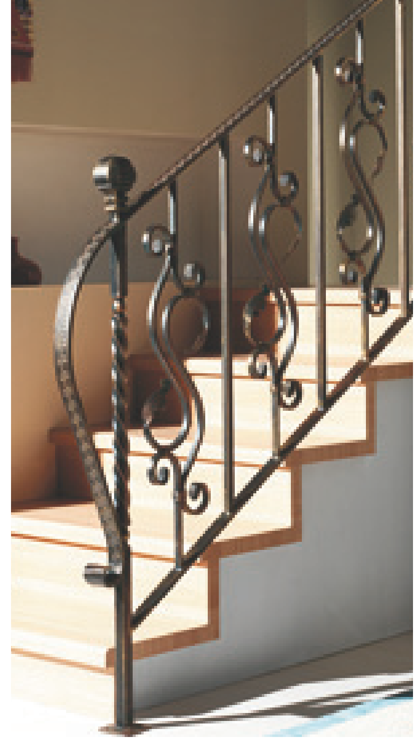
Sektöre Girerken Ne Gibi Zorluklarla Karşılaştınız?

1989 yılında bu işe başlarken bize herkes güldü. "Bu soğuk demirci işi, bunun fabrikası mı olur?" dediler. O gün pazarlama için bazı arkadaşları dolaşırken, bu işin olmayacağını düşünerek acıdılar bana. ilk başladığım dönemlerde bir gün ağlayarak eve gittim. Çünkü 6-7 personelim vardı ve onlara iş veremiyordum. Borçlanmaya başlanmıştım. Derken bir Suudi Arabistan ihracatıyla işler patladı. Bu acı ve sıkıntılı günlerimde, en büyük destek, inancım ve eşimin sayesinde bugünlere geldik. Bugün, bu iş kolu Türkiye'de büyük bir sektör haline geldi. Sadece biz ayda 500 tonluk bir üretim yapıyor ve pazarlıyoruz. Yüzde 45'i yut içi, yüzde 55'i yurt dışına satılıyor.

Biraz İşletmenizden Bahsedebilir misiniz?

Dünyada her geçen gün büyüyen bu sektörde Türkiye olarak biz de söz sahibiyiz. Bu açıdan da mutlu ve gururluyum. 30 bin metrekare arsa üzerinde kurulu, 15 bin metrekare kapalı alanda üretim yapıyoruz. Yaklaşık 250 çalışanımız var.

Yurtiçinde 250, yurtdışında 21 tane bayimiz bulunmaktadır. ABD'den Sudan'a, Avrupa'dan Rusya'ya kadar ihracat gerçekleştiriyoruz.

İşinizi Yaparken En Çok Dikkat Ettiğiniz Hususlar Nelerdir?

İşletmemde daima eğitimi ön planda tutarım. En son modeli, en kaliteli şekilde, en kısa zamanda, en ucuza maletmek gibi bir prensibe sahibiz. "Müşteri velinimetimizdir" ahilik düsturuyla, en iyi hizmeti vermeye gayret etmekteyiz.

İlkleri Yapmayı Seven Bir İşadamı Olarak, Geleceğe Dönük Projeleriniz Nelerdir?

1999'daki Marmara Depremi'nde bölgeye ilk gidenlerden biriyim. Orada, neden biz de binalarımızı çelik karkastan yapmıyoruz diye düşündüm.

Komşumuz İran dahi, yapılarının % 70'ini çelikten imal ediyor.Biz maalesef hala toprakla, betonla uğraşıyoruz.

O arada, Alman'ların çok öncelerden beri kullandığı, daha az malzemeyle daha fazla iş yapan "Petek Kiriş" diye bir teknik olduğunu öğrendim. Ferforje'de olduğu gibi bir ilki başlatalım ve bu malzemeyi çelik konstrüksiyon sektörüne verelim diyerek yeni bir imalata başladık. fiimdi onu daha da geliştirmeyi planlamaktayız. Yenileri yapmak gerçekten zor oluyor. Çelik sanayiine de bir katkımız olursa ne mutlu bize.

Gelecekte, mekanik katlı otopark imalatı yapmayı düşünüyoruz. Kentler çok sıkışık, araçlar çok fazla, ambulans, itfaiye gibi araçlar büyük kentlerde bir yerlere yetişmekte büyük zorluk çekiyor. Bahsettiğim bu sistem, şehir içi trafiği rahatlatırken, belediyecilik hizmetlerinde de büyük kolaylıklar sağlayacak.

Sektörde Yaşadığınız Sıkıntılar Nelerdir?

Özellikle 'merdiven altı' diye tabir ettiğimiz küçük çaplı işletmeler tarafından, yaptığımız makine ve ürettiğimiz modellerin kopya edildiğine şahit oluyoruz. Faturasız mal üretip, kaçak işçi çalıştıran butür işletmelerle rekabet etmeye çalışıyoruz. Ürünlerimize patent alıyor ve tescil ettirmeye gayret gösteriyoruz. Buna rağmen kimseyi yasalarla karşı karşıya getirmek durumunda kalmak istemiyoruz ancak buna mecbur kaldığımız durumlar olabiliyor.

Şuan en büyük sıkıntımız, merdiven altı işletmelerin, hiç bir yatırım, araştırma, inceleme yapmadan, kalitesiz hurda malzemelerle bu işi yapıyor olmaları.

Hükümetler Düzeyinde Çözüm Bekleyen Sorunlarınız Nelerdir?

Ülke olarak en büyük dezavantajımız enerji maliyetlerinin yüksek olması. Gittim gördüm; çoğu barajımızın suları boşa akıyor. Yüzde 30-40 randımanlarla 7 tribünden 4-5 tanesi boş. Birkaç ay önce bir olay yaşadık. Doğalgazımız, belirsiz süre kestiler. Bu Türk Sanayii adına çok korkunç bir olaydır. Ben üretimimi tamamen doğalgaza bağlamışım, bunun için bir sürü yatırım yapmışım ve bir hamlede gazım kesiliveriyor. Bu memleket artık kendi özüne dönsün. Burası öyle güzel bir ülke ki, Türkiye'yi gören bir Amerikalı'nın dediği gibi, biz 'Cenabı Allah'ın (c.c.) torpilli kullarıyız.' Sahip olduğumuz tüm bu değerlere rağmen biz, Avrupa'daki, düşük vergi ve enerjili işletmelerle rekabet edeceğiz diye uğraşıyoruz. Bugün Türk sanayii, doğalgaza bağımlı bir ülke konumundadır. Oysa bizim barajlarımız bize yeter de artar bile.

MÜSİAD

Nedir bu ya, kömür ithal, gaz ithal… Yanıbaşımızdaki jeotermal kaynaklar ise kullanılmayı bekliyor.

Yaşadığımız en büyük problemlerden biri de kıdem tazminatı. Bu durum, işçiyle işvereni karşı karşıya getiriyor. Çünkü işçi yaşlandıkça kıdemi artıyor, tam yetişmiş durumdaki işçi kıdem tazminatı yüzünden çıkarılmak mecburiyetinde kalıyor. Devlet bence bu uygulamayı kaldırsın. işverenin işini kaybettiğini düşünün, işçi tazminatını kimden alacak? Bu durumda hem işçi, hem de işveren perişan oluyor. işçinin brüt maaşını verelim, ister gitsin özel sigortaya kaydolsun, ister yatırımını başka türlü yapsın. İşçinin maaşı bürüt olarak ödendiği durumda işyerlerinde işçi-işveren kavgası yaşanmaz.

Bir de yabancı sermaye konusu var. 'Yabancı sermaye gelsin' deniliyor, gelene her türlü kolaylık sağlanıyor, yerli sermayenin de vur beline! Geçenlerde Romanya'ya gittik, 'Gelin burada yatırım yapın, şu bedava, bu bedava...' dediler. Tamam gideyim de, buradaki işçim ne olacak? Üstelik yurt dışından gelenler sadece montaj sanayi kuruyorlar ki.

Bir sanayi firmasına, çalıştırdığı işçi sayısına göre teşvik yapılabilir. Bizi desteklesinler ki, biz de dünya piyasalarında yarışalım ve vatandaşlarımıza istihdam imkanı sağlayalım. Örneğin biz, bugün 250 kişiye iş veriyorsak, yarın 2500 kişiye iş verebiliriz. Memleketi ilk önce işsizlikten kurtarmak lazım.

Genç Girişimcilere Ne Gibi Önerileriniz Olacak?

Biz İbn-i Sina'ların, Ali Kuşçu'ların, torunlarıyız. Sıradan insanlar değiliz. Sokullu Mehmet Paşa'nın bir sözü vardır. 'Bu millet öyle bir millettir ki, eğer isterse 3 aylık bir zamanda, 120 parça geminin, ipini ibrişimden, direğini altından, bezini atlastan yapabilir.' demiştir. Eğitime önem verdiğimiz sürece başaramayacağımız hiçbirşey yok. Herkesin büyük hayaller kurmasını öneririm. Hayalsiz insanın ölüden farkı yoktur.

Fatih şirketler Grubu'nun başarısı sadece Ali FİLİZ'e değil, Fatih çalışanlarına aittir. Bugün ulaştığımız nokta, kapıdaki bekçiden genel müdüre kadar başarılı bir takım çalışmasının ürünüdür.

Son Olarak, Amerika'da Başlayıp, Bütün Dünyayı Etkisi Altına Alan Ekonomik Kriz ve Türkiye'ye Etkisi Hakkında Neler Söyleyebilirsiniz?

Bugün yaşanan ekonomik krizin 2000'li yıllarda yaşadığımız krizle tek farkı, bizim dışımız gelişen bir kriz olması.

Ama tabiki bize de eksi olacaktır. İnançlı insanlarız. Ben dürüst bir şekilde çalışan, yaptığı işin hakkını veren, A'yı gösterip B'yi satmayan üreticinin krizden etkileneceğini sanmıyorum. İşini düzgün yapan herkes sağlam bir şekilde yoluna devam edecektir. Tabi bizde de bu işi öldük bittik edebiyatına getirenler var, bakıldığında bu insanların, üretimden kazandıklarını tekrar yatırıma aktarmadığı, aşırı savurganlık gösterip, bir ev yetmez ikinciyi alalım, bindiği arabaya beğenmeyip daha lüksünü alayım derdindeler. Bu durum harcamalarını kontrol edemeyen insanların düştüğü durumdur diye düşünüyorum. Ben bu açıdan krizden memnunum çünkü ortam kendini dengeleyecek kim ne yapıyor ne yapmıyor belli olacak. En önemlisi herkes haddini bilecek...

Murat YALÇINTAŞ
İTO Yönetim Kurulu Başkanı

İstanbul ve İstanbul Halkına Adanmış Hizmetler

İTO'da başkanlık yaptığınız dönem boyunca ticaret ve ekonomiye ilişkin çalışmaların yanı sıra İstanbul ve İstanbullulara karşı olan sosyal sorumluluklarınıza yeni bir bakış getirdiniz. Bunun temelinde ne yatıyordu, bu bağlamdaki vizyonunuz neydi?

İTO olarak İstanbul ile bağımız çok köklü bir geçmişe sahip. Çünkü ticaret bu şehrin geçmişini ve geleceğini biçimlemiş. İstanbul'un temsil ettiği medeniyetin oluşmasına katkıda bulunmuş. Biliyorsunuz ticaret medeniyetin en önemli aracıdır ve İstanbul, bu enstrümanı çok başarılı bir şekilde kullanmış. Kabul edelim ki, İstanbul'un bugünkü zenginliğini, farklı kültürleri bir arada barındırma yeteneğini oluşturan en önemli unsur ticarettir.

İstanbullu tüccarların meslek örgütü olarak bizim, birinci önceliğimiz üyelerimize karşı olmuştur. Yani onların ekonomik ve ticari gelişmelerini artıracak, dünya ekonomisiyle bütünleşmelerini sağlayacak, daha rekabetçi kılacak bir bakış açısıyla hizmet ettik. 2005 yılında görevi devraldığımız zaman vizyonumuzu şöyle özetlemiştim: İstanbul'u, Dubai ve Londra arasında önemli bir finans-ticaret-kültür ve turizm kenti haline getirmek.

Bu doğrultuda, programımızı 2023 yılında 100. yaşını kutlayacak olan Büyük Türkiye vizyonu ile oluşturduk. Birçok projeyi devreye soktuk. Ama bizim bütün bu ticari faaliyetlerimizi harekete geçiren vizyonumuzun en önemli parçası ise sosyal sorumluluk gereği İstanbul'a ve İstanbullulara yönelik yaptığımız çalışmalardır. Çünkü ticarette kazandığınız ve kaybettiğiniz zamanlar olur. Cemiyet hayatında çeşitli görevler üstlenirsiniz. Ancak, içinde vücut bulduğunuz cemiyet gerek sizi gerekse sorumluluk üstlendiğiniz kurumu sosyal hizmetleri ile anar.

Bu Sorumluluğu Açar mısınız?

Biliyorsunuz Oda'lar kanun ile kurulmuş, kanun ile görevleri belirlenmiş, yöneticileri seçimle idari kadrosu atamayla göreve gelen kurumlardır. Ticaret, Tescil, ATR Belgesi, TIR Karnesi, Kapasite Raporu verme gibi kanun gereği yapmamız gereken görevler mevcut. Fakat ticaret tarihimize baktığımızda sosyal sorumluluğun asırlardan beri var olduğunu görüyoruz. Ahi'lik bunun en güzel örneği. Medeniyet, ticaret ve sosyal sorumluluk hep birlikte var olmuş. Dolayısıyla ilk olarak şunu belirteyim, sosyal sorumluluk bizim İTO tarihinde olan bir olgu. İkincisi bugün dünya ekonomisinde, insanlar, şirketler, sektörler, hatta ve hatta kentler rekabet halinde. Çünkü, teknoloji ve lojistik dünyayı küçülttü, "uzak" diye bir kavram kalmadı. O nedenle ortak akıl etrafında birleşenler, ayakta kalıyor.

MÜSİAD

Atalarımız çok güzel söylemiş, "Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz". Ortak aklı hayata geçirmenin de en önemli yolu, kişi olarak, şirket olarak, yerel yönetim olarak, kurum olarak sosyal sorumluluk bilincine sahip olmaktan geçiyor. Üçüncüsü, üyelerimizin sağlıklı ticaret yapabilmeleri ancak sağlıklı bir kent dokusu ile mümkün olabilir. Bu da bir yandan tarihi dokuyu korumak bir yandan da ticaret-turizm dokusunu yenilemekten geçiyor. Bu nedenle ben sosyal sorumluluk çerçevesinde tamamlanan her projemizi çok önemli görüyorum..

İTO'nun Sosyal Sorumluluk Projeleri Neler Oldu ?

Biz sosyal sorumluluk projelerimizi üç ayak üstüne oturttuk. İlki İstanbul'umuzun turizm potansiyelini ortaya çıkaracak ve kente nefes aldıracak tarihi dokunun yenilenmesiydi. Burada özellikle tarihi yarımada bizim için çok önemli. İkinci ayak eğitim ile ilgili projelerimiz. Üçüncü aşamada ise sağlık ile ilgili sosyal sorumluluk projelerimiz.

Özellikle Tarihi Yarımada Önemli Dediniz. Bunu Biraz Açıklar mısınız?

İstanbul'da 1950'lerde başlayan ekonomik gelişme ve hızlı göç, gecekondulaşma, sanayi ve ticaretin plansız konumlanması, kentin imar planlarının bir türlü uygulanamaması, ticaretin nefes almasını engelliyor. İstanbul'un hangi alanlarının üretim, hangi alanlarının ticaret hangi alanlarının turizme ayrılacağının belirlenmemesi, kentin birçok yerinde sağlıksız, irili ufaklı üretim ve ticaretin yoğunlaşmasına neden oluyor.

İstanbul'da bu çarpık yapılaşmanın önlenmesi için 1960'lardan başlayarak kentin dışındaki bölgelerde önce küçük sanayi siteleri çare olarak düşünüldü. O yıllarda planlı ekonomiyle tanışan Türkiye'de devlet desteği ile kalkınmayı teşvik etmek için gündeme gelen bir çözüm de Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) olarak görüldü. OSB'ler kapsamlı teşvik ve muafiyet sistemiyle yerli sanayinin geliştirilmesi için bir araç olarak görüldü. Ancak, ekonominin hızla büyümesi, artan göç olgusu ve küçük sanayi siteleri ile OSB'lerin yasal statüsünün 2000'li yıllara kadar belirlenememiş olması, hem İstanbul'daki keşmekeşi artırdı, hem kaynak israfına neden oldu hem de tacir ve sanayicileri yeni arayışlara itti.

Çevre Sağlığı Müsteşarlığı, İstanbul Valiliği ve İstanbul Belediyesi'nin işyerlerini şehir dışına taşıma kararı almalarının ardından firmalar kooperatifleşme yoluna giderek, arsa alarak kendi ticaret merkezlerini kurmaya yöneldi. Ancak görüyoruz ki ne turizm merkezi Eminönü'ndeki imalathanelerin tamamı taşınmış, ne de işadamlarımız büyük zaman ve sermaye harcayarak oluşturdukları yeni ticaret merkezleri de istenilen randımanı vermiş. Dileğimiz tarihi yarımadadaki imalathanelerin bir an önce taşınması.

Bu Durumda Tarihi Yarımadadaki Eski Eserler de İyi Tanıtılamıyor, Değil mi ?

Tabii 2010 yılında İstanbul Avrupa Başkenti oluyor. Bir Roma'ya bir Atina'ya bakın. Adeta açık hava müzesi gibidir. Şimdi İstanbul'a bakalım. Roma, Doğu Roma, Latin ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapan kimi zaman da 'Yeni Roma', 'Hükmeden Şehir', kimi zaman da 'Dersaadet" olarak tanımlanan İstanbul'un kalbi kuşkusuz Tarihi Yarımada. Tarihi Yarımada'nın serüveni Bizans dönemini başlatan Megara halkının önce Kadıköy'e sonra da Sarayburnu'na yerleşmeleri ile başlamış. Tarihi Yarımada her zaman dünya tarihinin yazıldığı önemli bir merkez olmuş. Çünkü, uzun süre Eski Dünya'nın hemen hemen yarısına hükmeden İstanbul'un kalbi hep Tarihi Yarımada'da attı. O kadar ki tüm zamanların kalbi Sultanahmet'teki Bizans dönemine ait hipodrom, boşluktaki kubbe imgesiyle insanı hayrete düşüren Ayasofya, tevazu sahibi görkemiyle Topkapı Sarayı, muhteşem Süleymaniye Camii bu tarihi yarımada da soluk alıp veriyor. Sanırım bu kadar farklı medeniyetlerden sayısız dünya harikası eserini dokusunda barındıran, bir ikinci tarihi yarımadayı örnek göstermek mümkün değil. Böylesine bir zenginliğe sahip olmanın sorumluluğu da ağır. Değerini bilmek gerek.

Anlattığınız Bu Çerçeveye Bağlı Olarak İstanbul'da Tarihi Dokunun Yenilenmesi İle İlgili Neler Yaptınız ?

Bu alanda birçok projemiz başarıyla tamamlandı. Sondan başlayayım. Az önce 'medeniyet-ticaret ve sosyal sorumluluk bir aradaysa, kentler yaşayabilir' dedik. Kuşkusuz kentlerin dilini, hikayesini, kültürünü en iyi sokaklar anlatır.
Sokaklar aynı zamanda ticareti biri birine bağlayan atar damarlardır. Biz de bu düşünceden hareketle tarihi yarımadamızın iki önemli sokağını Büyükşehir Belediyesi ile birlikte restore edip, İstanbulluların hizmetine sunduk. İstanbul'un ucuz alışveriş çarşısı olarak bilinen Mahmutpaşa Caddesi ile projeye başladık. Bunu, İstanbul'un en önemli tekstil ve konfeksiyon merkezi durumundaki Sultanhamam, Yeşildirek'in de yer aldığı Mahmutpaşa ve çevresindeki yedi sokak izledi. Toplam bütçesi 800 bin YTL tutarında olan proje için Eminönü Belediyesi ile İTO örnek bir işbirliği gerçekleştirdi. Bu kapsamda, Mahmutpaşa Yokuşu Caddesi ile Aynacılar Sokak, Hacı Küçük Sokak, Hacı Küçük Camii Sokak, Macuncu Sokak, Kefelihan Sokak, Rastıkçı Sokak, Sultan Mektebi Sokak altyapısı onarılarak yayalara açıldı.

Proje kapsamında yer alan ve yaklaşık 700 metre uzunluğundaki cadde ve sokakların öncelikle altyapısı onarıldı. İGDAŞ, BEDAŞ, İSKİ ve Türk Telekom tarafından da sokak altyapısı tamamen değiştirildi. Eminönü, İstanbul'un tarihi ve turistik açıdan en merkezi ilçesi ve projelerle burada yoğunluğun azaltılması hedefleniyor. İlk planda imalathanelerin bölge dışına çıkartılmasıyla ilçenin yoğunluğunun azaltılması önemli. Mahmutpaşa Caddesi ve çevresinin ardından Sirkeci, alt ve üst Laleli ile Tahtakale ve çevresinde de yayalaştırma çalışmalarına başlanmasını hedefliyoruz

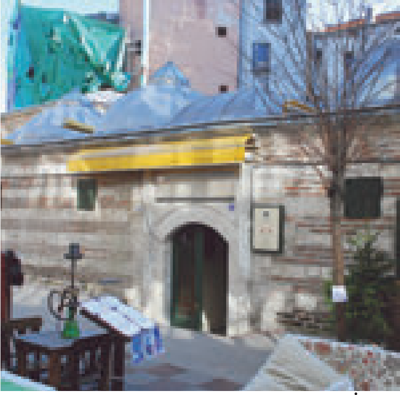
“ **Proje kapsamında yer alan ve yaklaşık 700 metre uzunluğundaki cadde ve sokakların öncelikle altyapısı onarıldı. İGDAŞ, BEDAŞ, İSKİ ve Türk Telekom tarafından da sokak altyapısı tamamen değiştirildi. Eminönü, İstanbul'un tarihi ve turistik açıdan en merkezi ilçesi ve projelerle burada yoğunluğun azaltılması hedefleniyor. İlk planda imalathanelerin bölge dışına çıkartılmasıyla ilçenin yoğunluğunun azaltılması önemli. Mahmutpaşa Caddesi ve çevresinin ardından Sirkeci, alt ve üst Laleli ile Tahtakale ve çevresinde de yayalaştırma çalışmalarına başlanmasını hedefliyoruz** ”

Söz Eminönü'nden Açılmışken Hünkar Kasrı İle İlgili Çalışmalar Ne Aşamada ?

Biliyorsunuz, Klasik Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerinden kabul edilen Hünkar Kasrı inşa edildiği 1663'ten günümüze varlığını koruyan görkemli tarihi mekanlardan biri. Uzun süre bakımsız kalan ve tarihsel özelliğini kaybetme durumuna gelen yapının adım adım yok olduğunu gören İTO, restorasyon masraflarını üstlendi. Yaklaşık 4 yıldır süren restorasyon çalışmalarıyla doğal dokusuna sadık kalınarak yeni bir çehreye kavuşturulan Hünkar Kasrı'nda yavaş yavaş son aşamaya geliyoruz. Üç ayrı kat olarak inşa edilen Yeni Cami Hünkar Kasrı, tahtırevan yolu adı verilen rampanın altında beş oda, Kasrın altında ise büyük bir mekan içinde şerbethane denilen bölümden oluşuyor. Çatıdan zemine detaylı bir restorasyon sürecinden geçen yapıda önce çatı takviyesi gerçekleştirildi ve asli özelliğini yitiren ahşap çatının üst kaplaması sökülerek taşıyıcı sistemin çürümüş ahşaplarının yenileriyle değiştirilmesi ve ilaçlanarak, paslanmaz plakalarla bağlanarak yerlerine konulması işlemi uygulandı. Hünkar Kasrı'nın taşıyıcı sisteminde meydana gelen ağır hasar restorasyon çerçevesinde ortadan kaldırıldı. Buna bağlı olarak yatay, dikey, diyagonal ahşap bağlantı elemanlarında da bir takım çalışmalar yapıldı.

Öte yandan zamanın ağır tahribatı nedeniyle ahşap özelliğini yitiren kısımlar elden geçirilerek eksik kapı ve kepenklerin yerine yenileri yapıldı. Bunun için aynı cins ahşap kullanılarak ve sıcak tutkalla yapıştırılarak ve ahşap çivilerle çakılarak bütünleme yapıldı. Üzerindeki eksik sedef, bağa kaplamalar, yerindeki mevcut orijinal ölçülerine göre hazırlanan filatolar ve abanoz kaplamaların tamamlanmasına ise devam ediliyor. Bu nedenle bu çalışmalar kuyumcu titizliği, terazi hassasiyeti ile yapılmak zorunda.

MÜSİAD

Ayrıca burada dünyanın en değerli İznik çinileri bulunuyordu. Önemli bir kısmı tahrip edilen ve çalınan bu çiniler, aslına uygun restore edilerek yerlerine konuldu. Doğal olarak bu kadar aslına uygun bir şekilde yapılması gereken tarihi unsurların restore edilmes vakit alıyor. Sanırım 2004 yılından beri sürdürdüğümüz bu çalışma yeni yılın ilk aylarında tamamlanacak.

İTO Başka Tarihi Yapıları da Onardı, Değil mi ?

Evet, bu konuda çalışmalarımız oldukça detaylı. Bunlardan önemlilerini kısaca anlatmaya çalışayım:

Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi:

İstanbul'da Yılların ihmali sonucu restore edilmeye muhtaç binalardan biri olan Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Mimar Sinan'ın eseri. Kızlarağası Mehmet Ağa Medrese'si, Topkapı Sarayı Darüssade ağalarından Hacı Mehmet tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldı. Sultanahmet yakınında, Divanyolu çevresinde yaptırılan küçük külliyenin medresesi 1580 yıllarında inşa edildi. Yapı itibariyle türünün ilk örneği olan medrese, Hoca Rüstem Sokağı'nda bitişik dar bir arsa üzerine yer alıyor. İki yanı bitişik yapılarla sınırlı olduğundan, avluya dönük bir planlama yapılmış, dörtgen planlı avlu çevresinde, her yöne olabildiği kadar hücre yerleştirilmiş. Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi, hem tarihi yapı olması yönüyle, hem de kültür dünyasının mekanı olması yönüyle önemli bir yere sahip.İTO bu medreseyi restore ederek İstanbul halkına kazandırdı. Bu bina halen Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından kullanıyor.

Rüstem Paşa Medresesi

İTO'nun kubbelerini restore ettiği bir diğer eser Rüstem Paşa Medresesi oldu. 19'ncu yüzyıla kadar medrese olarak kullanılan yapı, 20'nci yüzyılda kimsesizler yurdu, daha sonra da üniversite yurdu olarak kullanılmıştı.

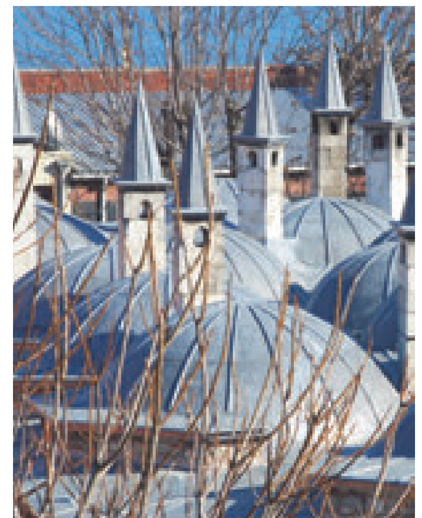
Üstlendiği farklı işlevlere rağmen özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan ziyarete kapalı olan medrese 2006 yılında İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'na tahsis edildi. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı döneminde sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı Damat Rüstem Paşa, onbeş yılı aşan iki sadrazamlığı döneminde Mimar Sinan'a imparatorluğun dört bir yanında onlarca yapı yaptırmasıyla tanınıyor. Mimar Sinan'ın bu eserleri arasında yer alan Rüstem Paşa Medresesi Cağaloğlu'nda 1551 yılında hizmete açıldı. Mimar Sinan'ın bu sıra dışı sekizgen planlamaya sahip yapısı mimari değeri çok yüksek ve örneğinde tek olan bir medrese. Boyutları, tasarımı ve işçiliği ile sultanlar adına yapılan Rüstem Paşa Medresesi, medreseler düzeyinde anıtsal bir yapı olarak tanınıyor.

Yorgo Zarifi Köşkü

Osmanlı döneminin güçlü bankerlerinden Yorgo Zarifi'ye ait Tarabya'daki 15 dönüm arazi İTO Vakfı tarafından 49 yıllığına kiralanarak, İTO üyelerinin sosyal tesisi olarak düzenleniyor. İTO, Osmanlı döneminde imparatorluğa borç veren bankerlerden Yorgo Zarifi Köşkü'nün aslına uygun olarak restore edilmesi için çalışmalara başladı. Restorasyon projesi tamamlanan Zarifi Köşkü'nün içinde bulunduğu arazide yıkılacak halde iki tane bina bulunan mekan Avrupa Yakası'nda ve Kandilli Cemile Sultan Korusu'ndaki sosyal tesislerine ek olarak hizmet verecek. Yorgo Zarifi, Sultan İkinci Abdülhamit'in danışmanlığını yapacak kadar etkili bir bankerdi. Zarifi, Büyükada ile Burgaza-da'da çok sayıda arsa ve ev sahibiydi. Bu köşkte Zarifi'nin sahip olduğu yerler arasında yer alıyor.

Şehzade Mehmet Külliyesi Kervansarayı

Vefa Lisesi'nin bahçesinde yer alan Şehzade Mehmet Külliyesi Kervansarayı'nın restorasyonu da İTO tarafından yapılıyor. Kanuni Sultan Süleyman'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı medresede Şehzade Mehmet`in türbesi bulunduğu için tarihi öneme sahip. Türbe, 1544`te, külliye, Ağustos 1548`de bitmiş. Bu medrese İstanbul medreseleri içinde üst düzeyde payesi

olan bir eğitim merkezi olarak tarihte yer almış. 1950`den sonra kız talebe yurdu olarak kullanılmış.

Celalettin Bey Köşkü

İTO Vakfı tarafından işletilen Cemile Sultan Korusu içinde bulunan Celalettin Bey Köşkü'nün uzun zamandır bekleyen restorasyon çalışmaları da dönemimizde bütün yasal prosedürler tamamlanarak, başlama aşamasına gelindi. Gerek Anıtlar Kurulu, gerek ilgili bakanlıkla yapılan görüşmelerde neticelendirilen çalışmamızla ilgili olarak ruhsat işlemleri de Boğaziçi İmar Müdürlüğü ile koordineli bir şekilde yürütülüyor.

Peki Eğitim İle İlgili Projeleriniz Neler?

Eğitim ile ilgili projelerimiz de sosyal sorumluluğumuz kapsamında değerlendirilmeli. Bu noktada ülkemizin en önemli sorunlardan biri olan işsizliği çözmeye ve gençlerimizin kendi geleceklerini kurabilmelerine katkıda bulunmak için mesleki eğitim seferberliği başlattık. Artık "Her işi yaparım abi" yerine "Sevdiğim, gönül verdiğim ve iyi bildiğim mesleği yapacağım" demek önemli. Meslek sahibi olmak, sadece belli saatlerde, size verilen işi yapmak için enerji harcamak demek değildir. Kişinin eğitim ile sağladığı donanımı ile kendi enerjisini birleştirmesi gerekir.

Yani meslek sahibi olmak tüm bu unsurlara, insanın gönlünü de koyarak kendi kendini ifade etmesidir.

Ayrıca "Erişmek istedikleri bir hedefi olmayanlar, çalışmaktan zevk almazlar." İşte gençlere de hedefini belirlemek için önüne seçenek koymak gerek. O nedenle eğitim projelerimizin ikinci ayağını İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin geliştirilmesi ve okul kampanyası oluşturdu.

Bu kapsamda üniversitemize iki bina satın alarak kiradan kurtulmasını sağladık. Bu binalar Anadolu Yakası'nda Maltepe sınırları içinde, Küçükyalı Kavşağı'nda hizmet veriyor. Odamız'ın daha önce yaptırdığı Kadınlar Çeşmesi Okulu'nu, depreme dayanıklı hale getirerek, yeniledik. Bağcılar'da "Otistik Çocuklar için Eğitim Merkezi'ni inşa ettik. Son olarak kısa bir süre önce yine İTO tarafından Pendik'te yaptırılan Anadolu Ticaret Meslek ve Ticaret Meslek liselerinin açılışı Milli Eğitim Bakanımız Sayın Hüseyin Çelik'in de katıldığı törenle yaptık.

Ayrıca bizim bu vatan için şehit olan askerlerimize karşı da bir sorumluluğumuz var. Bu nedenle başlagıçta Anadolu'nun 10 ilinde şehit askerlerimizin isimlerini ölümsüzleştirecek okullar yapmayı planladık. Hatta MEB ile gerekli protokolü de imzaladık. Bu kapsamda İstanbul'da şehitlerimizden birinin adını taşıyan bir okul yaptırıyoruz. Çatalca'da İTO Şehit Asteğmen Ali Yılmaz İlköğretim Okulu'nun çalışmalarına başladık, inşallah 2009 yılı içinde inşaatını bitireceğiz.

Aynı şekilde daha evvel Topkapı Sarayı bahçesi içerisinde bulunan Matbaa Meslek Lisesi'ni de buradan taşıyoruz. Kültür Bakanlığımız ile yaptığımız protokol gereği bu meslek lisesini Zeytinburnu'nda İTO Matbaa Meslek Lisesi olarak yeniden inşa ediyoruz. Topkapı Sarayı'nın bulunduğu bölgede tarihi atmosferine yaraşır bir görünüme kavuşacak. Böylece biz hem tarihimiz için hem de öğrencilerimizin daha modern fiziksel ortamlarda eğitim görmeleri için önemli bir hizmeti gerçekleştirmiş olacağız.

2009 yılı programımızda, aynı şekilde, Hadımköy'de çok programlı bir endüstri meslek lisesinin yapımı da bulunuyor. Gerekli ön çalışmalarının bitirilmesinden sonra inşaat çalışmalarına başlayacağız.

Sağlık Alanında Yaptığınız Yatırımlar Üyelerinize mi Yönelik ?

Hayır sadece üyelerimize yönelik değil. Sağlık alanında yaptığımız yatırımlar hem üyelerimize hem de kamuya yönelik olarak yapıldı. Elbette, üyelerimize karşı sorumluluğumuz var. Bu nedenle 1937 yılında İstanbul Esnaf Cemiyeti'nin dispanser olarak kurduğu ve yönetiminde bizim de yer aldığımız İstanbul Esnaf Hastanesini yeniledik. Burası hem personelimize, hem üyelerimize hem de İstanbullulara hizmet veriyor.Öte yandan Çapa Tıp Fakültesi'ne bağlı Ortepedi ve Travmatoloji Anabilim Dalı Günübirlik Cerrahi Servisi'ni restore ederek, çağın gerektirdiği teknik donanımını yaptık. Pendik Devlet Hastanesi'nin Sapan Bağlar Polikliniğinin bölgede yaşayan insanlarımıza ileri teknolojiyle hizmet verebilmesi için modern cihazlarla donattık. Önemsediğim bir başka proje ise geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın tedavi gördüğü, Şişli Etfal hastanesi Acil Çocuk Polikiliniklerinin yenilenmesi oldu.

Sonuç olarak biz bütün bu çalışmalarımıza İstanbul ve İstanbul halkına sorumluluklarımızın bir parçası olarak yaptık. Çünkü bu hizmetlerin yerine getirilmesinin varlık sebebimiz olan bu şehre karşı mutlaka yerine getirmemiz gereken bir zorunluluk olduğuna inandık.

Salim USLU
HAK-İŞ Genel Başkanı

Sosyal Politikalar Açısından Sendikaların Rolü

Devletin demokratik bir sistem içinde toplumsal kesimler arasında uzlaşma sağlama ihtiyacı ve arayışından ayrıca, sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlama yükümlülüğünden doğan "sosyal politika" kavramı; çalışma hayatının çağdaş kriterlerle düzenlenmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, sosyal güvenlik haklarının yaygınlaştırılması, çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki ilişkilerin toplumun tümü için yararlı bir ahenk içinde sürdürülmesi, din, dil, ırk, etnik köken, renk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesin yasalar karşısında eşitliğinin korunması ve sonuçta toplumsal refahın yaygınlaştırılması gibi çok önemli amaç ve hedefleri bünyesinde toplamaktadır.

Bu amaç ve hedeflerin hayata geçirilmesinde ise varlık nedeni toplumsal iyiyi aramak ve ona katkı yapmak olan sendikalar önemli rol oynamakta, sorumluluk üstlenmektedirler.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişik örgütlenme modellerine sahip işçi sendikaları, neredeyse tüm çalışanları temsil eden bir sosyal partner olarak önem kazanmıştır. Hareket noktaları, emeği ekonomik ve sosyal yönden korumak ve güçlendirmek olan sendikalar, hem çalışan kesimin temsilcisi hem de bir sosyal partnerdirler.

Çalışma ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi için var olan sendikalar temsil ettikleri kitlelerin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve siyasal sorunları ile eğitim, konut, sağlık gibi sorunlarıyla da ilgilenmektedir.

Diğer taraftan sendikaların ilgi ve çalışma alanları üyeleri ile sınırlı değildir. Bağımsız düşünen bir sosyal aktör niteliğinde olan sendikalar toplumun her kesimini ilgilendiren çevre sorunundan politik sorunlarına; kültürel problemlerinden, yaşam standartlarının yükseltilmesine kadar birçok alanda faaliyet göstermektedir.

HAK-İŞ: İşçi-İşveren Menfaat Paralelliği İlkesini Savunan Sosyal Bir Partnerdir

HAK-İŞ camiası olarak kurulduğumuz günden bu yana endüstri ilişkiler sisteminde toptan red ve toptan kabullere dayalı bakış açısı yerine, hep alternatif sosyal politikalar üretme girişimi içerisinde, "sürdürülebilir, atak ve etkin sendikacılığın" peşinde olduk.

"Menfaat paralelliği"ni temel ilke olarak benimsedik, çatışma yerine uzlaşmayı, uzlaşmanın temel kriteri olarak da barış ve adaleti öncelemeyi, karşıtlık yerine sosyal ortaklığı cesaretle savunduk.

MÜSİAD

Sadece toplu sözleşme yapan, sadece slogan atan bir sendikacılık anlayışı yerine, yeni perspektifler geliştirerek, hizmet alanlarımızı, faaliyetlerimizi ve kadrolarımızı genişlettik. Bunun en önemli göstergesi ise son dönemde her biri farklı şehirde yürütülen, ülkemizin ve çalışma hayatımızın farklı sorun ve ihtiyaç alanlarına göre dizayn edilen ve başarıyla tamamlanan proje çalışmalarımızdır.

Yaptığımız faaliyetler sonucunda Mesleki Eğitim ve Kariyer Danışma Merkezinin oluşturulmasıyla, konfederal düzeyde ikili sosyal diyalogun imzalanan anlaşma ile teoriden pratiğe geçmesinin sağlanmasıyla, gelecekte yapılacak yasal düzenlemelere ışık tutacak bir işyeri konseyi modelinin oluşturulup uygulamaya konmasıyla, çalışma hayatındaki kadınların en önemli sorunu olan çocuk bakım hizmetleri konusunda kreş kurulmasıyla, afet stratejisi, ray teknolojisi konularında yenilikçi mesleki eğitim modüllerinin ve eğitim setlerinin hazırlanmasıyla, çalışan çocuk sorununa yönelik istihdam odaklı mesleki eğitim programlarının uygulanmasıyla vizyon ve çözüm odaklı sonuçlar, modeller ortaya konmuştur.

Geçmişten Bugüne Sendikalar Sosyal Adaletin Sağlanmasında Etkin Rol Oynamıştır

Sendikaların sorunlar ve gelişmeler karşısında politika üretme kabiliyeti, becerisi ve iddiasının olması temel unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sendikalar için, bu temel unsuru güçlendirecek, besleyecek imkan ve şartların da yaratılması gerekmektedir.

“Devletin demokratik bir sistem içinde toplumsal kesimler arasında uzlaşma sağlama ihtiyacı ve arayışından ayrıca, sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlama yükümlülüğünden doğan “sosyal politika” kavramı; çalışma hayatının çağdaş kriterlerle düzenlenmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, sosyal güvenlik haklarının yaygınlaştırılması, çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki ilişkilerin toplumun tümü için yararlı bir ahenk içinde sürdürülmesi, din, dil, ırk, etnik köken, renk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesin yasalar karşısında eşitliğinin korunması ve sonuçta toplumsal refahın yaygınlaştırılması gibi çok önemli amaç ve hedefleri bünyesinde toplamaktadır.”

“Demokrasilerde siyasi partiler ne kadar gerekliyse, sendikalar da o kadar gereklidir” anlayışıyla hayata geçirilen sendikalar Türkiye’de bir kurumsallaşma öyküsü olarak oldukça geç ortaya çıkmıştır. Bu gecikmenin temel nedeni olarak yetersiz sanayileşme düzeyini ve buna bağlı olarak sendikacılığa ivme kazandıran yeterli işçi kesimi ve örgütlenme bilincinin oluşmamasını gösterebiliriz. Bir ülkede sendikaların varlığı ve gelişmesi o ülkenin siyasi rejiminin niteliği, yasal mevzuatı, ekonomik ve sosyal yapısıyla yakından ilgilidir.

Bir yandan sendikalar olarak gerek üyelerimizin hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmesine gerekse ülkemizin siyasal, ekonomik, sosyal yaşamında daha fazla söz sahibi olmasına katkı sağlayacak olan sendikal örgütlenme, özgürlük ve toplu pazarlık hakları açısından “üvey çocuk” muamelesi gördük;

Diğer yandan Dünya değişimi, dönüşümü tartışırken, biz askeri darbeleri, ekonomik krizleri, terörü, yoksulluğu, gelir adaletsizliğini, insan hakları ihlallerini, demokrasi tartışmalarını, özgürlük kısıtlamalarını, istikrarsızlığı, güvensizliği tartıştık. Bu bağlamda sendikal hareket ülkemizde önemli badireler atlatarak, çok özel tecrübeler yaşayarak bugünlerine geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Birçok ülkeden bizi ayıran bir husus da siyasi sistemin vesayetçi yapısının temel hak ve özgürlüklerin ifade edilmesinden, sendikal örgütlenme özgürlüğüne, çalışma barışından diyalog kanallarının işletilmesine kadar birçok konuda yeteneklerimizi geliştirmeyi engellemiş olmasıdır. Bu durum halen devam etmektedir.

Türk çalışma hayatı 12 Eylül hukuku anlayışının ürünü olan yasalarla düzenlenmeye devam edilmektedir. İlerleme raporlarında da sürekli eleştiri konusu olan 2821 ve 2822 sayılı kanunlar örgütlenme, sendikal özgürlük ve uygar sözleşme girişimlerinin önünde engel olarak durmaktadır.

Yine de geçmişten bugüne baktığımızda tüm kayıplara rağmen sendikaların daima ülkemizde değişimin, gelişmenin, yenileşmenin katalizörü durumunda olduklarını; sosyal adaletin sağlanmasında, sosyal dengenin kurulmasında, sosyal güvenlik, sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesinde, toplu sözleşmeli, sendikalı kamu düzeninin oluşmasında etkin rol oynadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ülkemizde sendikalar bugün tüm olumsuz koşullara rağmen belli bir seviyeye gelmiştir. Ülkemizin çeşitli fırsatları değerlendirebilmesi için sendikaların bu seviyeden daha ileri gidebilmesi gerekmektedir. Bunun için ise çalışma hayatının dinamizmine uygun, önyargılardan uzak, çağdaş bir sendikal mevzuata ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesinin yanı sıra işçi-işveren sendikalarının kendi konumlarını sorgulayıp, yeni perspektifler geliştirmesi, hizmet alanlarını genişletmesi, kurumsal yapısını değiştirip dönüştürmesi de gerekmektedir.

Şüphesiz ücretlerin iyileştirilmesi sendikaların doğal ve rutin görevleri, olmazsa olmazları arasındadır. Sendikalı çalışan oranının artırılması, sosyal hakların iyileştirilmesi tabiî ki sendikaların öncelikli görevlerindendir. Ancak sendikaları sadece birer menfaat örgütü olarak sınırlamak doğru olmaz. Sendikalar aynı zamanda birer sivil toplum örgütüdür ve bu özelliklerini de öne çıkartmaları sendikacılığın gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağlayabilir.

Sendikalar Toplumsal İstikrarın Sigortasıdır

Sendikalar sadece çalışma hayatı açısından değil toplumsal denge açısından da son derece hayati öneme sahiptir. Sendikaların güçlü olması toplumsal istikrarın sigortasıdır. Aralık ayının ikici haftası Yunanistan'da yaşanan ve ders çıkarılması gereken olaylar bunun kanıtıdır. Sendikaların toplumdaki rolünün görmezden gelinmesiyle, kontrol edilemeyen kaotik olaylar meydana gelmiştir. Sosyal politikaların karşıtı kaos, anarşi, sosyal mutsuzluk ve sosyal huzursuzluktur. Sosyal politikalarla bir bütün olan sendikaların gücü ve rolü sisteme olan güvenin de katsayısıdır.

Sendikalar, Sosyal Politika Alanında Karar Alma Süreçlerinde Yer Almalıdır

Sosyal hakların geliştirilmesinden, gelir adaletsizliği sorunun çözümlenmesine, sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasından, vergi adaletinin sağlanmasına, kamu hizmetlerinin kalitesinin ve yaygınlığının artırılmasından, demokratik hak ve özgürlükleri talep ederek bunların arkasında durmaya, yolsuzluk ve yoksullukla mücadele etmekten, çevre ve sokakta çalışan çocuk sorunu ve kadınlara yönelik ayrımcılığa kadar geniş bir alanda faaliyet gösteren sendikaların daha etkin politikalar üretmesi gerekmektedir.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak önce sosyal rakip, sonra sosyal taraf, şimdilerde ise sosyal ortak düzeyine gelen sendikalar; basiretli politika ve yaklaşımlarla bu statüsünü ve gelişmeleri kazanım düzeyine taşıyıp, çalışanların sosyo-ekonomik statüsünü ve refah düzeyini daha ileriye taşımalıdır.

Bunun yanı sıra Sendikalarının sosyal politika ve istihdam konularında karar alma sistemine dahil olmaları sağlanmalıdır.

Sosyal diyalog çerçevesinde sosyal ortaklar arasında yapılan anlaşmaların AB'deki gibi bağlayıcı mevzuat haline gelmesi sağlanmalıdır.

Sosyal Diyalog, Sorunların Çözümünde Temel Enstrüman Olmalıdır

Avrupa Birliği'nde endüstri ilişkileri öteden beri işçi ve işveren kuruluşları arasındaki diyaloğa dayanmakta, sosyal politikalar bu yolla geliştirilmekte ve güçlendirilmektedir.

Sosyal politikalar, Avrupa Birliği'nin başarılı politik ve ekonomik büyümesinin merkezinde yer almaktadır. Avrupa sosyal modeli olarak nitelendirilen AB sosyal politikası, sosyal güvenlik, sosyal koruma, sosyal bütünleşme, işgücünün serbest dolaşımı, ayrımcılık ve sosyal dışlama ile mücadele, cinsiyet eşitliği, istihdam, çalışanların bilgilendirilmesi, sosyal diyalog, mesleki eğitim ve çalışma ile yaşam koşullarının arttırılması gibi geniş bir konu dizinini ele almaktadır.

AB'nin, Avrupa sosyal modeli ve sendikaların rolü bakımından oluşturduğu çerçevenin temel unsurları şu şekildedir:

1.Sosyal Diyalog: İşçi-işveren örgütlerinin belli bir sosyal konu ve problemde vardıkları anlaşma Konsey tarafından direktif haline getirilmektedir.Bu alanda bugüne kadar part time çalışma, ebeveyn izni, belirli süreli çalışma, tele çalışma gibi uzlaşma direktifleri ortaya çıkmıştır.

2.Sosyal Ortakların Tanımlanması: AB, bu çerçevede sosyal tarafları/ partnerleri demokratik sistemin asli unsuru

MÜSİAD

olarak ortaya koymaktadır. Sosyal partnerler, AB'de hem siyasi karar verme sürecine katılmakta ve hem de belli oranda karar verici olmaktadır.

3.Temsili Demokrasiden Katılımcı Demokrasiye Geçiş: AB, gelinen aşamada artık demokrasi kelimesi ile tatmin olmamakta 'temsili' ve 'katılımcı' demokrasi ilkelerini tanımlayıp, hayata geçirmenin projesini yapmaktadır.

4.Yönetişim ve Sivil Toplum: AB yönetişimin nasıl olacağını, STK'ların AB yönetimine nasıl katılacağını öngören bir beyaz kitabı bulunmaktadır.

5.Sosyal Diyaloğun Kurumsal Mekanizmalarının Oluşturulması: ESK, Dublin Vakfı, CEDEFOP Mesleki Eğitim Merkezi, ETF Avrupa Eğitim Vakfı, istihdam, Eşitlik, Göçmenlere Yönelik Komisyon ve Konseyler, Üçlü Zirveler bunlardan önemli olanlardır.

Kısacası AB'de sosyal taraflar arasındaki sorumluluk, dayanışma, görüş paylaşımı, danışma, müzakere ve ortak faaliyetler olarak ifade edilen ve demokratik katılım ilkeleri esasına göre yürütülen sosyal diyalog, AB içinde çok önemli bir araç olup; üçlü ve ikili diyalog, ekonomik ve sosyal alanlarda bir birine koşut gelişmelere yol açan Avrupa ekonomik ve sosyal modelinin can damarını oluşturmaktadır.

Avrupa sosyal diyalogu, Avrupa sosyal tarafları arasında bugüne kadar 300'ün üstünde ortak metnin kabul edilmesi de dahil olmak üzere birçok olumlu sonuç yaratmıştır.

Ülkemizde de artık kısır döngülerden ve suni, dar tartışmalardan sıyrılarak bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

"Sosyal politikalar, Avrupa Birliği'nin başarılı politik ve ekonomik büyümesinin merkezinde yer almaktadır. Avrupa sosyal modeli olarak nitelendirilen AB sosyal politikası, sosyal güvenlik, sosyal koruma, sosyal bütünleşme, işgücünün serbest dolaşımı, ayrımcılık ve sosyal dışlama ile mücadele, cinsiyet eşitliği, istihdam, çalışanların bilgilendirilmesi, sosyal diyalog, mesleki eğitim ve çalışma ile yaşam koşullarının arttırılması gibi geniş bir konu dizinini ele almaktadır."

Ekonomik ve sosyal sorunlarımızın piyasa mekanizmalarınca çözülemeyeceği artık deneyimlerle sabittir. Bu sorunların çözümü için, piyasa güçlerinin sosyal ilkeler çerçevesinde dizginlenmesi gerekmektedir. Bunun için de kamu otoritelerinin müdahalelerinin yanı sıra sosyal diyaloğun etkin şekilde işletilmesi, özellikle üçlü sosyal diyalog kurumlarının işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir.

AB katılım sürecinde sosyal diyalog konusunda çeşitli mekanizmaların kurulmasıyla belirli bir aşama kaydedilmiştir. Ancak yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

-Sosyal diyalogun gereklerini ülke olarak, sosyal taraflar olarak hala tam olarak yerine getiremiyoruz.

-Sosyal diyalogu bir "çözüm aracı" olarak kullanmamızı sağlayacak davranış kodları henüz oluşmamıştır.

-Sosyal Diyalog mekanizmaları yerel, sektörel ve işyeri düzeyinde yeterince işlevsel ve gelişmiş değildir.

-Hukuksal yapılarımızda eksikliklerimiz bulunmaktadır.

Tüm bu hususların giderilmesi ülkemizin gelişimi ve ilerlemesi açısından son derece önemlidir.

Tüm kesimler olarak ortak hedefimiz ülkemizin;

- Uluslararası arenada güç sahibi olması, rekabet gücünün artması,

- Refah seviyesinin yükselmesi, yeni ve insan onuruna yakışır düzgün işlerin artması, işsizliğin, yoksulluğun gelir dağılımı adaletsizliğinin azalmasıdır.

Hedeflerimize ulaşmak için ortak akıl, erdem, cesaret, hukuk, adalet, vicdan ve sağduyu içinde "birlikte" hareket etmeliyiz.

Tekin KÜÇÜKALİ
Türk Kızılayı Genel Başkanı

Türk Kızılayı Sosyal Yardımlarda da Öncü

Tüm toplumu kucaklayan Türk Kızılayı, vizyonu gereği bireylerin önündeki olumsuz engelleri kaldırarak, sosyal zarar görebilirliliğin azaltılması ve sosyal refah seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Türk Kızılayı, bu amaç doğrultusunda ülke genelindeki 700'e yakın şubesi aracılığıyla sosyal etkileşimi kuvvetlendiren, hoşgörüyü arttıran ve toplum kaynaklarını yine toplumun sorunlarını çözmek için harekete geçiren faaliyetleri ortaya koyan çalışmalar yürüt mektedir.

Amaç "Doğru Kişiye Doğru Yardım"

Sosyal yardım herhangi bir gelir güvencesi olmayan veya yaşamını sürdürmeye yetecek kadar gelire sahip olmayan muhtaç-yoksul bireylerin desteklenmesi ve insanca yaşamlarını sürdürebilmeleri yönünde katkı sağlanmasıdır.

Muhtaç durumda olan kişi, aile veya gruplara muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar, kendi kendilerine yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelmelerini sağlamaktır. Bu amacın temelinde, insanın insanca yaşaması ve insanın en değerli varlık olduğu yaklaşımı vardır. Maddi eksikliklerin, manevi yaralar açmamasını sağlamak hedeflenmektedir. Sosyal yardım; en genel ifade ile insan onurunu koruma çabasıdır.

Türk Kızılayı, misyonu ve vizyonuna uygun kriterler çerçevesinde, sosyal yardım uygulamalarını yardıma muhtaç durumda olan risk gruplarına (birey, aile, çocuk, kadın, yaşlı, özürlü vb.) yönelik ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde, sosyal refahı geliştirici, kapasiteyi arttırıcı, çağdaş ve insan onuruna yakışır bir şekilde sunmaktadır.

Derneğimiz toplumun her kesimiyle bütünleşip, insanların doğasında var olan yardım duygusunu harekete geçirerek ihtiyaç içerisindeki, korunmasız ve zor duruma düşmüş insanlara bir umut ışığı olmaktadır. Bu anlayış ile aynı zamanda hareketin temel ilkeleri olan insaniyetçilik, ayrım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu olma niteliği ve evrensellik ilkeleri de benimsenmektedir.

Türk Kızılayı'nın Sosyal Yardım Yaklaşımı

Türk toplumunun kültüründen kaynaklanan hayırseverlik ve merhamet duygusu ile beslenen yardım yapma isteğini gerçekleştirmek için yerelden kaynak edinme çalışmaları ile; "Türk Kızılay'ı için ihtiyaç analizi ile doğru kişiye; kaynak analizi ile doğru yardımı ulaştırmak esastır." İhtiyaç sahibinin ve ihtiyacın doğru tespit edilmesi bu noktada büyük önem kazanmaktadır.

Derneğin sosyal yardım uygulamalarında, sosyal adalet anlayışı çerçevesinde, fırsat eşitliği ilkesinden hareket edilerek; her bireye eşit şans verilmesi ve eşit muamele edilmesi esastır.

Kişileri bağımlılıktan kurtararak gelir getirici projeler planlamak, meslek edindirici çalışmalar yapmak önemlidir. Örneğin: aynı hedef kitleye sıcak yemek dağıtımı ya da giyim dağıtımının sürekli yapılması insanların kendi hayatları için herhangi bir çaba sarf etmeden, hazıra alışmalarına neden olabilmektedir.

Derneğimizin kaynakları dışında yerelden de kaynak edinme çalışmaları ve toplumun harekete geçirilmesi sosyal yardım hizmetlerinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu yolla insanların kendileri dışından başka insanlara da yardım ederek hem manevi haz almaları sağlanmakta ve toplumsal dayanışma güçlendirilmiş olmaktadır.

“Muhtaçlığın sona erdirilmesi sadece sosyal yardım programları ile mümkün değildir. Yoksulluğun sona erdirilmesi makro düzeyde, güçlü sosyal ve ekonomik politika önlemlerinin ortaya konmasını gerektiren bir süreçtir. Ancak muhtaçların sosyal ve ekonomik politika önlemleriyle muhtaçlığın ortadan kalkmasını bekleyecek kadar zamanları yoktur. Onlar için önemli olan, yaşamlarını sürdürebilmeye yönelik temel ihtiyaçlarını karşılamalarıdır.”

Makro Düzeyde Sosyo-Ekonomik Politikaların Gerekliliği

Muhtaçlığın sona erdirilmesi sadece sosyal yardım programları ile mümkün değildir. Yoksulluğun sona erdirilmesi makro düzeyde, güçlü sosyal ve ekonomik politika önlemlerinin ortaya konmasını gerektiren bir süreçtir. Ancak muhtaçların sosyal ve ekonomik politika önlemleriyle muhtaçlığın ortadan

kalkmasını bekleyecek kadar zamanları yoktur. Onlar için önemli olan, yaşamlarını sürdürebilmeye yönelik temel ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Herhangi bir gelire sahip olmayan veya geliri çok yetersiz olan yoksul bireyin, yaşamını sürdürebilmesi için, sosyal yardım vasıtasıyla, yardım almasını gerektirecek özel durumu ortadan kalkıncaya kadar, mutlak suretle desteklenmesi ve gelir güvencesi sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak ihtiyaçların ve kaynakların doğru tespit edilmesi, doğru kişiye doğru yardımın yapılmasını sağlayacaktır. Yerel kaynakların ve toplumun yardımlar ve bağış kazanımı konusunda harekete geçirilmesi sosyal yardım uygulamalarında etkinliği de beraberinde getirecektir.

E-Kızılay Dönemi Başlıyor

Türk Kızılayı kendisine koyduğu “Dünyanın en iyi insani yardım kuruluşu olmak” hedefine ulaşmak amacıyla ‘e-Kızılay’ dönemini başlatma yolunda ciddi adımlar atmıştır.

2007 yılından itibaren başlatılan proje, 2009 yılı başından itibaren web tabanlı olarak kullanılabilecek ve bağışçılar internet üzerinden bağışlarını takip edebilecekler.

Türk Kızılayı'nın ulusal ve uluslararası alanda; afet yönetim hizmetleri, sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri, gençlik ve gönüllülük hizmetleri, kan hizmetleri ile uluslararası insani yardım hizmetleri gibi çok önemli rolleri bulunmaktadır. Gücünü ve kaynağını 'halk'tan alan Türk Kızılayı, mevcut kaynaklarını en etkin şekilde kullanabilmek, karar alma sürecini hızlandırarak ihtiyaç sahibinin ıstırabını en kısa sürede dindirebilmek için Kurumsal Kaynak Planlama (ERP) Projesini başlatmıştır.

Kurumsal Kaynak Planlama projesi ile Kızılay'ın iş süreçlerinin; sade, basit, hedeflenebilir ve ölçülebilir olması sağlanarak kuruma katma değer yaratılması hedeflenmektedir. Yürütülen bu proje kapsamında, bağış yapan bir kişi veya kurum; yaptığı bağışın, hangi projede kullanıldığını veya kullanılacağını görebilecektir.

Daha Etkin ve Daha Hızlı Bir Kızılay

ERP projesi ile daha etkin ve daha hızlı hareket eden bir yapıya kavuşturulacak olan Türk Kızılayı, bu yolla 140 yıldır halkımızdan aldığı gücü artıracağı gibi bu gücü daha verimli kullanma imkanı da bulacaktır. Türk Kızılayı, projenin hayata geçmesi ile bütün birimlerinin elindeki bilgi ve deneyimi tek havuzda toplayarak genel kullanıma sunacak, böylelikle deneyim aktarımı gerçek anlamda vücut bulacaktır. Afet stoklarını ve stok hareketlerini anbe an takip edebilecek kapasiteye ulaşacak olan Türk Kızılayı, bir afetin ardından hangi bölgeden hangi acil ihtiyaç malzemelerini afet bölgesine gönderebileceği gibi hayati kararları çok kısa sürede alabilecektir.

Şubelerle Daha Sıkı Bağlar Kurulacak

Türk Kızılayı, ERP projesi ile geleneksel bilgi paylaşımı alışkanlıklarını geride bırakacaktır. Özellikle "Toplum içindeki kılcal damarlarımız" olarak nitelendirilen 600'e yakın Kızılay şubesi ile kurulan ilişkiler yeniden tanımlanacak ve daha katılımcı bir şube yapısına kavuşulacaktır. Türk Kızılayı'na fahri hizmet veren Kızılay Şubelerinin emek ve deneyimi diğer şubeler ile paylaşılacak "en iyi pratikler" diğer şubeler tarafından da kullanılabilir hale gelecektir.

Şubeler ile Genel Merkez arasındaki bürokratik formaliteleri asgari seviyeye indirecek olan ERP projesi ile gereksiz kırtasiyecilikten uzaklaşılacak, yazışma formalitelerine harcanan zaman daha verimli değerlendirilebilecektir. Türk Kızılayı'nın geleceğe ilişkin kurduğu stratejiler bu proje ile şubelere daha hızlı aktarılabilecek, şubelerin katkıları ölçülebilir olacaktır.

ERP Nedir?

Kurumsal Kaynak Planlama (ERP) basit bir şekilde işletmenin her yönüne hizmet veren bütünleşik bir enformasyon sistemi olarak tanımlanabilir. İşlemleri ele alır, kayıtları tutar, gerçek zamanlı enformasyon sunar, planlama ve kontrolü kolaylaştırır. ERP yaklaşımında; departmanların birbirlerinden habersiz bir şekilde bilgiyi yönetmelerinin yerine, herkesin aynı veritabanını ve aynı verileri kullanmasını sağlamak vardır. Böylece, bir işletmede herkesin ortak bilgiye ulaşması ve aynı dili konuşması sağlanır.

Mevlüt YILDIRIM
Dost Eli Derneği Başkan Yardımcısı

Sivilleşen Sivil Toplum ve Sosyal Yardım Politikaları

Toplumda adaletli gelir dağılımının sağlanması, huzurun, refahın artırılması, ekonomi politikalarının etkili sosyal politikalar ile uyumlu yürütülmesine ve toplum desteğinin alınmasına bağlıdır.

Ülkemizde bugüne kadar sosyal yardım politikalarında genelde yönetim erkinin tek taraflı çözüm önerileri ve uygulamaları gündeme gelmiştir. Uygulamalar da hep bu yönde gerçekleşmiştir. Sivil toplum kurumlarının bu politikalar izlenirken fikirlerine müracaat edilmemiş ve sivil toplum kuruluşları çok da ciddiye alınmamıştır.

Oysa Sivil toplum kuruluşlarının asıl görevi, içinde yaşadıkları halkın ihtiyaçlarını tespit etmek, üretim, paylaşım ve tüketim süreçlerini organize etmektir. Öncelikle sosyal politikaları yürüten yönetimlerin problemin çözümü için bütün sosyal grupları içinde barındıran sivil toplum kuruluşları ile ortak bir kabule varması gerekir.

Yoksullukla topyekün mücadelede devlet merkezli politikaların tek başına bir çare olmadığı bilindiği halde, devlet, sosyal politika alanında ne kendi başına etkin mücadele yöntemleri geliştirebilmiş, ne de sosyal politikalarına ortak olabilecek STK'lara destek vermiştir. Destek vermek bir yana sosyal alanda faaliyet göstermek isteyen STK'ların birçoğu devletin resmi ideolojisine rakip olabilir düşüncesiyle sakıncalı bile görülmüştür. Geçmişte ülkemizde yanlış politika izleyen insanlar uzun süre sosyal boyutlu STK'ları siyasal yönden kendine bir rakip olarak gördüğü için, sosyal yardımlaşmayı örgütleyebilecek sivil oluşumlarının önünü uzun yıllar tıkamıştır.

Bundan böyle özellikle zengin kesimin daha duyarlı hale getirilmesi ve sosyal amaçlı STK'lara katılımlarının sağlanması gereklidir. Ancak maddi yönden güçlü ve sosyal açıdan duyarlı STK'lar yoksullukla mücadelede sosyal devlete katkı sağlayabilir.

Türkiye'de hem kamu hem de siyasi yaklaşımlar sosyal politika açısından hâlâ geleneksel yapıdadır. Bu durumda gerek ülkemizin Avrupa Birliğine giriş süreci nedeniyle gerekse küreselleşme nedeniyle alınması gereken tedbirleri imkânsızlaştırıyor. Dünyada "sosyal devlet" anlayışı yeniden sivil anlayışla kurumsallaşmaya yönünde ilerlerken bizde bu durum daha çok Avrupa Birliği süreci ekseninde bir tür yasak savma kabilinden gayretlerle geçiştiriliyor.

Ülkemizde sosyal yardım alanındaki kurumsal boşluğun nasıl doldurulacağını sosyal bilimcilerimiz tartışmalı, sivil toplum kuruluşlarına ve hükümetlere çözüm önerileri sunmalıdırlar. Kanaatimce Türkiye`nin sosyal adaleti görev edinen bir sosyal devlet olması, ancak sosyal politikanın sivilleşmesi ile mümkündür.

MÜSİAD

Sivilleşen sosyal politikalar ve sivilleşen sivil toplum kuruluşları yoksulluk problemini çözerken yardımlaşmayı ve şeffaflaşmayı geciktirmemelidir. Günümüzde sosyal yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları devlete örnek olacak uygulamalarıyla gündemde yerlerini almışlardır. Yardımseverlikte şeffaflık günümüz sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaştırdığı bir sistemdir.

Dost Eli Derneği ve Sosyal Yardımda Şeffaflık

Türkiye'nin önde gelen sivil toplum kuruluşlarından Dost Eli Derneği, sosyal devletin hâkim kılınmasında izlenecek metodu bence kendi bünyesinde küçük bir model olarak göstermiştir. Derneğin takip ettiği sosyal yardım politikası dikkatlice incelendiğinde şeffaflığın ön plana çıktığı görülür. Bu yapının gerçekleştirilebilmesi için dernek yönetimi yoksulluğun ortaya çıkış sebeplerini, mevcut durumu ve çözüm yollarını değerlendirerek bir çalışma başlatmıştır.

Buna göre; Türkiye'de ortaya çıkan yoksulluğun asıl sebebi yoksul insanlar değildir. Burada sosyal devlet anlayışını tam olarak uygulama aşamasına getiremeyen politikacıların bu yanlışı yoksul zümreyi ortaya çıkarmıştır. Elbette kişisel temelde yoksulluğu yaşayanların da eksileri olmuştur. Fakat yanlış uygulanan sosyal yardım politikaları bu süreci hızlandırmıştır. Bunun için Dost Eli Derneği yoksul müracaatından yardımın yoksula ulaştırılmasına kadar geçen süreçte şahısların kişilik zedelenmesine uğramamasını da düşünerek kurumsallaşmayı öncelikli hedef haline getirmiştir. Bu bağlamda dernek merkezine yoksullar için bir "gıda marketi" birde "giyim mağazası" açmıştır. Uygulamaya konan bu sürecin hareket seyri kayıt altına alınarak takibi mümkün hale getirilmiş ve istismarlar önlenmiştir.

Günlük Yardım Değil, Kalkınma Yardımı

Dost Eli Derneği yardım politikasını oluştururken günlük ve kısa süreli yardımları çözüm yolu olarak görmemiştir. Yoksula her gün yemek vermek değil, her gün yemeği kendisinin bulmasına zemin hazırlamıştır. Kırsal kesimde yaşayan ve yoksul durumda olan insanlar bulunduğu bölgenin coğrafi ve iklim yapısı da göz önünde bulundurularak hayatlarını idame ettirebilecekleri bir iş sahasında istihdam edilmişlerdir. Bunun için meyve bahçeleri ve hayvancılık en çok istihdam alanı oluşturan sahalar olmuştur.

Şehirlerde ikamet eden ve yoksul durumda olan meslek sahibi insanlar ise kendi becerilerine göre iş sahasına yerleştirilmiş ya da kendileri için iş sahaları oluşturulmuştur. Adına "Umut Projesi" dediği bu uygulamadan bugüne kadar yüzlerce yoksul insan faydalanmıştır. Günlük yardıma muhtaç olan öksüz, yetim, çalışamayacak durumda olan yaşlı, özürlü vs. gibi kesimlerin günlük yardım ihtiyaçlarını giderme zorunluluğu da unutulmamıştır.

Uygulamaya konan bu politika aynı zamanda yurt dışında yapılan sosyal yardım faaliyetlerinde de kendisini göstermiştir. Buna örnek olarak derneğin dört yıldır destek verdiği Afrika ülkesi Nijer'deki çalışmalar verilebilir. Zikredilen ülkede acil yardımların yanında kalkınma yardımlarına daha fazla önem verilmiştir. İlk olarak Dost Eli Derneğinin başlattığı "Her yoksul aileye dört keçi" projesi bugün Birleşmiş Milletlerin bile yoksul ülkelerde uygulamaya koyduğu sosyal yardım alanındaki önemli projelerden birisidir.

Yardıma Bağımlılık Kültürü Oluşturulmamalıdır

Bir kısım uzmanlara göre sosyal siyaset, "insanların fıtratına ve benimsenen ahlâkî değerlere göre düzenlenen (düzenlenmesi gereken) sosyal politikaların bütünüdür. Buna göre de sosyal siyaset, "sosyal ahlâk ilmidir" şeklinde tarif edilir. Bu anlayış sosyal siyaset üretecek kişilerde bulunması gerektiği gibi yoksulluk problemi yaşayan fertlerin de sosyal ahlâk

ilmini öğrenmeleri ve benimsemeleri gerekir. Aksi halde yoksulluğu bahane ederek "yardıma bağımlılık" ya da giderek bir "yoksulluk kültürü" oluşturma riski de oluşabilir. Bugün bu ahlaki eğitimi almamış ve sosyal yardımlarla geçimini sürdüren insanların sayısı hiç de az değildir. Sosyal siyaset uzmanları bu statüdeki insanların piyasada çalışmaları için sosyal güvenlik reformları gerçekleştirmelidirler. Üretilecek sosyal politikalar bu fırsatları vermemelidir. Ortaya konacak çözümler geçici değil kalıcı ve problem çözücü olmalıdır. Aksi halde yoksulluğu önlemek için girişilen sosyal harcamalar, beklenenin tam tersi bir sonuç vererek yoksulluğun artmasına da yol açabilir.

Bilgi Teknolojileri Sosyal Yardımlaşmada Kullanılmalıdır

Bilgi, doğrunun ve gerçeğin bir ifadesidir. Bilgi toplumu olmak bilgiyi hayatın her alanında kullanmaktır. Bilim ve Teknoloji uluslararası bir nitelik taşır, nerede üretilirse üretilsin ulusal sınırları, bilgi: ürün, etki alarak aşmaktadır. Bilim ve teknoloji, sadece bilgi ve ürün üretmekle kalmıyor, etki de üretiyor. Üretilen her yeni bilgi, üretilen her yeni ürün, günlük yaşantı biçimlerini de değiştirmektedir. Bilgi teknolojisinin gelişimi sayesinde bugün birçok işimizi pratikleştiren bilgisayarlar olmazsa olmazlarımız arasına girmiştir. Bir bilginin toplanması, işlenmesi, saklanması, gerektiğinde herhangi bir yere iletilmesini ya da herhangi bir yerden bir bilgiye erişilmesini bugün için hiç de zor değildir.

Nasıl ki, sanayi toplumuna geçişin motoru olma işlevini buharlı makineler üstlenmiş ise; bilgi toplumuna geçişi de bilişim teknolojisinin temelinde bilgisayarlar gerçekleştirmiştir.

Sosyal yardım politikalarını üreticisi ve uygulayıcısı konumunda olanlar da bu bilgi teknolojisine karşı kayıtsız kalamazlar. Dost Eli Derneği bu bağlamda da kendisine düşen görevi hiç ihmal etmeden yerine getirmiştir. Dernek kurulurken bilgi teknolojisine uyumlu bir yapıda kurulmuştur. Yardım faaliyetlerinin tamamını kayıt altına alacak sistemi kurmuştur. Netice de kurumsallaşma gerçekleşmiş, uzun vadeli işler kısa vadede çözülmüş ve az güçle çok iş üretilmiştir. Gerek derneğe gelen yardımların kontrolü, gerekse yardım olarak verilen yardımların takibi açısından özel barkotlar sayesinde yapılan iş bilgi teknolojisi sayesinde şeffaflaştırılmıştır.

Günümüz dünyasında sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurumlar bilgi teknolojilerini sadece kendileri değil diğer STK'lar ve devletin ilgili kurumları ile ortaklaşa kullanmalıdırlar. Örneğin bir İl'de sosyal yardım faaliyeti yapan Sosyal Yardımlaşma Vakfı ve diğer STK'lar bilgisayarı ve interneti kullanarak ortak bir veri tabanı oluşturmalıdırlar. Bu veri tabanında bütün kurumların yaptığı sosyal yardımlar yer almalıdır. Aynı bölgede yaşayan ve yukarıda izah etmeye çalıştığımız "yardım bağımlılığı" grubuna dâhil olan fertler bu sistemle çabucak ayıklanacaktır. Ayrıca bir aileye yapılan yardımın aynısı diğer kurum tarafından tekrarlanmayacaktır. Kişilerin ahlaki olmayan davranışları kontrol altına alınmış olacaktır.

Sonuç

Fizik, kimya, matematik gibi konularda bir problemi tek bir kişi çözebilir. Sosyal problemlerde ise, bir kişi, hiçbir problemi çözemez. O, ancak ilgili konulardaki uzmanların saatlerce, günlerce tartışması sonucu çözülebilir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının uygulamaya koyduğu sosyal yardım politikaları "sosyal devlet" politikalarının ciddiye alması gereken uygulamalardır. Fakat bu uygulamaların içinde yer alan yoksul fertler siyasal istismar konusu yapılmamalıdır. STK'ları ve sivilleşmeyi öne alan toplumun fertlerini bir kenara itekleyerek ve millete dayanmadan, onun dinamiklerini hor görerek problem çözmeye çalışanlar bunu başaramazlar. Bu ülkenin dağ başında çatlak ayaklı, yırtık elli, kötürüm, topal, kör, sağır, askeri görevde sakat kalmış kimselerin hakkının nasıl ödeneceği iyi düşünülmelidir. Çünkü toplum onlardan oluşmaktadır. Onlar da toplumun birer ferdidir. Bu toplumsal sorunun çözüm mercii bilgi teknolojilerini de kullanan sivil toplum kuruluşları ile desteklenen sosyal devlet politikalarıdır.

Fehmi Bülent YILDIRIM
IHH Genel Başkanı

Yardım Faaliyetlerinin Sosyal Politikalar Açışından Değerlendirilmesi

Devletler, sosyal politikaların temel uygulayıcıları konumundayken; sivil toplum kuruluşları da bu politikaların üretilmesi ve sosyal politika alanına giren konularda faaliyetler gösterilmesi bağlamında sosyal politika süreçlerine katkıda bulunur. Sosyal politikaların üretilmesi süreçleri, tarafları ve konumları, popülist sosyal politikaların toplumun bir kesimini tüketmeye sevk etmesi gibi tartışmalara bu çalışmada yer verilmeyecek; ancak sosyal politikaların hizmet alanına giren sahalarda çalışmalar yapan insani yardım kuruluşlarının bu alanlara katkıları, İHH İnsani Yardım Vakfı örneğinden hareketle ele alınacak ve insani yardım çalışmalarının sosyal adaletin tesisi noktasındaki rolü değerlendirilecek. Son olarak, bilgi teknolojilerinin insani yardım faaliyetlerinin kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması noktasındaki etkisine yer verilecek.

Bir bilim olarak temelleri 19. yüzyılın sonlarında atılan sosyal politikalar, doğuşu itibarıyla Avrupa'da Sanayi Devrimi'nden sonra oluşan işçi sınıfının haklarını garanti altına almak, işçi sınıfının işverenle ilişkilerini düzenlemek üzere devletlerin sosyal nitelikli politikalar hazırlaması ile gündeme gelmiştir.
Başlangıç itibarıyla işçi sınıfını merkeze alan sosyal politikalar, modern anlamda toplumun her kesiminin sorunları ile ilgilenmekte; sağlık, eğitim, istihdam gibi temel kamu hizmetlerinin toplumun tüm bireylerine ulaştırılmasını hedeflemektedir. 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan sosyal politikalar, günümüzde devletlerin toplumda refah ve sosyal koruma sağlamak amacıyla uyguladıkları politikalar bütünü olarak görülmektedir.

Sosyal politikalar; bir toplumda yaşayan bireylerin eğitim, konut, sosyal güvenlik, istihdam ve sosyal hizmet alanlarındaki ihtiyaçlarının giderilmesinde görülen eksikliklerin karşılanmasında bir başka ifade ile toplumun farklı kesimleri arasında temel hizmetlere ulaşma noktasında görülen eşitsizliği gidermek, sosyal adaleti temin etmek için politikalar üretmeyi hedefler.

Sosyal politikalar, dar anlamda toplumun zayıf kesimlerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması, geniş anlamda sosyal adaletin tesisine katkıda bulunmak olarak okunduğunda; insani yardım kuruluşlarının çalışmalarının alana önemli katkıları olduğu görülmektedir. Konuyu İHH İnsani Yardım Vakfı özelinde ele alacak olursak; dünyanın neresinde olursa olsun sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış; savaş, tabii afet vb. sebeplerle mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış, aç ya da açıkta kalmış, zulme uğramış tüm insanlara gerekli insani yardımı ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmemesi için gerekli tüm girişimleri yapmak üzere kurulmuş olan İHH İnsani Yardım Vakfı, kurulduğu günden bu yana, yerel ve küresel ölçekte sosyal adaletin sağlanması amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Acil yardımlar, sosyal yardımlar, eğitim yardımları, kültürel yardımlar, sağlık yardımları ve bilinçlendirme çalışmaları ile savaş, işgal ve doğal afetler nedeniyle sıkıntılar yaşayan insanlara ulaşmaktadır.

İHH İnsani Yardım Vakfı, yerel ve küresel ölçekte sosyal adaletin tesisine katkıda bulunmayı hedeflerken mahrumiyetlere neden olan şartları gidermeye, insanları temel hizmetlerden yoksun bırakan nedenleri rehabilite etmeye çalışır. Örneğin, açlık, yoksulluk ve sağlık problemlerinin yaygın olarak görüldüğü Afrika ülkelerinde, gıda yardımı, sağlık taraması gibi çalışmalarla bölge halkının acil ihtiyaçları ilk etapta giderilmektedir; ancak kabile çatışmaları, yönetim sorunları, eğitimsizlik gibi etmenlerin sonucu olan kronik sorunların görüldüğü bölgelerde, insanların kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak eğitim programları, altyapı ve bilinçlendirme çalışmaları ile bölge insanının temel ihtiyaçlarının karşılanmasına,

bölgede kronikleşmiş sorunların ve nedenlerinin uzun vadede giderilmesine ve de dolayısıyla sosyal adaletin tesis edilmesine katkıda bulunulmaktadır.

Afrika örneğinde görüldüğü gibi, sağlık ve gıda yardımları gibi acil yardımların yanı sıra, eğitim yardımları, altyapı yardımları, su kuyuları ve kanallarının açılması, eğitim kurumlarının tesisi, meslek edindirme programları gibi çalışmalarla STK'lar, devletlerin sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması noktasında yetersiz kaldığı veya erişemediği alanlarda görülen boşluğu doldurabilirler. Günümüzde kimi şart ve durumlarda devletlerden daha esnek hareket edebilen STK'lar, insan hayatını etkileyen krizlerinin çözülmesi ve kronikleşmiş insani sorunların rehabilitasyonu süreçlerinde etkili olabilirler. İHH İnsani Yardım Vakfı, Afrika, Ortadoğu, Uzakdoğu, Asya, Balkanlar ve Latin Amerika ülkelerinde hayata geçirdiği projelerle, bölge halklarının temel hizmetlere erişimine katkıda bulunmakta; daha da önemlisi kronikleşmiş eşitsizliklerin ve prob-lemlerin çözümü için kalıcı projeler geliştirmekte, sorunların kamuoyuna taşınarak gündem yapılmasını sağlamaktadır.

Bu anlamda gerek yerel gerekse küresel bazda faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarının çalışmaları toplumda sosyal adaletin sağlanması, temel hizmetlerin sunulması ve eşitsizliklerin giderilmesi noktasındaki çalışmaları ile devletlerin üzerindeki yükü hafifletmektedir. Nitekim günümüz toplumlarında devletlerin yetersiz kaldığı noktalarda sivil toplum etken olabilmekte, bürokrasi gibi bir engele de takılmadan geniş çaplı ve uzun süreli faaliyetler hayata geçirebilmektedir.

Bilgi Teknolojilerinin Yardım Faaliyetlerindeki Rolü

Sosyal politikaların tesisinde rolü olan insani yardım faaliyetlerinin kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması noktasında, bilgi teknolojilerinin alana önemli katkıları olmuştur. Bilginin üretilmesini, toplanmasını, depolanmasını, bir yerden bir yere iletilmesini ve kullanıcıların hizmetine sunulmasını sağlayan, bilgisayar ve iletişim teknolojilerini de kapsayan tüm teknolojiler bilgi teknolojisi bağlamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda, özellikle 90'lı yıllardan sonra yaşanan dijital devrim sonucunda, insani yardım kuruluşları da bilgi teknolojilerinden faydalanmaya başladılar.

Dünyadaki insani krizlere müdahale edecek veya mevcut sosyal adaletsizliklerden kaynaklanan yapısal sorunları çözecek personeli, bilgi teknolojileri ile desteklediler.

Öncelikle bilgi teknolojilerinin iletişimi ve bilgi transferini kolaylaştırması, küresel ölçekte faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarının geniş mesafeleri aşarak dünyanın farklı bir bölgesindeki partneriyle haberleşmesini, bilgi paylaşımını ve proje takibini kolaylaştırdı. İletişim ve bilgi transferinin kolaylaşması, hem maliyette hem de zaman kullanımında tasarruf sağladı.

Kurum içi ve kurum dışı iletişimde bilgisayar ve internet sistemlerinin kullanılması, bilgisayar teknolojileri sayesinde ihtiyaç altındaki nüfusun kayıt altına alınabilmesi, bir insani kriz durumunda "e-mail alert" gibi yöntemlerle kısa zamanda geniş kitlelere ulaşılması, yardım personeli için web tabanlı eğitim programlarının sunulması, dijital kameralar ile bir bölgede yaşanan sorun veya krizin anında görüntülenip internet aracılığıyla servis edilebilmesi, güçlü veri tabanları sayesinde anket ve manipülasyonun mümkün olması, elektronik ödeme kolaylığı ile bağışçıların web veya telefon üzerinden bağış yapabilmesi gibi imkanlar, insani yardım kuruluşlarının çalışmalarına esneklik kazandırdığı gibi, daha geniş çevrelerin kısa zamanda çalışmalarından haberdar olmasını ve çalışmalarına destek olmasını sağladı.

Sonuç

İnsani yardım kuruluşları, sosyo-ekonomik yönden zayıf olan insanların sosyal ve ekonomik durumlarını iyileştirmek, sosyal barış ve adaletin temini için refah toplumu oluşturmak gibi noktalarda katkıda bulunmayı öngören sosyal politikalar alanına çalışmaları ile önemli katkılarda bulunmaktadır. İlk etapta acil durumlara müdahale eden insani yardım kuruluşlarının sosyal adaletin sağlanmasındaki mühim rolü, temel hizmet ve ihtiyaçlara erişim noktasında görülen sıkıntının, kaynakların yetersizliğinden değil kaynakların adil dağılımı sorunundan ve sorunları hazırlayan nedenlerin kronik bir hal almasından kaynaklandığını vurgulaması ve konunun muhataplarının bu noktada inisiyatif kullanmaya teşvik edilmesini sağlamaktır. Yerel ve küresel ölçekte sosyal adaletin tesisine katkıda bulunmayı hedefleyen insani yardım kuruluşları, özellikle 90'lı yıllardan sonra bir dijital devrim yaşanan bilgi teknolojileri alanının sağladığı imkanlarla, bu amaca hizmet etmek üzere yapılandırılan çalışmalarını, zaman ve maliyette tasarruf sağlayarak, hareket kabiliyeti noktasında da esneklikle sürdürebilmektedir.

Dr. Sadık DANIŞMAN
Yardımeli Derneği

"Karnıyla Birlikte Kafasını ve Kalbini de Doyur"

'Her kim zerre kadar bir hayır işlerse onu görecek;
Her kim de zerre kadar bir kötülük işlerse onu görecektir'
'İyilik ve takvada yarışın, günah ve düşmanlıkta yarışmayın'

2006 yılı Eylül ayından itibaren fizibilite çalışmalarına başlayan **"Hayır Köprüsü"** gönül erleri çeşitli sivil toplum kuruluşları ve kardeş yardım kuruluşları ile istişare ve görüşmelerini Mart 2007'de tamamlayarak elli beş kurucu gönül insanının bir araya gelmesiyle **YARDIMELİ**, ulusal ve uluslar arası bir yardım derneği olarak kuruluşunu tamamlamış oldu.

Doğal afetlerde, savaşta ve yoksullukta 'veren el ile alan el arasında hayır köprüsü' olan Yardımeli **"Karnıyla birlikte kafasını ve kalbini de doyur"** ilkesini kendisine şiar edinerek, ulusal ve uluslar arası alanda çalışmalarına başladı. 2008 Ramazan ayında ülkemizde 5 farklı bölgede, yurtdışında Sudan, Etiyopya, Pakistan-Keşmir, Filistin mülteci kampları ve Filistin'de (Kudüs – Mescid-i Aksa) kurulan iftar çadırlarında on binlerce ihtiyaç sahibi fakire iftar verildi ve kumanyalar dağıtıldı. Ayrıca Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde bulunan kadın ve çocuk mahkûmlar ve Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde uzun yıllardır terk edilmiş sahipsiz ve ihtiyaç sahibi hastalar ziyaret edildi ve ihtiyaçları karşılandı.

Kurbanınız Size Şahit Olsun

2007 yılı Kurban olduğu gibi 2008 yılı Kurban'ında da Anadolu'dan Balkanlar'a, Asya'dan Afrika'ya, Ortadoğu'dan Kafkaslar'a Kurban bayramı sevincini İslam Coğrafyalarındaki muhtaç kardeşlerimizle yaşadık. Türkiye'de 9 ilde, dünyada 30 ayrı bölgede Kurban organizasyonu yaptık.
Filistin, Filistin mülteci kampları, Azerbaycan, Irak, Bosna, Kırgızistan, Keşmir, Etiyopya, Pakistan ve Sudan-Darfur başta olmak özere birçok bölgede kesilen kurbanlar on binlerce ihtiyaç sahibi kardeşlerimize dağıttık ve onlarla buluşarak bayram sevincini birlikte yaşadık. Ayrıca bölgelere kurban kesimi için giden gönüllülerimiz bu bölgelerde bulunan öksüz, yetim, engelli ve şehid aileleri ile birlikte Yardımeli Kardeş aile projemize dahil olan kardeş aileler de ziyaret edilerek hediyeler verildi.

Kardeşlik Sınır Tanımaz

Kuruluşundan bugüne kadar geçen kısa ama bereketli zaman dilimi içerisinde, Ulusal ve Uluslar arası Kardeş Aile Projesini hayata geçiren Yardımeli, Muhacir ve Ensar örnekliğinden ilhamla, kardeşlik sınır tanımaz ilkesiyle yüzlerce aileyi kardeş aile yaptı.

'Kardeşlik sınır tanımaz' ilkesiyle Kardeş Aile Projesi alt yapı çalışmaları için hem yurtiçine hem yurtdışına (Keşmir-Pakistan, Etiyopya, Filistin ve Filistin mülteci kampları) heyetler gönderildi ve yapılacaklar tespit edildi.

24 Mayıs 2008'de İstanbul Fırat Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen bir programla startı verilen Kardeş Aile Projesi

MÜSİAD

büyük insanlık ailemizin mensupları arasında, kardeşlik hukuku çerçevesinde yardımlaşma ve dayanışma uygulamalarını yaygınlaştırmayı, hayat standardı yüksek ve orta olan aileler ile mağdur, muhtaç, yoksul ve mazlum aileler arasında manevi kardeşlik köprülülerini kurmayı ve varlıkla imtihan edilen zenginlerden alıp, yoklukla imtihan edilen yoksullara vermeyi hedef ediniyor. Bu proje kapsamında başta Türkiye olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki binlerce ihtiyaç sahibi ailenin, kardeş ailelerle desteklenerek maddi-manevi ihtiyaçları karşılandı ve karşılanmaya devam ediliyor.

Gazze'nin Yaralı Yüreğine Uzanan Yardımeli

07.03.2008 – 17.02.2008 tarihleri arasında Yardımeli Genel Koordinatörü Osman İlhan, gönüllülerimizden Cengiz Er ve Cevdet Kılıçlar, yardım götürmek için, abluka altındaki Gazze Refah sınır kapısından Gazze'ye geçebilmek için Mısır'ın başkenti Kahire'ye gittiler. Gazze'ye girişi engellenen Yardımeli ekibi, Gazze'deki imkanlar ile tedavileri mümkün olmadığı için Kahire'deki Hilal, En Nasır ve Filistin hastanelerine getirilen 110 hastayı ziyaret ederek, maddi-manevi yardımlarda bulunuldu.

Yardımeli İhtiyaçtan Doğan Bir Şefkat Hareketidir Eksende İnsan-Tavırda Denge-Tasarrufta ihtiyaç

Yardımeli'nin doğumunda, bu ilkelerden üçüncüsü olan "tasarrufta ihtiyaç" ilkesi göz önünde tutulmuş ve "ihtiyaç mı?" sorusu sorulmuştur. Bu suale en mukni cevabı, derneğin baş şiarı olan "karnıyla birlikte kafasını ve kalbini de doyur" ilkesi teşkil eder. Yardımeli **"Hayırlarda yarışın!"** ilahi düsturunu ilke edinir.

Kendi alanında faaliyet gösteren kuruluşları hasım veya rakip olarak değil, hısım ve kardeş olarak görür. Bilir ki hayırda kıskançlık ve bencillik şerdir. Şer karışmış bir hayrın da kimseye hayrı olmaz. Elde ettiği ve edeceği tüm bilgi, birikim ve imkânları kardeş kuruluşların istifadesine açık tutmaktadır.

Hayır Kuşatıcı Olmalıdır

Yardımeli Derneği'nin kuruluş sebeplerinin en önemlilerinden biri **"hayır kuşatıcı olmalıdır"** ilkesidir. Hayrın kaynağı olan Allah insanı üç boyutlu yaratmıştır.

1.Organizma olarak insan
2.Düşünen varlık olarak insan
3.İnanan varlık olarak insan

Basitleştirerek söyleyecek olursak, insanın üç yeri acıkır; midesi, kafası, kalbi. Dolayısıyla kuşatıcı hayır, insanın üç boyutuna hitap eden hayırdır.

Tüm kaynaklarını hayrın kuşatıcılığı bilinciyle çalışmalarını yapmayı hedefleyen Yardımeli, **bir hayrı, hayırlı bir kaynaktan, hayırlı bir yöntemle alıp, hayırlı bir hedefe ileten** hayır köprüsüdür.

Kuruluşundan bugüne kadar bizleri yalnız bırakmayan yüzlerce bağışçı ve gönüllüsüyle Anadolu'dan, Balkanlar'a, Asya'dan, Afrika'ya, Ortadoğu'dan Kafkaslar'a on binlerce aileye, eğitim, gıda, barınma ve para yardımı ulaştırmış ve ulaştırmaya da devam etmektedir.

Din, dil, ırk, renk ve ayırım gözetmeksizin ayni ve nakdi her türlü yardımı ile gerçek ihtiyaç sahiplerine en kısa ve en kaliteli bir şekilde ulaştırma anlayışıyla hareket ederek ilkelerinden asla taviz vermez.

İlkelerimiz

1. Hakka riayet
2. Emanete sadakat
3. Ahde vefa
4. Şeffaflık
5. İnsan onuruna hürmet
6. Reddi asabiyet
7. Reddi siyaset
8. Davet
9. Ülfet
10. Muavenet

Yardımeli cehaletle mücadele olmadan, mağduriyetle mücadele olmayacağını, yoksullukla mücadele olmadan, yoksullukla mücadele olmayacağını, adaleti desteklemeden mazlumiyete son verilmeyeceğini bilinciyle, tüm yardım çalışmalarında, imkân ve kaynaklarını acil yardımların akabinde, eğitim öncelikli hizmetlere öncelik vermek gayreti ve çabası içindedir.

Toplumun en hassas parçası olan engellilerin kendilerinin özürle, özürsüzlerin de kendileriyle imtihan edildiği özürlülere **"Özür tendedir, canda özür olmaz"** düsturuyla yaklaşarak onların tutan eli, gören gözü, işiten kulağı ve yürüyen ayağı olmayı hedefleyen Yardımeli, toplumda yardımlaşma ahlakının insani ve ahlaki temeller üzerine oturması ve bir bilinç oluşması için kişilerin 'midesiyle birlikte kalbini ve kafasını da doyurmak'la mümkün olduğunun bilincindedir.

Doğal afetlerde, hastalıklarda ve savaşlarda sizlerle beraber; 'veren el ile alan el arasında hayır köprüsü' olan derneğimiz, insanlığın mutluluğu için, Yardımeli ile tanışmak isteyen herkese gönlünü açmaktadır.

Allah'ın eli veren ellerin üzerinde olsun.
Allah'ın eli alan el üzerinde olsun.
Allah'ın eli veren elle alan el arasında köprü olan ellerin üzerinde olsun.
Allah'ın eli Yardımeli'nin üzerinde olsun.

Zübeyir SOMUNCU
ÇEKÜD

STK Bilgi Teknolojisi İlişkisi ve Sosyal Politikalar

Gönüllü kuruluşlar; web siteleri, SMS ve e-mail zinciri ile başta üyeleri olmak üzere geniş bir kitleye ulaşabiliyor. Web sayfaları vasıtası ile kendilerini izlenir kılmaları şeffaflıklarını ve güvenilirliklerini daha da artırıyor.

Sivil Toplum Kuruluşları, diğer bir ifade ile NGO – Non Governmental Organizations, daha anlaşılabilir bir tabirle gönüllü kuruluşlar, Vakıf Medeniyeti kavramının doğmasına vesile olmuş bir toplumda faaliyet gösteriyor.

Günümüzde dernekler, vakıflar, federasyonlar, platformlar, birlikler ve gönüllü bir atılımla kurulup son derece etkili ve kaliteli çalışmalara imza atan; burada ismini zikretme imkanı bulamayacağımız (kuruluşları adları ve kısaltmaları ile yazsak dahi yazımıza sığdıramayız) tüm organizasyonlar gönüllü katılımlı, organize, gelir getirici emtialar ve veya bağış, giriş üyelik ödemesi, aidat ve etkinliklerin sağladığı mali imkanlarla faaliyetlerini finanse ediyor, sürdürebiliyorlar.

Burada şeffaf olmak, toplumun her kesimine "Bakın biz buradayız. Faaliyetlerimiz bunlar. Gelir kalemlerimiz şunlar. Harcamalarımız, bilançomuz şu" diyebilmek gönüllü kuruluşlar için günümüzde çok kolay. Özellikle bilgi teknolojilerini verimli kullanan organizasyonlar web siteleri, e mail zincirleri, yayınladıkları bültenlerle ki bunlar ister açıklama, ister duyuru, isterse bilgilendirme mahiyetli olsun web ortamından, e mail ve faks halkaları ya da SMS yolu ile cümle cihana ulaşabiliyorlar.

Saygınlığı ve etkinliği nisbetinde kendisine kamuoyu araçlarında da yer bulabildiği için etkileşim halkası bir birini tamamlayıcı ve tetikleyici şekilde devam ediyor.

Şeffaflığın ve geniş kitlelere ulaşabilmenin sağladığı imkanlar ile kaliteli çalışmalarını daha da artırma imkanına kavuşan gönüllü kuruluşlar farklı hizmet alanları ile de "Yardım" kavramına da değişik açılımlar getirebiliyorlar.

ÇEKÜD "Hedefimiz 6,5 Milyar İnsana Çevre Duyarlılığı Aşılamak"

Kültür ve Medeniyet havzalarının kesiştiği bir noktadan, İstanbul'dan tüm dünyaya mesajını iletmek için 1999 yılından günümüze faaliyet gösteren bir dernek niteliğindeki ÇEKÜD –Çevre ve Kültür Kuruluşları Dayanışma Derneği; bilgi teknolojilerini etkin bir şekilde kullanabiliyor. SMS bağışı ile ağaç dikme kampanyaları düzenleyen ÇEKÜD Türkiye'nin dört bir yanına fidan ulaştıran, ormanlar tesis eden, çokça kamuoyu gündemine çıkmamasına rağmen sitesinde günlük ortalama 1.000 ziyaretçisi olan bir dernek.

MÜSİAD

Kasım ayında Mardin'e yerel etkileşimin de verdiği işbirliği dinamizmi ile 2.000 ağaç diken ÇEKÜD bu hizmeti ile de yardım faaliyetleri yöntemine ve şekline farklı bir yaklaşım getirmesi açısından önemli bir çalışma yapıyor. SMS yolu ile ağaç bağışı toplaması ise bilgi teknolojilerinin gönüllü -yardım kuruluşlarında ne kadar etkili kullanılabildiğini gösteriyor. Türkiye'nin dört bir yanında on binlerce ağaç dikerek hatıra ormanları tesis etmiş olan dernek, ağaçlandırılması yapılan alanlarda bakım, sıklaştırma çalışmalarını yapmayı da ihmal etmiyor ve bunu www.cekud.org sitesi üzerinden gönüllülerine duyurarak mutad olarak buraları ziyaret etmeleri çağrısında bulunuyor. Türkiye'nin ulusal çevre politikası ile de yakından ilgilenen ÇEKÜD, çevre ile etkileşimde olan herkese ulaştırmak istediği mesajı akademik bir platformda çalışmalar yaparak yürütüyor.

Yardım Politikalarında Hakim Etken "Devlet"

Buradan yola çıkarak devlet geleneğine sahip bir toplum kültüründe, yardım Faaliyetleri'nin sosyal politikalar açısından değerlendirilmesini ele almak gerektiğinde; yardım faaliyetleri'nin kimler ve hangi kuruluşlar aracılığı ile yapıldığına baktığımızda sosyal politikalarda yardım faaliyetlerinin belirleyici unsur olmasında devletin hâkim etken olarak karşımıza çıktığını görürüz.

Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan sağlık hizmetlerine, yerel yönetimden mali piyasaların denetimine, vergi sisteminden fiyat politikalarının kontrolüne ve dengelenmesine kadar devlet bir dizi faaliyetin ana aktörü olarak belirmektedir.

Dünya Bankası Fonları'nın sağladığı katkı desteği ile özel eğitime muhtaç mahçur –özürlü vatandaşların eğitimini özel kuruluşlarla sağlanması yolunu açan yapısal reformdan tutun da, sağlık hizmetlerini bir çatı altında birleştiren kamusal dönüşüme kadar; devlet Sosyal Politikaların başlıca belirleyicisi olma özelliğini gelişen sivil toplum – gönüllülük inisiyatifine rağmen muhafaza etmektedir. Gönüllü kuruluşlar devletin, diğer ülkelerin ve uluslararası organizasyonların hakim kapsama alanında ışık olabilecekleri alanlarda bütünleyici nitelikte faaliyet gösterme gayreti ile hizmet veriyorlar.

Yardımcı Olmanın Albenisi Gönüllü Kuruluşlara İlgiyi Artırıyor

Görsel basın ile yazılı medya aracılığı ile daha bir gündeme gelen yardım faaliyetleri "Yardımın Albenili Markalaştırılması" vesilesi ve vasıtası ile daha bir ilgi çekmiş, toplumsal desteği alır hale gelmiştir. Deniz Feneri'nin yıllarca yaptığı televizyon programları bu anlamda çok önemli bir toplumsal uyanışa katkıda bulunmuş, kitleleri daha bir paylaşımcı olmaya yönlendirmede etkin bir hizmet sağlamıştır. Bu örneklemeden yola çıkarak imaj oluşturmanın önemini kavrayan gönüllü kuruluşlar ve devlet çatısı altında faaliyet gösteren Kızılay benzeri teşkilatlar bilgi teknolojilerini de kullanarak çok ciddi bir güven ve kontrol iklimi oluşturmada önemli mesafe kat etmişlerdir. Misal olarak, Kızılay'ın sitesi incelendiğinde sanal alemde bağış türünün takip numarasıyla birlikte donöre verilecek şifre ile Nakdi Bağış, Kurban Bağışı, Adak Bağışı, Ayni Bağış, Zekat Bağışı, Gıda Bağışı, SMS Bağışı, İzinli SMS E mail Bağışı, Kırtasiye Bağışı; bütün bunların takip edilebildiği görülebilmektedir.

Yardım içerikli her organizasyon, ister devletin çatısı altında veyahut da gönüllü bir örgütlenmenin kurumsal organizasyona dönüşmesi şekli ile teknolojiye yatırım yaparak daha bir şeffaf ve güvenilir bir kurum olma olgusu ve güvenirliği ile hareket edebilmektedir.

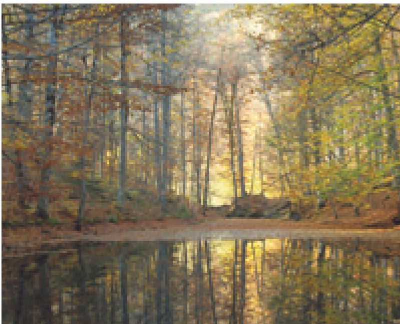
Devlet Toplumun "Yarınını Planlıyor"

Oluşan güven atmosferi ile gönüllü kuruluşların toplum tabanında daha geniş yer bulması sayesinde devlet de gönüllü teşekküllere daha fazla iltifat etmekte ve hizmet alanı sağlamaktadır. Güven esaslı bu karşılıklı etkiletişimde devlet kurumsal kimliğine karşı hassasiyetini muhafaza ederken toplumsal dinamizme katkı sağlayan müesseseleri de kollamaktadır. Toplumun refahı ve sosyal koruma alanlarının en gelişmiş düzeyde var olması devletin sosyal politikalarında belirlediği temel amaçlardan olmakla birlikte bugünden yarının mirasını tüketmemek de çok önemli ve tedbir gerektiren bir husus olarak bütçe kalemleri arasında dikkatle takibi gerektiren ana başlık olarak yerini almaktadır. Emeklilik sistemi, emekli olma yaşı ve emekli aylığı ödemelerindeki gelir gider dengesi ve bu havuzu besleyici kaynak olarak genç nüfusa –istihdama kayıtlı olarak dahil edilen iş gücüne bakıldığında üretilen katma değerin bugünden yarına emeklilik sistemine olan katılımının artısı ve eksisi net bir şekilde görülebilmekte, bu da sosyal politikaların şekillenmesinde tetikleyici bir etki yapmaktadır.

Devletin sosyal politika olarak sağlık, eğitim, konut, sosyal güvenlik, istihdam ve sosyal hizmetler alanlarındaki kamu hizmetlerini uhdesine alan bir organ olarak karşımıza çıkmasına karşın mezkur alanlarda faaliyet gösteren dernek veya vakıf yada burslu hizmet alternatiflerini içerir şirket yapılanmalarının sosyal sorumluluk eğitim kolları incelendiğinde bütün olan çemberin birer halkasından bahsettiğimizi global bakış ölçeğinde görebiliriz. Devletin çevre, yerel yönetimler, küçük ve orta ölçekli işletmeler, kültür ve sanat alanındaki politika ve uygulamaları ile kadınlar, gençler ve dezavantajlı kesimlere dönük (bedensel engelliler, yaşlılar, yetim ve öksüzler, gaziler, malülen emekli olanlar) hizmetlerini de sosyal politikanın konusu dışında düşünemeyiz. Onun için alternatif değil, bütünleyici bir Yardım Faaliyeti idrakinin oluşması esas olarak belirlenmelidir.

Sınırlarda Türk Silahlı Kuvvetler Mensupları, İllerimizde Emniyet Teşkilatı'nın çalışanları güvenliğimiz için gayret gösterirken; çıkarken evimizin, işyerimizin, mağazamızın kapısını kilitlemek, güvenliğini sağlayıcı tedbirler almak nasıl ki TSK ve polis gücüne bir alternatif olarak gelişmiyorsa, gönüllü teşekküllerin yardım faaliyetleri de bu incelik ve hassasiyet çizgisinde ele alındığında amaçları daha iyi anlaşılacaktır.

Stratejileri de bu minvalde belirlenmelidir. Unutulmamalıdır ki devlet sosyal politikalarını belirlerken kamuoyu gündeminde oluşan algılara karşı büyük bir hassasiyet göstermekte, kendi imaj ve kurumlarının vakarını özenle muhafaza etmektedir. Gönüllü kuruluşların yaptığı çalışmaların kapsama sahası; devletin var olduğu alanlara bakıldığında, merkezi otorite konumundaki devletin iktidar boşluğunu ajite edecek hizmet alanlar olmadığı görülecektir.

Veba "Devlet" Olursa

Devlet, bu bağlamda millet, onun kapsamında da sosyal politikaların, yardım faaliyetlerinin, gönüllü kuruluşların olmadığı, tüm bunların hükmünün kalmadığı bir toplumdan günümüz dünyasına bir ufuk turu yaparak kurumsallaşmanın nimetine değinelim. Unutulmamalı ki "İlkel toplumların siyasi bir sistem açısından yönetim tarzlarını tahlil ettiğimizde, tam anlamıyla devletten söz etmek mümkün olmamaktadır"[1] Bu ilkellik salt yamyam kabilelerin olduğu ortamlar değil, bazen de acziyetin oluşturduğu muazzam iktidar boşlukları olabilir. En iyi tanımlama bu konuda Veba üzerine yazılmış şu satırlarda gizlidir.

"…. Akrabalar hastalarının yanına yanaşamazlar, çocuklar anne, babalarını terk ederler, hatta anneler çocuklarından uzak dururlar. Ya hastayı içeri kapatıp kaçar, ya da hastayı kapının önüne korlar. Nerededir hastanın üstüne titreyen yakınları…. Ölüm de kutsallığını yitirmiştir veba salgınında. Normal zamanda topluma ve bireylere bir kimlik, bir bütünlük, bir güven, bir saygı kazandıran tüm değerlerin ayaklar altına alındığı; kan bağının koptuğu, ölümün kutsallığını yitirdiği böylesi iğrenç ve aşağılayıcı bir ortamda toplumun ve her bireyin derin bir umutsuzluğun dönüşü olmayan bir çılgınlığın içinde eriyip gitmesi doğal görünüyor bir yerde. DEFOE veba yıllarını "kişisel kurtuluşun insanın tüm düşüncelerini kapladığı, başkalarının acılarına ayıracak zaman bırakmadığı bir dönemdi, kendi hayatını koruma güdüsü temel kurala dönüşmüştü" diye anlatıyor.[2] Veba son derece etkili olduğu çağlarda devletten daha muktedir bir hale gelmişti. Sosyal politikalar tesis eden devlet o nedenle kendi iktidar boşluğunu ayyuka çıkaracak hiçbir harekete müsaade etmemekte, ya da bu alanda faaliyet gösterecek kuruluşları bende haline getirmektedir. Zira devlet kendisini var eden insan üzerinde kurumlar üstü kurum rol modeli ile varlığını ve mevcudiyetini tam bir kapsama alanı kültürü ile devam ettirme eğilimindedir. Çünkü "devletin varlık kazanabilmesi için, bir toplumdaki insanların bir araya gelip bütünleşmeleri şartının yanında, kurumsal bütünleşmelerin de gerçekleşmesi gerekir."[3]

Dünyamızda Görünmez "Veba Nitelikli Salgınlar Var"

Aslında günümüz dünyasında buhran, sömürü, çevre kirliliği, doğayı tahrip etme, doğal kaynakları tüketme anlamında veba'dan çok farklı olmayan, sadece hastalık değil, doğal dengenin bozulması gibi muazzam salgınlar hüküm sürmekte, onarılması zor yaralar açılmaktadır. Bu nedenle çok iyi organize olmak, örgütlü, kurumsallaşmış, teşkilatlanmasını tamamlamış yapıların çatısı altında gönüllü teşekküllerin yanında ve bünyesinde yer almak gerekir.

Devlet; müesseselerinin varlığı sayesinde, toplumu yıkılmaktan, düzen ve anarşinin veba salgını örneğinde olduğu gibi, oluşmasından korumaktadır. Bu anlamda Sosyal devletin araçlarını tanımak ve tanımlamak özellikle Devlet tanımını iyi kavramaktan geçmektedir. O halde devlet, "İnsanlar arasındaki bütünleşme sonucunda ortaya çıkan ve diğer toplumsal bütünleşmelerden farklılığı olan bir kurumdur; ancak devletin varlığını önemli kılan en önemli özellik bu kurumun üzerinde başka hiçbir gücün ve kuvvetin bulunmamasıdır. Bu haliyle devlet, bütünleşmenin sağlandığı bir kurum olarak belirir. Ancak bir kurum olarak devletin, diğer kurumlardan farklılığı ise "en üst seviyede bir kurum" olmasıdır. O halde devlet, insanlar arasındaki bütünleşme sonucunda ortaya çıkan ve diğer toplumsal bütünleşmelerden farklılığı olan bir kurumdur; ancak devletin varlığını önemli kılan en önemli özellik bu kurumun üzerinde başka hiçbir gücün ve kuvvetin bulunmamasıdır. Devlet tanımı bize bir anlamda onu teşkil eden millet olgusunun da tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. "Millet, kendi birliğinden haberdar olan, siyasi bakımdan devlet şeklinde teşkilatlanmış ve (milli) devlet kurma kabiliyetine sahip sürekli ve teşkilatlı insan zümreleridir."[4] Burada Gellner'e göre bir millet ve devlet anlayışı mı yoksa Wallerstein'e göre bir tanımlama mı yapmalı ya da değişik yorum ve günümüzdeki tartışmalara açılım getirici bir tesbitler dizisine mi yer vermeli? STK – NGO, gerçek ifade ile gönüllü kuruluşların "giderek önem kazanması yalnızca sayılarının artmasına değil, özellikle sivil toplumun vurucu gücünü oluşturdukları fikrinin yaygınlık kazanmasına bağlıdır.

Hatta bazı alanlarda, neoliberal politik felsefenin tam da zayıflatmak istediği devletin yerine geçecek, gerçek ikame araçları olarak görülmektedir".[5] STK – NGO –gönüllü kuruluşlar tüm dünya ülkelerinin, Avrupa Birliği'nin, World Bank'in ve Bölgesel Kalkınma Bankaları ile Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın da resmi programlarında öncelikli aktörler olarak zikredilmekte, akredite kuruluşlar olarak global politikaların icracı kolları ve muhatapları mesabesinde kabul görmektedirler. Burada açık ve net bir şekilde gün ışığına çıkması gereken cevap "STÖ'ler kalkınmanın işbirlikçileri mi, yeni sömürgeciliğin araçları mı?"[6] Sorusuna muhatap olan sualde gizlidir. Türkiye'ye dışarıdan gelen Sivil Toplum Kuruluşları bu yaklaşım çerçevesinde tahlil edilerek faaliyetleri gözetilirken Türkiye'dekiler ise - acaba **"İktidar Merkezi – Ulus Devletlerden Hükümet Dışı Kuruluşlara Doğru mu Şekilleniyor"** korkusu ile Gönüllü Kuruluşlar değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımla devletin koyduğu norm ve kurallar doğrultusunda çalışan müesseselere bu bakış açısının verdiği akreditasyon miktarınca (unutulmamalı ki bu etkin olan ekiplerden iktidara gelen hükümetlere uzanan bir çizgide farklılık gösterebilmektedir) yaşam ve hareket alanı bırakılmaktadır.

Devletlerin en büyük korkusu; oluşan, yaratılan, tabii veya kurgusal olarak meydana getirilen iktidar boşluğuna Sivil Toplum Kuruluşları'nın kendilerini bu alan vasıtası ile alternatif olarak ikame etmeleridir. İçsel dengenin hiçbir şekilde çizgi ve alan kaymasına gitmesine müsamaha etmek istememektedir devlet. Olacaksa da benim kontrolünde olsu anlayışı ile hareket etmektedir. "Sosyal Politika'nın sağlanmasında devletin (merkezi ve yerel yönetimler) dışında başta toplum olmak üzere gönüllü kuruluşlar, özel sektör, dini organizasyonlar ve işletmelerden oluşan geniş bir alan bulunmaktadır.... Ancak bir çok çalışmada devletin dışındaki kurumların sosyal politikanın belirlenmesi ve uygulanması sürecine katılım ve katkısı ihmal edilmekte ve sosyal politika devlet tarafından yerine getirilen politikalar olarak tanımlanmaktadır."[7] Samimi gönüllü kuruluşların ki burada tüm dünya ölçeğindeki organizasyonlar kast edilmektedir. Hangi ortam ve şartlar altında faaliyet gösterme gayretinde oldukları daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Yerel Yönetim Geleneği de Sosyal Politikaların Belirlenmesinde Önemli Bir Yer Tutuyor

İşte burada bilgi teknolojilerinin sağladığı şeffaflık ve güven unsuru devreye girmekte, STK'lara daha geniş ve etkin bir faaliyet zemini sağlamaktadır.

Ülkemizdeki gönüllü kuruluşların Türkiye'nin sosyal demografisi dikkate alındığında belirli eğitim ekolleri, sosyal birlikler ve görüş topluluklarınca tesis edildiğini görür, bu mozaiğin içerisinde aile ve bölgesel vakıf ve derneklerin çokluğu ile puzzlenin yapı taşlarını daha iyi idrak etmiş oluruz. Burada yerel yönetimlerin; devletin sosyal politikalarının şekillenmesi ve halka ulaşmadaki etkinliğinde üstlendiği rolü göz ardı edemeyiz. Günümüzde birçok ilimizde Belediye İktisadi Teşekkülleri Devletin yereldeki açılımı olarak hizmet amaçlı tesis edilmiş işletmeler olarak karşımıza çıkmakta, kamu hizmetlerini daha esnek bir yapı içerisinde ifa etmede önemli ve belirgin bir rol oynamaktadır. Benzeri bir yapılanma Belediye İktisadi Teşekküllerinden önce KİT olarak bilinen Kamu İktisadi Teşekkülü yapılanması ile doğrudan devletin bünyesinde tesis edilen, devletin ekonomik hayata müdahalesi anlamında değerlendirilen organlar olmuşlardır.

Sivilleşme olgusunun gelişmesi ile güçlenen Sivil yapılar sayesinde gönüllü teşekküller daha da gelişmiş ve hizmet atılımlarını gerçekleştirme imkanları bulmuşlardır. Belediyecilikte yaşanan gelişmelerin de bunda payı büyüktür.

"Yirmi yıl önce atamayla gelen belediye başkanları kimseyi rahatsız etmiyordu, bugün milyonluk metropollerimizden birkaç bin nüfuslu kentlere kadar her yerde halk belediye başkanlarını kendisi seçmek istiyor. Yerel yönetimlerin önderleri artık partilerin ikinci ve üçüncü sınıf adamı olmaktan çok, ağırlığı olan politikacılar olmağa başlamıştır. Türkiye halkı yavaş yavaş apartman yönetiminden kent yönetimine ve ülke yönetimine doğru aşama aşama bir seçme ve toplu karar verme sürecine girmiştir ve yakın bir gelecekte bu alışkanlığı edineceğine de kuşku yoktur"[8] İstanbul gibi nice Avrupa Birliği ülkesine bedel İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın getirdiği ve sağlamaya devam ettiği tecrübi birikim hükümet organları açısından sosyal politikaları teşkil mahiyetinde mühim bir yere sahip olsa gerektir. Arif bir zat "Dört başı mamur bir beldede alt yapıdan üst yapıya tüm hizmetler eksiksiz yerine getirilmiş olsun. Mukimleri de her türlü ihtiyaçları karşılanan fertler olarak kendilerine bu hizmeti veren idareyi sigaya çekmek istediklerinde nereden başlamalılar sorusuna "güzeli yapmakla mükellefiz. Sorumluluğumuz daha güzeli nasıl yaparımdadır" suali ile yine kendisi mukabelede bulunmuştu.

Dünyamızın dört bir yanında faaliyet gösteren yardım kuruluşları, uluslararası örgütler, milli kuruluşlar, belediyeler birlikleri vs. binbir çeşit organizasyon, kalkınma ajansı, Birleşmiş Milletler Teşkilatı çatısı altında faaliyet gösteren müesseseler var. Gönüllü olma bilinci mühim olduğu kadar ciddiyetle ele alınması gereken bir husustur. Dumanı sönen her ocağın; temel direği kibrit çöplerinden müteşekkil dünya adlı çatıda bir kibrit çöpünün kırılması gibidir. Kökeninde Vakıf Medeniye olan toplumumuz; üzeri küllenmiş bilinç düzeyini tekrar korlu alev haline getirdi. Zira ne kadar çok kibrit ağacı (çöpü burada nazik durmadı) kırılır ise, çatının dik durmasını sağlayan diğerlerinin üzerine o mesabede yük binecektir.O nedenle olsa gerek "bir milletin değeri, bir toplumun kalitesi, içindeki hayır cemiyetlerinin, vakıf ve derneklerin, sosyal müessese ve teşkilatların çokluğu ve etkinliği ile ölçülmelidir. Bir fert ne kadar çok sosyal organizasyona üye ve sosyal yönden ne kadar aktif ise, o kadar değerli, o ölçüde itibarlı, o kadar medeni ve modern demektir."[9]

Bilgi Teknolojilerinin Yardım Faaliyetlerindeki Rolü

Yazımızın başında Kızılay örneğinde verdiğimiz gibi, bilgi teknolojileri, gönüllülerin yardımlarını organize bir çatı altında gereği için ulaştırmak istedikleri kuruluşlarla şeffaf ve güvenilir bir ortamda buluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak ismini buraya sığdıramayacağımız nice gönüllü kuruluşlar, İnsani Yardım Vakfı – İHH, WWF, Green Peace, Deniz Feneri Derneği, Kutup Yıldızı, Çöl Doktorları, İlim Yayma Vakfı, faaliyet göstermektedir.

MÜSİAD

Örneğin Deniz Feneri Derneği. www.denizfeneri.org.tr sitesinde girdiğinizde bu kuruluşun dünya çapındaki projelerinden, kimlerin bağışta bulunduğundan, sosyal dönüşüm projelerinden haberdar oluyorsunuz. Diğer bir yardım kuruluşu ise I.H.H – İnsani Yardım Vakfı. "110 ülke ve Türkiye'de 47 ilçede bayram" başlığı altında dünya bülteni niteliğindeki faaliyetlerinden haberdar ediyor. Greenpeace ise çekirdek kadrosunun yanı sıra gönüllü destekli bir kuruluş, www.greenpeace.org/turkey/ sitesinden Türkiye'nin nükleer güç (!) olmaması için ne kadar hararetli çalıştığını da görmek mümkün. WWF – Word Wildlife Found; WWF – Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) www.wwf.org.tr internet sitesinde Kafkasya Ekolojik Havzası'na ne kadar çok değer verdiğine de vurgu yaparken etkili yönetim kurulu üyeleri ile dikkat çekiyor. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'da www.tskgv.org.tr sitesinde de duyurduğu bu yazıda zikredilen diğer vakıflara kıyasla daha farklı, daha resmi bir yapı içerisinde sivil olmanın esnekliği ile faaliyet gösterirken web aracılığı ile hem etkinliklerini duyuruyor, hem de bağış esasları hakkında bilgi paylaşımı yapıyor. Ulusaldan globale ulaşma başarısı gösteren bir diğer dernek ise Kutup Yıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği. Dernek İstanbul içinde yaptığı farklı hizmet uygulamalarının yanı sıra Nijerya'ya kadar uzanan yardım çalışmaları gerçekleştiriyor. www.kutupyildizidernegi.org sitesi aracılığı ile sağlık çalışanlarının da geniş katılımlı desteğini alan dernek kısa sürede geniş bir hizmet yelpazesine ulaştı.

Diğer taraftan alanı yine askerler olan diğer bir vakıf ise Mehmetçik Vakfı. Vakıf www.mehmecik.org.tr sitesinde farklı bir açılımla geliri vakfa bağışlanan kitapların duyuru ve tanıtımını da yapıyor. Bilgi teknolojilerini kullanarak uluslararası boyutta da faaliyet gösteren bir diğer kuruluş ise MEC Foundation – Mahmud Esad Coşan Vakfı (www.mecfoundation.org.au) internet ortamında geçtiğimiz yıl topladığı kurban bağışlarını helal kesim yapan entegre tesislerde keserek, özel paketleme yöntemi ile Endonezya'da 56 günlük bir süreçte dağıtmış, 47 şehirde 52.864 aileye ulaştırmış.

Burada benim çokça sevdiğim iki müesseseyi de zikretmek isterim. Bir tanesi İstanbul Okmeydanı'nda 1896 yılından bugüne faaliyet gösteren Darülaceze Müessessi. Halihazırda 650 yaşlı insana hizmet verilmekte olup www.darulaceze.gov.tr web sitesinde yaptığı çalışmaları duyururken İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak hizmetlerini devam ettiriyor. Diğeri ise İstanbul Darülaceze Müdürlüğü. Burası İstanbul'un Anadolu yakasında, sadece Türkiye değil Balkanlar, Ortadoğu ve Avrupa'nın en gözde yapılanmış müesseselerinden bir tanesi. www.darulaceze.org.tr web sitesi üzerinden de etkinliklerini takib edebileceğiniz bir müessese. Düşkün, yaşlı ya da tıbbi tabir ile depo hasta niteliğinde yakınınız olduğunuzda böylesi kuruluşların ne kadar öneme haiz olduklarını daha iyi anlıyorsunuz. Son olarak, MÜSİAD'ın gönüllülük kavramına getirdiği cihanşumul açılıma değineceğim. Uluslararası MÜSİAD Fuarı ve Uluslar arası İş Forumu IBF örneklerinde olduğu gibi MÜSİAD yerel bir STK'nın global arenada ne kadar etkili olabildiğini göstermesi açısından önemli.

Yaptığı yüzlerce dış gezi, organizasyonlar, yayınlar, Türkiye'nin dört bir yanına ulaşan şubeleri ve bu güzide faaliyetlerini duyurduğu www.musiad.org.tr web sitesi aracılığı ile kamuoyunu bilgilendirici çalışmalarını Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği çatısı altında üyeleri ve profesyonel kadroları ile gerçekleştirirken SİAD'lara 90'lı yıllardan sonra öncü oldu. Hadi siz de amaçları ve faaliyetlerini dikkatle inceleyeceğiniz bir derneğin gönüllüsü, aktif üyesi, güzide vakıflarımızdan bir tanesinin bağışçısı, destekleyicisi, hamisi olun.

Kaynaklar

[1]Bkz. H. Musa Taşdelen, Siyaset Sosyolojisi, İstanbul 1997 s. 53

[2]Bkz.Münir Göle,Cogito Saygı 29 – İstanbul 2001 – Defoe'den Mikroplu Çağrışımlar - Sayfa 14 / 15 – Yapı Kredi Yayınları

[3]Bkz. Ömer Say, Milli Devlet Kültürü Türkiye Yansımaları, İstanbul 1998 s.9

[4]Bkz. Musa E. Erkal, İktisadi Kalkınma'nın Kütür Temelleri, İstanbul 1992 s. 160

[5]Bkz. Sivil Toplum Örgütleri – Neoliberalizmin araçları mı, halka dayalı alternatifler mi? WALD - Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, İstanbul 2001, s 11

[6]Rafael G. Baylosis - Partners in Development or Part of Heigtened Neocolonialism in the Third World adlı makaleden. Makale 1995 yılı Mart ayında Peasant update Philippines'de 6 – 13 sayfaları arasında yayınlanmıştır.

[7]Bkz. Doç. Dr. Halis Yunus ERSÖZ (İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomizi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi) Sosyal Politika – Refah Devleti – Yerel Yönetmler İlişkisi

[8]İlber Ortaylı, Tanzimattan Cumhuriyeti Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul 1985

[9]Bkz. Prof. Dr. M. Esad Çoşan, Sağlam Bir Sosyal Bünye Kurmalıyız, Panzehir Dergisi, Yıl 1992 Sayı: 23

Ersin BÖLÜKBAŞ
Kimse Yok Mu Derneği
Bilgi İşlem Müdürü

Kimse Yok Mu Her Detayı Kayıt Altına Alıyor

2004 yılından bu yana ulusal ve uluslararası arenada insanî yardım faaliyetleriyle tanınan Kimse Yok Mu Derneği, çalışmalarına dolu dizgin devam ediyor. Gönüllüleri, yardımseverleri, ihtiyaç sahiplerini, nakit ve aynî bağışları, SMS bağışları ve kurumsal iletişim sistemini profesyonel bir alt yapıyla sistematize eden dernek, bunun için kendi bünyesinde geliştirdiği programları kullanıyor.

Dernek bilgi işlem servisi, kurulan alt yapıyla hem program kullanıcılarının doğru bilgiye pratik şekilde ulaşmasını sağlıyor, hem de bağışçı ve gönüllülere gerekli alanlarda kısıtlı yetkiler vererek programları onların da hizmetine açıyor.

Şeffaflık İçin Bilgi Teknolojileri

Kimse Yok Mu Derneği'nin işinde uzman programcı ve sistem destekçilerinden oluşan bilgi işlem servisi, derneğe gelen bağışı, dernekten çıkan nakit ve aynî bağışı, gönüllülerin kişisel bilgilerini ve çalışma alanlarını ve başvuru yapan ihtiyaç sahiplerinin durumlarını detaylı inceleme imkanı sunan programlarla çalışıyor. İşte derneğin kullandığı programlardan bazıları:

KimseSis Nedir?

KimseSis olarak isimlendirilen "Sosyal İnceleme Sistemi" Projesi yardım çalışmalarını hızlandırmaya yöneliktir.
Proje, yardım talep edenlerin başvuru bilgilerinin en pratik şekilde dijital ortama aktarılmasını, ardından sosyal incelemelerinin en kısa sürede yapılıp yardımın kısa zamanda ulaşmasını sağlamak amacıyla 2007 yılında hayata geçirilmiştir.

Türkiye genelinde gönüllü desteği ile uygulanan KimseSis web ortamından yürütülebilen bir yapıya sahiptir. Teknik donanıma sahip gönüllüler sosyal inceleme görevlisi olarak çalışmaya başlamadan önce KimseSis eğitimi almaktadırlar.

Sms Bağış

Derneğin anlaşması gereği, Vodafone ve Avea faturalı ve kontörlü hatlardan 5777'ye atılan SMS'ler 5 YTL'lik bağışlar olarak derneğe ulaşıyor. SMS programı ile kampanya kodu sorgusu yapılarak gelen bağış kampanyaya otomatik olarak aktarılabiliyor.

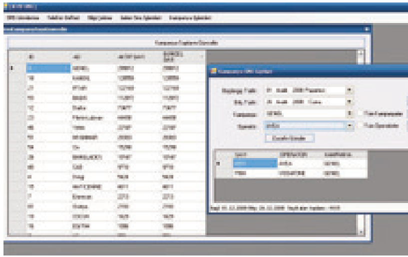
Online Bağış

Visa veya Mastercard kart ile www.kimseyokmu.org.tr adresli web sitesinden bağış yapmak istenen alan seçilerek hızlı bir şekilde bağış gerçekleştirilebiliyor.

MÜSİAD

Yapılan ilk bağış online takip edilebiliyor ve sonraki bağışlar kişisel bilgileri yeniden girmeden çok daha hızlı gerçekleştirilebiliyor. Online bağış sistemin güvenliği 128 bit SSL şifreleme sistemi, 3D Secure (Verified by VISA ve Mastercard SecureCode) ile sağlanmaktadır.

Düzenli Bağış

Her ayın istenilen gününde yapılabilecek düzenli bağış için, tek gereken ödeme sayfasında Otomatik Bağış Talimatı bölümünü işaretlemek.

Banka yoluyla bağış (Tahsilat ekranlı bankalar)

Kimse Yok Mu Derneği'ne banka yoluyla yapılacak bağışlar için, tahsilat ekranlı bankalara gidip sadece Kimse Yok Mu ismini vererek bağışta bulunulabiliyor. Tahsilat ekranlı bankalar havale ücreti de almıyor.

Bank Asya
Halkbank
Türkiye Finans Katılım Bankası
T.C. Ziraat Bankası
Kuveyt Türk Katılım Bankası
Albaraka Türk Katılım Bankası

Aynı bankaların internet bankacılığı hizmetleri de, bankanın internet şubesinde "bağış" ikonu sayesinde derneğimize bağış imkanı veriyor.

Lojistik Programı

Bağış olarak gelen malzemenin geliş tarihi, miktarı, kimden geldiği, kullanılabilir olup olmadığı vb. bilgilerle birlikte muayene/ deneyi yapıldıktan sonra gönderilirken kime, ne zaman, kim tarafından teslim edildiğine kadar ayrıntılı bilgiye ulaşılabilmesi Kimse Yok Mu Lojistik sistemi sayesinde mümkündür. Kullanılan Kimse Yok Mu Lojistik Programı ile tüm kayıtlar ortak bir platformda izlenilip kaydedilmektedir.

Gönüllü Olma

Kimse Yok Mu Gönüllüsü olmak isteyenler, www.kimseyokmu.org.tr'den "Gönüllü Başvuru Formu"nu doldurabilir.

Dr. Kerem KINIK
Yeryüzü Doktorlar Derneği

STK'ların Kurumsallaşmalarında Bilgi Yönetim Sistemlerinin Rolü

Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir kısmını gönüllü insani yardım kuruluşları oluşturmaktadır. Bu kuruluşların varoluş amaçları ihtiyaç sahibi insanlara yönelik organizasyonlar oluşturarak bu ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktır. Bu faaliyetlerini yürütürken hedef kitleye ulaşma, ihtiyaçların belirlenmesi ve giderilmesine yönelik kurumsal yapı oluşturulması, sürdürülebilir ve etkin bir proje yönetimi ile tüm bu faaliyetlerin duyurulması ve raporlanması için en temel unsur **"bilgi yönetimidir".**

Bilgi sistematik ve zamanlı bir şekilde saklanıp paylaşılmadığı zaman kaybolan ya da yararsız olan bir kaynaktır. Bilginin istenildiği zaman yetkisi olan kişilerce ulaşılan ve paylaşılan bir kaynak olması için **"bilgi teknolojilerinin"** kullanımı çağımızda sivil toplum kuruluşları için bir zorunluluk olmuştur. Bilgi teknolojileri günümüzde özellikle internet kullanımı ile birlikte topluma yayılmaya başlamıştır. Elimizdeki güncel verilere göre ülkemizdeki internet kullanıcı sayısı yirmi milyonu dünyadaki sayı ise bir milyarı aşmıştır[1].

Bilgi Yönetim Sistemleri (Knowladge Management Systems) kurumsallığını tamamlamış tüm STK'ların kullanması gereken **"yönetişim teknolojilerindendir".**

Bilginin Kaydedilmesi ve Belge Yönetimi

Bir STK'nın izlenebilir ve yönetilebilir olması, bilgi-birikimini kurumsal hafızasında saklayıp ileriki kuşaklara aktarabilmesi ve dinamik şartlara uyum sağlayabilecek kurumsallığa kavuşabilmesi, bilgi ve belgelerini standart formlarda saklayıp ihtiyaç anında yetki dahilinde erişilebilir bir şekilde yönetebilmesine bağlıdır. İhtiyaç duyulan bilgi, üretildiği anda ve ölçülebilir bir formatta saklandığında belgeye dönüşür. Belge (document), yazılı bir kağıt, faks, resim, video, harita ya da ses kaydı gibi farklı formatlarda olabilir.

Bilgi ve belgelerin yönetiminde bilgi teknolojilerinin kullanılabilmesi için öncelikle fiziksel bir sistemin kurulu ve işler halde olması gerekir. Dosya sistemi (file system) bilgilere farklı yerlerden ulaşıma olanak sağlayan bir modelde olmalıdır. Örneğin bir insani yardım kuruluşu, belgelerine, muhasebe, personel, lojistik gibi idari bölümlere, uyguladığı proje tiplerine, proje uyguladığı bölgelerin verilerine, yazışmalara tarih gibi parametreler üzerinden ilişkisel bir modelle ulaşabilmelidir. Bu bağlamda "Osmanlı Arşiv Sistemi" belge, dosya, kayıt defterleri ve bunların fiziksel saklanma modelleri açısından zamanının en ileri **"bilgi yönetim sistemidir".** Örneğin Bezmi Alem Valide Sultan Vakfına ait Gemlik'teki

zeytinliklere ait bilgilere, bu vakfın mütevelli bilgilerine, akar kayıtlarına, muhasebat bilgilerine, ilgili berat, ferman vs her türlü belgeye tapu tahrir defterlerinden, defterdarlık defterlerinden, evkaf nezareti arşivinden , şeriye sicillerinden ayrı ayrı erişmek mümkündür. Aynı zamanda Osmanlı Arşiv Sistemi uyguladığı **"afet yönetim sistemi"** ile önemli belgeleri farklı illerde istinsah edilmiş nüshaları ile de yedeklemiştir[2].

Birlikte Çalışma Ortamı ve Bilgi Paylaşımı

Karşılaştırmalı bilgi teknolojileri uzmanı Gardner'e göre bir kurumda çalışan beyaz yakalı çalışanların mesailerinin %80'i bir belgenin oluşturulması ya da aranması faaliyetleri ile geçmektedir. Ve etkili bir **"belge yönetim sistemi"** kullanımı ile mesaide %25'in üzerinde tasarruf sağlanabilmektedir. Bilginin güvenli, hızlı ve yetki dahilinde paylaşılabilmesi için bir STK'nın ilk olarak oluşturması gereken sistem **"birlikte çalışma ortamı"** dır (colloboration platform). Birlikte çalışma ortamı **"bilgi teknolojileri altyapısı"** (IT Infrastructure) üzerinde kurulur.
Bu altyapı, kişisel tanıma ve güvenlik sistemi (identify management) , virüs, spam ve trojan gibi zararlı yazılımlara karşı koruma sistemi, elektronik posta yönetimi, doküman yönetim sistemi, web portalı, planlama ve takvim yönetimi, irtibat yönetimi, elektronik form ve iş süreç yönetimi gibi temel modüllerden oluşabilir.

BT (IT - Bilgi Teknolojileri) altyapısı ve birlikte çalışma ortamı sayesinde çevrimiçi mesajlaşma, kişi ve kurumların irtibat bilgilerine tek merkezden ulaşım, STK'nın ve çalışanlarının iş takvimlerinin paylaşılması, doküman arşivleme ve paylaşılması, elektronik form kullanımı ile proje faaliyet raporu, sipariş formu, yardım talep formu gibi belgelerin internet ya da intranet'ten doldurularak paylaşımı mümkün olabilir.

Web Portalı ve İnternet

Çağımızda bir STK'nın kendini ve faaliyetlerini duyurmasının en etkin yolu internet ve web portalıdır. Bu nedenle her STK, web sayfasına onun yüzünü dünyaya tanıtan bir ayna olduğu bilinci ile profesyonelce yaklaşmalıdır. Sitenin en önemli unsurlarından biri de alan adıdır (domain name). Alan adı kurumun ismini içermeli ya da çağrıştırmalı, akılda kolay kalan, kolay ifade edilebilecek ve yazılabilecek şekilde seçilmelidir. Alan adının bir marka olacağı unutulmamalı ve mutlaka tescil edilerek korunmalıdır. Site görsel olarak kurumsal kimliği yansıtmalı, logo ya da kurumsal yazı (logotype) tüm sitede aynı tipte olmalıdır. Ziyaretçinin STK ile ilk önce karşılaştığı yer anasayfadır. Anasayfada STK'nın kurumsal kimliği iyi vurgulanmalı, faaliyet veya duyurularda fazla detaya girilmemeli ancak ziyaretçide merak hissi uyandırarak diğer sayfalara yönlenmesini sağlayabilecek sade ve ilgi çekici bir tasarım seçilmelidir.

Web sitesi kurulurken teknolojik olarak içerik yönetim sistemi (content manager) kullanan dinamik portal yapıları seçilmelidir. Bu sayede ziyaretçi ile etkileşimli modüllerin site üzerinde çalıştırılması temin edilebilmekte, sitenin arşivlenmesi mümkün olabilmekte, site üzerinden doküman paylaşımı ve bilgi girişi gerçekleştirilebilmektedir.

Sitenin mutlaka teknik bir yöneticisi olmalı, kurumsal e-postası düzenli kontrol edilmeli ve tüm site, içerisinde bilgi tutarsızlığı olmayacak şekilde güncel tutulmalıdır. Site trafiği düzenli olarak kontrol edilmeli ve raporlanmalıdır. Bu çerçevede get-free-traffic türü ürünler kullanılabilir. Sitenin arama motorlarına kaydedilmesi de ayrıca ona erişimi arttırıcı bir unsurdur. Bu bağlamda STK'nın faaliyet alanı ile ilgili anahtar kelimeler seçilmeli ve arama motorlarında bu kelimeler arandığında STK'nın linki getirilmelidir.

Site içerisindeki bazı alanlara erişim için üyelik sistemi oluşturulmalı ve bu sayede kurumsal iletişim veri bankası zenginleştirilmelidir. Ayrıca haber grubu ya da mail grubu üyelikleri için de bu bilgilerin kullanılabileceği unutulmamalıdır.

Site üzerinden bağış alınması durumunda kişisel bilgilerin üçüncü şahıslarca kötü amaçlı olarak kullanılmasını önleyecek şifreleme mekanizmaları kullanılmalı (https protokolü ve SSL sertifikası gibi) ve kişilerin bağış ile ilgili ayrıntılı ve açık bir şekilde bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

Elektronik Posta ve E-Bülten

STK'ların gerek kendi içerisindeki gerekse üye ve gönüllüleri ile iletişiminin en kolay ve ucuz yolu e-posta ve e-bültendir. STK içerisinde özellikle temsil görevi bulunan rollerdeki kişilerin kurumsal isim uzantılı e-posta kullanması gereklidir. Genel kullanıma açık popüler sitelerden alınan posta hesapları güvenlik açıkları ve algılanışları nedeni ile kişisel amaçlı olarak kullanılmalı, kurumsal yazışmalarda diğer hesap kullanılmalıdır. Bu yolla resmi belge niteliği taşıyan e-postaların da kurumsal olarak arşivlenmesi mümkün olmaktadır.

E-postaların kampanya veya e-bülten gibi çoklu duyuru gerektiren nedenlerle yollanması durumunda mutlaka profesyonel posta sunucuları (mail server) kullanılmalıdır. Aksi halde tek bir kurumsal hesaptan gönderilen belli sayının üzerindeki e-postalar sistemi kontrol eden kurumlar tarafından spam (kötü niyetli) posta statüsüne sokularak işlevsizleştirilmektedir.

Kurumsal iletişiminin etkin ve ucuz araçlarından olan e-bülten düzenli zaman dilimlerinde ve yüksek olmayan veri büyüklükleri ile ve daha çok resmi siteye yönlendirme yapacak şekilde tasarlanmalı , mutlaka gönderilen kişinin istediği takdirde üyelikten çıkmasına olanak sağlayacak sistemler içermelidir.

Gönüllü, Yardım eden ve Yardım Alan Yönetimi, CRM

STK'nın irtibatta olduğu tüm özel ve tüzel kişiliklerle ile ilgili tıpkı bir şirket gibi sistem kurması hayati önemi haizdir. Şirketlerdeki müşteri ilişkileri yönetim sistemleri (CRM) ya da irtibat yönetim yazılımları (contact management system) bu amaçla kullanılabilir. Örneğin bu yazılımlarda güncel şekilde tutulan veriler sayesinde duyurular, özel hedef kitlelere önceden planlanmış zamanlarda gönderilebilmekte (örneğin 14 Mart Tıp Bayramında Hekimlere tebrik mesajı gönderilmesi gibi), basılı dergi veya mektupların posta ile gönderilmesi sırasında ihtiyaç duyulan adreslerin kolayca etiketlere basılması sağlanmakta ve dinamik bir kurumsal iletişim mümkün olmaktadır.

Kurumsal Kaynak Planlaması Çözümleri, ERP

STK'lar tabi oldukları yasalar gereği iş ve işlemlerini belli kurallar çerçevesinde kayıt altında tutmak ve raporlamak zorundadırlar. Bu bağlamda temel kurumsal kaynaklardan finans yönetimi, personel yönetimi, tedarik ve envanter yönetimi için mutlaka bir yazılım kullanılmalıdır. Muhasebe sistemi, projeler, proje çalışanları, bağış sistemi ile entegre çalışmalı, gelir ve gider sistemi bütçe ve finansal raporlar detaylı olarak alınabilmelidir. Çalışanlar ile ilgili tüm idari ve mali bilgiler bu sistemde tutulmalı, kariyer yönetimi, hizmetiçi eğitim, bordro gibi işlevleri olmalıdır. Satın alma, stok ve demirbaş işlemleri detaylı olarak bu sistem üzerinden kontrol edilmelidir. STK'lar kendisine yapılan bağışların her kuruşunu kayıt altına almalı ve düzenli olarak kamuoyuna yaptığı duyurularla serbest denetim imkanı sağlamalıdır.

Özel Uygulamalar

STK'lar faaliyet tiplerine ve büyüklüklerine göre kendilerine özgü BT çözümlerine ihtiyaç duyabilirler, bu gibi durumlarda profesyonel olarak alınacak bir hizmet ile bu ihtiyaçlar karşılanılabilir. STK'ların özel yazılım projelerinde dikkat etmesi gereken en temel unsur ihtiyaçlarını iyi analiz ederek dokümante etmesidir. İyi analiz edilmiş ve tasarımı iyi yapılmış özel çözümler mutlaka yukarıda anlatılan genel çözümler ile bütünleşik çalışmalı ve ihtiyaçlara göre güncel tutulmalıdır. Tasarım yapılırken dış sistemlerden ihtiyaç duyulacak bilgilere erişim için endüstri standartları tercih edilmeli ve servis yönelimli mimari (SOA, service oriented architecture) modeli tercih edilmelidir. Örneğin insani yardım alanında faaliyet gösteren bir STK İçişleri Bakanlığı kimlik paylaşım sistemi (MERNİS), yeşilkart veritabanı, Sosyal Güvenlik Kurumu veritabanı, merkez bankası döviz veritabanı gibi dış sistemlerle bütünleşik çalışmalı ve kendi verilerini de ihtiyaç duyan kurumlara aynı servis modeli ile ulaştırabilmelidir.

Kurumsal Muhafazakarlık ve Bilgi Teknolojileri

STK'ların etkin, güvenilir, uzun soluklu, izlenebilir ve ölçülebilir hizmetler üretmesindeki en önemli araçlardan birisi de bilgi teknolojileridir. Durum böyle iken STK'ları yöneten yöneticiler, zaman zaman kendi alışkanlıklarını kurumlarına menfi olarak taşıyabilmektedirler. Örneğin kendisi e-posta ya da internet kullanmayan bir yönetici, STK'sı için de bu araçları gereksiz görebilmektedir. Tüm bu engelleri aşmak ve STK'ların bilgi teknolojilerini etkin kullanımını sağlamak için hizmet içi eğitim ve profesyonel yaklaşım gereklidir.

STK'lar organizasyon şemalarını oluştururken büyüklüklerine göre şekillenebilecek bir BT departmanı mutlaka kurmalıdır. Günümüzde pekçok kurumsal ve uluslararası STK'da Bilgi Kaynakları Yöneticisi (CIO, Chief Informatıon Officer) standart olarak istihdam edilmektedir.
Bilgi kaydedilmediği zaman kısa ömürlü, paylaşılmadığı zaman kısır, formatlanıp disipline edilmediği zaman yarasız bir veri ve malesef ihtiyaç duyup da erişilemediğinde ise paha biçilemeyen bir değerdir. STK'ların bilgi teknolojilerine yönelik yapacakları her çalışma onların kurumsal ve uzun soluklu yolculuklarında en temel yol göstericileri olacaktır.

Kaynaklar

[1]Central Intelligence Agency, The World Factbook 2008

[2]İsmet Binark, Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı, Yayın Nu: 3, Ankara 1980

İslâm'da Modernleşme

MÜSİAD

Şerif Mardin'in Sunuşuyla

Bu eser, yirminci yüzyıl boyunca sayısız araştırmaya konu edilen İslam'ın modernleşmesi hakkında yalnız ülkemizde değil, dünyada da yapılmış ilk derinlikli ve kapsamlı incelemedir. "Hıristiyanlaştırmadan medenileştirmeye Batılı kozmopolis projesinin sekülerleşmesinin modern Batı/Doğu karşılaşmasını nasıl etkilediği" merkezî sorusundan hareket eden eser, İslam'da modernleşmeyi ilk kez Batı ile Doğu'nun bu büyük karşılaşması bakımından ele alıyor. Eser, Batı ile İslam düşüncesi, geleneksel ile modern İslam düşüncesi ve Osmanlı ile diğer İslam düşüncesi arasında mukayeseli ve kuşatıcı, sosyolojik bir perspektiften sosyal ile düşünsel değişim arasındaki etkileşim bakımından on dokuzuncudan yirminci yüzyıla İslam dünyasının modernleşmesi sürecini derinlemesine inceliyor.

Çalışmada on dokuzuncu asır İslam dünyasında modernleşmeye karşı alınan bütün tavırlar, modern İslam incelemeleri için bir analiz çerçevesi oluşturmak üzere kategorileştirilirken, İslam düşüncesindeki paradigmatik değişimin derecesini göstermek için Osmanlı ve Mısır İslam düşüncesinin temsilcileri olarak alınan Namık Kemal ve Muhammed Abduh örneklerinde "gelenekselcilik/modernizm" olarak iki ana tipe dönüştürülerek karşılaştırılıyor.

Eser, böylece bugün İslam dünyasının yaşadığı müzmin problemlerin kaynağına inmeye ve bu problemleri aşmak için çağımızda genelde İslam, özelde Türk İslam düşüncesinin taşıdığı potansiyeli ortaya koymaya çalışıyor. Sömürge-sonrası paradigmalara meydan okuyan tek örnek olarak Osmanlı'nın kendine özgü, dinamik İslam yorumunu Arap İslam yorumuyla mukayese yoluyla ortaya koyan eser, modern İslam incelemelerine yepyeni bir boyut getiriyor. Bedri Gencer, tüm yönleriyle modern İslam dünyasındaki değişim sürecinin zengin bir panoramasını sunarken sağlam bir muhakeme ve akıcı bir dille problematik durum ve fikirlere doyurucu açıklamalar getiriyor. Modern İslam hakkında kalıcı bir başvuru kaynağı ve Türk sosyal biliminin klasiklerinden biri olacak eseri, Türk sosyal bilimcilerinin pîri Şerif Mardin'in sunuşuyla yayınlıyoruz.

Gerek yaptığımız sohbetler, gerekse çalışmaları sayesinde onun istisnaî entelektüel kişiliğini fark ettim. Karşımda olağanüstü bir tecessüs ile öğrenme ve öğretmeye kendisini adamış, önemli eserler verme potansiyeline sahip bir kişi vardı. Bu beklentileri boşa çıkarmayan Bedri, sonunda kendisinden beklenen ilk büyük eseri verdi.

İslam'da Modernleşme, 18391939, hem keyfiyet, hem kemiyet itibariyle büyük bir eser. Eserin büyüklüğü, yazarın konuyu "evrensel" bir perspektiften incelemesinden kaynaklanıyor. Bundan kasıt, Doğu ve Batı'yı kuşatan, bütüncül, çokkatlı bir mukayeseli perspektiftir.

İslam dünyasının modernleşmesi, temelde Batı'nın kültürel etkisinden kaynaklandığı için akültürasyon kaynağı Batıdaki dönüşüm kavranmaksızın Doğu dünyasının zorlandığı modernleşmenin de kavranamayacağı tabiidir. Bu yüzden Gencer, önce bizzat Batı'nın yaşadığı modernleşme tecrübesinin mukadderatını tespit ediyor. Onun tespitine göre "sekülerleşme" de denen Batılı modernleşme, bir "evrensel adil düzen" kurma fikrinden kaynaklanıyor. O, Batılı modernleşmenin arkasında yatan bu "kozmopolis ve teodisi" münasebetini keşfetmek suretiyle modernleşmelerin etkileşimini bir medeniyetler karşılaşması olarak ele alıyor.

Buradan hareketle Gencer, gördüğüm kadarıyla üçkatlı bir mukayese yapıyor. Birincisi, aslında dinin dışarıdan dönüştürülmesi anlamına gelen "sekülerleşme" de denen modernleşme karşısında üç İbrahimî din, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın zorlandığı modernleşmenin mukayesesi. Burada o, zorlandıkları modernleşmenin dinamiklerinin ortaklığına karşılık modernleşme tarzlarının bu üç dinin karakteristiklerine göre değiştiğine dikkat çekiyor. İkincisi, münhasıran Batılı ile İslamî modernizmin mukayesesi. Üçüncüsü, Batılı modernlik karşısında Türk ve Arap İslam düşüncelerinin mukayesesi. Bedri Gencer, erken modern İslam dünyasında geliştirildiğini tespit ettiği "Türk, Arap ve Hint" olmak üzere belli başlı üç İslam yorumunu İslam modernizmine ilişkin genel çerçevede karşılaştırmakla birlikte derinlemesine, mukayeseli bir vak'a incelemesi için doğal olarak Türk ile Arap İslam düşüncesi üzerinde yoğunlaşıyor.

Benim de bir makalemde işaret ettiğim gibi (Mardin 2005), sömürge sonrası paradigmalara meydan okuyan tek örnek olarak Türk İslam yorumunun tarihî anlamının bu tür mukayeseli bir perspektiften tespiti, modern İslam incelemelerine yeni bir boyut getirerek Batılı araştırmacıların ezberini bozacaktır.